

Տարածումը՝ Ընդհանուր

2017 թվականի մայիսի 17

Բնօրինակը՝ անգլերեն

Ռասայական խտրականության վերացման կոմիտե

Հայաստանի յոթերորդից տասնմեկերորդ պարբերական զեկույցների վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներ*

1. Կոմիտեն քննարկել է Հայաստանի յոթերորդից տասնմեկերորդ համատեղ պարբերական զեկույցները (CERD/C/ARM/7-11), որոնք ներկայացվել են մեկ փաստաթղթով Կոմիտեի՝ 2017 թվականի ապրիլի 27-28-ը կայացած 2524-րդ և 2525-րդ հանդիպումներին (CERD/C/SR. 2524; CERD/C/SR. 2525): 2017 թվականի մայիսի 9-ին տեղի ունեցած 2539-րդ հանդիպման ժամանակ Կոմիտեն ընդունել է հետևյալ եզրափակիչ դիտարկումները:

Ա. Ներածություն

2. Կոմիտեն ողջունում է մասնակից պետության յոթերորդից տասնմեկերորդ համատեղ պարբերական զեկույցները ներկայացնելը, որոնք ներառում են պատասխաններ Կոմիտեի՝ նախորդ եզրափակիչ դիտարկումներում բարձրացված մտահոգություններին: Կոմիտեն բարձր է գնահատում զեկույցները ներկայացնելու կանոնավորությունը և ողջունում է մասնակից պետության բարձրաստիճան պատվիրակության հետ բաց և կառուցողական երկխոսությունը:

Բ. Դրական կողմեր

3. Կոմիտեն ողջունում է հետևյալ օրենսդրական և քաղաքականության միջոցների ընդունումը՝

ա) Սահմանադրության 29-րդ հոդվածի փոփոխությունը, որով սահմանվում է, որ «բոլորը հավասար են օրենքի առջև, և որ խտրականությունը [...] արգելվում է»: ընդունվել է 2015 թվականին հանրաքվեով.

բ) Սահմանադրության 89-րդ հոդվածի փոփոխությունը և նոր Ընտրական օրենսգրքի ընդունումը, որոնցով Ազգային ժողովում նախատեսվում է ազգային փոքրամասնությունների չորս անդամների ներկայացուցչություն (95-րդ հոդված). ընդունվել է 2015 թվականի հանրաքվեով.

գ) «Փախստականների և ապաստանի մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» օրենքը՝ 2015 թվականին.

* Ընդունված Կոմիտեի կողմից իր իննսուներկուերորդ նստաշրջանի (2017 թվականի ապրիլի 24-ից մայիսի 12-ը) ընթացքում:

դ) «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների ու հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» օրենքը՝ 2013 թվականին:

ե) Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը՝ 2014 թվականին:

զ) Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ծրագիրը՝ 2014 թվականին:

է) «Այլընտրանքային ծառայության մասին» օրենքում փոփոխությունները՝ 2013 թվականին:

ը) Մարդու իրավունքների ուսուցման 2012-2015 թթ. գործողությունների ծրագիրը՝ 2012 թվականին:

4. Կոմիտեն նաև ողջունում է մասնակից պետության կողմից «Բռնությամբ անհետացած բոլոր անձանց պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիայի վավերացումը 2011 թվականին:

Գ. Մտահոգություններ և առաջարկություններ

Կոնվենցիայի կարգավիճակը ներպետական իրավական համակարգում և խտրականության դեմ օրենսդրության մեջ

5. Ի գիտություն ընդունելով մասնակից պետության կողմից ներկայացված բացատրություններն առ այն, որ միջազգային պայմանագրերի նորմերն օժտված են ազգային նորմերի նկատմամբ գերակայությամբ և գնահատելով մասնակից պետության ջանքերը՝ ներքին օրենսդրությունը Կոնվենցիային համապատասխանեցնելու ուղղությամբ, մասնավորապես՝ Սահմանադրության 29-րդ հոդվածի փոփոխությունը և «Խտրականության դեմ» օրենքի նախագիծը, Կոմիտեն այնուամենայնիվ շարունակում է մտահոգել այն, որ ներկայումս Կոնվենցիայի ոչ բոլոր հոդվածներն են կիրարկված մասնակից պետության օրենսդրության մեջ: (1-ին և 4-րդ հոդվածներ)

6. Կրկնելով իր նախորդ հանձնարարականը (CERD/C/ARM/CO/5-6, 8-րդ պարբերություն) և վկայակոչելով Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի կիրարկման վերաբերյալ իր թիվ 7 (1985) և թիվ 15 (1993) ընդհանուր առաջարկությունները՝ Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունն արագացնի «Խտրականության դեմ» օրենքի նախագծի ընդունման ուղղությամբ տարվող աշխատանքները և շարունակի իր օրենսդրությունը Կոնվենցիային համապատասխանեցնելու գործընթացը:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակը

7. Ողջունելով Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի՝ 2013 թվականի մայիսին վերահավատարմագրման արդյունքում «Ա» կարգավիճակի ձեռքբերումը՝ Կոմիտեն իր մտահոգությունն է հայտնում գրասենյակի ոչ բավարար ֆինանսավորման կապակցությամբ, ինչը խոչընդոտում է նրա լիազորությունների արդյունավետ իրականացումը (2-րդ հոդված):

8. Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը տրամադրի բավարար և կայուն ֆինանսավորում Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի, այդ թվում՝ մարզային գրասենյակների և Կանխարգելման ազգային մեխանիզմի անխափան գործունեության համար՝ մարդու իրավունքների խթանման և պաշտպանության ազգային կառույցների կարգավիճակին առնչվող սկզբունքներին:

(փարիզյան սկզբունքներին) լիովին համապատասխան:

Ռասայական թշնամանք և քարոզչություն խթանող կազմակերպությունները

9. Կոմիտեն ի գիտություն է ընդունում պատվիրակության բացատրությունն առ այն, որ քրեական օրենսգրքի 226-րդ հոդվածը քրեականացնում է ազգային, ռասայական կամ կրոնական թշնամանք հարուցելուն, ռասայական գերազանցությանը կամ ազգային արժանապատվությունը նվաստացնելուն ուղղված գործողությունները, և որ գործող օրենսդրությունը հնարավորություն է տալիս պայքարել ռասայական նկատառումներից բխող արարքներ թույլ տվող խմբերի դեմ: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն մտահոգում է ռասիստական կազմակերպությունները և նման կազմակերպություններում մասնակցությունը Կոնվենցիայի դրույթներին համապատասխան քրեականացնող օրենսդրության բացակայությունը (4(բ) հոդված):

10. Վկայակոչելով իր նախորդ հանձնարարականը (CERD/C/ARM/CO/5-6, 8-րդ պարբերություն)՝ Կոմիտեն հիշեցնում է մասնակից պետությանը Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «բ» կետի համաձայն ստանձնած իր պարտավորությունը, այն է՝ ռասայական խտրականություն խրախուսող և հրահրող կազմակերպությունների գործունեությունը հակաօրինական հայտարարելու և արգելելու, ինչպես նաև նման կազմակերպություններում կամ գործունեությանը մասնակցությունը օրենքով պատժելի իրավախախտում ճանաչելու մասին:

Ատելության հիմքով հանցագործություններին և ատելության քարոզչությանն առնչվող օրենսդրությունը

11. Կոմիտեն մտահոգված է հանրային քննարկումներում, այդ թվում՝ հանրային, քաղաքական գործիչների կողմից և լրատվական միջոցների կողմից, մասնավորապես՝ համացանցում, հիմնականում կրոնական փոքրամասնությունների, ապաստան փնտրողների և փախստականների նկատմամբ ռասայական ատելություն պարունակող քարոզչության և խտրականություն պարունակող հայտարարությունների դեպքերի մասին զեկույցների կապակցությամբ: Կոմիտեն նաև ի գիտություն է ընդունում Քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածը, որը, ի թիվս այլնի, ռասայական կամ կրոնական ատելությունը և կրոնական մոլեռանդությունը սահմանում է որպես հանցանքի պատիժը և պատասխանատվությունը ծանրացնող հանգամանքներ (4-րդ և 5-րդ հոդվածներ):

12. Հաշվի առնելով իր թիվ 35 (2013) ընդհանուր առաջարկությունը ռասայական ատելություն պարունակող քարոզչության դեմ պայքարի վերաբերյալ՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը ձեռնարկի համապատասխան միջոցներ հանրային քննարկումներում, այդ թվում՝ քաղաքական գործիչների կողմից հնչեցված ռասայական ատելություն պարունակող քարոզչությունը և խտրականություն պարունակող հայտարարությունները դատապարտելու և դրանցից խուսափելու ուղղությամբ և կոչ անել պատասխանատուներին՝ իրենց հրապարակային հայտարարություններով չնպաստել ռասայական ատելություն հարուցելուն: Այն նաև հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը արձանագրի, բացահայտի և արդարադատությանը հանձնի ատելության քարոզչության դեպքերը և պատժի պատասխանատուներին: Կոմիտեն նաև հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունն իր քրեական օրենսդրության մեջ ներմուծի ատելության հիմքով հանցագործությունը սահմանող և արգելող առանձին դրույթներ:

Ռասայական խտրականության դեպքերի մասին հայտները և հանցագործների քրեական հետապնդումը

13. Ի գիտություն ընդունելով մասնակից պետության զեկույցի (CERD/C/ARM/7-11) IV հավելվածում նկարագրված ռասայական խտրականության չորս քրեական գործերը, ինչպես նաև խտրականության գործերում ապացուցման պարտականության վերացման միտումը, ինչպես նախկինում սահմանված էր խտրականության դեմ օրենսդրությամբ, Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված լինել հաշվետու ժամանակահատվածում ռասայական խտրականության արձանագրված, բացահայտված և արդարադատությանը հանձնված դեպքերի փոքր թվի առնչությամբ: Կոմիտեն հիշեցնում է մասնակից պետությանը, որ գանգատների ցածր մակարդակը կարող է վկայել երկրի ներսում Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքները կիրառելու խոչընդոտների, այդ թվում՝ Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների վերաբերյալ հանրային իրազեկության բացակայության և դրանց դատական պաշտպանության միջոցների մատչելիության, հասանելիության կամ դրանց նկատմամբ վստահության բացակայության մասին (2-րդ և 4-7-րդ հոդվածներ):

14. **Վկայակոչելով իր թիվ 31(2005) ընդհանուր առաջարկությունը քրեական արդարադատության համակարգի կիրառման և գործունեության մեջ ռասայական խտրականության կանխարգելման վերաբերյալ՝ Կոմիտեն նորից հիշեցնում է մասնակից պետությանը, որ ռասայական խտրականության գոհերի կողմից գանգատների կամ հարուցված իրավական վարույթների բացակայությունը կարող է վկայել օրենսդրության ոչ բավարար հստակության, իրավական պաշտպանության հասանելի միջոցների մասին իրազեկության բացակայության, հասարակության կողմից բացասական գնահատականի արժանանալու կամ վրեժխնդրության բախվելու վախի կամ իշխանությունների կողմից վարույթ նախաձեռնելու պատրաստակամության բացակայության մասին: Հետևաբար, Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը ձեռնարկի բոլոր անհրաժեշտ քայլերը՝ փոքրամասնությունների համար արդարադատության մատչելիությունը դյուրացնելու, ռասայական խտրականությանն առնչվող օրենսդրության վերաբերյալ տեղեկատվություն տարածելու և բնակչությանը իրեն հասանելի իրավական պաշտպանության բոլոր միջոցների և իրավական աջակցություն ստանալու հնարավորության մասին տեղեկացնելու համար:**

Փոքրամասնությունների վիճակը և տնտեսական, սոցիալական ու մշակութային իրավունքների իրականացման վիճակը

15. Ողջունելով մասնակից պետության կողմից ներկայացված զեկույցի (CERD/C/ARM/7-11) I-III հավելվածներում մասնակից պետության էթնիկ կազմի վերաբերյալ տեղեկությունների տրամադրումը՝ Կոմիտեն իր ափսոսանքն է հայտնում փոքրամասնություն կազմող խմբերի, փախստականների և ապաստան փնտրողների կողմից տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների իրականացման մասին տվյալների բացակայության առնչությամբ: Կոմիտեն իր ափսոսանքն է հայտնում նաև էթնիկ փոքրամասնություն կազմող այնպիսի փոքրաթիվ խմբերի մասին տեղեկությունների բացակայության առնչությամբ, ինչպիսիք են բոշաները (լումերը), ինչպես նաև մոլդկանները (5-րդ հոդված):

16. Կոմիտեն խնդրում է մասնակից պետությանը Կոմիտեին տրամադրել տնտեսական և սոցիալական ցուցանիշների վերաբերյալ թարմացված տվյալներ՝ ըստ էթնիկ ծագման, ազգության կամ ծագման երկրի, ինչը թույլ կտա Կոմիտեին պատկերացում կազմել փոքրամասնություն կազմող խմբերի, փախստականների և ապաստան փնտրողների կողմից տնտեսական, սոցիալական և մշակութային

իրավունքների իրականացման մասին: Կոմիտեն նաև խնդրում է մասնակից պետությանը ուսումնասիրություններ և հարցումներ իրականացնել այնպիսի փոքրաթիվ էթնիկ խմբերի վերաբերյալ, ինչպիսիք են բոշաները (լոմերը), ինչպես նաև մոլոկանները, որպեսզի հնարավոր լինի գնահատել այդ խմբերի կողմից Կոնվենցիայով պաշտպանվող իրավունքների իրականացումը:

Ոչ քաղաքացիների վիճակը

17. Նկատելով մասնակից պետության, մասնավորապես՝ Սիրիայի Արաբական Հանրապետությունից փախստականների մեծ ներհոսքին ցուցաբերվող աջակցությունը և նրանց ինտեգրմանն ուղղված ջանքերը՝ Կոմիտեին այնուամենայնիվ մտահոգում են կացության կարգավիճակ տրամադրելիս էթնիկ, կրոնական և ազգային ծագման հիմքերով խտրականության դեպքերի վերաբերյալ հաղորդումները: Կոմիտեն նաև ի գիտություն է ընդունում 2013 թվականին մասնակից պետության կողմից «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիայի ստորագրումը և ներպետական վավերացման ընթացիկ աշխատանքները (1-ին և 5-րդ հոդվածներ):

18. Կոմիտեն հորդորում է մասնակից պետությանը բարելավել ապաստան տրամադրելու ներպետական ընթացակարգը՝ ապահովելով, որ ապաստան հայցողների համար հասանելի լինեն փախստականի կարգավիճակի տրամադրման արդար և արդյունավետ ընթացակարգեր՝ առանց կրոնական կամ էթնիկ կամ ազգային ծագման հիմքերով խտրականության՝ Կոնվենցիայի 1-ին և 5-րդ հոդվածներով և Կոմիտեի՝ ոչ քաղաքացիների նկատմամբ խտրականության մասին թիվ 30 ընդհանուր առաջարկությամբ սահմանված պարտավորություններն ավելի լավ կատարելու նպատակով: Կոմիտեն նաև խրախուսում է մասնակից պետությանը արագ ավարտին հասցնել «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիայի վավերացման ներպետական ընթացակարգը:

Կրթության մատչելիությունը

19. Կոմիտեն նկատում և դրական է գնահատում մասնակից պետության ջանքերը նախադպրոցական կրթությունը բոլոր երեխաների համար հասանելի դարձնելու, ինչպես նաև փոքրամասնություն կազմող խմբերի համար կրթությունն ավելի մատչելի դարձնելու ուղղությամբ մյուս ջանքերը: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեին շարունակում է մտահոգել փոքրամասնություն կազմող խմբերի շրջանում տարրական և միջնակարգ կրթությունն ավարտելու կամ դրանից դուրս մնալու, ինչպես նաև համալսարանական կրթության մեջ ներգրավվածության մակարդակի մասին տարանջատված վիճակագրական տվյալների բացակայությունը (5-րդ հոդված):

20. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը հավաքի տվյալներ և մոնիթորինգ իրականացնի փոքրամասնություն կազմող խմբերի անդամների համար տարրական, միջնակարգ և բարձրագույն համալսարանական կրթության մատչելիության նկատմամբ: Վկայակոչելով Կոմիտեի թիվ 32 ընդհանուր առաջարկությունը ՌԻՍՎՄԿ-ի հատուկ միջոցների նշանակության և շրջանակի մասին՝ Կոմիտեն նաև հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունն ամրապնդի և անհրաժեշտության դեպքում ձեռնարկի հատուկ միջոցներ՝ էթնիկ փոքրամասնություն կազմող խմբերի երեխաների կրթական ներգրավվածության մակարդակը բարձրացնելու և նրանց շրջանում դպրոցից դուրս մնալու դեպքերը նվազեցնելու ուղղությամբ: Այն նաև հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը շարունակի իր

ջանքերը փոքրամասնությունների համայնքներից ուսուցիչների թիվը մեծացնելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ վերապատրաստման դասընթացների մատչելիությունը նրանց համար դյուրացնելու միջոցով:

Մասնակցությունը հանրային կյանքին

21. Ողջունելով սահմանադրական փոփոխությունները, որոնք սահմանում են Ազգային ժողովում փոքրամասնությունների ներկայացուցչության նվազագույն քվոտաներ, Կոմիտեն իր ակնարկներն է հայտնում, որ փոքրամասնություն կազմող շատ խմբեր դեռևս դուրս են մնում այս հատուկ միջոցի ազդեցության շրջանակից՝ սահմանված նվազագույն շեմի պատճառով: Կոմիտեն նաև մտահոգված է, որ այս միջոցը ձեռնարկվել է միայն Ազգային ժողովի շրջանակներում (5(գ) և 5(դ) հոդվածներ):

22. Հաշվի առնելով, որ անհրաժեշտ է սահմանել նվազագույն շեմ, Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը վերանայի քվոտաների համակարգը՝ թույլ տալով ապահովել փոքրամասնությունների ավելի մեծ ներկայացուցչություն Ազգային ժողովում: Կոմիտեն ընդգծում է բոլոր խմբերի՝ պետական մարմիններում և հաստատություններում, այդ թվում՝ հանրային կառավարման, ոստիկանության և արդարադատության համակարգերում հնարավորինս արդյունավետ մասնակցություն ապահովելու կարևորությունը, և հետևաբար հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունն այս մարմիններում ևս նախատեսի փոքրամասնությունների ներկայացուցչություն:

Կանայք և աղջիկները փոքրամասնություն կազմող խմբերում

23. Նկատելով Ընտանեկան օրենսգրքի 10-րդ հոդվածում 2013 թվականին կատարված փոփոխությունները, համաձայն որոնց ամուսնության տարիքը կանանց համար 17 տարեկանից բարձրացվել է 18 տարեկան, Կոմիտեն շարունակում են մտահոգել այն դեպքերի մասին հաղորդումները, ըստ որոնց՝ եզրինների համայնքում երեխաների ամուսնությունը շարունակում է կրել հաճախակի բնույթ, և որ չգրանցված ամուսնությունների թիվը բարձր է: (2-րդ և 5-րդ հոդվածներ):

24. Կոմիտեն հանձնարարում է մասնակից պետությանը դիտարկել ներպետական օրենսդրության մեջ հետագա բարեփոխումների իրականացումը՝ երեխաների ամուսնությունը թույլատրող բացառությունները վերացնելու նպատակով, և ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ բոլոր ամուսնությունների գրանցումն ապահովելու համար:

Դ. Այլ առաջարկություններ

Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածով սահմանված հայտարարությունը

25. Կոմիտեն խրախուսում է մասնակից պետությանը՝ անել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածով սահմանված կամընտիր հայտարարությունը Կոմիտեի՝ անհատական հաղորդումներ ստանալու և քննելու իրավասությունը ճանաչելու մասին:

Դուրբանի հռչակագրին և գործողությունների ծրագրին հաջորդող գործողությունները

26. Դուրբանի վերանայման համաժողովին հաջորդող գործողությունների մասին իր թիվ 33 (2009) ընդհանուր առաջարկության լույսի ներքո Կոմիտեն հանձնարարում է, որ Կոնվենցիան ներպետական իրավական համակարգում կիրարկելիս մասնակից պետությունը գործողության մեջ դնի Ռասիզմի, ռասայական

խտրականության, այլատյացության և նման անհանդուրժողականության դեմ պայքարի համաշխարհային համաժողովի կողմից 2001 թվականի սեպտեմբերին ընդունված Դուրբանի հռչակագիրը և գործողությունների ծրագիրը՝ հաշվի առնելով 2009 թվականի ապրիլին Ժնևում կայացած Դուրբանի վերանայման համաժողովի արդյունքների մասին փաստաթուղթը: Կոմիտեն մասնակից պետությանը խնդրում է հաջորդ պարբերական զեկույցում առանձին տեղեկություններ ներկայացնել Դուրբանի հռչակագրի և գործողությունների ծրագրի իրականացման նպատակով ազգային մակարդակով ձեռնարկված գործողությունների ծրագրերի և այլ միջոցների վերաբերյալ:

Աֆրիկյան ծագում ունեցող ժողովուրդների միջազգային տասնամյակ

27. Գլխավոր ասամբլեայի՝ 2015-2024 թվականները «Աֆրիկյան ծագում ունեցող ժողովուրդների միջազգային տասնամյակ» հռչակող թիվ 68/237 բանաձևի և Տասնամյակի իրականացումն ապահովող գործողությունների ծրագրի մասին թիվ 69/16 բանաձևի լույսի ներքո՝ Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը պատրաստի և իրականացնի միջոցառումների ու քաղաքականության համապատասխան ծրագրեր: Կոմիտեն խնդրում է մասնակից պետությանը հաջորդ պարբերական զեկույցում առանձին տեղեկություններ ներկայացնել այդ շրջանակում ձեռնարկված կոնկրետ գործողությունների մասին՝ հաշվի առնելով Կոմիտեի՝ աֆրիկյան ծագում ունեցող ժողովուրդների դեմ ռասայական խտրականության մասին թիվ 34 (2011) ընդհանուր առաջարկությունը:

Խորհրդակցությունները քաղաքացիական հասարակության հետ

28. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը հաջորդ պարբերական զեկույցը պատրաստելու և սույն եզրափակիչ դիտարկումներին հաջորդող գործողությունների կապակցությամբ շարունակի խորհրդակցել և ընդլայնել երկխոսությունը մարդու իրավունքների պաշտպանության և մասնավորապես ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ոլորտում քաղաքացիական հասարակության գործող կազմակերպությունների հետ:

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի փոփոխություն

29. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը վավերացնի 1992 թվականի հունվարի 15-ին Կոնվենցիայի մասնակից պետությունների տասնչորսերորդ հանդիպմանը Կոնվենցիայի 8 (6) հոդվածում կատարված և Գլխավոր Ասամբլեայի թիվ 47/111 բանաձևով հաստատված փոփոխությունը:

Սույն եզրափակիչ դիտարկումներին հաջորդող գործողությունները

30. Կոնվենցիայի 99 (1)-րդ հոդվածին և իր ընթացակարգային կանոնների 65-րդ կանոնին համապատասխան՝ Կոմիտեն խնդրում է մասնակից պետությանը սույն եզրափակիչ դիտարկումներն ընդունվելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում ներկայացնել տեղեկություններ վերևում՝ 14-րդ և 18-րդ պարբերությունների մեջ նշված առաջարկությունների իրականացման մասին:

Առանձնահատուկ կարևորություն ներկայացնող պարբերությունները

31. Կոմիտեն ցանկանում է մասնակից պետության ուշադրությունը հրավիրել վերևում՝ 10-րդ, 12-րդ և 22-րդ պարբերությունների մեջ նշված հանձնարարականների առանձնահատուկ կարևորության վրա, և խնդրում է մասնակից պետությանն իր հաջորդ պարբերական զեկույցում ներկայացնել մանրամասն տեղեկություններ՝ այդ

հանձնարարականներն իրականացնելու համար ձեռնարկած կոնկրետ միջոցների մասին:

Տեղեկությունների տարածումը

32. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետության զեկույցները դրանց ներկայացման պահից հանրության համար հեշտ հասանելի և մատչելի դարձվեն, և որ այդ զեկույցների վերաբերյալ Կոմիտեի եզրափակիչ դիտարկումները ևս հրապարակվեն պաշտոնական և ըստ անհրաժեշտության՝ երկրում օգտագործվող այլ լեզուներով:

Հաջորդ զեկույցի պատրաստումը

33. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը մինչև 2020 թվականի հուլիսի 23-ը ներկայացնի իր 12-14-րդ համատեղ պարբերական զեկույցները մեկ փաստաթղթով՝ հաշվի առնելով Կոմիտեի՝ իր յոթանասունմեկերորդ նստաշրջանում (CERD/C/2007/1) ընդունված՝ զեկույցների ներկայացման ուղեցույցը և անդրադառնալով սույն եզրափակիչ դիտարկումներում բարձրացված բոլոր հարցերին: Գլխավոր ասամբլեայի թիվ 68/268 բանաձևի լույսի ներքո՝ Կոմիտեն հորդորում է մասնակից պետությանը պահպանել պարբերական զեկույցների համար սահմանված 21 200 բառի սահմանափակումը:

Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր

Մարդու իրավունքների կոմիտե

Դաշնագրի 40-րդ հոդվածի համապատասխան անդամ պետությունների կողմից ներկայացված զեկույցների քննարկում

Մարդու իրավունքների կոմիտեի 2012թ. հուլիսի 9-27-ը տեղի ունեցած 105-րդ նստաշրջանի ընթացքում ընդունված եզրափակիչ դիտարկումները

Հայաստան

1. Մարդու իրավունքների կոմիտեն քննարկել է Հայաստանի երկրորդ պարբերական զեկույցը (CCPR/C/ARM/2) իր 2012թ. հուլիսի 16-ից 17-ը տեղի ունեցած 2903-րդ և 1904-րդ հանդիպումների ընթացքում: 2012թ. հուլիսի 25-ին տեղի ունեցած 2917-րդ հանդիպման ընթացքում այն ընդունել է հետևյալ եզրափակիչ դիտարկումները:

Ա. Նախաբան

2. Կոմիտեն ողջունում է Հայաստանի երկրորդ պարբերական զեկույցը և այնտեղ զետեղված տեղեկատվությունը, չնայած, որ այն ներկայացվել է որոշակի ուշացումով: Այն արժևորում է անդամ պետության կողմից զեկույցման ժամանակահատվածում Դաշնագրի դրույթների կատարմանն ուղղված միջոցների ընդունման հարցերով պատվիրակության հետ կառուցողական երկխոսության վերահաստատման հնարավորությունը:

Բ. Դրական կողմեր

Կոմիտեն ողջունում է հետևյալ *փաստաթղթերի* վավերացումը.

(ա) Հաշմանդամ անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա, 2010թ. սեպտեմբեր;

(բ) Խոշտանգումների և դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի այլ ձևերի դեմ կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրություն (OP-CAT), 2006թ., սեպտեմբեր;

Բռնի անհետացումից բոլոր անձանց պաշտպանելու մասին միջազգային կոնվենցիա, 2011թ. հունվար;

Նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրություն, 2006թ. սեպտեմբեր;

(գ) Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրություն, 2005թ. սեպտեմբեր և Մանկավաճառության, երեխաների մարմնավաճառության և մանկական պոռնոգրաֆիայի մասին կամընտիր արձանագրություններ, հունիս, 2005թ.:

Գ. Մտահոգության հիմնական հարցերը/թեմաները և հանձնարարականները

4. Կոմիտեն անհանգստացած է բնակչության, *իրավապահ պաշտոնյաների* և իրավաբանների շրջանում Դաշնագրի և Կամընտիր արձանագրության մասին սահմանափակ տեղեկացվածությամբ, ինչը հանգեցնում է Դաշնագրի դրույթների վերաբերյալ սահմանափակ թվով գործերի ներկայացման և 1993թ. Կամընտիր

արձանագրության (հոդված 2) վավերացումից ի վեր անդամ պետության դեմ անհատական բողոքների բացակայությամբ:

Անդամ պետությունը պետք է դատավորների, իրավաբանների, *իրավապահ պաշտոնյաների* շրջանում բարձրացնի Դաշնագրում ներկայացված իրավունքների, ներպետական օրենսդրությունում դրանց կիրառելիության և Կամընտիր արձանագրությամբ հասանելի դարձած ընթացակարգի վերաբերյալ տեղեկացվածությունը:

5. Կոմիտեն իր մտահոգությունն է հայտնել ստացված այն տեղեկատվության վերաբերյալ համաձայն որի մարդու իրավունքների մոնիտորինգ իրականացնելու, մարդու իրավունքները խթանելու և պաշտպանելու հարցում մարդու իրավունքների ազգային հաստատության զգոնությունը կասկածի տակ է դրվում ըստ մարդու ազգային հաստատությունների կարգավիճակին առնչվող Փարիզյան սկզբունքների (հոդված 2):

Անդամ երկիրը պետք է երաշխավորի, որ Մարդու իրավունքների ազգային հաստատություն հանդիսացող Օմբուդսմենի (մարդու իրավունքների պաշտպանի) գրասենյակը, ամբողջապես և անկախ իրականացնի իր մանդատից բխող պարտավորությունները փարիզյան սկզբունքներին համապատասխան:

6. Կոմիտեն մտահոգ է խտրականության վերաբերյալ համընդգրկուն օրենսդրության բացակայությամբ: Այն անհանգստացած է նաև ռասայական և կրոնական փոքրամասնությունների նկատմամբ, ներառյալ՝ քաղճառայողների և զործադիր իշխանության բարձրաստիճան ներկայացուցիչների կողմից իրականացվող բռնությունների դեպքերով, ինչպես նաև ոստիկանության և իրավապահ պաշտոնյաների կողմից ատելության հողի վրա կատարված հանցագործությունների հետաքննման, հետապնդման և պատժման գործողությունների տապալմամբ:

Անդամ պետությունը պետք է երաշխավորի, որ իր կողմից խտրականության սահմանումը ներառում է Դաշնագրում նշված խտրականության բոլոր ձևերը (ռասա, մաշկի գույն, սեռ, լեզու, կրոն, քաղաքական հայացքներ կամ այլակարծություն, ազգային կամ սոցիալական ծագում, սեփականություն, ծննդյան կամ այլ կարգավիճակ): Ի լրումն դրան, անդամ պետությունը պետք է պայքարի բռնության կամ ռասայական ու կրոնական հողի վրա ատելության հրահրման դեպքերի դեմ, փոքրամասնություններին տրամադրի պատշաճ պաշտպանություն և երաշխավորի նման դեպքերի ճշգրիտ հետաքննությունն ու դատապարտումը: Ավելին, Կոմիտեն խրախուսում է անդամ պետությանը ամրապնդել իր ջանքերը ռասայական խտրականության դեմ պայքարելու նպատակով ընդունված օրենքների առավել արդյունավետ կիրառումն ապահովելու և դրանց կողմից սահմանված նպատակների իրականացումը երաշխավորելու հարցում:

7. Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ կանանց նկատմամբ խտրականության բարձր աստիճանով, քաղաքական և հանրային կյանքում նրանց սահմանափակ մասնակցությամբ և հանրային ու մասնավոր ոլորտների որոշում կայացնող պաշտոններում նրանց ցածր ներկայացվածությամբ: Կոմիտեն ցավում է, որ գենդերային կարծրատիպերը

դեռևս գերիշխում են ընտանիքում և հասարակությունում կանանց և տղամարդկանց դերի և պատասխանատվությունների հարցերում: (2,3,25 և 26 հոդվածներ)

Անդամ պետությունը պետք է կանանց և տղամարդկանց հավասարության վերաբերյալ ընդունի հատուկ օրենսդրություն, այսպիսով՝ պաշտոնապես ճանաչելով կանանց նկատմամբ իրականացվող խտրականության հատուկ բնույթը: Պետք է ձեռնարկվի ընտրություններին ներկայացված թեկնածուների նկատմամբ սահմանված քվտային համակարգի արդյունավետության վերանայում: Անդամ պետությունը պետք է ընդլայնի իր ջանքերը ընտանիքում և հասարակությունում կանանց և տղամարդկանց դերի և պատասխանատվությունների վերաբերյալ գենդերային կարծրատիպերը վերացնելու հարցում:

8. Կոմիտեն մտահոգ է կանանց նկատմամբ իրականացվող բռնության բարձր ցուցանիշի առկայությամբ, մասնավորապես, ընտանեկան բռնու, և ցավում է, որ ընտանեկան բռնությունը քրեական օրենսգրքով հատուկ դատապարտելի արարք չի համարվում: Կոմիտեն անհանգստացած է նաև ընտանեկան բռնության զոհերի համար կացարանների անբավարար թվով (2,7 և 7-րդ հոդվածներ):

Անդամ պետությունը պետք է ընդունի ընտանեկան բռնության բոլոր ձևերը քրեականացնող օրենսդրություն: Այն պետք է այս հարցի վերաբերյալ իրականացնի երկրի ողջ բնակչության շրջանում տեղեկացվածության բարձրացման նպատակային ծրագիր: Տեղական, իրավապահ և ոստիկանության պաշտոնյաներին, ինչպես նաև սոցիալական աշխատողներին և բուժանձնակազմին պետք է սովորեցնել, թե նրանք ինչպես բացահայտեն ընտանեկան բռնության զոհերին և նրանց պատշաճ խորհուրդներ տան: Պետությունը պետք է երաշխավորի նաև, որ ընտանեկան բռնության զոհերի համար բավարար քանակի լիարժեք գործող կացարաններ հասանելի լինեն երկրով մեկ:

9. Կոմիտեն անհանգստացած է նաև սեռի ընտրությամբ պայմանավորված հղիության արհեստական դադարեցման դեպքերի աճով, որն արտացոլում է գենդերային անհավասարության մշակույթը (2,3 և 26-րդ հոդվածներ):

Անդամ պետությունը համապատասխան օրենսդրություն պետք է ընդունի սեռի ընտրությունը կանխելու և անդրադառնա նախաձեռնողան շրջանում սեռերի ընտրության հիմնապատճառներին՝ երևույթի վերաբերյալ վստահելի տեղեկատվություն հավաքելու, ընտանիքի պլանավորմամբ զբաղվող պաշտոնյաների համար գենդերային զգայունության վերաբերյալ պարտադիր ուսուցում կազմակերպելու և հասարակության շրջանում տեղեկացվածության բարձրացման ծրագրեր զարգացնելու միջոցով:

10. Կոմիտեն անհանգստացած է լեսբի, բիսեքսուալ և տրանսգենդեր (LGBT) անձանց նկատմամբ իրականացվող խտրականությամբ և բռնություններով և նրանց սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության հիման վրա իրավունքների բոլոր խախտումների մերժմամբ (3. 6, 7 և 26-րդ հոդվածներ):

Անդամ պետությունը հստակորեն և պաշտոնապես պետք է հայտարարի, որ այն չի հանդուրժում միասեռականների, երկսեռականների (բիսեքսուալների) և տրանսսեռականների (տրանսսեքսուալների) նկատմամբ իրականացվող սոցիալական

խարանումը կամ սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության հիման վրա նրանց նկատմամբ իրականացվող խտրականությունը և բռնությունը: Անդամ պետությունը պետք է արգելի սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության վրա հիմնված խտրականությունը և ապահովի LGBT անձանց արդյունավետ պաշտպանություն:

11. Կոմիտեն անհանգստացած է, որ 2008թ. մարտ 1-ին արտակարգ իրավիճակի հայտարարման պայմանները պարզ չեն: Կոմիտեն մտահոգ է, որ արտակարգ իրավիճակի վերաբերյալ գոյություն ունեցող կարգավորիչ նորմերը չեն երաշխավորում Դաշնագրի 4-րդ հոդվածով ամրագրված իրավունքների ամբողջական հարգումը:

Անդամ պետությունը պետք է երաշխավորի, որ արտակարգ իրավիճակի վերաբերյալ իր օրենսդրությունն ու կարգավորիչ նորմերը ամբողջապես համապատասխանում են Դաշնագրի 4-րդ հոդվածին:

12. Կոմիտեն անհանգստացած է 2008թ. մարտի 1-ին ոստիկանության կողմից ուժի գերազանցման դեպքերի շարունակական անպատժելիությամբ՝ չնայած այն ջանքերի, որ գործադրվում են աղետալի դեպքերի բացահայտման համար (հոդվածներ՝ 6,7 և 14)

Անդամ պետությունը պետք է սահմանի արդյունավետ հետաքննչական ընթացակարգ, որպեսզի երաշխավորի, որ 2008թ. մարտի 1-ի ընթացքում ուժի գերազանցման մեջ պատասխանատու իրավապահ մարմինները, ներառյալ՝ նրանք, ովքեր հրամանատարական պատասխանատվություն են կրում իրենց արարքի համար պատասխանատու ճանաչվեն և ենթարկվեն համապատասխան պատժամիջոցների: Անդամ պետությունը պետք է երաշխավորի նաև, որ այս գործողությունների զոհերը համապատասխան փոխհատուցում ստանան, և որ նրանց համար հասանելի լինի համապատասխան բժշկական և հոգեբանական վերականգման միջոցները:

13. Կոմիտեն անհանգստացած է ուժի գերազանցման դեպքերում իրավապահ մարմինների հաշվետվողականության բացակայությամբ, ինչպես նաև ոստիկանական չարաշահումների դեպքերի հետաքննության անկախ մեխանիզմի բացակայությամբ՝ չնայած 2010-2011թթ. ընդունված ոստիկանության բարեփոխման ծրագրի (հոդվածներ 6 և 7):

Անդամ պետությունը պետք է գործի դնի ոստիկանական ուժերի արդյունավետ ընտրության, ուսուցման, միջազգային մոնիտորինգի և հաշվետվողականության ապահովման անկախ մեխանիզմ՝ երաշխավորելու համար մարդու իրավունքների լիարժեք պաշտպանությունը: Այն պետք է երաշխավորի իր օրենսդրության և կարգավորիչ նորմերի համապատասխանությունը կյանքի իրավունքի պահանջներին, մասնավորապես ինչպես դա արտացոլված է Իրավապահ մարմինների կողմից ուժի և հրազենի օգտագործման Միավորված Ազգերի հիմնարար սկզբունքներում: Ի լրումն դրան, անդամ պետությունը պետք է երաշխավորի իրավապահ գործակալությունների կողմից իրականացված չարաշահումների բոլոր դեպքերի հետաքննությունն ու պատժումը:

14. Կոմիտեն անհանգստացած է ազատագրկման վայրերում խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի ենթադրյալ դեպքերի վերաբերյալ բողոքների ներկայացման իրապես

անկախ մեխանիզմի բացակայությամբ, ինչպես նաև նման դեպքերի դատական հետապնդման ցածր քանակով (հոդվածներ՝ 7 և 14):

Անդամ պետությունը պետք է ստեղծի ազատագրկման բոլոր վայրերում խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի դեպքերի վերաբերյալ բողոքների ընդունման և դրանց հետագա ընթացքի անկախ համակարգ, և պետք է երաշխավորի, որ խոշտանգումների, դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող ցանկացած արարք կհետապնդվի և կպատժվի տվյալ արարքի ծանրությանը համաչափ:

15. Կոմիտեն անհանգստացած է հայկական զինված ուժերում ոչ մարտական պայմաններում մահվան կասկածելի դեպքերի և սպաների ու զինվորների կողմից այլ զորակոչիկների նկատմամբ նվաստացումների ու անհարիր վերաբերմունքի ենթադրյալ միջադեպերի առկայությամբ (հոդվածներ՝ 6 և 7):

Անդամ պետությունը պետք է երաշխավորի նվաստացումների և զինված ուժերում վատ վերաբերմունքի դեպքերի վերացումը: Անդամ պետությունը պետք է ապահովի զինված ուժերում նվաստացումների և ոչ մարտական պայմաններում մահվան դեպքերի մեղադրանքների պատշաճ հետաքննությունը, հանցագործների նկատմամբ դատական հետապնդման սահմանումը և պատժումը, ինչպես նաև զոհերի համար փոխհատուցման և վերականգման հասանելիությունը՝ ներառյալ համապատասխան բժշկական և հոգեբանական օգնության միջոցով:

16. Կոմիտեն մտահոգ է, որ մարդկանց թրաֆիքինգի վերաբերյալ ոչ բավարար տեղեկատվությունը և փաստերը թույլ չեն տալիս գնահատել այդ երևույթի ծավալը և ներկայումս իրականացվող ծրագրերի և մարտավարությունների արդյունավետությունը (հոդված՝ 8):

Անդամ պետությունը պետք է ստեղծի անձանց թրաֆիքինգի դեպքերի թվի, այդ անձանց բնութագրերի, դատական պաշտոնյաների կողմից նրանց նկատմամբ վերաբերմունքի և դատական պաշտպանության միջոցների առկայության ու զոհերին տրամադրվող փոխհատուցումների վերաբերյալ պաշտոնական տվյալների բազա: Անդամ պետությունը պետք է նաև սահմանի մոնիտորինգի ընթացակարգ անձանց թրաֆիքինգի դեպքերի կանխման և պատժման նպատակով ընդունված միջոցները և մարտավարությունները գնահատելու համար:

17. Կոմիտեն անհանգստացած է ապաստան հայցողների շուրջ ձևավորված դրությամբ, ովքեր դատապարտվում են Քրեական օրենսգրքի 329-րդ հոդվածի համաձայն, միայն այն պատճառով, որ նրանք անօրինական են մուտք գործել երկիր՝ չնայած այն բանի, որ վերջիններս իրենց ճանաչում են որպես ապաստան հայցող անձ (հոդվածներ՝ 9 և 13):

Անդամ պետությունը պետք է ապահովի, որ ապաստան հայցող ոչ մի անձ չդատապարտվի միայն այն բանի համար, որ նա անօրինական կերպով է մուտք գործել և մնացել երկրում՝ առանց հաշվի առնելու միջազգային պաշտպանվածության մեջ նրանց կարիքը:

18. Կոմիտեն անհանգստացած է 1988-1992թթ. միջև Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության հետևանքով Ադրբեջանից Հայաստան բռնագաղթած փախստականների և նրանց ընտանիքների, ինչպես նաև այս ժամանակահատվածում

ներքին տեղահանված անձանց չլուծված խնդիրների առկայությամբ, որոնք ապրում են հանրակացարաններում ծայրահեղ բարդ պայմաններում, ինչը բացասաբար է ազդում նրանց ֆիզիկական և մտավոր առողջության վրա (հոդվածներ 12 և 17):

Անդամ պետությունը պետք է տեղեկատվական արշավ իրականացնի Ադրբեջանից բռնագաղթած հայ փախստականների իրավունքների վերաբերյալ, ներառյալ՝ պարզեցված նատուրալիզացման սխեմայի վերաբերյալ, և ընդլայնի իր ջանքերը փախստականների և ներքին տեղահանված անձանց կենցաղային պայմանները բարելավելու հարցում, մասնավորապես բնակարանային և կենցաղային պայմանների մասով:

19. Կոմիտեն անհանգստացած է նախնական կալանքի հաճախակի կիրառմամբ և այն հանգամանքով, որ ազատազրկված անձիք իրենց ազատազրկման պահից ամբողջապես տեղեկացված չեն իրենց հիմնարար իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ: Կոմիտեն իր ավստասանքն է հայտնում այն առթիվ, որ հաճախ ազատազրկված անձիք չեն կարողանում ժամանակին տեսնել փաստաբանին և բժշկին, զրկվում են իրենց ցանկությամբ անձին տեղյակ պահելու իրավունքից, ինչպես նաև նրանց պատշաճ կերպով չեն ներկայացվում դատավորին (հոդված 9):

Համաձայն 2002թ. Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին ՀՀ օրենքի, անդամ պետությունը պետք է ապահովի, որ ազատությունից զրկված բոլոր անձիք ազատազրկման պահից ի վեր գրավոր, և՛ բանավոր ձևով տեղեկացված լինեն իրենց հիմնարար իրավունքների մասին, որ նրանք անհապաղ կարողանան տեսնել բժշկին և փաստաբանին, և որ նրանք կարողանան իրենց ձերբակալման մասին տեղյակ պահել իրենց ցանկությամբ ընտրված անձի: Անդամ պետությունը պետք է նաև երաշխավորի, որ ազատությունից զրկված բոլոր անձիք Դաշնագրի դրույթների համաձայն պատշաճ կերպով ներկայացվեն դատավորին:

20. Կոմիտեն անհանգստացած է նաև բանտերի գերբնակեցմամբ և բանտային անձնակազմի սակավությամբ: Կոմիտեն ցավում է նաև, դատարանների կողմից ազատազրկման այլընտրանք հանդիսացող միջոցների սակավ կիրառմամբ (հոդված 10):

Անդամ պետությունը պետք է ջանքեր գործադրի, որպեսզի ազատազրկման վայրերում բարելավի պայմանները և կրճատի բանտերի գերբնակեցվածությունը, ներառյալ՝ բանտարկությանը այլընտրանք հանդիսացող միջոցների կիրառման ճանապարհով:

21. Կոմիտեն անհանգստացած է նաև դատական մարմինների շրջանում անկախության բացակայությամբ: Մասնավորապես, Կոմիտեն մտահոգ է դատավորների նշանակման մեխանիզմով, որը նրանց ենթակա է դարձնում քաղաքական ճնշումների, ինչպես նաև անկախ կարգապահական մեխանիզմի բացակայությամբ (հոդված 14):

Անդամ պետությունը պետք է փոփոխի իր ներպետական իրավական դրույթներն այնպես, որ ապահովի դատական մարմինների անկախությունը գործադիր և օրենսդիր ճյուղերից, ինչպես նաև նախատեսի դատավորների կոլեգիալ մարմինն հավելյալ, դատավորների նշանակման և նրանց խթանման անկախ մարմնի ստեղծումը, որը պատասխանատու կլինի նաև կարգապահական նորմերի կիրառման համար:

22. Կոմիտեն մտահոգ է նաև պետական հաստատությունների բոլոր ճյուղերում կոռուպցիայի առկայության մեղադրանքներով, հատկապես ոստիկանության և դատական մարմինների շրջանում, ինչը խոչընդոտում է օրենքի գերակայությանը (հոդված 14): Ի լրումն դրան, Կոմիտեն մտահոգ է բարձր մակարդակի կոռուպցիայի դեմ պայքարի համոզիչ արդյունքների բացակայությամբ և արդարադատության իրականացման ոլորտում դրանից բխող հանրային անվստահությամբ:

Անդամ պետությունը պետք է մեծացնի իր ջանքերը կառավարության բոլոր ճյուղերում կոռուպցիայի դեմ պայքարելու համար՝ ենթադրյալ կոռուպցիայի բոլոր դեպքերի անհապաղ և մանրակրկիտ հետաքննությամբ և պատասխանատուների պատժմամբ:

23. Կոմիտեն անհանգստացած է նաև դեռահասների հարցերով արդարադատության համակարգում առկա սահմանափակումներով, մասնավորապես, մասնագիտացված դատավորների սահմանափակ թվով և հատուկ օրենքների, ընթացակարգերի և դատական սենյակների բացակայությամբ: Կոմիտեն մտահոգված է նաև դեռահաս հանցագործների ֆիզիկական և հոգեբանական վերականգնման ու սոցիալական վերաինտեգրման միջոցների բացակայությամբ (հոդվածներ՝ 14 և 24):

Անդամ պետությունը պետք է իր ջանքերն ուղղի դեռահասների հարցերով արդարադատության համակարգը անհրաժեշտ մարդկային և նյութական ռեսուրսներով ապահովելուն: Այս առումով, անդամ պետությունը պետք է երաշխավորի, որ դեռահասների հարցերով արդարադատության համակարգի մեջ ներգրավված բոլոր մասնագետների ուսուցումն անցկացվի միջազգային չափանիշներին համապատասխան, ներառյալ՝ հանցագործության մանկահասակ զոհերի և վկաների մասնակցությամբ դեպքերում արդարադատության ՄԱԿ-ի ուղեցույցի (Տնտեսական և սոցիալական խորհրդի բանաձև 2005/20): Անդամ պետությունը պետք է նաև մասնագիտացված կառույցներ ստեղծի դեռահաս հանցագործների ֆիզիկական և հոգեկան վերականգնման ու սոցիալական վերաինտեգրման համար:

24. Կոմիտեն անհանգստացած է խղճի և դավանանքի ազատության նկատմամբ գոյություն ունեցող սահմանափակումներով, ներառյալ՝ հոգեորսության քրեականացմամբ:

Անդամ պետությունը պետք է փոխի իր օրենսդրությունը Դաշնագրի 18-րդ հոդվածի պահանջների համապատասխան, ներառյալ՝ հոգեորսության ապաքրեականացումը:

25. Կոմիտեն մտահոգ է, որ 2004 և 2006 թվականների փոփոխություններով կրոնական պատճառներով ծառայությունից հրաժարված անձանց համար Այլընտրանքային զինվորական ծառայության մասին օրենքը չի երաշխավորում քաղաքացիական բնույթի ծառայություն: Կոմիտեն անհանգստացած է նաև, որ կրոնական պատճառներով ծառայությունից հրաժարված անձիք՝ մեծամասամբ Եհովայի վկաները, շարունակում են բանտարկվել, երբ հրաժարվում են իրականացնել զինվորական և գոյություն ունեցող այլընտրանքային զինվորական ծառայությունը (18-րդ և 26-րդ հոդվածներ):

Անդամ պետությունը պետք է հիմնի զինվորական ծառայությանը փոխարինող իրական այլընտրանքային ծառայություն, որը կլինի ոչ զինվորական բնույթի, հասանելի կդառնա կրոնական պատճառներով ծառայությունից հրաժարված բոլոր անձանց համար և պատժողական կամ խտրական չի լինի իր բնույթով, արժողությամբ և տևողությամբ:

Անդամ պետությունը պետք է ազատ արձակի նաև կրոնական պատճառներով ծառայությունից հրաժարված բոլոր բանտարկյալներին զինվորական ծառայությունը կամ գոյություն ունեցող այլընտրանքային ծառայությունը չկատարելու համար:

26. Կոմիտեն անհանգստացած է լրագրողների և մարդու իրավունքների պաշտպանների հասցեին սպառնալիքների և նրանց վրա կատարված հարձակումների մասին տեղեկատվությամբ (հոդված 19):

Անդամ պետությունը պետք է ապահովի լրագրողների և մարդու իրավունքների պաշտպանների անվտանգությունը սպառնալիքներից և հարձակումներից, ապահովի նման արարքների վերաբերյալ բոլոր մեղադրանքների անհապաղ և մանրակրկիտ հետաքննությունը, ինչպես նաև ապահովի զոհերի համար փոխհատուցման հասանելիությունը:

27. Անդամ պետությունը պետք է լայնորեն տարածի Դաշնագիրը, երկրորդ պարբերական զեկույցը, Հանձնաժողովի կողմից ներկայացված խնդիրների վերաբերյալ նրա ներկայացված գրավոր պատասխանները և ներկա եզրափակիչ դիտարկումները դատական, օրենսդիր և վարչական պաշտոնյաների, քաղաքացիական հասարակության և երկրում գործող հասարակական կազմակերպությունների, ինչպես նաև ընդհանուր հանրության շրջանում տեղեկացվածության բարձրացման համար: Կոմիտեն առաջարկում է, որ զեկույցը և եզրափակիչ դիտարկումները թարգմանվեն անդամ պետության պաշտոնական լեզուներով: Կոմիտեն պահանջում է նաև, որ անդամ պետությունը, իր չորրորդ պարբերական զեկույցի պատրաստման ընթացքում լայնորեն խորհրդակցի քաղաքացիական հասարակության և հասարակական կազմակերպությունների հետ:

28. Կոմիտեի ընթացակարգային կանոնների 71-րդ կանոնի 5-րդ պարագրաֆի համաձայն, անդամ պետությունը մեկ տարվա ընթացքում պետք է տրամադրի ներկա եզրափակիչ դիտարկումների 12, 14 և 21-րդ հոդվածներում պարունակվող հանձնարարականների իրականացման մասին համապատասխան տեղեկատվություն:

29. Կոմիտեն խնդրում է անդամ պետությանը իր հաջորդ պարբերական զեկույցում, որի ներկայացման ժամկետն է 2016թ. հուլիսի 27-ը, տրամադրել թարմ և ճշգրիտ տեղեկատվություն բոլոր հանձնարարականների և Դաշնագրի կետերին ընդհանուր առմամբ իր համապատասխանության վերաբերյալ:

Տնտեսական և սոցիալական Տարածումը՝ ընդհանուր
հարցերով խորհուրդ

2014 թվականի հուլիսի 16

Բնօրինակը՝ անգլերեն

Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների կոմիտե

Հայաստանի երկրորդ և երրորդ համատեղ պարբերական զեկույցների վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներ*

1. Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների կոմիտեն իր 15-րդ և 16-րդ հանդիպումներին (տես՝ E/C.12/2014/SR.15-16) քննարկել է Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի (E/C.12/ARM/2-3) կիրարկման մասին Հայաստանի երկրորդ և երրորդ համատեղ պարբերական զեկույցները և իր 40-րդ հանդիպմանը՝ 2014 թվականի մայիսի 23-ին, ընդունել է հետևյալ եզրափակիչ դիտարկումները:

Ա. Ներածություն

2. Կոմիտեն ի գիտություն է ընդունում Հայաստանի կողմից իր համատեղ երկրորդ և երրորդ պարբերական զեկույցները ներկայացնելը, որոնք արտացոլում են Կողմ պետության՝ Կոմիտեի կողմից իր նախորդ եզրափակիչ դիտարկումներում արված առաջարկություններն իրականացնելու նպատակով ձեռնարկված քայլերի մասին հաշվետվություն տրամադրելու ջանքերը: Կոմիտեն նաեւ ի գիտություն է ընդունում ծախսերի ցանկին (E/C.12/ARM/Q/2-3/Add.1) տրված մանրամասն գրավոր պատասխանները և ողջունում է Կողմ պետության պատվիրակության հետ անցկացված կառուցողական երկխոսությունը:

Բ. Դրական կողմերը

3. Կոմիտեն նկատում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի մասին» օրենքի համաձայն՝ մարդու իրավունքների մասին միջազգային կոնվենցիաները, որոնք վավերացվել են Հայաստանի կողմից կամ որոնց միացել է Հայաստանը, այդ թվում՝ Դաշնագիրը, Կողմ պետությունում գործում են անմիջականորեն, և որ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենսդրությանը հակասելու դեպքում գերակայում են միջազգային կոնվենցիաների դրույթները: Կոմիտեն այնուհետեւ նկատում է, որ Դաշնագրի դրույթները կարող են վկայակոչվել ներպետական դատարանների առջեւ:

* Ընդունվել է Կոմիտեի կողմից իր հիսուներկուերորդ նիստի ժամանակ (2014 թվականի ապրիլի 28-ից մայիսի 23):

4. Կոմիտեն ողջունում է Կոմիտեի կողմից Հայաստանի վերաբերյալ անցկացված նախորդ ստուգումից ի վեր Կողմ պետության կողմից մարդու իրավունքների մասին հետեւյալ փաստաթղթերի վավերացումը՝

ա) Բռնությամբ անհետացած բոլոր անձանց պաշտպանության մասին կոնվենցիա՝ 2011 թվականին,

բ) Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա՝ 2010 թվականին,

գ) Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձեւերի վերացման մասին կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն՝ 2006 թվականին,

դ) Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն՝ 2006 թվականին,

ե) Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի՝ մանկավաճառության, երեխաների մարմնավաճառության եւ մանկական պոռնոգրաֆիայի ու զինված հակամարտություններին երեխաների մասնակցության մասին կամընտիր արձանագրություն՝ 2005 թվականին:

5. Կոմիտեն ողջունում է նաեւ հետեւյալ միջազգային փաստաթղթերի վավերացումը՝

ա) Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ կոնվենցիա եւ դրա արձանագրությունները (2000)՝ 2003 եւ 2012 թվականներին,

բ) Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության (ԱՄԿ) թիվ 29, 87, 98, 105, 138 եւ 182 կոնվենցիաներ՝ 2003, 2004 եւ 2006 թվականներին,

գ) Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության Ծխախոտի դեմ պայքարի շրջանակային կոնվենցիա՝ 2004 թվականին,

դ) Հաագայի թիվ 28, 33 եւ 34 կոնվենցիաներ՝ 2007 թվականին,

ե) ՄԱԿ-ի Կոռուպցիայի դեմ կոնվենցիա՝ 2007 թվականին:

6. Կոմիտեն ողջունում է Կողմ պետության՝ տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների իրականացումը խթանելուն ուղղված ջանքերը, այդ թվում՝

ա) Կողմ պետության կողմից Սիրիայի Արաբական Հանրապետությունից մոտ 11 000 փախստականների եւ ապաստան հայցողների ընդունումը,

բ) 2013-2015 թվականների ընթացքում մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքարի կազմակերպման ազգային ծրագիրը,

գ) Հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար աշխատանքային քվոտաների հաստատումը 2015 թվականի հունվարի 1-ին:

Գ. Մտահոգության հիմնական առարկան եւ առաջարկությունները

7. Կոմիտեն նկատում է Կողմ պետության կողմից Դաշնագրով ամրագրված տարբեր իրավունքների վերաբերյալ ընդունված օրենքների, քաղաքականությունների, ռազմավարությունների եւ ծրագրերի գործնական արդյունքների ու ազդեցության վերաբերյալ մանրամասն տեղեկատվության բացակայությունը:

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը դիտանցի եւ գնահատի տնտեսական, սոցիալական ու մշակութային իրավունքների խթանմանն ուղղված միջոցառումները՝ նոր միջոցառումները ծրագրի մարդու իրավունքների ազդեցության գնահատման արդյունքների հիման վրա, եւ այդ մասին տեղեկություններ ներկայացնի իր հաջորդ զեկույցում:

8. Կոմիտեն մտահոգված է լայնածավալ կոռուպցիայով եւ այն վերացնելուն ուղղված միջոցառումների սահմանափակ արդյունավետությամբ (5-րդ հոդվածի 1-ին կետ):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը կառավարությունում, հանրային կառավարման եւ արդարադատության համակարգերում բարձրացնի իրավական, կառուցվածքային եւ քաղաքականության հետ կապված միջոցառումների արդյունավետությունը, եւ որ բացահայտի անօրինական գործողություններն ու արդյունավետ պատիժներ կիրառի դրանց դեմ, ինչպես նաեւ բարձրացնի տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների իրականացման համար համապատասխան ռեսուրսների բաշխման հարցում կոռուպցիայի վնասաբեր ազդեցության մասին իրազեկվածությունը:

9. Այնուհետեւ, Կոմիտեն մտահոգված է, որ Դաշնագրով ճանաչված իրավունքների լիարժեք իրականացմանը աստիճանաբար հասնելու համար Կողմ պետության կողմից չեն օգտագործվում բոլոր հասանելի ռեսուրսները (2-րդ հոդվածի 1-ին կետ):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) ընդլայնի ճյուղային նախարարությունների իրավասությունները՝ հանրային ֆինանսների կառավարման հարցում, դյուրացնի ճյուղային նախարարությունների եւ Ֆինանսների նախարարության միջեւ երկխոսությունը, ապահովի, որ ռեսուրսները բաշխվեն արդյունավետորեն՝ ծրագրային բյուջետավորման չափանիշներին համապատասխան, ինչպես նաեւ բարձրացնի քաղաքական իրազեկվածությունը՝ առողջապահության եւ կրթության ոլորտներին զգալի լրացուցիչ ռեսուրսներ հատկացնելու անհրաժեշտության մասին,

բ) կանոնավոր գնահատի, թե արդյոք դաշնագրով ճանաչված իրավունքների լիարժեք իրականացմանն աստիճանաբար հասնելու համար օգտագործվել են բոլոր հասանելի ռեսուրսները՝ հաշվի առնելով Կոմիտեի՝ «բոլոր հասանելի ռեսուրսներն» օգտագործելու ուղղությամբ քայլեր ձեռնարկելու պարտավորության մասին 2007 թվականի սեպտեմբերի հայտարարությունը (E/C.12/2007/1),

գ) Դաշնագրի համաձայն՝ զարգացման աջակցության նախագծերի եւ ծրագրերի շուրջ բանակցելիս ապահովի տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների պահպանումը, պաշտպանությունն ու իրականացումը:

10. Կոմիտեին մտահոգում են Կողմ պետության արդարադատության համակարգում անկախության բացակայության վերաբերյալ հաղորդումները:

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը ձեռնարկի իրավական, վարչական եւ այլ անհրաժեշտ միջոցառումներ՝ արդարադատության համակարգում անկախությունը երաշխավորելու համար՝ որպես մարդու իրավունքների, այդ թվում՝ տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների իրականացումն ապահովելու միջոց: Կոմիտեն այնուհետեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը

շարունակի տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների՝ արդարադատության համակարգի միջոցով պաշտպանության վերաբերյալ դատավորներին, իրավաբաններին եւ դատախազներին վերապատրաստելու ուղղությամբ իր ջանքերը եւ խնդրում է Կողմ պետությունը՝ տեղեկություններ տրամադրել տվյալ ոլորտում ներպետական դատարանների դատական նախադեպերի վերաբերյալ: Այդ կապակցությամբ, Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն անդրադառնա Կողմ պետությունների պարտավորությունների բնույթի մասին թիվ 3 (1990) եւ Դաշնագրի ներպետական կիրառման մասին թիվ 9 (1998) ընդհանուր մեկնաբանություններին:

11. Կոմիտեն մտահոգված է խտրականության դեմ այնպիսի համապարփակ օրենսդրական դաշտի բացակայությամբ, որը կանդրադառնար Դաշնագրում թվարկված՝ խտրականության բոլոր հիմքերին:

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ընդունի խտրականության դեմ պայքարի մասին համապարփակ օրենսդրություն՝ տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների իրականացման հարցում երաշխավորելով խտրականությունից պաշտպանություն բոլորի համար, ինչպես նախատեսված է Դաշնագրի 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետով, եւ այս առնչությամբ Կողմ պետության ուշադրությունը հրավիրում է տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների հարցում խտրականության արգելքի մասին իր թիվ 20 (2009) ընդհանուր մեկնաբանության վրա:

12. Կոմիտեն մտահոգությամբ է նկատում տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների ոլորտում հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ գերիշխող խտրականության, ինչպես նաեւ բոլոր ոլորտներում հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական սեգրեգացիայի մասին: Կոմիտեն այնուհետեւ նկատում է, որ Կողմ պետության կողմից չեն տրամադրվել տեղեկություններ՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց խարանման դեմ ձեռնարկված միջոցների վերաբերյալ (2-րդ հոդվածի 2-րդ կետ, 6-րդ հոդված):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը տեղեկատվական քարոզարշավների եւ իրազեկության բարձրացմանն ուղղված նախաձեռնությունների միջոցով անդրադառնա հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական խարանման խնդրին եւ ընդունի «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության եւ սոցիալական ներառման» մասին օրենքի նախագիծը, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար «խելամիտ հարմարեցումների» եւ հանրային ծառայությունների հասանելիության մասին դրույթները: Կոմիտեն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ավելի մեծ ջանքեր գործադրի հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մասնագիտական դասընթացներ եւ աշխատանքի հնարավորություններ ապահովելու համար, ինչպես նաեւ անցկացնի Կողմ պետության կողմից 2015 թվականի հունվարի 1-ին գործողության մեջ դրվող՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար պարտադիր աշխատանքային քվոտաների վերաբերյալ դրույթների պահպանման դիտանցում եւ ապահովի այդ դրույթների կատարումը:

13. Կոմիտեն մտահոգված է ընտանիքում եւ հասարակությունում կանանց ու տղամարդկանց դերի վերաբերյալ խորը արմատավորված հայրիշխանական վերաբերմունքի եւ կարծրատիպերի մասին: Բացի այդ, Կոմիտեն կրկին հայտնում է իր մտահոգությունը պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում եւ

որոշումների կայացման համար պատասխանատու պաշտոններում կանանց ներկայացվածության ցածր մակարդակի մասին՝ չնայած Ընտրական օրենսգրքով նախատեսված գենդերային քվոտաներին եւ ձեռնարկվող այլ միջոցառումների (3-րդ հոդված):

Կոմիտեն Կողմ պետության ուշադրությունը հրավիրում է տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային բոլոր իրավունքներից օգտվելու՝ տղամարդկանց եւ կանանց հավասար իրավունքի մասին թիվ 16 (2005) ընդհանուր մեկնաբանության վրա եւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) ձեռնարկի խորը արմատավորված հայրիշխանական վերաբերմունքից եւ գենդերային դերերից բխող կարծրատիպերը վերացնելուն ուղղված արդյունավետ միջոցառումներ եւ ակտիվորեն պայքարի կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձեւերի դեմ,

բ) ձեռնարկի հանրային կառավարման եւ գիտահետազոտական հաստատությունների բարձր պաշտոններում կանանց ներկայացվածությունն ընդլայնելուն ուղղված հատուկ լրացուցիչ ժամանակավոր միջոցներ:

14. Կոմիտեն մտահոգված է Կողմ պետությունում գործազրկության բարձր մակարդակով, հատկապես գյուղական շրջաններում, ինչպես նաեւ մասնագիտական դասընթացները եւ զբաղվածության քաղաքականություններն ակտիվացնելու համար ոչ բավարար պետական ծախսերով: Այնուհետեւ, Կոմիտեն իր ափսոսանքն է հայտնում, որ բազմաթիվ գործազուրկ անձինք չեն գրանցվում որպես այդպիսին եւ, հետեւաբար, արտացոլված չեն գործազրկության պաշտոնական վիճակագրության մեջ: Կոմիտեն նաեւ մտահոգված է զբաղվածության լայն ստվերային հատվածի առկայությամբ, քանի որ, ըստ հաշվարկների՝ աշխատողների 40 տոկոսը ներգրավված է ստվերային տնտեսական գործունեության մեջ, որը փաստացի խոչընդոտ է իրենց տնտեսական եւ սոցիալական իրավունքների իրականացման հարցում (6-րդ հոդված):

Կոմիտեն Կողմ պետությանը խնդրում է.

ա) հավաքել եւ մշակել գործազրկության վերաբերյալ թարմացված տվյալներ, որոնք տարանջատվում են ըստ սեռի, տարիքի, քաղաքային եւ գյուղական շրջանների եւ էթնիկ խմբի՝ գործազրկությունը կրճատելու համար արդյունավետ թիրախային միջոցառումներ ձեռնարկելու նպատակով,

բ) ձեռնարկել արդյունավետ միջոցներ տնտեսության ստվերային հատվածը կարգավորելու համար, տրամադրել տեղեկատվություն ստվերային հատվածի չափերը կրճատելուն ուղղված միջոցառումների արդյունքների մասին՝ միեւնույն ժամանակ ապահովելով, որ ստվերային հատվածում աշխատողների համար հասանելի լինեն հիմնական ծառայությունները եւ սոցիալական պաշտպանությունը,

գ) ներկայացնել ձեռնարկված միջոցառումների ազդեցությունը հաջորդ պարբերական զեկույցում:

15. Կոմիտեն կրկին հայտնում է իր մտահոգությունը կանանց գործազրկության անհամաչափ բարձր մակարդակի մասին: Կոմիտեն հավասարապես մտահոգված է տնտեսությունում ուղղահայաց եւ հորիզոնական գենդերային սեգրեգացիայի եւ տնտեսության ցածր վարձատրվող ոլորտներում կանանց կենտրոնացման մասին՝ չնայած օրենքի առջեւ կանանց եւ տղամարդկանց հավասարությանը: Բացի այդ, Կոմիտեն մտահոգված է կանանց եւ տղամարդկանց աշխատավարձերի էական տարբերությամբ.

2012 թվականի տվյալներով կանայք վաստակում են տղամարդկանց աշխատավարձի մոտավորապես 60 տոկոսը միայն (6-րդ եւ 7-րդ հոդվածներ):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) գենդերային գործոնը հաշվի առնող աշխատանքային քաղաքականությունների միջոցով մեծացնի կանանց հնարավորությունները՝ տնտեսության բոլոր ոլորտներում զբաղվածության հասանելիությունը նրանց համար բարձրացնելու եւ աշխատանքային շուկայում կանանց ու տղամարդկանց նկատմամբ հավասար վերաբերմունք, այդ թվում՝ բոլոր ոլորտներում հավասար նշանակության աշխատանքի համար հավասար վարձատրություն ապահովելու նպատակով,

բ) իրազեկվածության բարձրացման եւ այլ միջոցներով տնտեսության բոլոր ոլորտներում արդյունավետորեն վերացնի սոցիալ-մշակութային այն խոչընդոտները, որոնք բացասական ազդեցություն ունեն աշխատավայրում կանանց առաջխաղացման համար՝ հատկապես աշխատավարձի բարձր մակարդակ ունեցող ոլորտներում:

16. Կոմիտեն մտահոգված է «Զբաղվածության մասին» օրենքում Ազգային ժողովի կողմից փոփոխություններ կատարելուց հետո 2015 թվականի հունվարի 1-ից գործազրկության դեպքում նախատեսված արտոնությունների դադարեցմամբ: Ակնկալվում է, որ այս միջոցառումը հատկապես կազդի կանանց վրա, որոնք տվյալ պահին օգտվում են գործազրկության դեպքում նախատեսված արտոնություններից, որոնց թիվը երկու անգամ գերազանցում է տղամարդկանց թիվը: Կոմիտեն այնուհետեւ մտահոգված է, որ այն անձանց տրամադրվող աջակցությունը, որոնց համար դադարեցվել են գործազրկության դեպքում նախատեսված արտոնությունները, այլեւս հիմնված կլինի ոչ թե մարդու իրավունքների, այլ նյութական կարիքների վրա (9-րդ եւ 11-րդ հոդվածներ):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը, Դաշնագրի 9-րդ եւ 11-րդ հոդվածներով նախատեսված մարդու իրավունքների ոլորտում ստանձնած պարտավորությունների համաձայն, հատուկ միջոցներ ձեռնարկի այն անձանց պաշտպանելու նպատակով, որոնց համար կդադարեցվեն գործազրկության դեպքում նախատեսված արտոնությունները, եւ հատուկ ուշադրություն դարձնի կանանց նկատմամբ անհամաչափ ազդեցությունը վերացնելուն:

17. Կոմիտեն ափսոսանք է հայտնում, որ սոցիալական աջակցության արտոնությունները բավարար չեն՝ պատշաճ կենսամակարդակ ապահովելու համար, այդ թվում՝ կենսաթոշակառուների եւ գործազուրկների համար: Կոմիտեն նկատում է, որ նույնիսկ անապահովության աստիճանի գնահատման համակարգի պարագայում սոցիալական օգնությունը բավարար չէ՝ աղքատության մեջ ապրող ընտանիքների կարիքները հոգալու համար: Հաշվի առնելով, որ 2012 թվականի դրությամբ աղքատության մեջ է ապրում բնակչության 32 տոկոսը եւ 5 տարեկանից ցածր երեխաների 38 տոկոսը, Կոմիտեն մտահոգված է, որ ընտանեկան արտոնությունների չափն ակնհայտորեն անհամապատասխան է (9-րդ, 10-րդ եւ 11-րդ հոդվածներ):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) ապահովի համապարփակ եւ ներդաշնակեցված մոտեցում սոցիալական պաշտպանության համակարգին եւ տրամադրի սոցիալական աջակցության բավարար արտոնություններ՝ ապահովելու համար, որ բոլոր անձինք ունենան

պատշաճ կենսամակարդակ՝ հաշվի առնելով կյանքի իրական արժեքը՝ Կոմիտեի՝ սոցիալական ապահովության իրավունքի մասին թիվ 19 (2007) ընդհանուր մեկնաբանությանը համապատասխան,

բ) հատկացնի բավարար միջոցներ՝ աղքատության կրճատման ռազմավարություններն իրականացնելու համար՝ հաշվի առնելով Կոմիտեի՝ աղքատության մասին 2001 թվականի մայիսի հայտարարությունը եւ Տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (E/C.12/2001/10),

գ) դիտարկի Սոցիալական քաղաքականության մասին (հիմնական նպատակները եւ չափանիշները) ԱՄԿ-ի թիվ 117 (1962) կոնվենցիայի վավերացումը:

18. Կոմիտեն մտահոգված է կանանց նկատմամբ բռնության, մասնավորապես՝ ընտանեկան բռնության բարձր մակարդակով եւ ափսոսանք է հայտնում, որ ընտանեկան բռնությունը դեռեւս օրենքով հատուկ քրեականացված արարք չէ: Կոմիտեին նաեւ մտահոգում է ընտանեկան բռնության զոհերի համար նախատեսված կացարանների անբավարար թիվը (10-րդ հոդված):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը կանխարգելման, պաշտպանության եւ հետապնդման միջոցառումների իրականացմամբ պատշաճորեն արձագանքի ընտանեկան բռնության խնդրին: Ավելի կոնկրետ, Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) անհապաղ ընդունի ընտանեկան բռնությունը հստակորեն արգելող օրենսդրություն՝ այն սահմանելով որպես կոնկրետ հանցանք,

բ) տրամադրի լրացուցիչ կացարաններ ընտանեկան բռնության զոհերի համար,

գ) իրականացնի ընտանեկան բռնության մասին իրազեկվածությունը բարձրացնող գործունեություն իրավապահ մարմինների պաշտոնատար անձանց, ինչպես, օրինակ՝ ոստիկանության ծառայողների, դատախազների, դատավորների, ինչպես նաեւ սոցիալական աշխատողների, ուսուցիչների եւ լայն հասարակության համար:

19. Կոմիտեն մտահոգված է, որ չնայած Կառավարության՝ հաստատություններից երեխաների բեռնաթափման ծրագրի, հաստատություններում տեղավորված երեխաների թիվը, որոնցից մեծ մասը ընտանիք ունի, դեռեւս շարունակում է բարձր մնալ: Հանձնաժողովը մտահոգված է, որ ընտանիքի անդամները, պահպանելով իրենց ծնողական իրավունքները, երեխաներին տեղավորում են գիշերօթիկ դպրոցներում եւ երեխայի խնամք իրականացնող հաստատություններում՝ տնտեսական դժվարությունների եւ երեխայի հիմնական կարիքները բավարարելու հետ կապված ծախսերը հոգալու անկարողության պատճառաբանությամբ: Հանձնաժողովն այնուհետեւ մտահոգված է մարմնական պատժից երեխաների պաշտպանության բացակայությամբ (հոդված 10):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) ամրապնդի խոցելի վիճակում գտնվող ընտանիքներին տրամադրվող սոցիալական եւ ֆինանսական աջակցությունը, այդ թվում՝ ծայրահեղ աղքատության մեջ ապրող ընտանիքներին տրամադրելով երեխաների համար նախատեսված

համապատասխան արտոնություններ՝ այդպիսով հնարավորություն տալով նրանց խուսափելու իրենց երեխաներին տնտեսական պատճառներով գիշերօթիկ դպրոցներում եւ մանկատներում տեղավորելուց,

բ) մեծացնի իր ջանքերը այլընտրանքային խնամքի ընտանիքահեն եւ համայնքահեն համակարգեր ապահովելու նպատակով, ինչպես նաեւ ապահովի, որ հաստատություններում խնամքը կիրառվի միայն որպես ծայրահեղ միջոց,

գ) ներդնի երեխաների իրավունքների անկախ դիտանցում՝ Կրթության եւ գիտության նախարարության, Աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարության, տարածքային կառավարման մարմինների ներքո գործող հաստատություններում,

դ) արգելի երեխաների մարմնական պատիժը ցանկացած պարագայում եւ պատժի մեղավորներին:

20. Կոմիտեն մտահոգված է կարիքավոր անձանց համար սոցիալական կացարանների (բնակարանների) սահմանափակ հասանելիությամբ (11-րդ հոդված):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը ձեռնարկի բոլոր անհրաժեշտ միջոցառումները, որպեսզի երաշխավորի պատշաճ եւ մատչելի կացարանի հասանելիությունը անբարենպաստ վիճակում գտնվող եւ մարգինալացված անհատների ու խմբերի, այդ թվում՝ այն ընտանիքների համար, որոնք 1988 թվականի երկրաշարժի պատճառով դեռ ապրում են ժամանակավոր կացարաններում, ի թիվս այնի՝ հատկացնելով համապատասխան ռեսուրսներ՝ սոցիալական կացարանների (բնակարանների) թիվն ավելացնելու համար՝ հաշվի առնելով Կոմիտեի՝ պատշաճ կացարանի իրավունքի մասին թիվ 4 (1991) ընդհանուր մեկնաբանությունը:

21. Կոմիտեին մտահոգում է բժշկական հաստատություններում պահանջվող «ոչ ֆորմալ վճարների» լայն տարածում գտած պրակտիկան (12-րդ հոդված):

Կոմիտեն Կողմ պետությանը հորդորում է ձեռնարկել ոչ ֆորմալ վճարների գանձումը վերացնելուն ուղղված անհապաղ միջոցառումներ եւ խնդրում է տրամադրել ձեռնարկված միջոցառումների ու դրանց ազդեցության մասին առանձին տեղեկատվություն:

22. Կոմիտեն մտահոգված է, որ Հայաստանն ամբողջ աշխարհի մակարդակով սեռով պայմանավորված աբորտների հետեւանքով իգական սեռի ծնունդների համեմատ արական սեռի ծնունդների ամենաբարձր մակարդակն ունեցող երկրներից մեկն է: Բացի այդ, Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ, որ աբորտների մակարդակը բարձր է, մինչդեռ հակաբեղմնավորիչ միջոցների վերաբերյալ տեղեկատվությունը եւ դրանց հասանելիությունը՝ սահմանափակ (3-րդ, 10-րդ 12-րդ հոդվածներ):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) ձեռնարկի կանխարգելիչ միջոցառումներ՝ սեռով պայմանավորված աբորտների դեմ, այդ թվում՝ օրենսդրական եւ վարչական միջոցառումներ՝ խորհրդակցելով կանանց, վերարտադրողական հարցերով բուժանձնակազմերի եւ այլ շահագրգիռ սուբյեկտների հետ,

բ) հակաբեղմնավորիչ միջոցները դարձնի դյուրահաս, հասանելի եւ մատչելի վերարտադրողական տարիքի բոլոր կանանց ու տղամարդկանց, այդ թվում՝

դեռահասների համար, եւ ապահովի տարիքին համապատասխան համապարփակ սեռական եւ վերարտադրողական առողջության հետ կապված կրթություն,

գ) ձեռնարկի միջոցառումներ՝ ուղղված կանանց եւ աղջիկների նկատմամբ խտրականության վերացումն արագացնելուն, մասնավորապես՝ անդրադառնալով տղա երեխաներին նախապատվություն տալու սովորույթների ու սոցիալական նորմերի խնդրին,

դ) իրականացնի համապարփակ ուսումնասիրություններ՝ Կողմ պետությունում սեռով պայմանավորված աբորտների ու կանանց նկատմամբ խտրականության խորքային պատճառները հայտնաբերելու եւ հաջորդ զեկույցում սեռով պայմանավորված աբորտների դեմ պայքարի տարեկան ծրագրեր ներկայացնելու նպատակով՝ հաշվի առնելով 2011 թվականին ՄԱԿ-ի մասնագիտացված գործակալությունների կողմից գենդերային խտրականությամբ պայմանավորված սեռի ընտրությունը կանխարգելելու վերաբերյալ միջգործակալական հայտարարության մեջ ներկայացված առաջարկությունները:

23. Կոմիտեն մտահոգված է շատ դպրոցներում ենթակառուցվածքների վատ պայմաններով՝ չնայած կրթական հաստատությունների բարելավման համար նախատեսված հատուկ բյուջեին: Կոմիտեն նաեւ մտահոգված է այն փաստով, որ ավագ դպրոցի աշակերտները հաճախ կարիք են ունենում փնտրելու մասնավոր դասընթացներ անցկացնող ուսուցիչներ, որպեսզի ձեռք բերեն բարձրագույն ուսումնական հաստատություն ընդունվելու համար անհրաժեշտ գիտելիքներ, որը սոցիալ-տնտեսական հիմքերով պայմանավորված՝ հանգեցնում է ընդունելության հարցում անհավասարությունների եւ իր հերթին սահմանափակում է սոցիալական շարժունակությունը (13-րդ հոդված):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) առավել արդյունավետորեն օգտագործի կրթական հաստատությունների բարելավման համար հատկացված ռեսուրսները՝ արձագանքելով աշակերտների եւ ուսուցիչների կարիքներին,

բ) մեծացնի ջանքերը՝ ապահովելու համար, որ աղքատությունը բացասաբար չազդի երեխայի կրթության կամ աշխատանքային հեռանկարների վրա:

24. Կոմիտեն մտահոգված է հաշմանդամություն ունեցող այն երեխաների զգալի թվով, որոնց համար հասանելի չէ ֆորմալ կրթությունը (18 %): Կոմիտեն նաեւ մտահոգված է, որ չնայած Կողմ պետության՝ ներառական դպրոցների ցանցն ընդլայնելու ջանքերին՝ ներառական կրթությունը դեռեւս ամբողջովին իրագործված չէ: Կոմիտեն նաեւ մտահոգված է հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մշակութային գործունեության եւ ինտերնետի սահմանափակ հասանելիությամբ (2-րդ, 13-րդ եւ 15-րդ հոդվածներ):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) լրացուցիչ միջոցառումներ ձեռնարկի՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար տարբեր ոլորտների, հատկապես՝ տրանսպորտի եւ կրթական հաստատությունների ու մշակութային վայրերի ֆիզիկական հասանելիությունը ընդլայնելու նպատակով, ինչպես նաեւ ապահովի «խելամիտ հարմարեցումներ» հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար,

բ) արագացնի ներառական կրթության իրագործումը հաշմանդամություն ունեցող բոլոր երեխաների համար:

25. Կոմիտեին մտահոգում են գիտության եւ հետազոտությունների ոլորտում սահմանափակ պետական հատկացումները եւ կին գիտնականների թվի անկումը (15-րդ հոդված):

Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ավելացնի գիտության եւ հետազոտությունների ոլորտում պետական հատկացումները:

Դ. Այլ առաջարկություններ

26. Կոմիտեն Կողմ պետությանը խրախուսում է դիտարկել Տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների միջազգային դաշնագրի կամընտիր արձանագրության ստորագրումն ու վավերացումը:

27. Կոմիտեն Կողմ պետությանը խնդրում է սույն եզրափակիչ դիտարկումները լայնորեն տարածել հասարակության բոլոր մակարդակներում, հատկապես՝ պետական պաշտոնյաների, պատգամավորների, դատական մարմինների եւ քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների շրջանում եւ իր հաջորդ պարբերական զեկույցում Կոմիտեին տեղեկացնել դրանց իրականացման նպատակով ձեռնարկված բոլոր քայլերի մասին: Այն նաեւ Կողմ պետությանը խրախուսում է իր հաջորդ պարբերական զեկույցը ներկայացնելուց առաջ ազգային մակարդակով անցկացվող քննարկումների գործընթացին ներգրավել հասարակական կազմակերպություններին եւ քաղաքացիական հասարակության այլ անդամների:

28. Կոմիտեն Կողմ պետությանը խնդրում է իր չորրորդ պարբերական զեկույցը ներկայացնել մինչեւ 2019 թվականի մայիսի 30-ը՝ 2008 թվականին Կոմիտեի կողմից ընդունված ուղեցույցին (E/C.12/2008/2) համապատասխան:

Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտե

ՀՀ 5-րդ և 6-րդ պարբերական զեկույցների եզրափակիչ դիտարկումներ

1. Կոմիտեն 2016թ. նոյեմբերի 4-ին իր 1449-րդ և 1450-րդ հանդիպումների ընթացքում դիտարկել է Հայաստանի 5-րդ և 6-րդ պարբերական զեկույցները (CEDAW/C/ARM/5-6) (տե՛ս CEDAW/C/SR.1449 և 1450): Կոմիտեի հարցերի ցանկը ներառված են՝ CEDAW/C/ARM/Q/5-6, իսկ Հայաստանի պատասխանները՝ CEDAW/C/ARM/Q/5-6/Add.1 փաստաթղթերում:

Ա. Ներածություն

2. Կոմիտեն իր գոհունակությունն է հայտնում պետության կողմից իր 5-րդ և 6-րդ պարբերական զեկույցների ներկայացման առումով: Կոմիտեն իր գոհունակությունն է հատնում նաև անդամ պետության կողմից նախանիստային աշխատանքային խմբի կողմից ներկայացված հարցերին պատասխանելու համար: Կոմիտեն ողջունում է պատվիրակության բանավոր ելույթը և Կոմիտեի կողմից երկխոսության ընթացքում բարձրացված հարցերի վերաբերյալ մեկնաբանությունները:

3. Կոմիտեն բարձր է գնահատում անդամ-պետության կողմից բարձրաստիճան պատվիրակությամբ ներկայանալը: Այն գլխավորում էր ՀՀ արդարադատության նախարարի տեղակալ պարոն Վիգեն Քոչարյանը: Պատվիրակության կազմում ընդգրկված էին նաև արտաքին գործերի, կրթության և գիտության, առողջապահության, աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունների, Կառավարության աշխատակազմի սոցիալական հարցերի վարչության և Ժնևի ՄԱԿ-ի գրասենյակում ՀՀ մշտական ներկայացուցչության ներկայացուցիչները:

Բ. Դրական կողմեր

4. Կոմիտեն ողջունում է անդամ-պետության՝ 2009թ. 3-րդ և 4-րդ պարբերական զեկույցների դիտարկումից հետո ձեռք բերված առաջնացը (CEDAW/C/ARM/4) օրենսդրական բարեփոխումների իրականացման հարցում՝ մասնավորապես.

ա. Ընտրական օրենսգրքում 2016թ. կատարված լրացումները, որոնք ամրապնդում են ժամանակավոր միջոցները՝ ուղղված որոշումներ կայացնող օղակներում կանանց մասնակցության առաջխաղացմանը,

բ. 2014թ. ընդունված Սոցիալական աջակցության մասին օրենքը, որը սահմանում է բռնության, ընտանեկան միջավայրում գենդերային բռնության և դրանց հիմնական նույնականացման միջոցները,

գ. 2014թ. ընդունված Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց նույնականացման և աջակցության մասին օրենքը,

դ. 2013թ. Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին օրենքը,

5. Կոմիտեն ողջունում է անդամ-պետության ջանքերը՝ բարելավելու իր կառուցվածքային և քաղաքականության շրջանակն՝ ուղղված կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման ու գենդերային հավասարության խթանմանը, ինչպիսին է օրինակ հետևյալի ընդունումը կամ հաստատումը.

ա. 2015թ. ընդունված դատավոր թեկնածուների միջև գենդերային հավասարակշռության ապահովման գործողությունների ծրագիրը,

բ. 2014 թ. հիմնված Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման հարցերով խորհուրդը,

գ. 2013թ. փետրվարին ընդունված 2013-2015թթ. մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի 4-րդ ազգային ծրագիրը,

դ. 2012-2016թթ. Իրավական և դատական բարեփոխումների ռազմավարական ծրագիրը, որը ներառում է բարեփոխումներ, որոնք վերաբերում են ընտանեկան բռնության տարբեր ձևերին և օրենսդրությունում դրանց արտացոլման և կանխարգելման գործնական մեխանիզմներին,

ե. 2012թ. ընդունված 2013-2018թթ. զբաղվածության ռազմավարությունը, որով աջակցություն է ցուցաբերվում գործազուրկներին և ձեռներեցությանը,

զ. 2011թ. ընդունված 2011-2015թթ. գենդերային քաղաքականության ռազմավարական ծրագիրն ու գենդերային քաղաքականության գործողությունների ծրագիրը,

է. 2011թ. ընդունված գենդերային բռնության դեմ ազգային ծրագիրը (2011-2015),

ը. 2010թ. ընդունված «Թրաֆիքինգի զոհերի սոցիալ-հոգեբանական վերականգնում» պետական ծրագիրը:

6. Կոմիտեն ողջունում է այն փաստը, որ նախորդ զեկույցի դիտարկումից հետո ընկած ժամանակահատվածում անդամ-պետությունը վավերացրել կամ միացել է հետևյալ միջազգային փաստաթղթերին.

ա. Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիային, 2010թ.,

բ. Բոլոր աշխատող միգրանտների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ միջազգային կոնվենցիային, 2013թ.

Դ. Ուշադրության արժանի հիմնական ոլորտները և հանձնարարականները

Ազգային ժողով

7. Կոմիտեն ընդգծում է օրենսդիր իշխանության կարևոր դերակատարությունը Կոնվենցիայի ամբողջական իրականացման հարցում (տե՛ս 2010թ. 45-րդ նստաշրջանի ընթացքում ընդունված Կոմիտեի հայտարարությունը իր և խորհրդարանականների միջև հարաբերությունների մասին): Կոմիտեն հրավիրում է Խորհրդարանին, իր մանդատի համաձայն, ձեռնարկել անհրաժեշտ քայլեր՝ ուղղված ներկայիս եզրափակիչ դիտարկումների իրականացմանը՝

Կոնվենցիայի շրջանակում ներկայիս և հաջորդ զեկույցների միջև ընկած ժամանակահատվածում:

Օրենսդրական դաշտ

8. Կոմիտեն նշում է միջազգային պայմանագրերի գերակայությունը ազգային օրենսդրության հետ դրանց հակասության պարագայում, ինչպես նաև նշում է, որ անդամ-պետության Սահմանդրության 14-րդ հոդվածը ներառում է խտրականության դեմ ընդհանուր դրույթ, իսկ Քրեական օրենսգրքի 143-րդ հոդվածը պատժում է խտրականությամբ պայմանավորված մարդու և քաղաքացու իրավունքների ոտնահարումները: Սակայն, Կոմիտեն արտահայտում է մտահոգություն համապարփակ իրավական դրույթների անբավարար լինելու վերաբերյալ, որոնք կանխարգելում են կանանց նկատմամբ խտրականությունը, ինչպես նաև անդամ-պետության կողմից գենդերային չեզոք քաղաքականությանն ու ծրագրերին նախապատվություն տալը, ինչն էլ կարող է հանգեցնել ուղղակի և անուղղակի խտրականության դեմ կանանց անբավարար պաշտպանվածությանը, խոչընդոտել կանանց և տղամարդկանց միջև գործնական և էական հավասարության ապահովմանը, և արդյունքում կնոջ մարդու իրավունքների ճանաչման և ապահովման հարցում տարբերակված մոտեցման պատճառ հանդիսանալ:

9. Կոմիտեն հանձնարարում է պետությանը.

ա. Արագացնել խտրականության դեմ առանձին օրենքի ընդունումը՝ համաձայն Կոնվենցիայի 1-ին և 2-րդ հոդվածների (բ) ենթապարբերության, որոնք ներառում են կանանց նկատմամբ խտրականության ընդարձակ սահմանումը, ուղղակի և անուղղակի խտրականության սահմանումը ինչպես պետության, այնպես էլ ոչ պետական դերակատարների կողմից, ընդգրկում են խտրականության հատվող ձևերը՝ համապատասխան N 28 (2010) Ընհանուր հանձնարարականը, որը վերաբերում է անդամ-պետության առանցքային պարտավորություններին, որոնք իրենց հերթին բխում են Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածից և նախորդ եզրափակիչ դիտարկումներից (CEDAW/C/ARM/CO/4, Para. 13);

բ. ներառել հաջորդ զեկույցում տեղեկատվություն վերոհիշյալ միջոցների արդյունքների մասին, ինչպես նաև հաղորդել մանրամասնված վիճակագրական տվյալներ Կոմիտեի No.9 (1989) Ընդհանուր հանձնարարականի համաձայն:

Արդարադատության և իրավական բողոքարկման մեխանիզմների հասանելիություն

10. Կոմիտեն ողջունում է անվճար իրավական ծառայությունների մատուցումը, որոնք տրվում են կանանց Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի կողմից, ինչպիսին են օրինակ ընտանեկան հարցերի, ժառանգության, ունեցվածքի, միջնորդության համար իրականացվող ծառայությունները: Այնուհանդերձ, Կոմիտեն մտահոգությամբ նշում է պետական ֆինանսական աղբյուրների անբավարար լինելու մասին, որոնք սահմանափակում են Մարդու իրավունքների պաշտպանի ծառայությունների շրջանակը: Կոմիտեն նաև մտահոգված է Արդարադատության նախարարության Հարկադիր կատարման ծառայության անկարողությամբ

ապահովելու երեխաների խնամակալության վերաբերյալ դատական որոշումների իրականացումը, ինչպես նաև իրենց իրավունքների խախտումների մասին բարձրաձայնող կանանց հանդեպ խտրականության և պիտակավորման դեպքերով, երբ վերջիններս դիմում են ոստիկանություն և դատախազություն:

11. Կանանց համար արդարադատության համակարգի հասանելի լինելու վերաբերյալ իր N. 33 (2014) Ընդհանուր հանձնարարականի շրջանակում, Կոմիտեն հանձնարարում է անդամ-պետությանը.

ա. ապահովել անվճար իրավաբանական աջակցություն այն կանանց, ովքեր չունեն անհրաժեշտ միջոցներ, այդ թվում գյուղերում ապրող կանանց, հաշմանդամություն ունեցող և փոքրամասնության խմբերին պատկանող կանանց՝ հնարավորություն ընձեռելով վերջիններիս ներկայացնելու իրենց իրավունքների ոտնահարման հետ կապված հարցերը դատարանների առջև;

բ. խրախուսել համապատասխան արտադատական և դատական մարմինների առջև այնպիսի խախտումների մասին դիմումների ներկայացումը, ինչպիսին են օրինակ սեռով և գենդերով պայմանավորված խտրականության և կանանց նկատմամբ բռնությունների մասին դեպքերը, ներառյալ ազգային, մարզային և տեղական մակարդակով ուղղորդող մեխանիզմների բացահայտումը, ինչպես նաև բարձրացնել կանանց ու համապատասխան պետական պաշտոնյաների տեղեկացվածությունը այդ հարցերի վերաբերյալ;

գ. ապահովել դատական համակարգի, իրավապահ մարմինների, կրթության ոլորտի մասնագետների, առողջապահության ներկայացուցիչների և սոցիալական աշխատողների՝ կանանց մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացումը և այդ իրավունքների ոտնահարումների պարագայում իրականացնել վերջիններիս հաշվետու լինելու պարտավորությունը, ինչպես նաև ապահովել դատավորների, դատախազների, ոստիկանության ու այլ իրավապահ մարմինների կարողությունների հզորացում՝ քրեական օրենքի դրույթների հստակ կատարման համար,

դ. ապահովել դատական որոշումների համակարգված և արդյունավետ իրագործումը՝ ամրապնդելով Արդարադատության նախարարության Հարկադիր կատարման ծառայության մարդկային, տեխնիկական և ֆինանսական ռեսուրսները: Երեխայի խնամակալության որոշումների հետաձգման կամ չկատարվելու պարագայում կիրառել համապատասխան պատժամիջոցներ և փոխհատուցել տուժած կողմին:

Կանանց առաջխաղացման ազգային մեխանիզմ

12. Կոմիտեն նշում է անդամ-պետությունում տարբեր մեխանիզմների առկայության մասին, որոնք կոչված են պաշտպանելու և աջակցելու կանանց իրավունքները ազգային և տեղական մակարդակում, այդ թվում կանանց հարցերով Մարդու իրավունքների պաշտպանի խորհրդականի, Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման հարցերով խորհրդի, վերջինիս կից աշխատանքային խմբի, ինչպես նաև գենդերային հարցերով զբաղվող մարզային հանձնաժողովները: Կոմիտեն նշում է նաև Պաշտպանի համար

Նախատեսված բյուջեի ավելացման և գենդերային բռնության ենթարկված կին զոհերի համար գործող թեժ գծի մասին: Այնուհանդերձ, Կոմիտեն մտահոգություն է հայտնում, որ ըստ տեղեկությունների Պաշտպանի խորհրդականը ակտիվորեն չի իրականացնում իր գործառույթները: Կոմիտեն մտահոգված է մոնիտորինգով և գենդերային քաղաքականությամբ զբաղվող մի շարք մեխանիզմների սահմանափակ արդյունավետության վերաբերյալ՝ պայմանավորված վերջիններիս միջև համագործակցության դժվարություններով: Այդ պատճառով Կոմիտեն ողջունում է Կանանց և տղամարդկանց հիմնահարցերով խորհուրդը գենդերային քաղաքականության իրականացման և մոնիտորինգի ազգային մեխանիզմի վերափոխելու մտադրությունը:

13. Կոմիտեն կոչ է անում անդամ-պետությանը.

ա. Ներառել իր հաջորդ պարբերական զեկույցում տեղեկատվություն Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման խորհրդի, խորհրդին կից աշխատանքային խմբի և գենդերային հարցերով զբաղվող մարզային հանձնաժողովների իրավասությունների, ինչպես նաև սույն հանձնաժողովների միջև գործողությունների համակարգման վերաբերյալ,

բ. ամրապնդել Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման հարցերով խորհրդի կարողությունները՝ արդյունավետ մոնիտորինգ և գենդերային հավասարության հարցերով համապատասխան քաղաքականություն իրականացնելու համար, ինչպես նաև համակարգել այն կառույցների աշխատանքը, որոնք իրականացնում են այս գործառույթները: Գործելով որպես կանանց առաջխաղացման հարցերով ազգային մեխանիզմ՝ վերահսկել գենդերային հարցերի հետ կապված աշխատանքները պետական բոլոր գերատեսչություններում:

գ. ամրապնդել Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման հարցերով խորհրդին կից աշխատանքային խմբի և գենդերային հարցերով զբաղվող մարզային հանձնաժողովների մարդկային, տեխնիկական և ֆինասական ռեսուրսները:

Կարծրատիպեր

14. Կոմիտեն մտահոգված է «գենդեր» հասկացության բացասական ընկալման առիթով, ինչպես նաև ընտանիքում և հասարակությունում կանանց և տղամարդկանց պատասխանատվությունների և դերերի բաշխման վերաբերյալ գոյություն ունեցող խտրական կարծրատիպերով, ինչը խալխում է կանանց սոցիալական կարգավիճակը և նրանց կրթական ու մասնագիտական կարիերան: Կոմիտեն տեղեկացվել է, որ նման կարծրատիպերը և կանանց կերպարի նսեմացման պատճառ են դարձնողական դասագրքերն ու լրատվամիջոցները, քանի որ դրանք չեն ենթարկվում անհրաժեշտ մոնիտորինգի: Ավելին, Կոմիտեն անհանգստացած է հայկական հասարակությունում գենդերային հավասարությանը վերաբերող ազգային և միջազգային փաստաթղթերի սահմանափակ հասանելիությամբ:

15. Կոմիտեն հանձնարարում է անդամ-պետությանը.

ա. ընդունել գենդերային հաղորդակցության ռազմավարություն, որը համապատասխանում է հայկական հասարակությունում տեխնոլոգիաների ներկայիս կիրառմանը՝ «գենդեր» հասկացությունը և կանանց ու տղամարդկանց միջև հավասարության սկզբունքի ընկալումը խթանելու նպատակով,

բ. գենդեր հասկացության, կանանց ու տղամարդկանց միջև հավասարության սկզբունքի, գենդերային կարծրատիպերի հաղթահարման անհրաժեշտության վերաբերյալ բարձրացնել ընդհանուր հանրային իրազեկվածությունը և ապահովել, որ ՀԼՄ-ները խթանեն կանանց՝ սոցիալական, տնտեսական և քաղաքական կյանքում որպես ակտիվ մասնակցի դրական ընկալումը,

(C) իրականացնել կրթական և իրազեկության բարձրացման միջոցառումներ, ուղղված դատական իշխանության, իրավապահ մարմինների, առողջապահության ոլորտի ներկայացուցիչների, սոցիալական աշխատողների, համայնքային ղեկավարների և հանրության կողմից այն ընկալման խթանմանը, որ խտրականության բոլոր ձևերը անընդունելի և հակաօրինական են:

դ. տարրական և միջնակարգ դպրոցի ուսումնական ծրագրում ներդնել պարտադիր կրթական բաղադրիչ գենդերային հավասարության, կանանց իրավունքների և գենդերային բռնության վերաբերյալ, ինչպես նաև իրականացնել իրավական ուսուցում:

ե. իրականացնել իրազեկվածության բարձրացմանն ուղղված քարոզարշավեր, որոնք մասնավորապես թիրախավորում են տղամարդկանց և կանանց, հանրային ծառայողներին, դատական համակարգի և ոստիկանության ներկայացուցիչներին ու Կոնվենցիայի համապատասխան տեղեկացնել կանանց մարդու իրավունքների իրականացմանը նպաստող հասանելի միջոցների մասին:

զ. շարունակել վերանայել բոլոր դպրոցական դասագրքերը՝ գենդերային խտրական կարծրատիպերը վերացնելու նպատակով, հաշվի առնելով Կոմիտեի նախորդ եզրափակիչ դիտարկումները (CEDAW/C/ARM/CO/4, պարբ. 31);

է. ապահովել քաղաքացիական հասարակության, ինչպես նաև կրոնական և համայնքային ղեկավարների, իրավաբանների, դատավորների, արհմիությունների և կանանց ոչ կառավարական կազմակերպությունների մասնակցությունը կանանց իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված իրավական բարեփոխումների և ծրագրերի մշակմանը, ինչը նպատակ ունի դրանց իրականացմանը մասնակից դարձնել կանանց:

Կանանց նկատմամբ գենդերային բռնություն

16. Կոմիտեն նշում է 2012 թվ. Ընտանեկան բռնության մասին նոր օրենքի նախագծի մշակման, ինչպես նաև 2016 թվ. միջգերատեսչական աշխատանքային խմբի ստեղծման մասին, որի նպատակն է եղել մշակել նոր օրենք ընտանեկան միջավայրում կանանց հանդեպ գենդերային բռնության տարբեր ձևերի ներառմամբ: Կոմիտեն նաև նշում է կին ոստիկաններ աշխատանքի ընդունելու, գենդերային բռնության վերաբերյալ քաղաքացիական ծառայողներին, սոցիալական և ոստիկանության աշխատողներին վերապատրաստելու, գենդերային բռնության

դեպքերի կանխարգելման և հետաքննման նպատակով ոստիկանության մասնագիտացված վարչության ստեղծման մասին: Սակայն Կոմիտեն շարունակում է մնալ մտահոգված հետևյալով.

ա. կանանց նկատմամբ գենդերային բռնության կանխարգելման, արգելման և հետապնդման վերաբերյալ համապարփակ օրենքի ընդունման ուշացման կապակցությամբ;

բ. տվյալների բացակայության պատճառով զոհերի կողմից կանանց նկատմամբ գենդերային բռնության դեպքերի նվազեցման և տվյալների բացակայության;

գ. ոստիկանության ծառայողների կողմից որդեգրած և հիմնավորվող այն մոտեցումը, որ կանանց նկատմամբ գենդերային բռնությունը հատկապես ընտանեկան միջավայրում անձնական հարց է:

դ. ֆեմիցիդի դեպքերի նվազեցման և մեղավորների հետապնդման հարցում անհետևողականություն ցուցաբերելու կապակցությամբ:

17. Կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ Կոմիտեի No. 19 (1992) Ընդհանուր հանձնարարականի համապատասխան, անդամ-պետությանը հանձնարարվում է.

ա. արագացնել համապարփակ օրենքի ընդունումը, որը թիրախավորված քրեականացնելու է կանանց նկատմամբ գենդերային բռնությունը, այդ թվում ֆեմիցիդը և ամուսնական բռնաբարությունը՝ հաշվի առնելով կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ Կոմիտեի N. 19 (1992) Ընդհանուր հանձնարարականը և Կոմիտեի նախորդ հանձնարարականները (CEDAW/C/ARM/CO/4, պարբ. 23), որն առաջնորդվում է զոհերին աջակցելու մոտեցմամբ, սահմանում է քաղաքացիական և քրեական փոխհատուցում, հիմնում է դրա կիրառման համար պատասխանատու մարմին և երաշխավորում է փոխհատուցման ու պաշտպանության անմիջական միջոցների հասանելիությունը, ներառյալ պաշտպանության կարգերը,

բ. վավերացնել Եվրոպայի խորհրդի Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին կոնվենցիան;

գ. ապահովել անդամ-պետության յուրաքանչյուր մարզում անհրաժեշտ թվով համապատասխան կացարանների հասանելիությունը և որպեսզի հասարակարգում ինտեգրվելու համար զոհերին տրամադրել խորհրդատվական, վերականգնողական և աջակցակցության ծառայություններ;

դ. իրականացնել կարողությունների ամրապնդում դատական համակարգի, ոստիկանության, իրավապահ անձնակազմի ու առողջապահության ոլորտի աշխատակիցների համար՝ գենդերային բռնության դեպքերի և զոհերին աջակցություն ցուցաբերելու պարագայում զրո հանդուրժողականություն և գենդերային զգայուն մոտեցում ցուցաբերելու նպատակով;

ե. տրամադրել վերջերս հիմնված ոստիկանության համապատասխան բաժնին մարդկային, տեխնիկական և ֆինանսական միջոցներ կանանց և երեխաների նկատմամբ գենդերային և սեռական բռնության դեմ պայքարելու համար,

զ. պարբերաբար հավաքագրել գենդերային բռնության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներ տարանջատված ըստ սեռի, տարիքի, էթնիկ ծագման և հանցագործի ու զոհի հարաբերությունների նշումով և ընդգրկել այդ տեղեկատվությունը հաջորդ պարբերական զեկույցում;

է. ձեռնարկել արդյունավետ միջոցներ կանանց նկատմամբ գենդերային բռնությունը կանխարգելելու համար, ինչպիսին է օրինակ ֆեմիցիդը և ամուսնական բռնաբարությունը, ուսումնասիրել երևույթը և երաշխավորել, որ մեղավորները կենթարկվեն քրեական պատասխանատվության:

Թրաֆիքինգ և մարմնավաճառության շահագործում

18. Կոմիտեն ողջունում է կարգավորումների ներմուծումը՝ ուղղված թրաֆիքինգի և մարդկանց շահագործման զոհերի նույնականացմանն ու աջակցմանը: Կոմիտեն նշում է Մարդկանց շահագործման հարցերով խորհրդի հիմնումը (ներկայումս կոչվում է Մարդկանց շահագործման և թրաֆիքինգի դեմ պայքարի հարցերով միջգերատեսչական խորհուրդ, խորհրդին կից աշխատանքային խումբ, Մարդկանց շահագործման/թրաֆիքինգի զոհերի նույնականացման հանձնաժողով): Կոմիտեն նաև նշում է Հայաստան վերադառնալու նպատակով զոհերին աջակցություն ցուցաբերելու մասին, այդ թվում իրավաբանական և ֆինանսական, կեցության ապահովման, հոգեբանական խորհրդատվության, կրթության ու մասնագիտական վերապատրաստման, ինչպես նաև սոցիալական պաշտպանության միջոցով: Այնուհանդերձ, Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ.

ա. մարդկանց թրաֆիքինգի, մասնավորապես, կանանց և աղջիկների ու մարմնավաճառության շահագործման, ինչպիսին են աղքատությունը և խտրական գենդերային կարծրատիպերը, արմատական պատճառների վերացմանն ուղղված միջոցների բացակայությամբ,

բ. թրաֆիքինգի վտանգի ներքո գտնվող կանանց համար կանխարգելման միջոցների բացակայության և թրաֆիքինգի կին զոհերի պախարակման կապակցությամբ, ինչը խոչընդոտում է հասարակությունում վերջիններիս վերաինտեգրմանը,

գ. Դատական գործերի հետաքննման ընթացքում զոհերին ոչ բավարար խորհրդատվություն տրամադրելու առնչությամբ,

դ. Դեպի անդամ-պետություն, անդամ-պետությունում և անդամ-պետությունից սեռական շահագործման նպատակով կանանց թրաֆիքինգի վերաբերյալ շատ սահմանափակ տվյալների հասանելիությամբ,

ե. Մարմնավաճառությամբ զբաղվող կանանց նկատմամբ կիրառվող վարչական տույժով:

19. Կոմիտեն հանձնարարում է անդամ-պետությանը.

ա. ընդունել համապարփակ պետական քաղաքականություն մարդկանց շահագործման, կանանց ու աղջիկների մարմնավաճառության խնդիրներին լուծում տալու համար,

բ. ամրապնդել թրաֆիքինգի հանցագործների նկատմամբ հետաքննման, քրեական հետապնդման և պատժի մեխանիզմները, ինչպես նաև զոհերի և վկաների պաշտպանության ծրագրերը և ապահովել զոհերի համապատասխան խորհրդատվություն,

գ. վերապատրաստել դատավորներին, ոստիկանության և իմիգրացիայի ոլորտի ծառայողներին թրաֆիքինգի հանցագործներին հետաքննելու ժամանակ քրեական օրենսգիրքը հստակ կիրառելու, ինչպես նաև թրաֆիքինգի զոհերի նկատմամբ գենդերային զգայուն մոտեցում ցուցաբերելու հարցում,

դ. ներառել հաջորդ զեկույցում տարանջատված վիճակագրական տվյալներ մարմնավաճառության և թրաֆիքինգի շահագործման տարբերի ձևերի չափերի, ծագման, ինչպես նաև թրաֆիքինգի զոհերի նպատակակետ հանդիսացող երկրների վերաբերյալ,

ե. ավելի մեծացնել թրաֆիքինգի զոհերի համար նախատեսված կացարանների ֆինանսավորումը՝ հաշվի առնելով Կոմիտե նախորդ հանձնարարականները (CEDAW/C/ARM/CO/4, պար. 25);

զ. թրաֆիքինգի զոհերի վերականգնողական և վերաինտեգրման ծրագրերի իրականացման նպատակով հատկացնել անհրաժեշտ միջոցներ և իրականացնել ծրագրեր այն կանանց համար, ովքեր ցանկանում են թողնել մարմնավաճառությունը, այդ թվում ապահովելով նրանց եկամտի այլընտրանքային հնարավորություններով,

է. ապահովել ֆինանսական և օգնության այլ տեսակներով քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին, որոնք աջակցում են թրաֆիքինգի և մարմնավաճառության շահագործման զոհ դարձած կանանց՝ վերջիններիս վերականգնումն ու վերաինտեգրումը դյուրացնելու նպատակով,

ը. թրաֆիքինգի կանխարգելման նպատակով ակտիվացնել երկկողմ, տարածաշրջանային և միջազգային համագործակցությունը, այդ թվում թրաֆիքինգի հանցագործներին հետապնդելու նպատակով՝ տեղեկատվության փոխանակման և իրավական ընթացակարգերի ներդաշնակեցման միջոցով՝ ծագման, տարանցիկ և նպատակակետ երկրների և հատկապես տվյալ տարածաշրջանի երկրների հետ,

թ. դադարեցնել կիրառվող վարչական տույժերը մարմնավաճառությամբ զբաղվող կանանց նկատմամբ և ամրապնդել կանխարգելման միջոցները մարմնավաճառության պահանջարկը նվազեցնելու համար:

Մասնակցություն քաղաքական և հանրային կյանքում

20 Կոմիտեն նշում է անդամ-պետության կողմից ընդունված ընտրական քվոտաների և 2016թ. Ընտրական օրենսգրքում կատարված փոփոխությունների մասին՝

համաձայն որոնց 2017թ. ընտրություններում կանանց ներգրավածության նվազագույն քվոտան բարձրացվում է մինչև 25% և մինչև 30%՝ գալիք ազգային ընտրություններում: Սակայն, այնուամենայնիվ, Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ.

ա. կանանց մասնակցության շարունակական ցածր ներգրավածությունը որոշում կայացնող ամենաբարձր մակարդակներում, ինչպիսին է օրինակ Ազգային ժողովը, կառավարությունը, մարզային և քաղաքային ինքնակառավարման մարմինները, դատական համակարգը, դիվանագիտական ծառայությունը, ինչպես նաև հակամարտությունների կանխարգելման, ղեկավարման և հանգուցալուծման մեխանիզմները,

բ. քաղաքական և հանրային կյանքում կանանց մասնակցության կարևորության վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացման քարոզարշավերի և նման քարոզարշավերին կանանց մասնակցության բացակայության կապակցությամբ:

21. Կոմիտեն հանձնարարում է անդամ-պետությանը.

ա. ձեռնարկել միջոցներ, այդ թվում ժամանակավոր հատուկ միջոցներ, Կոնվենցիայի 1-ին պարբերության 4-րդ հոդվածի համաձայն և ժամանակավոր հատուկ միջոցներ Կոմիտեի N 25 (2004) ընհանուր հանձնարարականի ու Քաղաքական և հանրային կյանքում կանանց վերաբերյալ N. 23 (1997) ընդհանուր հանձնարարականի համապատասխան կանանց ամբողջովին և հավասար մասնակցությունը ընտրված և նշանակված մարմիններում խթանելու նպատակով՝ ներառյալ Ազգային ժողովում, նախարարական պաշտոններում, մարզային և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, դատական համակարգում և դիվանագիտական ծառայությունում,

բ. նշանակումների համար ներդնել գենդերային հավասարության սկզբունքով գործող համակարգ և խթանել հանրային ու մասնավոր ոլորտում ղեկավար պաշտոններ զբաղեցնելու նպատակով կանանց ներգրավումը,

գ. Նախորդ հանձնարարականի համապատասխան (CEDAW/C/ARM/CO/4, պարբ. 29)՝ հանրային և քաղաքական կյանքում կանանց մասնակցության կարևորության վերաբերյալ իրականացնել իրազեկման ազգային քարոզարշավներ, հատկապես գյուղերում:

դ. Բարձրացնել կրթական ծրագրերի և ուսուցման մատչելիությունը այն կանանց համար, որոնք ցանկանում են մտնել հանրային ծառայություն կամ զբաղեցնել պետական պաշտոններ, ինչպես նաև շարունակել խրախուսել ՁԼՄ-ներին, որպեսզի արական և իգական սեռի թեկնածուներին ու ընտրված ներկայացուցիչներին ապահովվեն հավասար պայմաններ, հատկապես ընտրական ժամանակահատվածում,

ե. CEDAW-ի նախորդ հանձնարարականների համապատասխան (CEDAW/C/ARM/CO/4, պարբ. 29)՝ ապահովել կանանց անվտանգությունը քաղաքական կյանքում:

Կրթություն

22. Կոմիտեն նշում է տղաների և աղջիկների համար առանձին դասարանների վերացումը և ձեռք բերված առաջնթացն՝ ուղղված աղջիկների միջնակարգ դպրոցներում սովորելուն, ներառյալ միջին մասնագիտական ուսուցումը: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն մտահոգված է աղջիկների դասերից սեզոնային բացակայությամբ՝ ծնողների աշխատանքային միգրացիայի պատճառով: Կոմիտեն նաև մտահոգված է ավանդական համարվող կրթական ոլորտներում կանաց և աղջիկների կենտրոնացմամբ: Կոմիտեն մտահոգված է նաև տվյալների բացակայությամբ, որոնք վերաբերում են էթնիկ փոքրամասնություններին պատկանող աղջիկների դպրոց ընդունվելուն և դուրս մնալուն, ինչպես նաև անդամ պետությունում դրա հետ կապված վաղաժամկետ ամուսնություններին:

23. Կոմիտեն կոչ է անում անդամ-պետությանը.

ա. Ամրապնդել խտրական կարծրատիպերի և կառուցվածքային խոչընդոտների հաղթահարմանն ուղղված ռազմավարությունները, քանի որ դրանք կարող են ետ պահել աղջիկներին տղաների համար ավանդական համարվող կրթական այնպիսի ոլորտներ ընդունվելուց ինչպիսիք են մաթեմատիկան, տեղեկատվական տեխնոլոգիաները և գիտությունը:

բ.Նախորդ հանձնարարականների համապատասխան (CEDAW/C/ARM/CO/4, պարբ. 31)՝ ապահովել, որպեսզի աղջիկները և կանայք, որոնք դուրս են մնացել դպրոցից նորից ընդունվեն կրթական հաստատություն իրենց տարիքի համապատասխան դասարան և նրանց հասանելի լինեն կրթություն ստանալու համար անհրաժեշտ տեխնիկական և մասնագիտական հնարավորությունը՝ ինչը կնպաստի նրանց մասնագիտական ինտեգրմանը:

Ջբաղվածություն և տնտեսական կարողությունների ընդլայնում

24. Կոմիտեն ողջունում է անդամ-պետության կողմից իրականացվող բազմաթիվ ծրագրերն՝ ուղղված կանանց համար զբաղվածության ապահովմանը, ձեռներեցությանն ու ֆինանսական վարկավորմանը: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն մտահոգված է աշխատաշուկայում առկա ուղղահայաց և հորիզոնական գենդերային տարանջատմամբ, կանանց շրջանում բարձր մակարդակի գործազրկությամբ, կանանց կենտրոնացմամբ կես դրույքով և ոչ ֆորմալ հատվածում ցածր վարձատրվող աշխատատեղերում: Կոմիտեն մտահոգված է ղեկավար պաշտոններում կանանց ցածր ներկայացվածությամբ և ներկայումս պահպանվող աշխատավարձերի գենդերային բացով: Կոմիտեն նաև մտահոգված է, որ գոյություն ունի կանանց համար վտանգավոր համարվող մասնագիտությունների ցանկ, որը նպաստում է խտրական կարծրատիպերի ամրապնդմանը և մասնագիտական տարանջատմանը: Ավելին, սեռական ոտնձգությունների վերաբերյալ օրենսդրության բացակայությունը և այդ իսկ պատճառով աշխատավայրերում սեռական ոտնձգությունների վերաբերյալ տարանջատված տվյալների բացակայությունը նույնպես Կոմիտեի մտահոգության առարկա է հանդիսանում:

25. Կոմիտեն հանձնարարում է անդամ-պետությանը.

ա. Հաշվի առնելով Կոմիտեի նախորդ հանձնարարականները (CEDAW/C/ARM/CO/4, պարբ. 33)՝ իրականացնել հավասարաժեռ աշխատանքի դիմաց հավասար վարձատրության սկզբունքը, ինչպես նաև պաշտոնների գենդերային չեզոք վերլուծական դասակարգում, ներդնելով գնահատման մեթոդներ և անցկացնելով աշխատավարձերի պարբերական հետազոտություններ:

բ. վերացնել 2005թ. դեկտեմբերի 29-ի N 2308-N որոշման համաձայն սահմանված աշխատանքների և մասնագիտությունների այն ցանկը, որոնք վտանգավոր են համարվում կանանց, անչափահասների և սահմանափակ կարողություններով մարդկանց համար:

գ. ստեղծել կանանց համար ավելի շատ հնարավորություններ ֆորմալ զբաղվածությունն ապահովելու նպատակով, այդ թվում կանանց և տղամարդկանց միջև ընտանեկան հավասար պարտականությունների հավասար բաշխմանը նպաստելու, երեխաների խնամքի համար բավարար և համարժեք պայմանների տրամադրման, ինչպես նաև տղամարդկանց համար իրենց ֆիզիկական արձակուրդի իրավունքն իրականացնելու դրդապատճառների ստեղծմամբ: Ոչ ֆորմալ տնտեսությունից ֆորմալ տնտեսությանը անցելուն վերաբերող 2015թվ. Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության No. 204 հանձնարարականն իրականացնելու նպատակով՝ ընդունել ժամկետային ծրագիր՝ նպատակ ունենալով դյուրացնել ֆորմալ տնտեսության մեջ կանանց ներգրավումը:

գ. Իրականացնել ոչ ֆորմալ հատվածի կանոնակարգումը և ապահովել, որպեսզի այստեղ աշխատող կանայք ունենան սոցիալական պաշտպանվածության, մայրության պաշտպանության և երեխայի խնամքի հնարավորություններ:

դ. Ընդունել աշխատավայրում սեռական ոտնձգությունների սահմանումը տվող և այն արգելող օրենսդրություն և հաջորդ պարբերական զեկույցում ներառել տվյալներ, որոնք վերաբերում են սեռական ոտնձգությունների վերաբերյալ գրանցված դեպքերի թվին, հետաքննությունների, քրեական հետապնդումների և իրավախախտների վերաբերյալ կայացած դատավճիռներին:

ե. ամրապնդել կանանց համար ցածր տոկոսադրույքով միկրոֆինանսների և միկրովարկավորման հասանելիության հնարավորությունները, ինչը թույլ կտա կանանց զբաղվելու եկամտաբեր գործունեությամբ և սկսել սեփական բիզնեսը

զ. մշակել գենդերային խտրականության և աշխատավայրում սեռական ոտնձգությունների վերաբերյալ բողոքների ներկայացման գաղտնի և անվտանգ համակարգ, և ապահովել զոհերի արդյունավետ հասանելիությունը փոխհատուցման միջոցներին:

Առողջապահություն

26. Կոմիտեն ողջունում է ժամանակակից հակաբեղմնավորիչ միջոցների անվճար տարածման նպատակով բյուջեի առանձին տողի ներդրումը և բժշկական կենտրոնների ու գյուղական առողջապահական կենտրոնների արդիականացումը,

ինչպես նաև նոր բժշկական կետրոնների ստեղծումը: Այնուհանդերձ Կոմիտեն մտահոգված է.

ա. անդամ-պետության կողմից առողջապահական ծառայությունների համար տրվող բյուջեի ցածր տոկոսով, այդ թվում սեռական և վերարտադրողական առողջության ոլորտում,

բ. սեռական և վերարտադրողական առողջության ոլորտում հիմնական առողջապահական ծառայություններից կանանց սահմանափակ օգտվելու հնարավորությամբ, այդ թվում ժամանակակից հակաբեղմնավորիչների և վերարտադրողական օրգանների քաղցկեղի բուժման, հատկապես գյուղերում ապրող կանանց, հաշմանդամություն ունեցող կանանց, էթնիկ փոքրամասնությանը պատկանող կանանց ու դեռահաս աղջիկների համար,

գ. աբորտների, ներառյալ անապահով աբորտների իրականացումը՝ որպես ընտանիքի պլանավորման միջոց,

դ. անդամ-պետությունում հայ միգրանտ աշխատողների և նրանց զուգընկերների մոտ ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի վարակվածության անհամաչափ բարձր աստիճանով,

ե. հաշմանդամություն ունեցող կանանց և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով վարակված կանանց նկատմամբ առողջապահական անձնակազմի կողմից ցուցաբերվող խտրական վերաբերմունքի մասին տեղեկատվությամբ,

27. Կոմիտեն կանանց և առողջության վերաբերյալ իր No. 24 (1999) ընդհանուր հանձնարարականի համաձայն հանձնարարում է անդամ-պետությանը.

ա. շարունակել ջանքերն ուղղված բոլոր աղջիկների և կանանց համար հակաբեղմնավորիչների մատչելիության և հասանելիության ապահովման ուղղությամբ, հատկապես նրանց համար, ովքեր ապրում են աղքատության մեջ, գյուղերում կամ հեռու շրջաններում,

բ. երաշխավորել առողջապահական ծառայությունների, այդ թվում կանանց համար սեռական ու վերարտադրողական առողջության ծառայությունների հասանելիությունը, հատկապես գյուղերում ապրող կանանց, հաշմանդամություն ունեցող և էթնիկ փոքրամասնություններին պատկանող կանանց համար, այդ թվում առողջապահությանը պետական բյուջեից հատկացվող գումարների ավելացմամբ և պարտադիր առողջապահական ապահովագրական համակարգի ներդրման միջոցով,

գ. ապահովել ժամանակակից հակաբեղմնավորիչների և ընտանիքի պլանավորման ծառայությունների, ինչպես նաև կանանց բոլոր խմբերի համար անվտանգ աբորտների հասանելիությունը,

դ. առողջապահության ոլորտի անձնակազմի համար մշակել և իրագործել իրազեկվածության բարձրացման և կարողությունների ամրապնդման քարոզարշավեր՝ վերացնելու հաշմանդամություն ունեցող և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով վարակված կանանց հանդեպ առողջապահական ծառայությունների տրամադրման հարցում գոյություն ունեցող խտրականությունը;

ե. մշակել և իրագործել իրազեկվածության բարձրացման հատուկ քարոզարշավեր ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի և պատասխանատու սեռական վարքագծի վերաբերյալ, ներառյալ սահմանամերձ շրջաններում և միգրանտների համայնքներում:

Սեռով պայմանավորված աբուսներ

28. Կոմիտեն նշում է 2016թ. օգոստոսին Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին օրենքում լրացում կատարելու մասին, ինչն արգելում է սեռով պայմանավորված հղիության ընդհատումները, ներդնում է խորհրդատվությունների անցկացումը, ինչպես նաև հղիության արհեստական ընդհատում ցանկացող կնոջը տալիս է երեք օր վերջնական որոշում կայացնելու համար և սահմանում է ընթացակարգ օրենքը խախտող բժշկական անձնակազմի վերաբերյալ: Կոմիտեն նշում է սեռով պայմանավորված կողմնակալ հարաբերակցության նվազման մասին: Սակայն, Կոմիտեն շարունակում է մնալ մտահոգված սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների լայնամասշտաբ պրակտիկայով:

29. Կոմիտեն հանձնարարում է անդամ պետությանը.

ա. իրազեկանացնել նոր ընդունված օրենքը՝ սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների պրակտիկան վերացնելու նպատակով,

բ. ապահովել սեռով պայմանավորված հղիության ընդհատումների պրակտիկայի միանգամայն դադարեցումը այնպիսի միջոցներով, ինչպիսին է ավելի լայն գենդերային արդար քաղաքականության վարումը և աջակցությունը աղջիկ ունեցող ընտանիքներին՝ 2012թ. Առողջապահության նախարարության "Նորածինների սեռերի խախտված համամասնությունը. Ընթացիկ միտումները, հետևանքները և ազդեցությունը քաղաքականության վրա" հետազոտության համաձայն:

Գյուղերում ապրող կանայք

30. Կոմիտեն նշում է, որ անդամ-պետությունը ձեռնարկել է տնտեսական հնարավորությունների ամրապնդմանն ուղղված միջոցներ գյուղերում ապրող կանանց համար, աջակցելով կոպերատիվներին և գյուղական միջավայրում հասանելի դարձնելով վարկավորումն ու գրանտային ծրագրերը: Սակայն, Կոմիտեն մտահոգված է գյուղերում սոցիալական, առողջապահական և տնտեսական ենթակառուցվածքների բացակայությամբ, ինչպես նաև գյուղերում ապրող կանանց տնտեսության ոչ ֆորմալ հատվածում կենտրոնացված լինելու կապակցությամբ: Ավելին, Կոմիտեն մտահոգված է, որ գյուղերում ապրող կանայք առանձնակի են տուժում աշխատանքային միգրացիայով զբաղվող իրենց զուգընկերներից, ինչը պատճառ է հանդիսանում կանանց ֆինանսական կախվածության և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով վարակվելու բարձր վտանգի:

31. Կոմիտեն գյուղերում ապրող կանանց իրավունքների վերաբերյալ իր No. 34 (2016) Ընդհանուր հանձնարարականի համաձայն հանձնարարում է անդամ-պետությանը.

ա. պետական քաղաքականություն իրականացնելիս առանձնահատուկ ուշադրություն ցուցաբերել գյուղերում ապրող կանանց կարիքներին և ապահովել, որպեսզի գյուղի կանայք հավասար հնարավորություններ ունենան հիմնական ծառայություններից և ենթակառուցվածքներից օգտվելու համար,

բ. ապահովել, որպեսզի գյուղի կանայք մասնակցեն որոշում կայացնելու գործընթացներին, ներառյալ համայնքային որոշումների կայացմանը և զարգացման ծրագրերի մշակմանը,

գ. երաշխավորել գյուղերում ապրող կանանց համար տնտեսական հնարավորությունները, այդ թվում եկամուտը խթանող նախագծերի և վարկավորումների հասանելիությունը՝ տղամարդկանց և քաղաքաբնակ իրենց հասակակիցների հետ հավասար և արդար հիմունքների վրա,

դ. Բարձրացնել գյուղական համայնքներում իրազեկվածության մակարդակը ՄԻԱՎ/ԶԻԱՀ-ով վարակվելուց պաշտպանվելու համար և առանձնակի անդրադառնալ աշխատանքային միգրացիայի հարցին,

Կանայք, խաղաղությունն ու անվտանգությունը

32. Կոմիտեն նշում է Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի ազդեցությունը մեծ թվով կանանց և աղջիկների վրա, և մտահոգված է նրանց իրավիճակով, հատկապես ներքին տեղահանված կանանց և աղջիկների, ովքեր շարունակում են մնալ խոցելի վիճակում, մասնավորապես, վերջիններիս կրթության, զբաղվածության, առողջապահության և կացարանների ապահովության և բռնության բոլոր ձևերից պաշտպանվածության առումով: Ավելին, Կոմիտեն, մտահոգված է կանանց, խաղաղության և անվտանգության վերաբերյալ ազգային գործողությունների ծրագրի, ինչպես նաև խաղաղության գործընթացներում կանանց ներգրավվածության բացակայությամբ:

33. Կոմիտեն հանձնարարում է անդամ-պետությանը.

ա. անդրադառնալ հակամարտության ազդեցությունը կրած կանանց առանձնահատուկ կարիքներին՝ կրթության, առողջապահության և տնտեսական հնարավորությունների հասանելիության շրջանակում՝ համաձայն No. 30 (2013) Ընդհանուր հանձնարարականի, որը վերաբերում է կանանց իրավիճակին հակամարտությունների կանխարգելման, կոնֆլիկտային և հետկոնֆլիկտային իրավիճակներում:

բ. Ամրապնդել հակամարտության հանգուցալուծմանն ուղղված ջանքերը հաշվի առնելով Անվտանգության խորհրդի 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013) և 2122 (2013) բանաձևերը, և լիարժեքորեն ներգրավել կանանց խաղաղության գործընթացների բոլոր փուլերում,

գ. ավարտել և ընդունել ազգային գործողությունների ծրագիրը՝ Անվտանգության խորհրդի No. 1325 (2000) Կանայք, անվտանգությունն ու խաղաղությունը բանաձևն իրագործելու նպատակով՝ համագործակցելով կանանց կազմակերպությունների հետ և հաշվի առնելով Անվտանգության խորհրդի

կանայք, խաղաղություն և անվտանգություն օրակարգը, ինչպես դա արտացոլված է Անվտանգության խորհրդի վերոհիշյալ բանաձևերում:

Անբարենպաստ պայմաններում գտնվող կանանց խմբեր

Աղետի ազդեցությունը կրող շրջաններում ապրող կանայք

34. Կոմիտեն մտահոգված է կանանց իրավիճակով երկրաշարժից տուժած շրջաններում և կանանց համար ծառայությունների սահմանափակ հասանելիությամբ՝ հատկապես հաշվի առնելով այդ շրջաններում հաշմանդամություն ունեցող կանանց մեծաքանակ լինելը:

35. Կոմիտեն հանձնարարում է, որպեսզի անդամ-պետությունը ընդունի աղետների ռիսկի նվազեցման հատուկ և բավարար ֆինանսավորում ունեցող ծրագրեր և երկրաշարժերից տուժած շրջանների կանանց համար ապահովի բնակարանների, առողջապահական և այլ ծառայությունների հասանելիությունը:

Հաշմանդամություն ունեցող անձինք

36. Կոմիտեն նշում է հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ օրենքի նախագծի մասին: Կոմիտեն, սակայն, մտահոգված է սույն օրենքի նախագծի մշակման ընթացքում քաղաքացիական հասարակության ներգրավվածության պակասի կապակցությամբ: Կոմիտեն մտահոգությամբ նշում է նաև այն խտրականության մասին, որին ենթարկվում են հաշմանդամություն ունեցող կանայք և աղքիկները կրթության, զբաղվածության և առողջապահության հասանելիության առումով, ինչպես նաև վերջիններիս հասարակական և սոցիալական կյանքից, և որոշումների կայացման գործընթացներից դուրս մնալու մասին: Ավելին, Կոմիտեն մտահոգված է հաշմանդամություն ունեցող կանանց տնտեսական կախվածության իրավիճակով, ինչը նրանց դնում է բռնության ենթարկվելու վտանգի տակ: Կոմիտեն նաև մտահոգված է անդամ-պետության՝ այսպես կոչված գենդերային -չեզոք ծրագրերի պահպանմամբ, որոնք չեն համապատասխանում անբարենպաստ վիճակում գտնվող կանանց առանձնահատուկ կարիքներին, ինչպես օրինակ, հաշմանդամություն ունեցող կանայք են:

37. Կոմիտեն անդամ-պետությանը հանձնարարում է՝

ա. պետական քաղաքականության և ծրագրերի մեջ ներառել հատուկ միջոցներ՝ հաշմանդամություն ունեցող կանանց կարիքներին արձագանքելու նպատակով,

բ. ընդունել հատուկ բյուջե՝ հաշմանդամություն ունեցող կանանց համար կրթության, զբաղվածության, առողջապահության, սոցիալական կյանքի և որոշումների ընդունման գործընթացների հասանելիությունը խթանելու նպատակով,

գ. իրագործել իրազեկվածության բարձրացման քարոզարշավներ և իրականացնել պետական պաշտոնյաների կարողությունների ամրապնդումը

հաշմանդամություն ունեցող կանանց ու աղջիկների իրավունքների և առանձնահատուկ կարիքների ապահովման առումով,

դ. հաջորդ զեկույցում հավաքել, վերլուծել և ներառել հատուկ տվյալներ հաշմանդամություն ունեցող կանանց հանդեպ բռնության վերաբերյալ:

Ապաստան հայցող կանայք և վերադարձած հայ միգրանտ կանայք

38. Կոմիտեն նշում է միգրանտների վերաինտեգրմանը աջակցելու նպատակով ստեղծված հատուկ գործակալությունը, սակայն մտահոգված է վերադարձող հայ միգրանտ կանանց վերաինտեգրման աջակցության պակասի կապակցությամբ: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն նշում է անդամ-պետությունում ոչ ադեկվատ կեցության, իրավական ընթացակարգերի խախտումների և ապաստան հայցող կանանց հանդեպ գենդերային բռնության վերաբերյալ զեկույցների մասին:

39. Կոմիտեն անդամ-պետությանը հանձնարարում է՝

ա. հատկացնել մարդկային, տեխնիկական և ֆինանսական բավարար ռեսուրսներ, որոնք վերադարձող հայ միգրանտ կանանց վերաինտեգրմանն աջակցելու նպատակով հատուկ գործակալության կողմից արդյունավետ միջամտության հնարավորություն կընձեռեն;

բ. վերադարձող հայ միգրանտ կանանց համար ապահովել եկամուտ բերող հնարավորություններ;

գ. ապահովել միգրանտների և ապաստան հայցողների համար ընդունման կենտրոնների համապատասխան թվաքանակը, որը հնարավոր կդարձնի կանանց անվտանգ կեցությունը,

դ. իրագործել «ապաստան հայցողներին ժամանակավոր ընդունման կենտրոններում տեղավորելու և նրանց՝ գոյության միջոցներով ապահովելու» վերաբերյալ 2009թ. նոյեմբերին ընդունված ընթացակարգերը, ինչպես նաև ԵՄ Խորհրդատվական խմբի կողմից Հայաստանում ընդունման հնարավորությունների վերաբերյալ կատարված հետազոտության մեջ պարունակվող հանձնարարականները:

Էթնիկ փոքրամասնություններին պատկանող կանայք

40. Կոմիտեն նշում է հատուկ պետական բյուջեի հատկացման մասին՝ էթնիկ համայնքների կրթական և մշակութային խնդիրների լուծման համար, և էթնիկ ինքնության պահպանման, էթնիկ ավանդույթների, լեզվի և մշակույթի զարգացման սահմանադրական ազատության մասին: Կոմիտեն, սակայն, մտահոգություն է հայտնում եզրի և մոլդկան համայնքներում վաղ ամուսնությունների, այս համայնքների աղջիկների՝ դպրոցներից դուրս մնալու և առողջապահական ու այլ պետական ծառայությունների հասանելիության դժվարությունների կապակցությամբ:

41. Կոմիտեն հանձնարարում է, որպեսզի անդամ-պետությունը ձեռնարկի բոլոր համապատասխան միջոցները, ներառյալ՝ որտեղ անհրաժեշտ է՝ ժամանակավոր հատուկ միջոցներ, էթնիկ փոքրամասնություններին պատկանող կանանց

հանդեպ խտրականության բոլոր ձևերի դեմ պայքարելու համար՝ նրանց համար արդարադատության, կրթության, առողջապահության, սոցիալական ապահովության և ծառայությունների, բնակարանների և զբաղվածության հավասար հասանելիությունն ապահովելու նպատակով:

Տարեց կանայք

42. Կոմիտեն մտահոգված է տարեց կանանց համար առողջապահական և սոցիալական ծառայությունների հասանելիության դժվարություններով:

43. **Տարեց կանանց և նրանց իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ իր ընդհանուր հանձնարարական No. 27 (2010)-ի համաձայն, Կոմիտեն հանձնարարում է, որպեսզի անդամ-պետությունը միջոցներ ձեռնարկի՝ ապահովելու բոլորի համար, հատկապես, գյուղաբնակ տարեց կանանց համար ադեկվատ և մատչելի առողջապահական և սոցիալական ծառայությունների հասանելիությունը:**

ԼԲՏԻ կանայք

44. Կոմիտեն նշում է ԼԲՏԻ կանանց դեմ խտրական հայտարարությունների, ատելություն պարունակող ելույթների և գործողությունների վերաբերյալ:

45. **Կոմիտեն հրավիրում է անդամ-պետությանը քրեկանացնել ԼԲՏԻ կանանց դեմ ատելություն պարունակող ելույթներն ու գործողությունները և տուժածների համար ապահովել արդարադատության արդյունավետ հասանելիությունը:**

Ամուսնություն և ընտանեկան հարաբերություններ

46. Կոմիտեն նշում է 2013թ. Ընտանեկան օրենսգրքում և Քաղաքացիական կարգավիճակի ակտերի օրենքում լրացումների ընդունման մասին, որոնց համաձայն, ամուսնության համար սահմանված իրավական տարիքի տարբերությունը վերացվել է: Կոմիտեն, այնուհանդերձ, շարունակում է մտահոգված լինել մշակութային, էթնիկ և այլ հիմքերով այս կանոնից առանձնանալու պահպանվող դեպքերով: Կոմիտեն մտահոգված է նաև, որ կանայք և նրանց երեխաները, որոնք ապրում են փաստացի /դե-ֆակտո/ միություններում, նման միության դադարեցման դեպքում մնում են առանց տնտեսական խնդիրների իրավական պաշտպանության որևէ տարբերակի:

47. **Կոմիտեն անդամ-պետությանը հանձնարարում է՝**

ա. հաջորդ պարբերական զեկույցում ներառել սեռային և էթնիկ հիմքերով տարանջատված վիճակագրական տվյալներ, որոնք վերաբերում են այն բացառություններին, որոնք հաստատվել են մինչև 18 տարեկան ամուսնության համար,

բ. Կոնվենցիայի 16-րդ հոդվածի և Կոմիտեի No. 21 ընդհանուր հանձնարարականի համաձայն, վերացնել ամուսնության համար նվազագույնը 18 տարեկանից բացառությունների հաստատման հնարավորությունը,

գ. Ամուսնության, ընտանեկան հարաբերությունների և դրանց կազմալուծման տնտեսական հետևանքների վերաբերյալ No. 29 (2013) ընդհանուր

հանձնարարականի համաձայն, ապահովել փաստացի միություններում կանանց և նման միություններում ծնված երեխաների տնտեսական իրավունքների իրավական պաշտպանությունը;

Կոնվենցիայի 20-րդ հոդվածի 1 պարբերության լրացում

48. Կոմիտեն խրախուսում է անդամ-պետությանը որքան հնարավոր է շուտ ընդունել Կոնվենցիայի 20-րդ հոդվածի 1 պարբերության լրացումը, որը վերաբերում է Կոմիտեի հանդիպման ժամանակին:

Պեկինի հռչակագիր և Գործողությունների պլատֆորմ

49. Կոմիտեն կոչ է անում անդամ-պետությանը կիրառել Պեկինի հռչակագիրը և Գործողությունների պլատֆորմը Կոնվենցիայի դրույթների իրականացմանն ուղղված իր ջանքերում:

2030 Կայուն զարգացման օրակարգ

50. 2030 Կայուն զարգացման օրակարգի իրականացման գործընթացում Կոմիտեն կոչ է անում ապահովել իրական գենդերային հավասարությունը՝ Կոնվենցիայի դրույթներին համապատասխան:

Տարածում

51. Կոմիտեն կոչ է անում անդամ-պետությանը ապահովել անդամ-պետության պետական լեզվով սույն եզրափակիչ դիտարկումների ժամանակին տարածումը բոլոր մակարդակների (ազգային, մարզային, տեղական) համապատասխան պետական կառույցներին, մասնավորապես, Կառավարությանը, նախարարություններին, Ազգային ժողովին և դատական մարմիններին՝ սույն դիտարկումների լիարժեք իրականացումն ապահովելու նպատակով:

Տեխնիկական աջակցություն

52. Կոմիտեն հանձնարարում է, որպեսզի անդամ-պետությունը Կոնվենցիայի իրականացումը զուգակցի զարգացման ջանքերի հետ, և այս կապակցությամբ օգտվի տարածաշրջանային կամ միջազգային տեխնիկական աջակցությունից:

Այլ պայմանագրերի վավերացում

53. Կոմիտեն նշում է, որ անդամ-պետության՝ մարդու իրավունքների ինը գլխավոր միջազգային գործիքներին¹ հետևելը կխթանի կանանց մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների ապահովումը կյանքի բոլոր

¹ Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների միջազգային դաշնագիր, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագիր, Ռասայական խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին միջազգային կոնվենցիա, Կանանց հանդեպ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիա, Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի մասին կոնվենցիա, Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիա, Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին միջազգային կոնվենցիա, Բռնի անհետացումներից բոլոր անձանց պաշտպանության մասին միջազգային կոնվենցիա, Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա:

բնագավառներում: Հետևաբար, Կոմիտեն խրախուսում է անդամ-պետությանը վավերացնել Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ կոնվենցիան, որին անդամ-պետությունը դեռևս չի անդամակցել:

Եզրափակիչ դիտարկումներին հաջորդող քայլեր

54. Կոմիտեն խնդրում է անդամ-պետությանը երկու տարվա ընթացքում տրամադրել 17-րդ (ա) և (բ) ու 29-րդ (ա) պարբերություններում պարունակվող հանձնարարականների իրականացմանն ուղղված քայլերի մասին գրավոր տեղեկատվություն:

Հաջորդ զեկույցի նախապատրաստում

55. Կոմիտեն հրավիրում է անդամ-պետությանը ներկայացնել իր 7-րդ պարբերական զեկույցը 2020թ. նոյեմբերին: Հետաձգման պարագայում, զեկույցը պետք է ներառի դրա ներկայացումից առաջ ընդգրկող ամբողջ ժամանակահատվածը:

56. Կոմիտեն խնդրում է անդամ-պետությանը հետևել «Մարդու իրավունքների միջազգային պայմանագրերի վերաբերյալ զեկույցների համաձայնեցված ուղեցույցներին, այդ թվում հիմնարար փաստաթղթի և պայմանագրերին առնչվող փաստաթղթերի վերաբերյալ ուղեցույցներին» (HRI/MC/2006/3 and Corr.

Խոշտանգումների դեմ կոմիտե

Հայաստանի չորրորդ պարբերական զեկույցի եզրափակիչ դիտարկումներ¹

Նախնական չխմբագրված տարբերակ

1. Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն դիտարկեց Հայաստանի չորրորդ պարբերական զեկույցը (CAT/C/ARM/4) իր 1484-րդ ու 1487-րդ նիստերի ընթացքում, որոնք տեղի ունեցան 2016 թվականի նոյեմբերի 23-ին ու 24-ին (CAT/C/SR.1484 և CAT/C/SR.1487), և ընդունեց հետևյալ եզրափակիչ դիտարկումները իր 1500-րդ նիստի ընթացքում՝ 2016 թվականի դեկտեմբերի 5-ին:

A. Նախաբան

2. Կոմիտեն իր երախտագիտությունն է հայտնում Մասնակից պետությանը զեկույցման պարզեցված ընթացակարգին հավանություն տալու և իր չորրորդ պարբերական զեկույցը սահմանված ժամկետից առաջ ներկայացնելու համար: Կոմիտեն ողջունում է Մասնակից պետության պատվիրակության հետ երկխոսությունը և զեկույցի քննարկման ընթացքում բարձրացված հարցերի ու մտահոգությունների վերաբերյալ պատվիրակության կողմից ներկայացված բանավոր ու գրավոր պատասխանները:

B. Դրական կողմեր

3. Կոմիտեն ողջունում է Մասնակից պետության կողմից ձեռնարկված և Կոնվենցիային առնչվող հետևյալ օրենսդրական միջոցառումները.

(a) Քրեական օրենսգրքի 2015 թվականի հունիս 8-ի լրացումները (հոդված 309.1), որոնք սահմանում և քրեականացնում են խոշտանգումը՝ համաձայն Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի;

(b) Բռնի վտարման [refoulement] դեմ օրենսդրության ամրապնդումը՝ փոփոխված սահմանադրության տեքստում (Հոդվ. 55 (1)) հստակ արգելելով անձի հանձնումը կամ արտաքսումը այնպիսի մի պետություն, որտեղ կա խոշտանգման կամ այլ դաժան ու անմարդկային վերաբերմունքի իրական վտանգ;

(c) «Փախստականների և ապաստանի» մասին օրենքում 2015 թվականի դեկտեմբերի 16-ի լրացումների ընդունումը, որոնք ներմուծում են ապաստան հայցողների և հատուկ կարիքներ ունեցող փախստականների սահմանումը, ներառյալ թրաֆիքինգի, խոշտանգումների, բռնաբարության և բռնի վերաբերմունքի այլ տեսակների գոհերին;

(d) Սահմանադրական դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի որոշումը, համաձայն որի՝ Քաղաքացիական օրենսգրքի երկրորդ պարբերության 17-րդ հոդվածը ճանաչվել է հակասահմանադրական՝ ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում և նման վնասի համար փոխհատուցում ստանալու իրավունք չնախատեսելու պատճառով;

(e) «Պրոբացիայի մասին» 2016 թվական մայիսի 17-ի օրենքի ընդունումը;

4. Կոմիտեն նաև ողջունում է Մասնակից պետության նախաձեռնությունները՝ ուղղված Կոնվենցիայի դրույթների իրականացման նպատակով հայեցակարգերի, ծրագրերի ու վարչական միջոցների ընդունմանը, այդ թվում՝

(a) Հատուկ քննչական ծառայությունում Խոշտանգումների քննության վարչության ստեղծումը, որում ընդգրկված են խոշտանգումների ու կոպիտ վերաբերմունքի մեղադրանքներով գործերը քննող թվով ութ քննիչներ;

(b) 2016 թվականի հուլիսի 14-ին Պրոբացիայի պետական ծառայության Կանոնադրության և կառուցվածքի հաստատումը;

(c) 2014 թվականի փետրվարին Մարդու իրավունքների պաշտպանության Ազգային ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ծրագրի հաստատումը;

5. Կոմիտեն նաև հավանություն է տալիս այն կարևոր աշխատանքին, որ իրականացվել է

¹ Ընդունվել է Կոմիտեի 59-րդ նստաշրջանի ընթացքում (7 նոյեմբեր – դեկտեմբեր 2016):

Մասնակից պետության կողմից Մարդու իրավունքների խորհրդում ու ՄԱԿ Գլխավոր ասամբլեայում Ցեղասպանության հանցագործության զոհերի պատվի ու ոգեկոչման միջազգային օրվա սահմանման և այդ հանցագործության կանխարգելման վերաբերյալ բանաձևերի ընդունման ուղղությամբ:

C. Մտահոգության և հանձնարարականների հիմնական առարկան

Ձեկուցման նախորդ շրջանից առկա վաճառված հարցեր

6. Թեև Կոմիտեն գնահատում է Մասնակից պետության կողմից նախորդ զեկույցին հաջորդող շրջանում (CAT/C/ARM/CO/3/Add.I) տրամադրված տեղեկատվությունը, այնուհանդերձ Կոմիտեն ցավում է, որ նախորդ եզրափակիչ դիտարկումներում սահմանված հանձնարարականները ոստիկանությունում նախնական կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում խոշտանգումների ու կոպիտ վերաբերմունքի մասին մեղադրանքների, հիմնարար իրավական երաշխիքների և խոշտանգումների ու/կամ կոպիտ վերաբերմունքի և անպատժելիության վերաբերյալ (համապատասխանաբար CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 8, 11 և 12) դեռ ամբողջությամբ չեն կատարվել:

Վաղեմության ժամկետ, համաներում և ներում

7. Կոմիտեն ցավում է, որ, հակառակ իր նախորդ հանձնարարականի (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 10), գործող օրենսդրությունը դեռևս սահմանում է վաղեմության ժամկետ խոշտանգման հանցագործության նկատմամբ և հնարավորություն տալիս ներում շնորհել կամ համաներել խոշտանգումներ իրականացնողներին: Կոմիտեն նաև ցավում է, որ խոշտանգման ու կոպիտ վերաբերմունքի համար դատապարտված անձինք գործնականում օգտվել են համաներումից: Կոմիտեն ընդունում է ի գիտություն, որ Մասնակից պետությունը նոր մշակվող օրենսդրական փաթեթի շրջանակներում նախատեսում է քննարկել խոշտանգման հանցագործության նկատմամբ վաղեմության ժամկետը, համաներումը և ներումը բացառելու հնարավորությունը (հոդվ. 1 և 4):

8. Հղում կատարելով իր նախորդ եզրափակիչ դիտարկումներին (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 10)՝ Կոմիտեն կոչ է անում Մասնակից պետությանը վերացնել խոշտանգման հանցագործության կամ Քրեական օրենսգրքով դրան հավասարեցված այլ գործողությունների նկատմամբ վաղեմության ժամկետը: Բացի այդ Մասնակից պետությունը պետք է երաշխավորի, որ ներումը, համաներումը և նման մյուս միջոցառումները, որոնք հանգեցնում են խոշտանգելու համար անպատժելիության, կարգելվեն թե՛ օրենքով և թե՛ պրակտիկայում: Այս կապակցությամբ Կոմիտեն Մասնակից պետության ուշադրությունն է հրավիրում Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի իմպլեմենտացիայի վերաբերյալ իր Թիվ 2 Ընդհանուր մեկնաբանության (2007) 5-րդ պարբերության վրա, որտեղ նշվում է, որ համաներումները և մյուս խոչընդոտները, որոնք բացառում են խոշտանգում իրականացնողների նկատմամբ անհապաղ ու անաչառ դատական հետապնդումը ու պատիժը, հակասում են համապատասխան նորմերից նահանջելու անթույլատրելիության մասին սկզբունքին [*principle of non derogability*]:

Հիմնարար իրավական երաշխիքներ

9. Կոմիտեն ընդունում է ի գիտություն «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» օրենքում լրացումները, որոնք նպատակ ունեն բարելավել անազատության մեջ գտնվող բոլոր անձանց համար երաշխիքների կիրառումը, ինչպես նաև [ընդունում է ի գիտություն] Քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծը, մասնավորապես 110-րդ հոդվածը, որը, ընդունվելու դեպքում, կապահովի խոշտանգումների և կոպիտ վերաբերմունքի դեմ ավելի ամուր հիմնարար երաշխիքներ՝ Կոնվենցիայի, Խոշտանգումների կանխարգելման ենթակոմիտեի (SPT) և Խոշտանգումների կանխարգելման եվրոպական հանձնաժողովի (CPT) չափանիշների համապատասխան: Այնուհանդերձ, Կոմիտեին շարունակում են մտահոգել այն տեղեկությունները, որ գործնականում կալանավորված անձինք անմիջապես կալանավորման սկզբից ոչ միշտ են կարողանում օգտվել բոլոր հիմնարար իրավական երաշխիքներից, ներառյալ փաստաբանի և բժշկի (նաև սեփական ընտրությամբ բժշկի) ծառայությունների անհապաղ տրամադրման, ինչպես նաև կալանավորման մասին իրազեկման հնարավորությունից: Կոմիտեն նաև մտահոգված է հետևյալ տեղեկությունների կապակցությամբ.

(a) Ոստիկանության ծառայողները ճշգրիտ արձանագրություններ չեն կազմում ազատագրված բոլոր փուլերի վերաբերյալ, և այն անձինք, ում համար ձերբակալման արձանագրություն չի կազմվում, այդպես էլ չեն տեղեկացվում իրենց իրավունքների մասին և չեն օգտվում հիմնարար իրավական երաշխիքներից;

(b) Ազատությունից զրկված անձանց ոստիկանության բաժանմունքից կալանքի տակ պահելու վայր տեղափոխելու համար նախատեսված եռօրյա սահմանափակումը գործնականում չունի պարբերական կիրառում, և ազատությունից զրկված անձինք կարճ ժամանակահատվածում

դատարանի առջև չեն կանգնում, ինչը փաստարկված է 2015 թվականի հունիսի և 2016 թվականի հուլիսի բողոքի ցույցերի ճնշման համատեքստում:

(c) Ոստիկանության ծառայողները համոզում են ձերբակալվածներին չպահանջել իրավական օգնության տրամադրում՝ նշելով, որ դա բացասական հետևանքների կարող է հանգեցնել քննության ընթացքում:

(d) Բժշկական հետազոտությունները հաճախակի տեղի են ունենում ոստիկանության ծառայողների ներկայությամբ, իրականացվում են այնպիսի անձնակազմի կողմից, որը, ելնելով սեփական կարգավիճակից, հավանական է, որ վարկաբեկել է իր անկախությունը. նման պայմաններում առկա վնասվածքների ճշգրիտ արձանագրումը ու զեկուցումը խիստ խնդրահարույց է (հոդվ. 2 և 16):

10. **Մասնակից պետությունը պետք է արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկի՝ երաշխավորելու համար կալանավորված անձանց՝ անմիջապես կալանավորման սկզբից խոշտանգման դեմ առկա իրավական բոլոր հիմնարար երաշխիքներից գործնականում օգտվելու հնարավորությունը՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխան: Դրանք ներառում են.**

(a) **Սեփական իրավունքների, ձերբակալման պատճառների ու ներկայացվող մեղադրանքների վերաբերյալ անհապաղ գրավոր կամ բանավոր տեղեկացված լինելու իրավունք;**

(b) **Ձերբակալումից անմիջապես հետո կալանքի տակ պահելու վայրի գրանցամատյանում ու ազատությունից զրկված անձանց կենտրոնական ռեգիստրում անազատության մեջ գտնվելու բոլոր փուլերի ճշգրիտ արձանագրման իրավունք, ինչպես նաև կալանավորման այնպիսի արձանագրություններ ունենալու իրավունք, որոնցով համապատասխանաբար կկանխարգելվի կալանավորման չգրանցման յուրաքանչյուր դեպք. այս համատեքստում Մասնակից պետությունը պետք է դիտարկի կալանավորման էլեկտրոնային արձանագրությունների համակարգի ներդրումը:**

(c) **Որակավորված ու անկախ փաստաբանի ծառայություններից (խորհրդապահության [կրնֆիդենցիալության] սկզբունքի կիրառմամբ) օգտվելու կամ, անհրաժեշտության դեպքում, անվճար իրավական օգնություն ստանալու իրավունք;**

(d) **Ընտանիքի անդամի կամ սեփական ընտրությամբ որևէ այլ անձի հետ անմիջապես կապ հաստատելու իրավունք;**

(e) **Անկախ բժշկի կողմից բժշկական հետազոտության ենթարկվելու իրավունք, որը պետք է իրականացվի ոստիկանության աշխատակիցների լսելու և, եթե բժիշկը ակնհայտորեն չի առարկում, տեսնելու հնարավորությունից դուրս: Մասնակից պետությունը պետք է գործնականում երաշխավորի ազատությունից զրկված անձանց հետ գործ ունեցող բժիշկների և բժշկական անձնակազմի մյուս անդամների անկախությունը, ապահովի, որ նրանք պատշաճ կերպով արձանագրեն խոշտանգման և կոպիտ վերաբերմունքի բոլոր նշաններն ու մեղադրանքները, ինչպես նաև հետազոտության արդյունքներն առանց հապաղելու տրամադրեն պատկան մարմիններին և դրանք հասանելի դարձնեն շահագրգիռ կալանավորված անձին ու նրա փաստաբանին:**

(f) **Ոստիկանական բաժանմունքից կալանքի տակ պահելու վայր նախատեսված եռօրյա ժամկետում տեղափոխվելու իրավունք;**

(g) **Առավելագույնը 48 ժամվա ընթացքում իրավասու, անկախ ու անաչառ դատարանի առջև կանգնելու իրավունք:**

Հարցաքննությունների տեսաձայնագրում

11. Կոմիտեն ընդունում է ի գիտություն, որ «Աջակցություն Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանությանը» բյուջետային աջակցության ֆինանսավորման համաձայնագիրը («ԵՄ ծրագիր») պահանջում է 2017 թվականի ընթացքում ոստիկանության թվով տաս փորձնական բաժանմունքներում հարցաքննությունների ընթացքում տեսաձայնագրումը ապահովելու նպատակով համապատասխան օրենսդրական դաշտի ձևավորում: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն մտահոգված է, որ գործող օրենսդրության պայմաններում իրավապահ մարմինների կողմից հարցաքննությունների ընթացքում տեսաձայնագրող սարքավորումներ կիրառումը պարտադիր բնույթ չի կրում, և ցավում է, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծը չի ուղղում այս վրիպումը: Կոմիտեն նաև ուշադրություն է հրավիրում այն փաստի վրա, որ հարցաքննությունների ընթացքում տեսաձայնագրման կիրառման վերաբերյալ համատեղ ծրագրի առաջարկը, որը կառավարությանն է ներկայացվել արդարադատության նախարարության կողմից, պայմանավորված է անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների հատկացմամբ (հոդվ. 2, 12, 13, 15 և 16):

12. **Կոմիտեն վերահաստատում է իր նախորդ հանձնարարականը (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3,**

պարբ. 11): Մասնակից պետությունը պետք է նախաձեռնի օրենսդրական ու այլ անհրաժեշտ միջոցառումներ, ինչպես նաև համապատասխան ֆինանսական միջոցներ հատկացնի՝ ապահովելու համար քրեական գործերով բոլոր հարցաքննությունների պարտադիր տեսաձայնագրումը, և զինի ոստիկանական բաժանմունքներում ու անազատության մեջ պահելու համար նախատեսված այլ վայրերում հարցաքննության համար նախատեսված բոլոր սենյակները տեսաձայնագրման սարքերով: Մասնակից պետությունը պետք է նաև ապահովի, որ տեսաձայնագրությունները պահպանվեն այնքան ժամանակ, որ հնարավոր լինի դրանք օգտագործել որպես ապացույց (ներառյալ դատարանում), և որ տեսագրությունները վերահսկվեն խոշտանգումներն ու չափանիշների մյուս խախտումները բացահայտելու ու հետաքննելու նպատակով, և որ այդ տեսագրությունները հասանելի լինեն ամբաստանյալներին ու նրանց փաստաբաններին:

Հարկադրաբար ստացված ինքնախոստովանական ցուցմունքներ

13. Կոմիտեն ողջունում է Քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացումների նախագիծը, որը հստակ սահմանում է, որ, որևէ ցուցմունքի խոշտանգումների ճանապարհով ստացված լինելը ապացուցված լինելու դեպքում, տվյալ ցուցմունքը չի կարող վկայակոչվել որպես ապացույց որևէ դատաքննության ժամանակ: Կոմիտեն նաև ողջունում է խոստովանություն կորզելու և մի շարք այլ նպատակներով իրականացված խոշտանգման գործողությունների քրեականացումը Քրեական օրենսգրքի ներքո: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 16) այն մեղադրանքներով, թե հարկադրաբար կորզված ինքնախոստովանական ցուցմունքները գործնականում շարունակում են կիրառվել որպես ապացույց դատարաններում: Ի լրումն Կոմիտեն մտահոգված է հարկադրաբար կորզված ինքնախոստովանական ցուցմունքների մեղադրանքի հիմքով ընթացքի մեջ գտնվող հետաքննության առկայության պարագայում դատավարության հետաձգման համար անհրաժեշտ իրավական հիմքերի բացակայության հանգամանքով: Կոմիտեն նաև ափսոսանք է հայտնում այն դատական գործերի թվաքանակի վերաբերյալ տեղեկատվության բացակայության կապակցությամբ, որոնց շրջանակներում դատարանները առաջնորդվել են խոշտանգումների ճանապարհով կորզված անընդունելի վկայությունների վրա, ինչպես նաև կայացրել են դատավճիռներ՝ հիմնվելով այդ ճանապարհով վերանայված խոստովանական ցուցմունքների վրա: Նշված տեղեկատվության բացակայությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ նման վիճակագրություն Մասնակից պետության կողմից դեռևս չի տարվում՝ չնայած պատվիրակության՝ ապագայում նման վիճակագրական տվյալների հավաքագրման մասին առաջարկություն անելու վերաբերյալ հայտնած պատրաստակամությանը (հոդվ. 15):

14. Կոմիտեն վերահաստատում է իր նախորդ հանձնարարականը (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 16) առ այն, որ Մասնակից պետությունը պետք է ապահովի, որ գործնականում խոշտանգման ճանապարհով ստացված ինքնախոստովանական ցուցմունքները դիտարկվեն որպես անընդունելի վկայություններ բոլոր դատավարությունների ընթացքում, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դրանք վկայակոչվել են խոշտանգման մեջ մեղադրվող անձի դեմ*: Մասնակից պետությունը պետք է արդյունավետորեն պայքարի հարկադրաբար ստացված խոստովանական ցուցմունքների պրակտիկայի դեմ; լրացումներ կատարի համապատասխան օրենսդրության մեջ՝ երաշխավորելու համար թե՛ օրենքով և թե՛ գործնականում, որ այն բոլոր դեպքերում, երբ անձը պնդում է, որ խոստովանական ցուցմունքը ձեռք է բերվել խոշտանգումների ճանապարհով, դատավարությունը պետք է հետաձգվի, քանի դեռ մեղադրանքը մանրակրկիտ չի քննվել; վերանայի այն բոլոր դատավճիռները, որոնք բացառապես հիմնված են ինքնախոստովանական ցուցմունքների վրա ու տրամադրի փոխհատուցում զոհերին; ապահովի, որ այն պաշտոնյաներն, ովքեր նման ճանապարհով են ցուցմունքներ կորզում (ներառյալ անձինք, ովքեր մեղավոր են հրամանատարական պատասխանատվության սկզբունքի տեսանկյունից), կանգնեն արդարադատության առջև ու համապատասխանաբար քրեական հետապնդման ենթարկվեն ու պատժվեն: Մասնակից պետությունը պետք է նաև Կոմիտեին տեղեկություն տրամադրի այն գործերի մասին, որտեղ խոստովանական ցուցմունքները դիտարկվել են որպես անընդունելի՝ հիմնվելով այն փաստի վրա, որ դրանք կորզվել են խոշտանգման ճանապարհով, ինչպես նաև այն գործերի մասին, որոնց պարագայում դատավճիռները վերանայվել են նման

* Հաշվի առնելով նշված ձևակերպման անորոշությունը և սխալ մեկնաբանման հավանականությունը՝ ՀՀ ԱԳՆ-ը դիմել է Կոմիտեին դրա մեկնաբանման և / կամ վերանայման խնդրանքով: Միևնույն ժամանակ մեջբերում ենք Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածն ամբողջությամբ. «Յուրաքանչյուր մասնակից պետություն ապահովում է, որպեսզի ցանկացած վկայություն, որ տրվել է խոշտանգման արդյունքում, ցանկացած դատավարության ընթացքում չվկայակոչվի որպես ապացույց, բացառությամբ այն դեպքերը, երբ վկայությունն օգտագործվում է ընդդեմ խոշտանգում կատարելու մեջ մեղադրվող անձի՝ որպես ապացույց, որ այդ վկայությունը տրվել է»:

խոստովանական ցուցմունքների հիմքի վրա և նշի, թե արդյոք որևէ պաշտոնյա նման ցուցմունքներ կորզելու մեղադրանքով ենթարկվել է դատական հետապնդման ու պատժվել:

Մինչդատական կալանք

15. Կոմիտեն մտահոգված է Մինչդատական կալանքի՝ որպես կանխարգելիչ միջոցի լայն կիրառման փաստով՝ ուշադրություն հրավիրելով այն հանգամանքի վրա, որ, համաձայն Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի փորձագետների կողմից իրականացված հետազոտության, նման միջնորդությունների 96 տոկոսը դատարանների կողմից հավանության են արժանանում: Մտահոգիչ է նաև այն տեղեկատվությունը, որ դատարանները չեն կարողանում հիմնավորել մասնավոր հանգամանքների գնահատման վրա հիմնված մինչդատական կալանքի կիրառման անհրաժեշտությունը: Կոմիտեն ուշադրություն է հրավիրում այն փաստի վրա, որ Դատավորների ասոցիացիան տեղեկացրել է Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարին այն մասին, որ դատավորները դժկամությամբ են կալանքից զատ այլ կանխարգելիչ միջոց կիրառում, քանի որ կա հավանականություն, որ նրանց որոշումները չեղյալ կհամարվեն՝ Դատախազության կողմից ներկայացված բողոքարկման արդյունքում (տե՛ս CommDH(2015)2, պարբ. 50): Կոմիտեն նաև մտահոգված է հետևյալ մեղադրանքների կապակցությամբ՝ (ա) չափազանց երկար մինչդատական կալանավորումը՝ մինչև երեք տարի և ավելին, ինչպես նաև մինչդատական կալանավորման տակ գտնվող անձանց առողջության վրա անբարենպաստ ազդեցության հանգամանքը, ներառյալ՝ պրն. Հրայա Գևորգյանի գործը; և (բ) օրինակները, երբ մինչդատական կալանավորումը կիրառվել է անհատների և նրանց փաստաբանների վրա ճնշում գործադրելու նպատակով՝ համապատասխան ցուցմունքներ ձեռք բերելու միտումով (հոդվ. 2 և 11):

16. **Մասնակից պետությունը պետք է.**

(a) **Ապահովի, որ մինչդատական կալանքը կիրառվի որպես բացառություն; կիրառվի սահմանափակ ժամանակահատվածի համար; հստակ կարգավորվի ու մշտապես ենթակա լինի դատական վերանայման, որպեսզի երաշխավորվեն հիմնարար իրավական ու դատավարական [պրոցեսուալ] երաշխիքները;**

(b) **Երաշխավորի, որ ոչ ոք չի կարող մնալ մինչդատական կալանքի տակ ավելին, քան սահմանված է օրենքով;**

(c) **Նվազեցնի մինչդատական կալանքի հաճախակի կիրառումը՝ ապահովելով կանխարգելման այլ միջոցների [“non-custodial preventive measures”] լայն կիրառումը՝ համաձայն «Կալանքի չկիրառմամբ կանխարգելման միջոցների մասին ՄԱԿ-ի կանոնակարգի» («Տոկիոյի կանոնակարգ», *United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures*), ինչպես նաև տրամադրի Կոմիտեին վիճակագրական տվյալներ դատարանների կողմից նշված միջոցների կիրառման դեպքերի տոկոսային հարաբերակցության վերաբերյալ;**

(d) **Ապահովի, որ առանց հիմնավորման երկարաձգված մինչդատական կալանքի զոհերին փոխհատուցում տրամադրվի:**

խոշտանգումների և կոպիտ վերաբերմունքի մասին մեղադրանքների արդյունավետ հետաքննություն

17. Կոմիտեն ողջունում է Մասնակից պետության կողմից ձեռնարկված օրենսդրական և ինստիտուցիոնալ միջոցառումները՝ ուղղված խոշտանգումների և կոպիտ վերաբերմունքի դեմ պայքարին (տե՛ս վերևում՝ պարբ. 3(a) և 4(a)): Այնուամենայնիվ Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ ձերբակալության, կալանավորման ու հարցաքննման ընթացքում իրավապահ մարմինների ներկայացուցիչների կողմից կիրառվող խոշտանգումների և կոպիտ վերաբերմունքի մասին մշտական մեղադրանքների կապակցությամբ, ինչպես նաև նման բողոքների արդյունավետ քննության ու դատական հետապնդման գործընթացում դեռևս առկա թերությունների, և մասնավորապես, Հատուկ քննչական ծառայության իրականացրած գործողությունների կապակցությամբ, ինչի մասին վկայում է այն անհամապատասխանությունը, որն առկա է խոշտանգման վերաբերյալ գրանցված բողոքների ընդհանուր թվաքանակի ու դրանց արդյունքում իրականացված հետաքննությունների ու դատական հետապնդումների խիստ ցածր թվաքանակի միջև: Այս կապակցությամբ, Կոմիտեն մտահոգված է տեղեկություններով, որ գոյություն ունի խոշտանգումներ իրականացնելու մեջ մեղադրվող պաշտոնյաների պարտականությունները ժամանակավորապես կասեցնելու և հետագայում նրանց մեկ այլ ծառայությունում համարժեք (երբեմն նույնիսկ ավելի բարձր) պաշտոնի տեղափոխելու պրակտիկա՝ քրեական հետապնդումից խուսափելու նպատակով: Կոմիտեն նաև մտահոգված է գոյություն ունեցող ինստիտուցիոնալ և գործառնական թերություններով, որոնք, ըստ տեղեկությունների, խոչընդոտում են խոշտանգումների ու կոպիտ վերաբերմունքի վերաբերյալ բողոքների արդյունավետ հետաքննության և քրեական հետապնդման իրականացմանը, ներառյալ՝

- (a) Հետաքննություն իրականացնելու համար անհրաժեշտ ապացույցների շատ ծանր բեռը;
- (b) Պատշաճ բժշկական հետազոտություն անցկացնելու ձգձգումները, ինչը հանգեցնում է կարևոր ապացույցների անհետացմանը. ենթադրաբար, նշված ձգձգումները հաճախ միտումնավոր են արվում՝ վստահ լինելու համար, որ քրեական գործ չի կարող հարուցվել;
- (c) Կոպիտ վերաբերմունքի վերաբերյալ գործերին Հատուկ քննչական ծառայության կողմից ներգրավումը քրեական գործի պաշտոնական հարուցման դեպքում միայն, և ոչ ավտոմատ կերպով՝ նման մեղադրանքների վերաբերյալ տեղեկությունների առկայության պարագայում;
- (d) Հատուկ քննչական ծառայության կողմից փաստերի հավաքագրման պարտականության պատվիրակումը ոստիկանության աշխատակիցներին;
- (e) Կոռուպցիան դատական համակարգում (հոդվ. 2, 11, 12, 13 և 16).

18. Մասնակից պետությունը պետք է արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկի խոշտանգումները ու կոպիտ վերաբերմունքն արմատախիլ անելու նպատակով և արդյունավետորեն հետաքննի, հետապնդի և պատժի նման դրսևորումները, այդ թվում նաև՝

(a) խոշտանգումների կամ կոպիտ վերաբերմունքի ենթադրյալ զոհերի համար երաշխավորել անհապաղ բժշկական հետազոտությունների անցկացում՝ նպատակ ունենալով ճշգրտորեն գրանցել նրանց վնասվածքները և ապահովելով կարևոր ապացույցների պահպանությունը հետագա յուրաքանչյուր հետաքննության համար;

(b) Ապահովել ապացույցների խելամիտ և պատշաճ չափանիշներ՝ խոշտանգումների կամ կոպիտ վերաբերմունքի ենթադրյալ գործողության պարագայում քրեական գործ հարուցելու համար բավարար հիմք դիտարկելիս;

(c) Ամրապնդել դատական համակարգում կոռուպցիան կանխելուն և այդ երևույթի դեմ պայքարելուն ուղղված միջոցառումները, քանի որ կոռուպցիան կարող է խոչընդոտ հանդիսանալ խոշտանգումների ու կոպիտ վերաբերմունքի դեպքերի արդյունավետ հետաքննության, քրեական հետապնդման և պատժի համար:

(d) Ամրապնդել Հատուկ քննչական ծառայության հետաքննական կարողություններն ու անկախությունը՝ նպատակ ունենալով ապահովել, որ խոշտանգումների ու կոպիտ վերաբերմունքի մասին բոլոր բողոքները, այդ թվում՝ անազատության մեջ գտնվող անձանց կողմից ներկայացված բողոքները, անհապաղ քննվեն, և որ խոշտանգումների ու կոպիտ վերաբերմունքի բոլոր դեպքերն արագ, անաչառ, մանրակրկիտ ու արդյունավետ ճանապարհով հետաքննվեն, և որ ենթադրյալ հանցագործները պատշաճ կերպով կանգնեն դատարանի առջև և, մեղավոր ճանաչվելու դեպքում, իրենց հանցանքի ծանրությանը համաչափ պատիժ ստանան: Բացի այդ, Հատուկ քննչական ծառայությունը հանրությանը պետք է ներկայացնի տեղեկատվություն ոչ միայն հարուցված գործերի, այլև քրեական հետապնդման արդյունքների մասին:

(e) Առանց խախտելու անմեղության կանխավարկածը՝ ապահովել, որ հետաքննության ողջ ընթացքում հետաքննության տակ գտնվող բոլոր կասկածյալների լիազորությունները ժամանակավորապես դադարեցվեն:

Անհամաչափ ուժի կիրառումը ցույցերի ժամանակ

19. Հղում կատարելով իր նախորդ եզրափակիչ դիտարկմանը (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 20)՝ Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ, որ, չնայած անզգուշության արդյունքում մահ պատճառելու և ապօրինաբար մեկ ուրիշին դիտավորությամբ կյանքից զրկելու մեղադրանքներով քրեական գործերի հարուցման հանգամանքին, 2008 թվականի մարտին տեղի ունեցած բողոքի ցույցերի ժամանակ անհամաչափ ու անկանոն բռնության արդյունքում տաս անձանց մահվան հետաքննության գործընթացում որևէ առաջընթաց չի արձանագրվել. առաջընթաց չի արձանագրվել նաև նշված բռնություններից անմիջապես հետո կամայական ձերբակալումների, սեփական ընտրությամբ փաստաբանի ծառայությունից օգտվելու իրավունքի մերժման ու կալանքի տակ գտնվելիս կոպիտ վերաբերմունքի մասին մեղադրանքների քննության հարցում (հոդվ. 12, 13 և 16):

20. Կոմիտեն մտահոգված է բողոքի ցույցերի ժամանակ անհամաչափ ուժի կիրառման մասին պարբերական տեղեկություններով, այդ թվում՝ 2015 թվականի «Էլեկտրիկ Երևանի» բողոքի ցույցերի ընթացքում, երբ ոստիկանությունը ջրցան մեքենաներ է կիրառել ցուցարարներին ցրելու նպատակով ու ապօրինաբար բերման ենթարկել 237 ցուցարարների: Կոմիտեն նաև մտահոգված է իրավապահ մարմինների կողմից 2016 թվականի հուլիսի 17-ից 31-ը՝ զինված անձանց խմբի կողմից Երևանում Պարեկապահակային ծառայության գնդի վրա հարձակմանը հաջորդած ժամանակահատվածում, տեղի ունեցած ցույցերի ժամանակ անհամաչափ ուժի կիրառման մասին տեղեկություններով, ինչպես նաև վարչական ընթացակարգի վրա հիմնված զանգվածային ձերբակալությունների ու ենթադրյալ

կամայական կալանավորումների, կոպիտ վերաբերմունքի և հիմնարար իրավական երաշխիքների մերժման (ինչպես, օրինակ, փաստաբանի ու բժշկի ծառայությունները, կալանքի մասին ծանուցումը, ազատությունից զրկված անձանց՝ ոստիկանական բաժանմունքից կալանքի վայր տեղափոխելու եռօրյա սահմանափակման խախտումը) առնչությամբ (հոդվ. 12, 13 և 16)։

21. Կոմիտեն վերահաստատում է 2008 թվականի մարտին տեղի ունեցած բողոքի ցույցերի ժամանակ անհամաչափ ու անկանոն բռնության արդյունքում տաս անձանց մահվան հետաքննության վերաբերյալ իր նախորդ հանձնարարականը (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 20)։ Ինչ վերաբերում է անհամաչափ ուժի կիրառման, կոպիտ վերաբերմունքի և հիմնարար իրավական երաշխիքների մերժման վերաբերյալ մյուս մեղադրանքներին (ներառյալ 2015 թվականի հունիս ու 2016 թվականի հուլիսի 17-31-ի բողոքի ցույցերի առնչությամբ), ապա մասնակից պետությունը պետք է.

(a) Ապահովի, որ բոլոր մեղադրանքների կապակցությամբ նախաձեռնվեն արագ, անաչառ ու արդյունավետ հետաքննություններ, և որ բոլոր հանցագործները ենթարկվեն դատական հետապնդման, իսկ զոհերին տրամադրվի փոխհատուցում;

(b) Ապահովի, որ իրավապահ մարմինների բոլոր աշխատակիցները պարբերաբար մասնակցեն ուժի կիրառման (մասնավորապես ցույցերի համատեքստում) և ոչ բռնի միջոցների գործադրման ու ամբոխի վերահսկման վերաբերյալ դասընթացների, և որ անհրաժեշտության ու համաչափության սկզբունքները գործնականում խստորեն պահպանվեն ցույցերի ժամանակ հասարակական կարգի պահպանման գործողություններում։

Հարձակումներ լրագրողների վրա

22. Կոմիտեն մտահոգված է այն տեղեկություններով, որ 2015 թվականի հունիսի և 2016 թվականի հուլիսի իրադարձությունների ժամանակ, որոնք հիշատակվեցին վերևում՝ 20-րդ պարբերությունում, լրագրողները բռնությունների ու ահաբեկումների զոհ են դարձել, ձերբակալվել և կալանավորվել են, իսկ նրանց սարքավորումները վնասվել կամ առգրավվել են։ Կոմիտեն նկատում է, որ քիչ թվով քրեական գործեր են հարուցվել, հիմնականում «լրագրողների օրինական գործողությունները խոչընդոտելու» մեղադրանքով, և որ քիչ թվով հետաքննություններ են դեռևս ընթացքի մեջ։ Կոմիտեն նաև մտահոգված է այն տեղեկություններով, որ ոստիկանության բռնությունների մասին հաղորդելու պատճառով զուգահեռաբար քրեական գործեր են հարուցվել լրագրողների դեմ՝ կեղծ ցուցմունք տալու, ոստիկանության օրինական պահանջներին չենթարկվելու և իշխանության ներկայացուցիչների նկատմամբ բռնություն կիրառելու մեղադրանքներով (հոդվ. 2, 12, 13 և 16) :

23. Կոմիտեն կոչ է անում Մասնակից պետությանը հրապարակայնորեն դատապարտել լրագրողների նկատմամբ հարձակումները և սպառնալիքները; ապահովել նրանց անվտանգությունը ու պաշտպանությունը, այդ թվում՝ պատասխան ճշումներից; զերծ մնալ նրանց մասնագիտական գործունեությունն անհարկի խոչընդոտելուց; արդյունավետորեն հետաքննել լրագրողների նկատմամբ բռնության, ահակաբեկման ու նրանց սեփականությունը վնասելու վերաբերյալ բոլոր մեղադրանքները և այդ գործողություններն իրականացնողների նկատմամբ հանցանքի ծանրությանը համարժեք պատժամիջոցներ կիրառել; զերծ մնալ լրագրողների նկատմամբ քրեական գործեր հարուցելուց՝ նպատակ ունենալով վրեժխնդիր լինել ոստիկանության բռնությունների մասին հաղորդելու համար։

Ընտանեկան բռնություն

24. Կոմիտեն, ողջունելով հանդերձ կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարի շրջանակներում իրականացված միջոցառումները (ներառյալ 2013 թվականին Ոստիկանությունում ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի հարցերով առանձին բաժնի ստեղծումը), շարունակում է մտահոգված մնալ (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 18), որ ընտանեկան բռնությունը դեռ տարածված է և որ այդ հանցագործության մասին հաճախ չի հաղորդվում պայմանավորված նման բռնությունն արդարացնող ամուր նախապաշարմունքների առկայությամբ, ինչպես նաև իրավապահ մարմինների ներկայացուցիչների մոտ նման գործերը քննելիս անհրաժեշտ ջանասիրության բացակայությամբ։ Կոմիտեն նաև մտահոգված է. (ա) որ ընտանեկան բռնության դեպքերը միայն մասնավոր հայցերի առարկա կարող են լինել, և որ քրեական գործ կարող է հարուցվել միայն զոհի կողմից պաշտոնական բողոքի առկայության պարագայում, և որ նման հայցերը, որոշ բացառություններով, հետ են վերցվում զոհերի կողմից՝ հանցանքը կատարողի հետ հաշտեցման արդյունքում; (բ) ընտանեկան բռնության վերաբերյալ հայցերի պաշտոնական թվաքանակի ու այլ աղբյուրներից ստացված տեղեկատվության անհամապատասխանության կապակցությամբ; (գ) ընտանեկան բռնությունը քրեականացնող հատուկ օրենսդրության բացակայության և զոհերին աջակցման ծառայությունների (այդ թվում՝ բնակարանի տրամադրման և բժշկական, սոցիալական ու իրավաբանական ծառայությունների) բացակայության

կապակցությամբ: Կոմիտեն ուշադրություն է դարձնում, որ «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի վերանայված նախագիծը 2016 թվականի սեպտեմբերին փոխանցվել է կառավարությանը (հոդվ. 2, 12-14 և 16):

25. Մասնակից պետությունը պետք է ամրապնդի իր ջանքերը՝ ընտանեկան բռնությունը կանխելու և դրա դեմ պայքարի ուղղությամբ, այդ թվում՝ առանց անհարկի ուշացման ընդունի ընտանեկան բռնությունը քրեականացնող օրենք և ապահովի դրա արդյունավետ իրականացումը: Մասնակից պետությունը նաև պետք է.

(a) Ամրապնդի կանխարգելիչ միջոցառումները, ներառյալ կանանց նկատմամբ բռնության անընդունելիության և դրա անբարենպաստ ազդեցության վերաբերյալ իրազեկման բարձրացումը, ինչպես նաև խրախուսի նման բռնության մասին իրավապահ մարմիններին տեղեկացնելը;

(b) Ապահովի, որ իրավապահ ու դատական մարմինների, ինչպես նաև սոցիալական ու բժշկական հիմնարկների աշխատակիցները մասնակցեն համապատասխան դասընթացների՝ կանանց նկատմամբ բռնության դեպքերը հայտնաբերել և պատշաճ կերպով արձագանքել կարողանալու նպատակով;

(c) Դասակարգի կանանց դեմ բռնության դեպքերը, այդ թվում՝ ընտանեկան բռնության դեպքերը, որպես հանրային շահի հիման վրա հետապնդման ենթակա հանցանքներ՝ ենթարկվելով պաշտոնական [*ex-officio*] հետաքննության ու հետապնդման;

(d) Երաշխավորել, որ ընտանեկան բռնության բոլոր դեպքերը արագ ու մանրակրկիտ հետաքննվում են, և որ բոլոր հանցագործները ենթարկվում են դատական հետապնդման, և, դատապարտվելու դեպքում, նրանց նկատմամբ կիրառվում են արդյունավետ ու համոզիչ պատժատեսակներ, և որ զոհերը ապահովվում են պաշտպանության ու փոխհատուցման միջոցներով, այդ թվում՝ բավարար պայմաններ ու պատշաճ ֆինանսավորում ունեցող ապահով ապաստանով, ինչպես նաև բժշկական, իրավաբանական և աջակցման այլ ծառայություններով:

Կալանավորների պահման պայմաններ

26. Կոմիտեն ողջունում է Մասնակից պետության կողմից իրականացված միջոցառումները՝ ուղղված բանտերում առկա գերբնակեցվածության խնդրի լուծմանը և կալանավորների պահման պայմանների բարելավմանը, ներառյալ նորակառույց Արմավիրի քրեակատարողական հիմնարկի բացումը և թվով 17 ցմահ ազատազրկված անձանց տեղափոխությունն այդ հաստատություն, ինչպես նաև Քրեակատարողական օրենսգրքում լրացումներ կատարելու նախաձեռնությունը՝ վերացնելու համար ցմահ ազատազրկված բանտարկյալներին մյուս բանտարկյալներից մեկուսացնելու իրավական պարտավորությունը և ընտանիքի անդամների այցելությունների սահմանափակումները: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ որոշ բանտերի, մասնավորապես՝ «Նուբարաշեն», «Վանաձոր» ու «Երևան-Կենտրոն» ՔԿՀ-ների անբավարար նյութական պայմաններով, ներառյալ անհամապատասխան սանիտարական պայմանները, սննդի ցածր որակը, կալանքի ռեժիմից դուրս գործողությունների [*extraregime activities*] խիստ սահմանափակ հնարավորությունը, ինչից, մասնավորապես, անհամաչափորեն տուժում են ցմահ ազատազրկվածները; և «Աբովյան» ՔԿՀ-ում պահվող կին բանտարկյալների գենդերային հատկանիշներով պայմանավորված հատուկ կարիքների բավարարման ծախսողման կապակցությամբ: Կոմիտեն նաև մտահոգված է այն տեղեկություններով, որ բանտարկյալները սեփական միջոցներով են բարելավում իրենց ապրելու պայմանները, ներառյալ սնունդը, դեղամիջոցներն ու սանիտարական պարագաները՝ ստանալով դրանք դրսից, ինչը հանգեցնում է կալանավորման անհավասար պայմանների ձևավորմանը:

27. Ընդունելով հանդերձ մի շարք դրական նախաձեռնությունների առկայությունը (ինչպես, օրինակ, արդարադատության նախարարության ու Երևանի պետական բժշկական համալսարանի միջև ստորագրված համագործակցության հուշագիրը և «Առողջապահության ու մարդու իրավունքների պաշտպանության ամրապնդումը Հայաստանի բանտերում» ԵՄ/ԵԽ ծրագրի շրջանակներում իրականացված քայլերը)՝ Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ ոստիկանական ու քրեակատարողական հիմնարկներում առողջապահական ծառայություններից օգտվելու և այդ ծառայությունների որակի առնչությամբ, մասնավորապես ցմահ ազատազրկված բանտարկյալներին տրամադրվող ծառայությունների (ներառյալ հոգեբուժական ծառայությունների) տրամադրման կապակցությամբ: Կոմիտեն մտահոգում են նաև պետության կողմից երաշխավորված անվճար բուժօգնության տրամադրման անկարողության և, որոշ դեպքերում, նաև բանտարկյալների՝ սեփական միջոցների հաշվին այլ մասնագետների ծառայություններից օգտվելը թույլատրելու մասին տեղեկությունները:

28. Ողջունելով հանդերձ ձեռնարկված զգալի օրենսդրական միջոցառումները (տե՛ս վերևում՝ 3(e) ու

4(c) պարբ.) և հաշվի առնելով, որ, ըստ Մասնակից պետության պնդումների, Քրեական դատավարության ու Քրեակատարողական օրենսգրքերի նախագծերը ավելի հաստատուն կրնազեն ազատագրվումը որպես ամենավերջին միջոց կիրառելու սկզբունքը, և, ի հավելումն, կազատականացնեն ցմահ ազատագրված և վաղաժամ ու պայմանական ազատ արձակման կանոնակարգերը, այնուամենայնիվ Կոմիտեն անհանգստացած է բանտարկյալների պայմանական ազատ արձակման դեպքերի շատ ցածր թվաքանակի և վաղաժամկետ ազատ արձակման հստակ ընթացակարգերի բացակայության կապակցությամբ (այդ թվում՝ առողջական խնդիրներ ունենալու հիմքով): Կոմիտեն նաև մտահոգված է, որ, չնայած դրական փոփոխությունների առկայությանը, սոցիալական վերականգնման (ռեաբիլիտացիայի) ու ազատ արձակմանը նախապատրաստող ծրագրերը լրացուցիչ կատարելագործման կարիք ունեն:

29. Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ նաև ոստիկանության կողմից ձերբակալված անձանց պահելու վայրերում մշտադիտարկում իրականացնող և հասարակական կազմակերպություններից կազմված հասարակական դիտորդական խմբի [“Police Monitoring Group”] անդամների մուտքը արգելելու դեպքերի մասին տեղեկություններով (հոդվ. 2, 11 և 16):

30. Կոմիտեն վերահաստատում է իր նախորդ հանձնարարականը (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 19) և կոչ անում Մասնակից պետությանը շարունակել արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկել՝ երաշխավորելու համար, որ կալանքի տակ գտնվող անձանց պայմանները ամբողջությամբ համապատասխանեն մարդու իրավունքների ընդունված միջազգային չափանիշներին, ներառյալ «Բանտարկյալների նկատմամբ վերաբերմունքի մասին ՄԱԿ-ի նվազագույն չափանիշներին» («Նելսոն Մանդելայի կանոնագիրք»); *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*), և, մասնավորապես, նախաձեռնել հետևյալ միջոցառումները.

(a) Ամրապնդել քրեակատարողական հիմնարկներում կեցության պայմանների բարելավմանն ուղղված ջանքերը, և, ի թիվս այլ խնդիրների, լուծում տալ կեցության անհավասար պայմանների խնդիրն; ամրապնդել ապագայում գերբնակեցումը կանխելուն ուղղված միջոցառումները՝ մասնավորապես կիրառելով կալանքից զատ կանխարգելման այլ միջոցների [“non-custodial preventive measures”]՝ որպես այլընտրանք բանտարկությանը՝ «Կալանքի չկիրառմամբ կանխարգելման միջոցների մասին ՄԱԿ-ի նվազագույն չափանիշներին» («Տոկիոյի կանոնակարգ», “*United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures*”) լույսի ներքո;

(b) Ամրապնդել բոլոր տեսակի ազատագրված վայրերում գտնվող կալանավորների (այդ թվում՝ ցմահ ազատագրվածների) առողջապահական ծառայություններից օգտվելու հնարավորությունը և բարելավել այդ ծառայությունների որակը (ներառյալ հոգեբուժական օգնությունը), նախատեսել համապատասխան բժշկական սարքավորումներ, բարձրացնել բոլոր կալանավայրերի մասնագիտական բուժանձնակազմի թվաքանակը և ապահովել վերջիններիս անկախությունն ու անաչառությունը;

(c) Արդյունավետորեն գործի դնել պրոբացիայի օրենսդրական ու ինստիտուցիոնալ համակարգը; ընդունել առողջական խնդիրների հիմնավորմամբ կալանավորների վաղաժամկետ ազատ արձակման հստակ ընթացակարգեր, ապահովել նման դիմումների՝ համապատասխան հանձնաժողովների կողմից պատշաճ ուսումնասիրությունը, նախատեսել վաղաժամկետ ու պայմանական ազատ արձակման մասին գործերն ուսումնասիրող հանձնաժողովների բացասական վճիռների բողոքարկման հնարավորություն, ուշադրություն դարձնել այդ հանձնաժողովների անկախության ու անաչառության խնդիրն՝ այդ թվում ապահովելով նման հանձնաժողովների կազմի առավել հավասարակշռված ընտրությունը; զարգացնել և ամրապնդել սոցիալական վերականգնման (ռեաբիլիտացիայի) ու ազատ արձակման նախապատրաստման արդեն իսկ գոյություն ունեցող ծրագրերը՝ ազատ արձակումից հետո բանտարկյալների սոցիալական վերաինտեգրումն ապահովելու նպատակով;

(d) Ապահովել, որ «Ոստիկանությանը դիտարկող դիտորդական խումբը» [“*Police Monitoring Group*”] մուտք ունենա ոստիկանական բոլոր բաժանմունքներ, ինչպես նաև հնարավորություն ունենա կատարել չհայտարարված այցելություններ:

Կալանավորների միջև առկա բռնություն և համասեռամուլ կալանավորների ու սեքսուալ բնույթի հանցանք գործած կալանավորների նկատմամբ բռնություն ու նվաստացուցիչ վերաբերմունք

31. Կոմիտեն մտահոգված է քրեակատարողական հիմնարկներում կալանավորների միջև բռնության դեպքերի լայն տարածման մասին տեղեկություններով, ներառյալ ինքնախեղման դեպքերը. Կոմիտեն մատնանշում է նման դեպքերի կապակցությամբ պաշտոնական վիճակագրության բացակայությունը: Կոմիտեն մտահոգությամբ նկատում է, որ բռնության նման տեսակի տարածվածությունը կարող է լինել կալանավայրերում քրեական ենթամշակույթի ու ոչ

պաշտոնական հիերարխիայի գոյության արդյունքը. այս երևույթը, չնայած վերջին տարիներին գրանցված անկմանը, ինչպես երևում է շարունակում է նշանակալից ազդեցություն ունենալ քրեակատարողական համակարգի ներսում: Կոմիտեն, ողջունելով հանդերձ քրեակատարողական հիմնարկներում անձնակազմի թվաքանակի ավելացումը և վերջին շրջանում անձնակազմի աշխատավարձի բարձրացումները, շարունակում է մտահոգված մնալ քրեակատարողական հիմնարկների անձնակազմի սակավության հանգամանքով, ինչը, միասին վերցրած, ամրապնդում է «քրեական հեղինակությունների» դիրքերը քրեակատարողական հիմնարկների ներսում անվտանգության ապահովման հարցում: Կոմիտեն նաև մտահոգված է սեքսուալ բնույթի հանցանք գործած կալանավորների և համասեռամուլ կալանավորների նկատմամբ այլ կալանավորների կողմից խտրականության, ատելություն պարունակող խոսքի, բռնության և ստորացուցիչ ու նվաստացուցիչ վերաբերմունքի շարունակական դրսևորման, ինչպես նաև նման կալանավորների՝ իրենց կամքին հակառակ նվաստացուցիչ մեկուսացման ենթարկելու կապակցությամբ, ինչը կարող է ծանրացնել նրանց կալանքի պայմանները: Կոմիտեն ցավում է, որ, ինչպես երևում է, նման միջադեպերը կանխելու ու նման կալանավորների պաշտպանությունը ապահովելու և այդպիսի արարքների անպատժելիությունը վերացնելու նպատակով որևէ պատշաճ միջոցառում չի ձեռնարկվել (հոդվ. 2, 11-13 և 16):

32. Մասնակից պետությունը պետք է կատարի հետևյալ քայլերը.

(a) Վճռական քայլեր ձեռնարկել՝ կալանավորների միջև բռնության ու ինքնախեղման դեպքերը կանխելու և բոլոր կալանավորների կյանքը ու անվտանգությունն ապահովելու նպատակով; ներդնել համապատասխան ծրագրեր՝ այդ միջադեպերը կանխելու, մշտադիտարկելու, արձանագրելու, ինչպես նաև վիճակագրություն կազմելու նպատակով; ապահովել բռնության վերաբերյալ բոլոր բողոքների արդյունավետ հետաքննության անցկացումը և պատասխանատվության ենթարկել մեղավորներին;

(b) Վարձել ու վերապատրաստել քրեակատարողական հիմնարկների անհրաժեշտ թվաքանակով անձնակազմ՝ կալանավորների ու անձնակազմի խելամիտ հարաբերակցությունն ապահովելու համար; ամրապնդել քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի հեղինակությունը և քայլեր ձեռնարկել քրեական ենթամշակույթի ու ոչ պաշտոնական հիերարխիայի ազդեցությունը նվազեցնելու ուղղությամբ;

(c) Վերջ դնել սեքսուալ բնույթի հանցանք գործած կալանավորների և համասեռամուլ կալանավորների նկատմամբ խտրականության ու բռնության դրսևորման դեպքերին, վերացնել վերջիններիս իրենց կամքին հակառակ նվաստացուցիչ մեկուսացման և բանտերում մինչ այժմ գոյություն ունեցող մյուս բոլոր ստորացուցիչ ու նվաստացուցիչ արարքների դրսևորման պրակտիկան; բոլոր նման բողոքներն արդյունավետորեն հետաքննել ու հանցագործներին կանգնեցնել արդարադատության առջև:

Կալանավայրերում մահացության դեպքեր, այդ թվում՝ ինքնասպանություններ

33. Ընդունելով հանդերձ Մասնակից պետության գործադրած ջանքերը բանտարկյալներին տրամադրվող հոգեբանական ծառայությունների զարգացման ու բարելավման գործում՝ Կոմիտեն իր մտահոգությունն է հայտնում Կալանավայրերում գրանցված մահացության դեպքերով, այդ թվում՝ ինքնասպանությունների մեծ թվաքանակով, որոնք ամենայն հավանականությամբ քրեական հանցագործություններ են. Կոմիտեն նաև մտահոգված է նման գործերը արագ ու անաչառ քննելու անկարողության հանգամանքով: Մասնավորապես, Կոմիտեն լրջորեն մտահոգված է բանտարկյալների ինքնասպանության տագնապալից օրինակներով՝ ուշադրություն դարձնելով այն հանգամանքի վրա, որ 2012-ից 2016 թվականների ընթացքում ինքնասպանությունների 24 գործից 23-ի դեպքերում քրեական գործեր են հարուցվել Քրեական օրենսգրքի 110-րդ հոդվածի 1-ին մասով (ինքնասպանության փորձի հասցնելը), այդ թվում՝ 2015 թվականի դեկտեմբերին նորակառույց «Արմավիր» ՔԿՀ-ում կախվելու ճանապարհով ինքնասպանություն գործելու վերաբերյալ երեք քրեական գործեր, և որ 23 քրեական գործերից 18-ի քննությունը կարճվել կամ դադարեցվել է տարբեր պատճառներով, ինչպես, օրինակ, մեղավորի չբացահայտումը, իսկ գործերից 5-ը դեռ գտնվում է հետաքննության փուլում (հոդվ. 2, 11-13 և 16):

34. Մասնակից պետությունը պետք է վճռական միջոցներ ձեռնարկի՝ կալանքի տակ գտնվող անձանց ինքնասպանության և մահվան դեպքերը կանխելու նպատակով, այդ թվում՝

(a) Ընդունելով վաղ կանխարգելման ռազմավարություններ ու ծրագրեր և բարելավելով ինքնասպանություն գործելու վտանգի տակ գտնվող անձանց բացահայտումը;

(b) Ժամանակին տրամադրելով որակյալ բժշկական օգնություն, ներառյալ հոգեբանական աջակցություն, նպատակ ունենալով կտրուկ նվազեցնել կալանավայրերում առողջական խնդիրների պատճառով հարուցված մահացության դեպքերի, ինչպես նաև

ինքնասպանությունների թիվը:

(c) Ապահովելով կալանավայրերում մահվան դեպքերի առնչությամբ (ներառյալ ինքնասպանությունները) անկախ մարմնի կողմից արագ, մանրակրկիտ, արդյունավետ ու անաչառ հետաքննությունների իրականացումը, կասկածյալների հետապնդումը և, մեղավոր ճանաչվելու դեպքում, վերջիններիս հանցանքի ծանրությանը համարժեք պատժելը; թույլ տալով կալանավայրերում մահվան դեպքերի անկախ քրեափորձագիտական հետաքննությունների իրականացումը, ինչը հնարավորություն կընձեռի զոհի ընտանիքի անդամներին նախաձեռնել անկախ դիախերձումներ; երաշխավորելով, որ դրանց արդյունքները կընդունվեն դատարանների կողմից որպես փաստ քրեական և քաղաքացիական գործերի քննության ժամանակ; փոխհատուցում տրամադրելով զոհի ընտանիքի անդամներին:

Կոմիտեն նաև խրախուսում է Մասնակից պետությանը իրականացնել թեմատիկ հետաքննություն կալանավայրերում կասկածելի ինքնասպանությունների դեպքերով՝ պարզելու համար ոստիկանության և/կամ քրեակատարողական հիմնարկի անձնակազմի հնարավոր հանցակցությունը այդ գործողությանը, և դատարանի առջև կանգնեցնել հանցագործներին:

Ձինված ուժերում ոչ մարտական պայմաններում գրանցված մահացության դեպքերը, ոչ կանոնադրական միջադեպեր և կոպիտ վերաբերմունք

35. Կոմիտեն շարունակում է մտահոգված մնալ զինված ուժերում ոչ մարտական պայմաններում գրանցված մահացության դեպքերի թվի, ինչպես նաև ոչ կանոնադրական միջադեպերի և զորակոչիկների նկատմամբ սպառնալից անձնակազմի ու ծառայակիցների կողմից դրսևորվող վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ մեղադրանքների առնչությամբ: Ողջունելով հանդերձ Ձինվորական քննչական գլխավոր վարչության 2014 թվականի տարանջատումը Պաշտպանության նախարարությունից՝ Կոմիտեն մտահոգ է, որ նման գործողությունների արդյունավետ քննությունը և դատական հետապնդումը շարունակում է մնալ սահմանափակ (հոդվ. 2, 4, 12, 13 և 16):

36. Կոմիտեն վերահաստատում է իր նախորդ հանձնարարականը (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 9): Մասնակից պետությունը պետք է կրկնապատկի ջանքերը՝ զինված ուժերում ոչ մարտական պայմաններում մահացության դեպքերը և զորակոչիկների նկատմամբ ոչ կանոնադրական հարաբերությունների ու վատ վերաբերմունքի դրսևորումները կանխելու նպատակով, ինչպես նաև ապահովի բանակում զորակոչիկների նկատմամբ վատ վերաբերմունքի ու ոչ մարտական պայմաններում մահացության բոլոր դեպքերի արագ, անաչառ և հիմնավոր քննություն; պատասխանատուների նկատմամբ դատական հետապնդում իրականացնի ու պատժի նրանց՝ համապատասխան պատժամիջոցների կիրառմամբ; փոխհատուցում և ռեաբիլիտացիա տրամադրի ոչ կանոնադրական հարաբերությունների ու վատ վերաբերմունքի զոհերին, այդ թվում՝ համապատասխան բժշկական ու հոգեբանական օգնություն: Մասնակից պետությունը պետք է նաև ապահովի, որ զինվորական անձնակազմի դեմ ներկայացվող մեղադրանքները քննվեն անկախ մարմնի կողմից:

Անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն

37. Կոմիտեն նաև վերահաստատում է իր մտահոգությունները (տե՛ս CAT/C/ARM/CO/3, պարբ. 21) անչափահասների նկատմամբ արդարադատության համապարփակ համակարգի բացակայության կապակցությամբ: Կոմիտեն նաև մտահոգված է կրթական-վերականգնողական ծրագրերի սահմանափակությամբ և անչափահասների հետ աշխատելու նպատակով հատուկ որակավորում ստացած աշխատակիցների պակասության հանգամանքով, որն էլ կարող է երիտասարդ չափահաս հանցագործների առկայության բարձր ցուցանիշի պատճառը լինել (45 տոկոս 2015 թվականին), ինչպես նաև մինչև 10 օր տևող մեկուսի բանտարկությունը որպես կարգապահական պատիժ կիրառելու կապակցությամբ, ինչը հակասում է միջազգային չափանիշներին: Կոմիտեն հաշվի է առնում, որ նոր Քրեական օրենսգրքի նախագիծը պարունակում է էական միջոցառումներ, բայց ափսոսում է, որ նախագծի ներկայիս խմբագրությունը չի պարունակում անչափահասների մեկուսի բանտարկությունը վերացնող կամ վերջիններիս հարցաքննության ժամանակ տեսաձայնագրումը պարտադիր դարձնող դրույթներ (հոդվ. 11,12 և 16):

38. **Մասնակից պետությունը պետք է.**

(a) Դիտարկել արդյունավետ, մասնագիտացված ու լավ գործող, ինչպես նաև միջազգային չափանիշներին համապատասխան անչափահասների նկատմամբ արդարադատության համակարգ ստեղծելու հնարավորությունը, ներառյալ «Անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգի վարչարարության ՄԱԿ-ի նվազագույն չափանիշների կանոնակարգը» («Պեկինի կանոնակարգ»); *“United Nations Standard Minimum Rules for the*

Administration of Juvenile Justice”) և «Անչափահասների կողմից իրականացված հանցագործությունների կանխարգելման ՄԱԿ ուղեցույցը» («Ռիյադի ուղեցույց»; “United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency”)

(b) Հետամուտ լինել ոլորտում ընդգրկված մասնագետների համար անչափահասների նկատմամբ արդարադատության վերաբերյալ դասընթացների անցկացմանը և դրանց բարելավմանը, ինչպես նաև ապահովել, որ այդ դասընթացները լուսաբանեն ինչպես ոլորտում ընդունված միջազգային չափանիշները (ներառյալ «Հանցագործության մանկահասակ զոհերի և վկաների մասնակցությամբ արդարադատության առնչվող ՄԱԿ-ի ուղեցույցը»), այնպես էլ ընդգրկեն այնպիսի հատուկ պրակտիկ առարկաներ, ինչպիսին է, օրինակ, անչափահաս հանցագործների, վկաների ու զոհերի հարցաքննությունների անցկացումը:

(c) Ինտեգրել դատապարտման այսպես կոչված առաջադեմ մոտեցում՝ ներառելով ոչ միայն պատիժը, այլև բացատրական [մոտիվացիոնալ] միջոցները;

(d) Մեկուսի բանտարկության վերաբերյալ օրենսդրությունը և պրակտիկան համապատասխանեցնել միջազգային չափանիշներին՝ թե՛ օրենքով և թե՛ պրակտիկայում վերացնելով անչափահասների նկատմամբ մեկուսի բանտարկությունը որպես կարգապահական պատժամիջոցի կիրառումը;

(e) Զարգացնել գոյություն ունեցող կրթական ու վերականգնողական [ռեաբիլիտացիոն] ծրագրերը, ինչպես նաև մշակել նորերը՝ նվազեցնելու համար անչափահասների կրկնահանցագործությունը և խրախուսելու համար հասարակության մեջ ինտեգրմանն ուղղված վարքագիծը; անդրադառնալ անչափահասների հետ աշխատելու համար հատուկ որակավորում ունեցող մասնագետների պակասության խնդրին, ինչպես նաև տրամադրել կալանքի ռեժիմից դուրս գործողությունների խելամիտ հնարավորություն՝ անչափահասների սոցիալական ինտեգրմանը նպաստելու համար:

Երեխաների նկատմամբ բռնության կիրառումը հատուկ խնամքի հաստատություններում

39. Կոմիտեն մտահոգված է երեխաների համար նախատեսված հատուկ դպրոցներում և փակ կամ կիսափակ հաստատություններում, ինչպես, օրինակ, Վանաձորի մանկատանը և Վանաձորի խնամքի ու պաշտպանության կենտրոնում, երեխաների նկատմամբ բռնության և կոպիտ վերաբերմունքի մասին տեղեկություններով, ինչպես նաև անչափահասների կալանավայրեր և կրթության ու գիտության նախարարության հսկողության ներքո գտնվող հատուկ դպրոցներ մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում գործող ՀԿ-ների կողմից մուտքն արգելելու մասին տեղեկություններով (հոդվ. 16):

40. Մասնակից պետությունը պետք է հատուկ դպրոցներում և փակ կամ կիսափակ հաստատություններում երեխաների նկատմամբ վիրավորական ու կոպիտ վերաբերմունքի և բռնության դեմ արդյունավետ պաշտպանություն տրամադրի; հետաքննի նման բողոքները ու մեղավորներին կանգնեցնի դատարանի առջև; ապահովի մասնագիտացված հասարակական կազմակերպությունների մուտքը նման հաստատություններ՝ վերջիններիս կողմից մշտադիտարկում իրականացնելու նպատակով:

Ապաստան հայցողներ ու բռնի վտարման դեմ պաշտպանություն [non-refoulement]

41. Ողջունելով հանդերձ բռնի վտարման [refoulement] դեմ պաշտպանությանն ուղղված միջոցառումները (տե՛ս վերևում՝ պարբ. 3(b) և 3(c))՝ Կոմիտեն մտահոգված է Մասնակից պետության տարածքում մնալու վերաբերյալ իրավական հիմքերի բացակայությամբ այն անձանց համար, ովքեր չեն կարող վտարվել առաջնորդվելով մարդու իրավունքների պաշտպանության նկատառումներով, սակայն միևնույն ժամանակ չեն համապատասխանում «Փախստականների ու ապաստանի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված փախստական ճանաչվելու չափանիշներին, ինչի արդյունքում նման կարգավիճակ ունեցող անձինք հայտնվում են իրավական անպաշտպանվածության իրավիճակում: Նկատելով հանդերձ այն լրացումները, որոնց համաձայն ապաստան հայցող բոլոր անձինք (ոչ միայն «քաղաքական ապաստան» հայցող անձինք) ազատվում են պետական սահմանը ապօրինի հատելու համար նախատեսված պատասխանատվությունից, Կոմիտեն մտահոգված է այն տեղեկություններով, որ նշված դրույթը գործնականում ոչ միշտ է հաշվի առնվում, և որ մի շարք ապաստան հայցողներ շարունակվում են մնալ կալանավորված սահմանն ապօրինի հատելու համար: Կոմիտեն նաև մտահոգված է, որ, չնայած «Փախստականների ու ապաստանի մասին» ՀՀ օրենքում կատարված լրացումներին, որոնք ուժի մեջ են մտել 2016 թվականի հունվարին և հնարավորություն են ընձեռում ազատագրվման վայրերում ևս օգտվել ապաստանի համար դիմելու ընթացակարգից, գործնականում նման հնարավորությունը մնում է խնդրահարույց, և որ ընդունման կետերում կալանքի տակ գտնվելու պայմանները վատն են, այդ թվում՝ գերբնակեցվածության ու անբավարար սանիտարական

պայմանների պատճառով (հոդվ. 2, 3 և 16):

42. **Մասնակից պետությունը պետք է կատարի հետևյալ քայլերը.**

(a) Ապահովել, որ փախստականների ու ապաստան հայցողների կողմից սահմանն անկանոն հատելու համար քրեական պատասխանատվության բացառումը խստորեն պահպանվի պրակտիկայում, ինչպես նաև զերծ մնալ փախստականներին ու ապաստան հայցողներին այդ հիմքով ձերբակալելուց;

(b) Ստեղծել երկրում մնալու հարցը կարգավորող իրավական հիմքեր միջազգային իրավունքի ներքո բռնի վտարման դեմ պաշտպանության հնարավորությունից օգտվելու իրավունք ունեցող, սակայն «Փախստականների ու ապաստանի մասին» օրենքով փախստական ճանաչվելու չափանիշներին չհամապատասխանող անձանց համար;

(c) Մշակել և ներդնել ազատագրված վայրերում գտնվող և միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց՝ ապաստան ստանալու համար դիմելու ընթացակարգից օգտվելու իրավունքը երաշխավորող համապարփակ մեխանիզմներ, ինչպես նաև լուծում տալ, որպես առաջնահերթություն, կալանքի անբավարար պայմանների խնդրին:

Վերապատրաստում

43. Կոմիտեն գնահատում է այն տեղեկատվությունը, որը տրամադրել է Մասնակից պետությունը մարդու իրավունքների մասին բազմազան դասընթացների վերաբերյալ, որոնք կազմակերպվել են իրավապահ մարմինների աշխատակիցների, ոստիկանության ու քրեակատարողական հիմնարկների անձնակազմի (այդ թվում՝ ՔԿՀ բուժանձնակազմի) և այլ շահագրգիռ կողմերի համար (հոդվ. 10):

44. **Մասնակից պետությունը պետք է.**

(a) Ամրապնդի և շարունակի մշակել խոշտանգումների կանխարգելման և արդյունավետ բացահայտման ու արձանագրման վերաբերյալ պարտադիր ընթացիկ դասընթացներ (վերապատրաստման ծրագրեր)՝ Ստամբուլի արձանագրության չափանիշներին համահունչ, և նախատեսված համապատասխան պետական ծառայողների, մասնավորապես իրավապահ մարմինների ներկայացուցիչների, քրեակատարողական հիմնարկների անձնակազմի, կալանավայրերի բուժանձնակազմի, դատաբժշկական փորձագետների, դատավորների ու դատախազների համար;

(b) Մշակի ու ներդնի հատուկ մեթոդաբանություն՝ գնահատելու համար Կոնվենցիային ու Ստամբուլի արձանագրությանն առնչվող կրթական ու վերապատրաստման ծրագրերի արդյունավետությունը, ինչպես նաև ապահովի, որ նշված թեմաների վերաբերյալ դասընթացները հիմնված են ընտրված խմբերի՝ վերապատրաստում ստանալու իրական անհրաժեշտության վրա;

(c) Մշակի դասընթացներ ոչ հարկադիր ճանապարհով հետաքննություն ու հարցաքննություն անցկացնելու մեթոդների վերաբերյալ և ամրապնդի ընթացակարգային երաշխիքները՝ խոշտանգումների դեմ պայքարը մարդկային արժանապատվության ու անմեղության կանխավարկածի հարգման ճանապարհով ավելի արդյունավետ դարձնելու նպատակով, ինչպես դա ներկայացվում է խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի հարցերով հատուկ զեկուցողի միջանկյալ զեկույցում (A/71/298):

Բավարարում, ներառյալ փոխհատուցում և վերականգնում (ռեաբիլիտացիա)

45. Կոմիտեն ողջունում է (տես նաև պարբ. 3, կետ “d”) 2014 թվականի օրենսդրական լրացումների ընդունումը, որոնք պետական մարմնի կամ պաշտոնյայի որոշման, գործողության կամ բացթողման արդյունքում որևէ մեկի իրավունքների խախտման, ներառյալ խոշտանգման կիրառման հետևանքով առաջացած ոչ նյութական վնասի հատուցման հնարավորություն են ընձեռում, ինչպես նաև լողջունում է] 2015 թվականին իրականացված հետագա լրացումները, որոնք, ներառում էին նաև փոխհատուցման չափսերի բարձրացման մասին դրույթ: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն մտահոգված է, որ բազմակողմանի, ամբողջական ու վերականգնողական (ռեաբիլիտացիոն) ծառայություններ տրամադրող ու Մասնակից պետության կողմից ֆինանսավորվող պետական մասնագիտացված կենտրոն գոյություն չունի, և որ ընդամենը մեկ Հասարակական կազմակերպություն է տրամադրում նման ծառայություններ (հոդվ. 2 և 14):

46. **Մասնակից պետությունը պետք է տրամադրի խոշտանգումների ու կոպիտ վերաբերմունքի գոհերի համար նախատեսված և խելամիտ ֆինանսավորում ունեցող մասնագիտացված վերականգնողական (ռեաբիլիտացիոն) ծառայություններ, ներառյալ բժշկական, հոգեբանական, սոցիալական ու իրավական ծառայություններ: Մասնակից պետությունը պետք է նաև Կոմիտեին տրամադրի տվյալներ փոխհատուցում ստանալու դիմումների ու բավարարված դիմումների**

ընդհանուր թվի, ինչպես նաև դատարանների որոշմամբ տրամադրված փոխհատուցումների ընդհանուր ծավալների վերաբերյալ: Կոմիտեն հրավիրում է մասնակից պետության ուշադրությունը Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի կատարման վերաբերյալ Կոմիտեի թիվ 3 Ընդհանուր մեկնաբանության (2012) վրա, որտեղ մանրամասն ներկայացված է 14-րդ հոդվածի ներքո Մասնակից պետության պարտավորությունների բնույթը և շրջանակները՝ խոշտանգումների զոհերին լիակատար փոխհատուցում և ամբողջական վերականգնողական ծառայություններ տրամադրելու նպատակով:

Հետագա գործողությունները

47. Կոմիտեն խնդրում է Մասնակից պետությանը մինչև 2017 թվականի դեկտեմբերի 7-ը տրամադրել անհրաժեշտ տեղեկատվություն հետևյալ հանձնարարականների վերաբերյալ՝ վաղեմության ժամկետ, համաներում և ներում (տե՛ս պարբ. 8), ցույցերի ժամանակ ուժի անհամաչափ կիրառում (տե՛ս պարբ. 21), և կայանավայրերում գրանցված մահվան դեպքեր (ներառյալ ինքնասպանություններ) (տե՛ս պարբ. 34): Նույն համատեքստում, Կոմիտեն հրավիրում է Մասնակից պետությանը տեղեկացնել եզրափակիչ դիտարկումներում մատնանշված մնացյալ բոլոր հանձնարարականների կամ դրանց մի մասի՝ զեկուցման հաջորդ շրջանը ընդգրկող ժամանակահատվածում [2016-2020] իրագործման ծրագրերի մասին:

Այլ խնդիրներ

48. Կոմիտեն խորհուրդ է տալիս Մասնակից պետությանը դիտարկել Կոնվենցիայի 21-րդ և 22-րդ հոդվածներով նախատեսված համապատասխան հայտարարություններն անելու հնարավորությունը՝ ճանաչելով միջպետական ու անհատական հաղորդումներ ստանալու և քննելու Կոմիտեի իրավասությունը:

49. Կոմիտեն հրավիրում է Մասնակից պետությանը վավերացնել ՄԱԿ-ի՝ մարդու իրավունքներին առնչվող առանցքային այն պայմանագրերը, որոնց նա դեռ չի մասնակցում, ինչպես նաև վավերացնել Միջազգային քրեական դատարանի մասին Հռոմի ստատուտը:

50. Կոմիտեն հրավիրում է մասնակից պետությանը ներկայացնել իր հինգերորդ պարբերական զեկույցը մինչև 2020 թվականի դեկտեմբերի 7-ը: Այդ իսկ նպատակով, և հաշվի առնելով, որ Մասնակից պետությունը համաձայնել է ներկայացնել զեկույցը պարզեցված ընթացակարգով, Կոմիտեն, համապատասխան ժամանակին Մասնակից պետությանը կփոխանցի զեկույցին նախորդող հարցաշարը: Նշված հարցաշարին Մասնակից պետության կողմից տրված պատասխանները կկազմեն վերջինիս զեկույցը՝ Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածի ներքո:

Միավորված ազգերի կազմակերպություն

CRC/C/ARM/CO/3-4

**Կոնվենցիա երեխայի
իրավունքների մասին**

Տարածումը՝ ընդհանուր

2013 թվականի հուլիսի 8

Բնօրինակը՝ անգլերեն

Երեխայի իրավունքների կոմիտե

Եզրափակիչ դիտարկումներ Հայաստանի երրորդ եւ չորրորդ համակցված պարբերական զեկույցների վերաբերյալ՝ ընդունված Կոմիտեի կողմից՝ իր 63-րդ նստաշրջանի (2013 թվականի մայիսի 27-ից հունիսի 14) ընթացքում

1. Կոմիտեն 2013 թվականի մայիսի 29-ին անցկացված իր 1790-րդ եւ 1791-րդ հանդիպումներին (տե՛ս CRC/C/SR.1790 եւ 1791) քննարկել է Հայաստանի երրորդ եւ չորրորդ համակցված պարբերական զեկույցները (CRC/C/ARM/3-4) եւ 2013 թվականի հունիսի 14-ին անցկացված իր 1815-րդ հանդիպմանն ընդունել է հետեւյալ եզրափակիչ դիտարկումները:

I. Ներածություն

2. Կոմիտեն ողջունում է Հայաստանի երրորդ եւ չորրորդ համակցված պարբերական զեկույցները եւ իր հարցերի ցանկին տրված գրավոր պատասխանները (CRC/ARM/Q/3-4/Add.1), որոնք թույլ տվեցին ավելի լավ հասկանալ երեխաների իրավունքների վիճակը Կողմ պետությունում: Կոմիտեն իր գոհունակությունն է հայտնում Կողմ պետության բարձրաստիճան եւ բազմաոլորտ պատվիրակության հետ անցկացված կառուցողական երկխոսության վերաբերյալ:

II. Կողմ պետության կողմից ձեռնարկված հետագա միջոցառումները եւ արձանագրված առաջընթացը

3. Կոմիտեն ողջունում է հետեւյալ օրենսդրական միջոցների ընդունումը՝

ա) «Երեխայի իրավունքների մասին» օրենքում 2009 թվականի նոյեմբերի 18-ին, 2010 թվականի հոկտեմբերի 25-ին եւ 2011 թվականի մայիսի 23-ին կատարված փոփոխություններն ու լրացումները,

բ) 2004 թվականի նոյեմբերի 9-ի Ընտանեկան օրենսգիրքը, որը ներառում է երեխաների իրավունքների եւ օրինական շահերի պաշտպանության վերաբերյալ դրույթներ:

4. Կոմիտեն ողջունում է նաեւ հետեւյալ փաստաթղթերի վավերացումը եւ (կամ) դրանց միանալը՝

ա) Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի՝ մանկավաճառության, երեխաների մարմնավաճառության եւ մանկական պոռնոգրաֆիայի մասին կամընտիր արձանագրություն՝ 2005 թվականի հունիսին,

բ) Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիային կից՝ զինված հակամարտություններին երեխաների մասնակցությանը վերաբերող կամընտիր արձանագրություն՝ 2005 թվականի սեպտեմբերին,

գ) Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա՝ 2010 թվականի սեպտեմբերին,

դ) Երեխայի աշխատանքի վատթարագույն ձեւերի արգելման եւ վերացման անհապաղ միջոցառումների մասին ԱՄԿ-ի թիվ 182 կոնվենցիա (1999 թ.)՝ 2006 թվականի հունվարին,

ե) Աշխատանքի ընդունվելու նվազագույն տարիքի մասին ԱՄԿ-ի թիվ 138 կոնվենցիա (1973 թ.)՝ 2006 թվականի հունվարին,

զ) Ծնողական պատասխանատվության եւ երեխաների պաշտպանության միջոցների հարցերով իրավասության, կիրառվող իրավունքի, ճանաչման, իրավակիրառման եւ համագործակցության մասին Հաագայի թիվ 34 կոնվենցիա՝ 2007 թվականի մարտին,

է) Երեխաների պաշտպանության եւ օտարերկրյա որդեգրման բնագավառում համագործակցության մասին Հաագայի թիվ 33 կոնվենցիա՝ 2007 թվականի մարտին,

ը) Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի գործողությունների մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիա՝ 2008 թվականի ապրիլին:

5. Կոմիտեն ողջունում է նաեւ հետեւյալ ինստիտուցիոնալ եւ քաղաքականության միջոցառումները՝

ա) Երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիր,

բ) «Պետական աջակցություն մանկական խնամակալական կազմակերպությունների շրջանավարտներին» 2004-2015 թվականների ծրագիր,

գ) Հաստատություններից երեխաների բեռնաթափման՝ 2004-2015 թվականների ծրագիր:

Ա. Մտահոգության հիմնական ոլորտները եւ առաջարկությունները

Կոմիտեի նախորդ առաջարկությունները

6. Ողջունելով Կողմ պետության ջանքերը՝ ուղղված Կողմ պետության երկրորդ պարբերական զեկույցի վերաբերյալ Կոմիտեի 2004 թվականի փետրվարի 26-ի եզրափակիչ դիտարկումներն (CRC/C/93/Add.6) իրականացնելուն՝ Կոմիտեն ափսոսանքով նշում է, որ դրանցում պարունակվող որոշ առաջարկություններից բավարար անդրադարձ չի կատարվել:

7. Կոմիտեն Կողմ պետությանը հորդորում է ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր

միջոցները՝ անդրադառնալու համար եզրափակիչ դիտարկումներում (CRC/C/93/Add.6) արված այն առաջարկություններին, որոնք չեն իրականացվել կամ բավարար չեն իրականացվել, եւ, մասնավորապես, առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը՝

ա) Մշակի հավաքված տվյալների վերլուծության համապարփակ համակարգ՝ երեխաների իրավունքների իրագործման բնագավառում արձանագրված առաջընթացը գնահատելու եւ Կոնվենցիան իրականացնելու համար քաղաքականության ծրագրերի մշակմանը նպաստելու նպատակով:

բ) Ամրապնդի Կոնվենցիայի վերաբերյալ տեղեկատվության տարածմանն ու դրա իրականացմանն ուղղված ջանքերը եւ երեխաների հետ կամ նրանց համար աշխատող բոլոր մասնագիտական խմբերի համար մշակի Կոնվենցիայի դրույթների վերաբերյալ վերապատրաստման պարբերական եւ շարունակական ծրագրեր:

Օրենսդրությունը

8. Կոմիտեն նկատում է հաշվետու ժամանակահատվածի ընթացքում երեխաներին առնչվող տարբեր օրենքների ընդունումը, մասնավորապես՝ «Երեխայի իրավունքների մասին» 1996 թվականի օրենքի փոփոխությունները: Այն նաեւ նկատում է, որ երեխաների իրավունքների վիճակի բարելավմանն ուղղված բազմաթիվ օրենսդրական նախաձեռնություններ սպասում են Խորհրդարանի հաստատմանը: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն ափսոսանք է արտահայտում, որ այդ որոշ օրենսդրական նախագծերի ընդունումը հետաձգվում է արդեն մի քանի տարի, եւ դա շատ ոլորտներում խոչընդոտել է երեխաների իրավունքների լիարժեք եւ արդյունավետ իրագործումը: Կոմիտեն նաեւ մտահոգված է երեխաների իրավունքների ոլորտում գոյություն ունեցող օրենքների եւ կարգավորումների ոչ պատշաճ իրականացմամբ ու կատարմամբ:

9. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն արագացնի երեխաների իրավունքների ոլորտում Կոնվենցիային լիովին համապատասխան օրենսդրական առաջարկների ընդունումը, եւ Կողմ պետությանը հորդորում է ապահովել, որ օրենքները լիարժեք եւ արդյունավետ իրականացվեն եւ ներառեն կատարման մեխանիզմներ:

Համապարփակ քաղաքականություն եւ ռազմավարություն

10. Կոմիտեն նկատում է Երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի եւ Կոնվենցիայի տարբեր ոլորտներին վերաբերող շատ այլ ռազմավարությունների ու ծրագրերի ընդունումը: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն ափսոսանք է արտահայտում, որ ծրագրի ու ռազմավարությունների համար չկան պատշաճ ֆինանսական ռեսուրսներ, եւ որ դրանք հիմնականում կախված են միջազգային կազմակերպությունների ֆինանսավորումից: Այն նաեւ ափսոսանք է արտահայտում, որ այդպիսի ծրագրերով ու ռազմավարություններով չի նախատեսվում առաջընթացի պարբերական գնահատում:

11. Կոմիտեն Կողմ պետությանը հորդորում է Երեխայի իրավունքների պաշտպանության ռազմավարական ծրագրի, երեխաների իրավունքների ոլորտին առնչվող այլ ռազմավարությունների ու ծրագրերի արդյունավետ իրականացման

համար տրամադրել անհրաժեշտ մարդկային, տեխնիկական եւ ֆինանսական բոլոր ռեսուրսները: Այն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ապահովի Ռազմավարական ծրագրի եւ դրա իրականացման արդյունավետության, ինչպես նաեւ ռազմավարական այլ ծրագրերի պարբերական գնահատում, որպեսզի խուսափի հնարավոր համընկնումներից:

Համակարգումը

12. Կոմիտեն ողջունում է 2005 թվականին Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային հանձնաժողովի՝ որպես համակարգող մարմնի ստեղծումը: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն ափսոսանք է հայտնում, որ Հանձնաժողովն իր համակարգող դերն այդքան էլ արդյունավետորեն չի կատարում: Այն նաեւ մտահոգված է, որ նախարարությունների ու գերատեսչությունների միջեւ միջոլորտային համակարգումը տարածքային ու տեղական մակարդակներով պատշաճ չէ:

13. Կոմիտեն Կողմ պետությանը հորդորում է ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ՝ Հանձնաժողովին պահանջվող լիազորություններով եւ պատշաճ մարդկային, տեխնիկական ու ֆինանսական ռեսուրսներով ապահովելու համար, որպեսզի այն կարողանա արդյունավետորեն համակարգել պետական մարմինների միջեւ Երեխաների իրավունքներին առնչվող գործողությունները, ինչպես նաեւ բարելավել միջոլորտային համակարգումը նախարարությունների շրջանում՝ համապետական, տարածքային եւ տեղական կառույցների միջեւ՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով գյուղական եւ առավել անբարենպաստ վիճակում գտնվող շրջաններին:

Ռեսուրսների բաշխումը

14. Կոմիտեն մտահոգված է բյուջետային հատկացումների զգալի նվազմամբ, մասնավորապես՝ առողջապահության եւ կրթության ոլորտներում (համապատասխանաբար՝ ՀՆԱ-ի՝ 2007 թվականին 2.1 տոկոսից 2012 թվականին 1.5 տոկոս եւ 2010 թվականին 3.2 տոկոսից 2012 թվականին 2.5 տոկոս), եւ ափսոսանք է հայտնում բյուջետավորման գործընթացում երեխայի իրավունքների դիտարկման մասին տեղեկատվության բացակայության վերաբերյալ:

15. Կոմիտեն վկայակոչում է «Երեխայի իրավունքների համար ռեսուրսները. Պետությունների պատասխանատվությունը» թեմայով 2007 թվականի ընդհանուր քննարկման օրն իր կողմից արված առաջարկությունները եւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը՝

ա) էապես ավելացնի հատկացումներն առողջապահության եւ կրթության ոլորտներում՝ հասցնելով պատշաճ մակարդակների,

բ) սահմանի բյուջետավորման այնպիսի գործընթաց, որում դիտարկվում են երեխայի իրավունքները եւ որում համապատասխան ոլորտներում ու գերատեսչություններում երեխաների համար հստակ հատկացումներ են նախատեսվում՝ ներառելով կոնկրետ ցուցանիշներ եւ հետազօծելիության համակարգ,

գ) սահմանի մեխանիզմներ՝ Կոնվենցիայի իրականացման համար հատկացված ռեսուրսների բաշխման պատշաճությունը, արդյունավետությունն ու

հավասարաչափությունը դիտանցելու եւ գնահատելու համար:

Անկախ դիտանցում

16. Կոմիտեն ողջունում է 2011 թվականին Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակում երեխաների իրավունքների դիտանցման, պաշտպանության եւ խթանման համար պատասխանատու համակարգող մարմնի ստեղծումը: Այնուամենայնիվ, այն մտահոգված է, որ իր մանդատն արդյունավետորեն իրականացնելու համար Գրասենյակը չունի կարողություններ եւ ռեսուրսներ: Կոմիտեին մտահոգում է նաեւ այն, որ հանրությունը, մասնավորապես՝ երեխաները, ինչպես երեւում է, իրազեկված չեն Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի՝ անհատական բողոքների մեխանիզմի մասին:

17. Հաշվի առնելով մարդու իրավունքների անկախ կառույցների դերի վերաբերյալ Կոմիտեի թիվ 2 ընդհանուր մեկնաբանությունը (2002 թ.)՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը միջոցներ ձեռնարկի՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակում երեխայի իրավունքների հարցերով ստորաբաժանում ստեղծելու համար եւ դրան տրամադրի անհրաժեշտ մարդկային, տեխնիկական եւ ֆինանսական ռեսուրսներ: Այն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը միջոցներ ձեռնարկի՝ հանրությանը, մասնավորապես՝ երեխաներին զանգվածային լրատվամիջոցների եւ դպրոցներում անցկացվող ճեպագրույցների միջոցով Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի՝ անհատական բողոքների մեխանիզմի վերաբերյալ տեղեկացնելու համար: Այդ նպատակով Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն այդ հարցում տեխնիկական համագործակցության համար դիմի, ի թիվս այլոց, Միավորված ազգերի կազմակերպության Մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարին (ՄԻԳՀԳ) եւ Միավորված ազգերի կազմակերպության մանկական հիմնադրամ (ՅՈՒՆԻՍԵՖ):

Բ. Ընդհանուր սկզբունքները (Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ, 6-րդ եւ 12-րդ հոդվածներ)

Խտրականության բացառումը

18. Կոմիտեն մտահոգված է սեռի հիմքով խտրականության գերակայությամբ: Այն հատկապես մտահոգված է գյուղական վայրերում հղիության՝ սեռով պայմանավորված՝ արհեստական ընդհատումներով: Կոմիտեն մտահոգված է մնում մարզինալացված եւ անբարենպաստ վիճակում գտնվող տարբեր կատեգորիաների երեխաների, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների, ՄԻԱՎ-ով ապրող երեխաների, աղքատ ընտանիքներից երեխաների, գյուղական վայրերում ապրող երեխաների, փողոցային իրավիճակներում հայտնված երեխաների եւ հաստատություններում ապրող երեխաների նկատմամբ de facto (փաստացի) դրսևորվող խտրականությամբ:

19. Կոմիտեն Կողմ պետությանը հորդորում է ապահովել սեռի հիմքով խտրականության դեմ իր օրենսդրության կատարումը եւ միջոցներ ձեռնարկել հղիության՝ սեռով պայմանավորված արհեստական ընդհատումները կանխելու եւ արգելելու համար: Այն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ապահովի, որ իր

ծրագրերն անդրադառնան մարզինալացված եւ անբարենպաստ վիճակում գտնվող տարբեր կատեգորիաների երեխաների, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների, ՄԻԱՎ-ով ապրող երեխաների, աղքատ ընտանիքներից երեխաների, գյուղական վայրերում ապրող երեխաների, փողոցային իրավիճակներում հայտնված երեխաների եւ հաստատություններում ապրող երեխաների նկատմամբ դրսետրվող խտրականությանը: Կոմիտեն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն իր հաջորդ պարբերական զեկույցում տեղեկատվություն ներառի Կոնվենցիայի հետ կապված այն միջոցառումների ու ծրագրերի վերաբերյալ, որոնք ձեռնարկվել են Կողմ պետության կողմից՝ ի պատասխան 2001 թվականի Ռասիզմի, ռասայական խտրականության, այլատյացության եւ անհանդուրժողականության նմանատիպ այլ դրսետրումների դեմ համաշխարհային համաժողովում ընդունված Հռչակագրին եւ Գործողությունների ծրագրին, ինչպես նաեւ 2009 թվականի Դուրբանյան գործընթացի վերանայման հարցով համաժողովում ընդունված հանրագումարային փաստաթղթին:

Երեխայի լավագույն շահերը

20. Կոմիտեն նկատում է «Երեխայի օրինական շահերի» սկզբունքի ներառումը 2004 թվականի Ընտանեկան օրենսգրքում, սակայն այն համարում է, որ «Երեխայի օրինական շահերը» հասկացության շրջանակը համարժեք չէ «Երեխայի լավագույն շահեր» հասկացությանը: Բացի այդ՝ Կոմիտեն ափսոսանք է արտահայտում այնպիսի ուղեցույցների եւ ընթացակարգերի մասին տեղեկատվության բացակայության վերաբերյալ, որոնք ապահովում են, որ երեխայի՝ իր լավագույն շահերը որպես առաջնահերթություն հաշվի առնելու իրավունքը հետետողականորեն կիրառվի Կողմ պետության քաղաքականության ծրագրերի, օրենսդրության եւ այլ ծրագրերի մեջ:

21. Կոմիտեն Կողմ պետության ուշադրությունը հրավիրում է Երեխայի՝ իր լավագույն շահերը որպես առաջնահերթություն հաշվի առնելու իրավունքի վերաբերյալ իր թիվ 14 (2013 թ.) ընդհանուր մեկնաբանության վրա եւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը փոփոխի իր օրենսդրությունը՝ Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքն ավելի լավ արտացոլելու համար: Այն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ավելի մեծ ջանքեր գործադրի՝ ապահովելու համար, որ այդ իրավունքը պատշաճորեն ինտեգրվի եւ հետետողականորեն կիրառվի օրենսդրական, վարչական եւ դատական բոլոր ընթացակարգերում, ինչպես նաեւ երեխաներին վերաբերող եւ նրանց վրա ազդեցություն ունեցող քաղաքականության բոլոր ծրագրերում, այլ ծրագրերում եւ նախագծերում: Կոմիտեն այդ կապակցությամբ Կողմ պետությանը քաջալերում է տարբեր ոլորտում երեխայի լավագույն շահերը որոշելու լիազորությամբ օժտված համապատասխան բոլոր անձանց ուղղորդելու նպատակով ընթացակարգեր ու չափանիշներ մշակելու եւ դրանք հանրության, այդ թվում՝ ավանդական եւ կրոնական առաջնորդների, դատարանների, վարչական մարմինների եւ օրենսդիր մարմինների շրջանում տարածելու համար:

Հարգանքը երեխայի տեսակետների նկատմամբ

22. Կոմիտեն նկատում է, որ լսվելու իրավունքը ներառված է մի շարք օրենքներում, սակայն մտահոգված է, որ երեխաների տեսակետները կանոնավոր կերպով հաշվի չեն առնվում բոլոր այն հարցերում, որոնք վերաբերում են երեխաներին, եւ ափսոսանքով է նշում, որ գոյություն ունեցող երիտասարդական խորհրդարանները չեն

գործում արդյունավետորեն: Կոմիտեն նաև մտահոգված է, որ 18 տարին չլրացած երեխաների համար բժշկական միջամտության համաձայնությունը տրվում է միայն երեխայի ներկայացուցչի կողմից:

23. Կոմիտեն Կողմ պետության ուշադրությունը հրավիրում է երեխայի լավելու իրավունքի վերաբերյալ իր թիվ 12 (2009 թ.) ընդհանուր մեկնաբանության վրա եւ առաջարկում, որ այն միջոցներ ձեռնարկի՝ այդ իրավունքը Կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածի համաձայն ամրապնդելու համար: Կոմիտեն այդ նպատակով առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը՝

ա) ձեռնարկի օրենսդրական եւ քաղաքականության միջոցառումներ, որպեսզի խթանի եւ դյուրացնի երեխային վերաբերող բոլոր հարցերում երեխայի տեսակետների նկատմամբ հարգանքն ընտանիքում, դպրոցներում, խնամքի հաստատություններում եւ դատարաններում,

բ) կրկին ակտիվացնի եւ ամրապնդի երիտասարդական խորհրդարանների գործունեությունը եւ քաջալերի երեխաների ակտիվ մասնակցությունը դրանց,

գ) ապահովի, որ բժշկական միջամտությունների դեպքում երեխաների տեսակետները հաշվի առնվեն, ինչպես նշված է Կոմիտեի թիվ 15 (2013 թ.) ընդհանուր մեկնաբանության մեջ:

Գ. Երեխաների նկատմամբ բռնությունը (Կոնվենցիայի 19-րդ հոդված, 37-րդ հոդվածի «ա» կետ եւ 39-րդ հոդված)

Վատ վերաբերմունքը եւ մարմնական պատիժը

24. Կոմիտեն մտահոգված է այն տեղեկատվությամբ, որ փակ եւ կիսափակ հաստատություններում, մասնավորապես՝ Վանաձորի մանկատանը եւ Վանաձորի երեխաների խնամքի եւ պաշտպանության թիվ 1 գիշերօթիկ հաստատությունում երեխաները ենթարկվում են վատ վերաբերմունքի եւ բռնության: Այն նաև մտահոգված է, որ թեև եւ՛ Ընտանեկան օրենսգրքում, եւ՛ «Երեխայի իրավունքների մասին» 1996 թվականի օրենքում կան մարմնական պատժի դեմ դրույթներ, կատարման մեխանիզմները բացակայում են, եւ Կողմ պետության օրենսդրությամբ այդ դրույթների խախտման համար պատժամիջոցներ նախատեսված չեն:

25. Կոմիտեն Կողմ պետությանը հորդորում է փակ կամ կիսափակ հաստատություններում, մասնավորապես՝ Վանաձորի մանկատանը եւ Վանաձորի երեխաների խնամքի եւ պաշտպանության թիվ 1 գիշերօթիկ հաստատությունում ձեռնարկել հրատապ միջոցներ, քննել բռնության առանձին դեպքերը, ինչպես նաև հետապնդել եւ պատժել մեղավորներին: Ավելին, այն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն արգելի մարմնական պատժի կիրառումը ցանկացած պարագայում եւ իր օրենսդրությամբ նախատեսի կատարման մեխանիզմներ, այդ թվում՝ խախտումների դեպքում պատշաճ պատժամիջոցներ: Այն նաև առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ամրապնդի ու ընդարձակի իրազեկման եւ կրթական ծրագրերն ու արշավները՝ երեխաների դաստիարակության դրական, առանց բռնության եւ մասնակցային ձեւերը խթանելու եւ «Ընտանեկան բռնության մասին» օրենքի նախագծի ընդունումն արագացնելու նպատակով:

Երեխայի ազատությունը բռնության բոլոր ձևերից

26. Վկայակոչելով Երեխաների նկատմամբ բռնության վերաբերյալ Միավորված ազգերի կազմակերպության 2006 թվականի ուսումնասիրությունը (A/61/299)՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն առաջնային պլան մղի երեխաների նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերի վերացումը: Կոմիտեն նաև առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը հաշվի առնի թիվ 13 (2011 թ.) ընդհանուր մեկնաբանությունը եւ մասնավորապես՝

ա) մշակի համապարփակ ազգային ռազմավարություն՝ երեխաների նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերը կանխարգելելու եւ դրանց հետ կապված խնդիրները լուծելու նպատակով,

բ) ձեավորի ազգային կարգավորիչ հենք՝ ուղղված երեխաների նկատմամբ բռնության ձևերի կանխարգելմանը,

գ) ընդունի օրենսդրություն՝ ցանկացած պարագայում երեխաների նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերը հստակորեն արգելելու համար,

զ) հատուկ ուշադրություն դարձնի բռնության գենդերային դաշտին,

դ) համագործակցի Գլխավոր քարտուղարի՝ երեխաների նկատմամբ բռնության հարցերով հատուկ ներկայացուցչի եւ Միավորված ազգերի կազմակերպության այլ համապատասխան կառույցների հետ:

Վնասակար գործելակերպը

27. Կոմիտեն մտահոգությամբ նշում է, որ եզրիական համայնքում աղջիկները հաճախ՝ մինչեւ օրինական ամուսնական տարիքի հասնելը, ամուսնանում են ավանդական արարողությամբ:

28. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը լիովին ապահովի օրենքով սահմանված՝ ամուսնական տարիքի վերաբերյալ իրավական նորմերի պահպանումը ամուսնության բոլոր ձևերի դեպքում եւ մշակի ու ձեռնարկի աղջիկ երեխայի առողջության, կրթության ու զարգացման իրավունքների վրա վաղ ամուսնության բացասական հետեւանքների մասին իրազեկման համապարփակ ծրագրեր՝ թիրախավորելով հատկապես ծնողներին ու համայնքների ղեկավարներին:

Դ. Ընտանեկան միջավայրը եւ այլընտրանքային խնամքը (Կոնվենցիայի 5-րդ, 18-րդ (1-2 կետեր), 9-11-րդ, 19-21-րդ, 25-րդ, 27-րդ (4-րդ կետ) եւ 39-րդ հոդվածներ)

Ընտանեկան միջավայրը

29. Կոմիտեն ողջունում է երեխայի պաշտպանության՝ ազգային, տարածքային եւ տեղական մակարդակներով սահմանված եռաստիճան համակարգը, սակայն մտահոգված է, որ երեխայի պաշտպանությունը տեղական մակարդակով, ինչպես

երեւում է, մեծ մասամբ իրականացվում է անհրաժեշտ որակավորում եւ վերապատրաստում չունեցող կամավորների կողմից: Կոմիտեն նաեւ մտահոգված է, որ տնտեսական դժվարությունների եւ երեխաների կրթության կամ հիմնական կարիքների հետ կապված ծախսերը հոգալ չկարողանալու հետեւանքով որոշ ընտանիքներ ստիպված են իրենց երեխաներին ընդգրկել գիշերօթիկ դպրոցներում եւ մանկատներում:

30. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը ձեռնարկի միջոցներ՝ տեղական մակարդակում երեխաների պաշտպանության բնագավառում երեխաների հետ աշխատելու փորձ ունեցող մասնագետներ ներգրավելու համար, իսկ կամավորների համար ապահովի վերապատրաստման ծրագրեր՝ իրենց աշխատանքում լրացուցիչ օժանդակության համար: Այն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը սոցիալական ծառայությունների մատչելիություն եւ կայուն եկամտի հնարավորություններ ապահովելու նպատակով հետեւողական, երկարաժամկետ քաղաքականության ծրագրերի եւ այլ ծրագրերի միջոցով ամրապնդի խոցելի վիճակում գտնվող ընտանիքներին, մասնավորապես՝ ծայրահեղ աղքատության մեջ ապրող ընտանիքներին տրամադրվող օժանդակությունը: Այն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն արգելի միայն ֆինանսական պատճառներով երեխաների տեղավորումը խնամքի հաստատություններում եւ այդ տարբերակն օգտագործի միայն որպես ծայրահեղ միջոց՝ համաձայն Միավորված ազգերի կազմակերպության 2009 թվականի նոյեմբերի 20-ին ընդունված «Երեխաների այլընտրանքային խնամքի մասին» ուղեցույցի:

Ընտանեկան միջավայրից զրկված երեխաները

31. Կոմիտեն ողջունում է Կառավարության որոշումը, որով հստակեցվում են խնամքի հաստատություններ ընդունելու չափանիշները: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն մնում է մտահոգված նրանով, որ՝

ա) ընտանեկան միջավայրից զրկված երեխաների այլընտրանքային խնամքի ընտանիքահեն եւ համայնքահեն համակարգերը բավարար չեն: Կան միայն մի քանի խնամատար ընտանիքներ,

բ) հաստատությունների խնամքին են հանձնվում ավելի ու ավելի մեծ թվով երեխաներ, մասնավորապես՝ խոցելի վիճակում գտնվող ընտանիքներից, որոնցում ծնողներից առնվազն մեկը ողջ է,

գ) չնայած հաստատված չափանիշներին՝ չկան երաշխիքներ եւ ընթացակարգեր՝ ապահովելու համար, որ հաստատություններում խնամքի վերցնելն իսկապես օգտագործվի որպես ծայրահեղ միջոց,

դ) աջակցությունը խնամքի հաստատություններից դուրս եկող երեխաներին մնում է անբավարար:

32. Վկայակոչելով Միավորված ազգերի կազմակերպության Ընդհանուր վեհաժողովի 2009 թվականի դեկտեմբերի 20-ի 64/142 բանաձեւին կից «Երեխաների այլընտրանքային խնամքի մասին» ուղեցույցը՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը՝

ա) ընտանեկան միջավայրից զրկված երեխաների համար ապահովի այլընտրանքային խնամքի բավարար ընտանիքահեն եւ համայնքահեն

տարբերակներ,

բ) համընդհանուր եւ թիրախավորված ծառայությունների միջոցով ավելացնի օժանդակությունը խոցելի իրավիճակներում գտնվող ընտանիքներին՝ ամրապնդելով նրանց ծնողական հմտությունները եւ նրանց ներառելով սոցիալական աջակցության ծրագրերում,

գ) ապահովի, որ հաստատությունների խնամքին հանձնելու տարբերակն օգտագործվի միայն որպես ծայրահեղ միջոց, եւ որ որոշելիս, թե արդյոք երեխային պետք է հանձնել հաստատության խնամքին, օգտագործվեն պատշաճ երաշխիքներ եւ կարիքների վրա հիմնված ու երեխայի լավագույն շահերից բխող հստակ չափանիշներ,

դ) խնամքի հաստատություններից դուրս եկող երեխաներին տրամադրի ուսման եւ (կամ) աշխատանքի հնարավորություններ որոնելիս առավելագույն օժանդակություն եւ նրանց տրամադրի պատշաճ կացարան:

Որդեգրումը

33. Կոմիտեն ողջունում է որդեգրման մասին 2010 թվականի ակտի ընդունումը եւ երեխաների պաշտպանության եւ օտարերկրյա որդեգրման բնագավառում համագործակցության մասին Հաագայի թիվ 33 կոնվենցիայի վավերացումը: Այնուամենայնիվ, այն մտահոգված է դրանց կիրարկման հարցում թերություններով: Կոմիտեն մասնավորապես մտահոգված է նրանով, որ՝

ա) որդեգրման գործընթացի դիտանցումն ու վերանայումը կենտրոնացված չեն եւ իրականացվում են տարածքային (մարզային) մակարդակով՝ ընտանիքի, կանանց եւ երեխաների պաշտպանության հարցերով ստորաբաժանումների կողմից, մինչդեռ որոշումները կայացվում են տեղական դատարանների կողմից,

բ) որդեգրողների ընտրության չափանիշները չափազանց ձեւական են եւ հիմնված են հնարավոր ծնողներին հասանելի նյութական պայմանների, այլ ոչ թե ծնողական հմտությունների վրա,

գ) որդեգրման գործընթացում ներգրավված կողմերի անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքն օգտագործվում է որդեգրման գործընթացի դիտանցման սահմանափակումներն արդարացնելու համար:

34. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը սահմանի արդյունավետ մեխանիզմներ՝ Հաագայի թիվ 33 կոնվենցիան եւ որդեգրման մասին 2010 թվականի ակտը կիրարկելու համար, մասնավորապես՝

ա) ստեղծի որդեգրման գործընթացին հետեւելու կենտրոնացված համակարգ,

բ) սահմանի որդեգրողների ընտրության հստակ չափանիշներ եւ ընթացակարգեր՝ հիմնված ոչ միայն նյութական պայմանների, այլեւ այլ պայմանների վրա, որոնք երեխային հնարավորություն կտան մեծանալ պատասխանատու ծնողների հետ՝ առողջ եւ կայուն միջավայրում, եւ որդեգրողների համար՝ նախքան որդեգրումը եւ դրանից հետո ապահովել վերապատրաստման ծրագրեր եւ օժանդակման ծառայություններ,

գ) սահմանի որդեգրման գործընթացի յուրաքանչյուր քայլի՝ անկախ մարմնի կողմից դիտանցման համակարգ:

- Ե. Հաշմանդամություն, առողջության պահպանման համար անհրաժեշտ նվազագույն միջոցներ եւ բարեկեցություն (Կոնվենցիայի 6-րդ, 18-րդ (3-րդ կետ), 23-րդ, 24-րդ, 26-րդ, 27-րդ (1-3-րդ կետեր) հոդվածներ)**

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներ

35. Կոմիտեն ողջունում է 2005 թվականի «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» օրենքի ընդունումը եւ «Հանրակրթության մասին» օրենքում 2012 թվականին կատարված փոփոխությունները, որոնք երկուսն էլ հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաների համար նախատեսում են ներառական կրթություն: Սակայն Կոմիտեին մտահոգում է հետեւյալը.

ա) Մանկատներում աճում է հաշմանդամություն ունեցող երեխաների թիվն ու հարաբերակցությունը՝ ընտանեկան աջակցության եւ խնամքի այլընտրանքային ընտանիքահեն ու համայնքահեն տարբերակների բացակայության պատճառով.

բ) Մարզերում հաշմանդամություն ունեցող երեխաները չունեն պատշաճ խնամքի հնարավորություններ եւ նրանց համար հասանելի չեն համապատասխան ծառայությունները, հատկապես՝ վաղ հայտնաբերման եւ վերականգնողական ծառայությունները.

գ) Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները մնում են խնամքի հաստատություններում նույնիսկ դրանք ավարտելուց հետո, քանի որ նրանց ոչ մի այլ լուծում չի առաջարկվում, իսկ հոգեկան հիվանդություններ ունեցող երեխաները հաճախ տեղավորվում են հոգեբուժարաններում.

դ) Չնայած դեպի ներառական կրթություն աճող միտումներին՝ հաշմանդամություն ունեցող մեծ թվով երեխաներ, որոնք ապրում են խնամքի հաստատություններում եւ գյուղական շրջաններում, ֆորմալ կրթություն չեն ստանում.

ե) Անվճար ծառայությունները ցածրորակ են, ինչի պատճառով հաշմանդամություն ունեցող երեխաների ծնողները ստիպված են վճարել հավելյալ գումարներ, օրինակ՝ որակյալ պրոթեզային պարագաների կամ օրթոպեդիկ կոշիկների համար:

36. Հաշվի առնելով հաշմանդամություն ունեցող երեխաների վերաբերյալ իր թիվ 9 (2006 թ.) ընդհանուր մեկնաբանությունը՝ Կոմիտեն հորդորում է Կողմ պետությանը ապահովել իր օրենսդրության, քաղաքականության ծրագրերի եւ գործելակերպերի համապատասխանությունը, ի թիվս այլնի, Կոնվենցիայի 23-րդ եւ 27-րդ հոդվածներին՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների կարիքներն առանց որեւէ խտրականության արդյունավետորեն բավարարելու նպատակով: Բացի այդ, Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը՝

ա) Ձեռնարկի քայլեր հաստատություններից հաշմանդամություն ունեցող երեխաների բեռնաթափման ուղղությամբ եւ նրանց համար ապահովի խնամքի այլընտրանքային ընտանիքահեն եւ համայնքահեն տարբերակներ.

բ) Հատկացնի պատշաճ մարդկային, տեխնիկական եւ ֆինանսական ռեսուրսներ՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների, հատկապես՝ մարզերում

ապրող երեխաների համար վաղ հայտնաբերման եւ վերականգնողական ծառայությունների հասանելիությունն ապահովելու նպատակով.

գ) Ապահովի, որ հաշմանդամություն ունեցող երեխաներն ստանան պատշաճ աջակցություն՝ նույնիսկ խնամքի հաստատությունն ավարտելուց հետո, եւ որ հոգեկան հիվանդություններ ունեցող երեխաներին չտեղավորեն հոգեբուժարաններում, այլ փոխարենը նրանց տրամադրվի պատշաճ աջակցություն, եւ գտնեն իրենց տեղը համայնքում.

դ) Շարունակի հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին հանրակրթական համակարգում ներառելու իր ջանքերը եւ այդ գործընթացում հատուկ ուշադրություն դարձնի խնամքի հաստատություններում եւ գյուղական շրջաններում գտնվող երեխաներին.

ե) Ձեռնարկի անհապաղ քայլեր՝ ապահովելու համար, որ ծառայություն մատուցողները գումարներ չվերցնեն անվճար ծառայությունների համար եւ ծառայությունների որակի ու տրամադրվող ապրանքների նկատմամբ սահմանի պարբերական հսկողություն:

Առողջություն եւ առողջապահական ծառայություններ

37. Կոմիտեն ողջունում է 2008 թվականի Ծննդօգնության պետական հավաստագրի ծրագիրը եւ 2011 թվականին ներկայացված՝ Երեխայի առողջության պետական հավաստագրի ծրագիրը, որոնք ուղղված են մոր եւ մանկան առողջության բարելավմանը: Այն նաեւ ողջունում է 2011 թվականի Յորենի այլուրի հարստացման հայեցակարգը եւ գործողությունների ծրագիրն ու Սննդամթերքի անվտանգության համակարգի զարգացման ռազմավարությունն ու 2010-2015 թթ. գործողությունների ծրագիրը: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեին շարունակում է մտահոգել հետեւյալը.

ա) Առկա են զգալի տարբերություններ քաղաքային եւ գյուղական շրջաններում առողջապահական ծառայությունների հասանելիության առումով, քանի որ որոշ ծառայություններ, ինչպիսին նորածինների ինտենսիվ թերապիան է, հասանելի են միայն մայրաքաղաքում.

բ) Չնայած մանկական մահացությունը նվազեցնելու ոլորտում արձանագրված նվաճումներին, նեոնատալ եւ պերինատալ մահացության ցուցանիշները մնում են բարձր՝ նեոնատալ բաժանմունքներում անբավարար սարքավորումների եւ անձնակազմի ոչ պատշաճ պատրաստվածության պատճառով.

գ) Ոչ ֆորմալ (ապօրինի) վճարներն ընդունված են հատկապես հիվանդանոցային միջավայրում, ինչն անվճար բուժօգնության հասանելիության հարցում ստեղծում է խոչընդոտներ.

դ) Ինչպես կանխարգելիչ առողջապահական ծառայությունների եւ արտագնա խնամքի տրամադրման, այնպես էլ հիվանդանոցներում բուժօգնության ոլորտներում պակասում են մոր եւ մանկան համար առողջապահական ծառայությունների մատուցման մեջ որակավորված փորձառու մասնագետները.

ե) Չնայած սննդի ոլորտում արձանագրված զգալի նվաճումներին՝ թերսնուցման խնդիրները կանանց եւ երեխաների շրջանում շարունակում են գերակշռել հատկապես գյուղական շրջաններում, մինչդեռ 5 տարեկան երեխաների շրջանում նկատվում է

ճարպակալման բարձր մակարդակ:

38. Կոմիտեն կոչ է անում, որ Կողմ պետությունը.

ա) Ապահովի բոլոր առողջապահական ծառայությունների հավասար հասանելիությունը, մասնավորապես՝ առողջապահության հավասար հասանելիությունը հղիության, ծննդաբերության ժամանակ, այդ թվում՝ շտապ մանկաբարձական օգնության եւ նեոնատալ շրջանում նորածնի խնամքի հասանելիությունը, ինչպես նաեւ հատկացնի պատշաճ ռեսուրսներ՝ գյուղական շրջաններում արտակարգ իրավիճակներին արձագանքելու եւ վերակենդանացման ծառայություններ տրամադրելու նպատակով.

բ) Տրամադրի անհրաժեշտ պարագաներ եւ սարքավորումներ բուժհաստատություններին՝ հատկապես նեոնատալ բաժանմունքներին, ինչպես նաեւ ապահովի անձնակազմի պատրաստվածությունը.

գ) Վերացնի անվճար առողջապահական ծառայությունների համար կատարվող բոլոր ոչ ֆորմալ վճարները եւ ստեղծի գաղտնապահության սկզբունքով աշխատող համակարգ՝ խախտումների մասին զեկուցելու ու գործողություններ ձեռնարկելու համար.

դ) Ձեռնարկի միջոցառումներ՝ երեխաների առողջության համար պատասխանատու ամբողջ բուժանձնակազմի բարձր որակավորումն ու պատրաստվածությունն ապահովելու համար.

ե) Շարունակի իրականացնել հատկապես գյուղական շրջաններում հղի կանանց, երեխաների, նախադպրոցական տարիքի երեխաների եւ դեռահասների սննդային կարգավիճակի բարելավմանն ուղղված իր գործողությունների ծրագրերն ու ռազմավարությունները: Սա ներառում է առողջ սնվելու սովորությունները խրախուսելը եւ մեծ քանակությամբ շաքար պարունակող խմիչքներից ու անորակ սննդի գերօգտագործումից զերծ մնալը, որը նպաստում է երեխաների շրջանում ճարպակալման աճող խնդրին:

Այդ գործընթացում ֆինանսական եւ տեխնիկական աջակցության համար անհրաժեշտ է դիմել, ի թիվս այլոց, ՅՈՒՆԻՍԵֆ-ին ու Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությանը (ԱՀԿ):

ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ

39. Կոմիտեն դրական է գնահատում մորից երեխային ՄԻԱՎ-ի փոխանցման կանխարգելման ծառայությունների ներմուծումը: Սակայն այն շարունակում է մտահոգվել այն փաստով, որ ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի վերաբերյալ իրազեկվածությունը չափազանց ցածր է՝ հատկապես գյուղական շրջանների երեխաների շրջանում:

40. Հաշվի առնելով ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի եւ երեխայի իրավունքների վերաբերյալ իր թիվ 3 (2003 թ.) ընդհանուր մեկնաբանությունը՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը շարունակի մատուցել մորից երեխային ՄԻԱՎ-ի փոխանցման կանխարգելման ծառայություններն ու ձեռնարկի ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի վերաբերյալ իրազեկման լրացուցիչ քարոզարշավ՝ հատկապես գյուղական շրջանների դեռահաս երեխաների շրջանում: Վերոնշյալ քարոզարշավը ձեռնարկելիս Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը տեխնիկական աջակցության համար դիմի, ի

թիվս այլոց, ՄԱԿ-ի ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի հարցերի համատեղ ծրագրին (ՄԱՁԻԱՀ) եւ ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ին:

Կրճքով կերակրում

41. Կոմիտեին մտահոգում է, որ «մանկանը բարեկամ ծննդատուն» նախաձեռնությունների իրականացումը եւ վերագնահատման գործընթացը դադարեցվել են 2008 թվականից: Այն նաեւ մտահոգված է նորածինների սնունդ արտադրող եւ տարածող ընկերությունների ագրեսիվ մարքեթինգային գործելակերպով ու նորածինների սննդի մարքեթինգը կարգավորող օրենքների թույլ կատարմամբ:

42. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը՝

ա) Ձեռնարկի միջոցառումներ՝ «մանկանը բարեկամ ծննդատուն» նախաձեռնությունները վերսկսելու համար եւ ապահովի, որ Մանկանը բարեկամ ծննդատուն նախաձեռնության (ՄԲԾՆ) շրջանակներում իր ծննդատները համապատասխանեն պահանջվող չափանիշներին եւ լինեն հավաստագրված՝ որպես «մանկանը բարեկամ»:

բ) Ապահովի կրճքի կաթի փոխարինիչների վերաբերյալ առկա միջազգային մարքեթինգային կանոնակարգերի պարբերական դիտանցում եւ այդ կանոնակարգերը խախտողների դեմ ձեռնարկի անհրաժեշտ գործողություններ, ինչպես նաեւ արագացնի «Կրճքով կերակրման մասին» օրենքի նախագծի ընդունումը:

գ) Հաստատություններում եւ համայնքներում առողջապահական համակարգի միջոցով նորածինների եւ փոքր երեխաների պատշաճ սնուցման գործելակերպ խրախուսի:

Կենսամակարդակ

43. Կոմիտեն ցավում է, որ երեխաների շրջանում աղքատության ցուցանիշն աճել է տնտեսական ճգնաժամի պատճառով, ինչից ամենաշատը տուժել են հաշմանդամություն ունեցող երեխաները: Կոմիտեն ողջունում է երեխաներ ունեցող ընտանիքների համար արտոնությունների առկա փաթեթները, սակայն մտահոգված է այն փաստով, որ ծայրահեղ աղքատ ընտանիքների միայն 54.3 եւ աղքատ ընտանիքների 4.1 տոկոսն է դրանցից կանոնավոր օգտվում՝ ընտանիքներին արտոնությունների տրամադրման ոչ պատշաճ բանաձևի եւ առկա պետական աջակցության վերաբերյալ իրազեկվածության բացակայության պատճառով:

44. Կոմիտեն կոչ է անում Կողմ պետությանը շարունակել եւ ամրապնդել աղքատության հաղթահարման նպատակով գործադրվող ջանքերը եւ ապահովել, որ արտոնությունների փաթեթները ներառեն բոլոր անապահով ընտանիքներին՝ դյուրացնելով նրանց համար պետական աջակցության հասանելիությունը եւ բարձրացնելով իրազեկվածությունն առկա արտոնությունների վերաբերյալ, ինչպես նաեւ երաշխավորել յուրաքանչյուր երեխայի անհրաժեշտ կենսամակարդակի իրավունքը:

2. Կրթություն, ժամանց եւ մշակութային իրադարձություններ (Կոնվենցիայի 28-րդ, 29-րդ եւ 31-րդ հոդվածներ)

Կրթություն, այդ թվում՝ մասնագիտական կրթություն եւ ուղղորդում

45. Կոմիտեն ողջունում է այն փաստը, որ փոքրամասնություն կազմող խմբերին պատկանող երեխաների համար հասանելի են իրենց մայրենի լեզվով կրթություն ու դասագրքեր: Այնուամենայնիվ, Կոմիտեին շարունակում է մտահոգել այն, որ՝

ա) Դպրոցներում, մասնավորապես՝ նախադպրոցական հաստատություններում ենթակառուցվածքների անբարենպաստ վիճակը, այդ թվում՝ վատ ջեռուցման, ջրամատակարարման ու կեղտաջրերի հեռացման խնդիրը դեռեւս արդիական է:

բ) Կրթության որակը դեռեւս ցածր է, ինչպես եւ արհեստավարժ ուսուցիչների պահանջարկը:

գ) Տարրական կրթությունից հետո դպրոցը թողնող աշակերտների թիվը բարձր է:

դ) Երկրում գերակա կրոնի ուսումնասիրությունը պարտադիր առարկա է դպրոցական ծրագրում:

46. Հաշվի առնելով կրթության նպատակների վերաբերյալ իր թիվ 1 (2001 թ.) ընդհանուր մեկնաբանությունը՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը.

ա) Ներդրում կատարի դպրոցներում ենթակառուցվածքների, այդ թվում՝ ջեռուցման, անվտանգ ջրամատակարարման եւ կեղտաջրերի հեռացման պայմանները բարելավելու համար, մասնավորապես՝ նախադպրոցական հաստատությունների շինություններում:

բ) Հատկացնի անհրաժեշտ մարդկային, տեխնիկական եւ ֆինանսական ռեսուրսներ՝ ուսուցիչների պատրաստվածությունը բարելավելու համար եւ որպես ուսուցիչ աշխատող անձանց համար սահմանի որակավորման խիստ պահանջներ:

գ) Անցկացնի ուսումնասիրություն՝ դպրոցը թողնելու հիմքում ընկած պատճառների վերաբերյալ, եւ երեխաների համար խթաններ ստեղծի՝ իրենց կրթությունը միջնակարգ դպրոցում շարունակելու համար:

դ) Վերանայի դպրոցական ծրագիրը՝ յուրաքանչյուր երեխայի կրոնի ազատությունը հաշվի առնելու եւ ծրագրից «Հայոց եկեղեցու պատմություն» պարտադիր առարկան հանելու համար:

Է. Հատուկ պաշտպանության այլ միջոցներ (Կոնվենցիայի 22-րդ, 30-րդ, 38-րդ, 39-րդ, 40-րդ, 37(բ)-(դ), 32-36-րդ)

Առանց ուղեկցողի, ապաստան հայցող եւ փախստական երեխաներ

47. Կոմիտեն ողջունում է «Փախստականների եւ ապաստանի մասին» 2008 թվականի օրենքի ընդունումը, որով սահմանվում են առանց ուղեկցողի, փախստական եւ ապաստան հայցող երեխաների պաշտպանության հիմնական երաշխիքները: Սակայն Կոմիտեն ցավում է, որ այդ օրենքը չի համապատասխանում Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951 թվականի կոնվենցիայով սահմանված այն նվազագույն սոցիալական եւ տնտեսական չափանիշներին, ինչպիսիք են պատշաճ բնակարանի հասանելիությունը, հանրային օժանդակությունն ու քաղաքացիության շնորհումը: Կոմիտեին նաեւ մտահոգում է այն, որ որոշ փախստական ծնողներ կանգնել են իրենց

երեխաների՝ դպրոց ընդունվելու խնդրի առջև՝ նախորդ դպրոցներից փաստաթղթերի եւ դրանց հայերեն թարգմանությունների բացակայության պատճառով: Բացի այդ, Կոմիտեին մտահոգում է այն, որ Կողմ պետության քաղաքացիության մասին օրենքում կան բացեր, որոնց պատճառով օտարերկրացի ծնողների երեխաները կամ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիությունը կորցրած ծնողների երեխաները կանգնում են քաղաքացիություն չունեցող անձ դառնալու ռիսկի առջև:

48. Հաշվի առնելով իրենց ծագման երկրից դուրս առանց ուղեկցողի եւ ծնողներից բաժանված երեխաների վերաբերյալ իր թիվ 6 (2005 թ.) ընդհանուր մեկնաբանությունը՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը փոփոխի իր «Փախստականների եւ ապաստանի մասին» օրենքը՝ հիմնական երաշխիքներ սահմանելու եւ դրա արդյունավետ կիրարկումն ապահովելու համար: Այն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը յուրաքանչյուր երեխայի համար ապահովի կրթության հասանելիությունը՝ անկախ նրա կարգավիճակից, եւ վերացնի փախստական եւ ապաստան հայցող երեխաների համար դպրոց ընդունվելու հետ կապված վարչական խոչընդոտները: Բացի այդ, Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը փոփոխի իր օրենսդրությունը՝ ապահովելու համար, որ իր իրավազորության ներքո գտնվող որեւէ երեխա իր կարգավորումների եւ գործելակերպերի հետեւանքով չդառնա քաղաքացիություն չունեցող անձ:

Տնտեսական շահագործումը, այդ թվում՝ երեխաների աշխատանքը

49. Կոմիտեին մտահոգում է, որ զգալի թվով երեխաներ, այդ թվում՝ 14 տարեկանից ցածր երեխաները, թողնում են դպրոցը՝ աշխատելու համար ոչ ֆորմալ հատվածներում, ինչպիսիք են գյուղատնտեսությունը, ավտոճառայությունը, շինարարությունն ու մետաղական թափոնների հավաքումը, ինչպես նաեւ ընտանեկան բիզնեսը: Այն հատկապես մտահոգված է այն երեխաների աճող թվով, որոնք ներգրավված են փողոցներում մուրացկանության մեջ եւ ծանր ֆիզիկական աշխատանքում՝ որպես սեւագործ բանվորներ ու բարձիչներ: Կոմիտեին մտահոգում է նաեւ այն, որ աշխատանքի տեսչություններն երեխաների աշխատանքը վերահսկելու գործում արդյունավետ չեն:

50. Կոմիտեն կոչ է անում Կողմ պետությանը ապահովել աշխատանքային օրենսդրության ու գործելակերպերի համապատասխանությունը Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածին, այդ թվում՝ գործող օրենքների արդյունավետ իրականացումը, ներգրավել աշխատանքային տեսչություններին ու ամրապնդել դրանց դերը եւ ստեղծել երեխաների աշխատանքի զեկուցման մեխանիզմներ: Կոմիտեն այնուհետեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ապահովի երեխաներին շահագործած հանցագործների դատական կարգով հետապնդումը՝ համաչափ պատժամիջոցների կիրառմամբ, եւ այդպես գործելիս ապահովի զեկուցման նման մեխանիզմների հայտնիությունն ու հասանելիությունը երեխաներին: Կոմիտեն նաեւ առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն այս կապակցությամբ տեխնիկական աջակցություն ստանալու համար դիմի Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության երեխաների աշխատանքի վերացման միջազգային ծրագրին:

Անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացումը

51. Չնայած այն փաստին, որ Կողմ պետության յուրաքանչյուր դատարան ունի երեխաների գործեր քննելու համար մասնագիտացված դատավոր, եւ որ օրենքը խախտող երեխաների վերաբերյալ խնդիրները կարգավորվում են քրեական օրենսդրությամբ, Կոմիտեն շարունակում է մտահոգվել հետեւյալով.

ա) բացակայում է անչափահասների արդարադատության ամբողջական համակարգը, այդ թվում՝ անչափահասների դատարաններն ու անչափահասների արդարադատության մասին համապարփակ օրենքը՝ քրեական պատասխանատվությունն այլընտրանքային ձեւերով փոխարինելու մեխանիզմների վերաբերյալ դրույթներով եւ արդարադատության ֆորմալ համակարգի արդյունավետ այլընտրանքներով,

բ) մինչդատական վարույթի ընթացքում երեխաները երկարատեւ ժամկետներով պահվում են կալանքի տակ,

գ) որպես պատիժ՝ երեխաները կարող են 5-10 օր պահվել մենախցում,

դ) Աբովյանի քրեակատարողական հիմնարկը, որտեղ երեխաները կալանքի տակ են պահվում, չունի տարրական հիգիենիկ եւ անկողնային պարագաներ: Նման հաստատություններում երեխաներին չի տրամադրվում պատշաճ կրթություն,

ե) բացակայում են քրեակատարողական հիմնարկից դուրս գալուց հետո երեխաների արդյունավետ վերականգնման եւ վերաինտեգրման ծրագրերը:

52. Կոմիտեն կոչ է անում Կողմ պետությանը հաստատել հստակ ժամանակացույց՝ դիտարկելու համար իր Քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծը, որը նախատեսում է ստեղծել անչափահասների արդարադատության ամբողջական համակարգ եւ ապահովել դրա լիակատար համապատասխանությունը Կոնվենցիային, մասնավորապես՝ 37-րդ, 39-րդ եւ 40-րդ հոդվածներին ու այլ համապատասխան չափանիշներին, այդ թվում՝ Անչափահասների գործերով արդարադատության իրականացման ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոններին («Պեկինյան կանոններ»), Անչափահասների հանցավորությունը կանխելու վերաբերյալ ՄԱԿ-ի ուղենիշներին («Ռիադյան ուղենիշներ»), Ազատությունից զրկված անչափահասների պաշտպանության կանոններին («Հավանայի կանոններ»), Քրեական արդարադատության համակարգում երեխաներին առնչվող գործողությունների ուղենիշներին եւ Կոմիտեի թիվ 10 (2007 թ.) Ընդհանուր մեկնաբանությանը: Կոմիտեն մասնավորապես առաջարկում է Կողմ պետությանը՝

ա) ստեղծել անչափահասների արդարադատության ամբողջական համակարգ, այդ թվում՝ անչափահասների դատարաններ՝ համապարփակ իրավական դաշտի հիման վրա, ինչպես նաեւ քրեական պատասխանատվությունն այլընտրանքային ձեւերով փոխարինելու միջոցներ՝ կանխելու համար օրենքը խախտող երեխաների մուտքը արդարադատության ֆորմալ համակարգ եւ մշակելու համար ավելի շատ այնպիսի այլընտրանքներ դատաքննությանը, դատապարտմանը եւ պատժի կատարմանը, ինչպիսիք են հանրային աշխատանքները եւ տուժողի ու հանցանք կատարած անձի միջեւ հաշտարարությունը՝ խարանից խուսափելու եւ նրանց արդյունավետ վերաինտեգրումն ապահովելու նպատակով,

բ) ապահովել, որ մինչդատական վարույթում երեխաներին կալանքի տակ պահելն օգտագործվի որպես վերջին միջոց եւ հնարավորինս կարճ ժամանակով,

գ) ձեռնարկել անհապաղ միջոցներ՝ արգելելու համար երեխաներին

մենախցում պահելը, ինչը հավասարազոր է անմարդկային վերաբերմունքի,

դ) ձեռնարկել անհապաղ միջոցներ, որպեսզի Աբովյանի եւ այլ քրեակատարողական հիմնարկներում տրամադրվեն բոլոր հիմնական պարագաները, հիգիենայի ու մաքուր անկողնային պարագաները, եւ որպեսզի քրեակատարողական հիմնարկներում գտնվող երեխաներին տրամադրվի պատշաճ կրթություն,

ե) ստեղծել արդյունավետ վերականգնման եւ վերաինտեգրման ծրագրեր, որոնք մասնավորապես կթիրախավորեն քրեակատարողական հիմնարկներից դուրս եկող երեխաներին:

Այդպես գործելիս անհրաժեշտության դեպքում օգտվել Անչափահասների արդարադատության հարցերով ՄԱԿ-ի միջգերատեսչական խմբի եւ դրա անդամների, այդ թվում՝ ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների եւ հանցավորության դեմ պայքարի գրասենյակի (ՄԱԹՀՊԳ), ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի, ՄԻԳՀԳ-ի եւ հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ) կողմից մշակված տեխնիկական աջակցության գործիքներից, եւ անչափահասների արդարադատության ոլորտում տեխնիկական աջակցություն ստանալու համար դիմել խմբի անդամներին:

Հանցագործությունից տուժած եւ հանցագործության վկա երեխաները

53. Չնայած այն փաստին, որ Կողմ պետությունն ունի որոշակի միջոցներ՝ պաշտպանելու համար հանցագործությունից տուժած եւ հանցագործության վկա երեխաներին, օրինակ, հարցաքննության ընթացքում օրինական ներկայացուցչի եւ հոգեբանների ներկայությունը, Կոմիտեն ցավում է, որ այդ ջանքերը բավարար չեն եւ պատշաճ կերպով արտացոլված չեն Կողմ պետության օրենսդրության մեջ:

54. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը համապատասխան իրավական դրույթների ու կարգավորումների միջոցով ապահովի, որ հանցագործությունից տուժած եւ (կամ) հանցագործության վկա երեխաներին տրամադրվի Կոնվենցիայով պահանջվող պաշտպանություն, եւ որ Կողմ պետությունն ամբողջապես հաշվի առնի Հանցագործությունից տուժած եւ հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ՄԱԿ-ի ուղեւիշները (կցված է Տնտեսական եւ սոցիալական խորհրդի 2005/20 որոշմանը):

Ը. Մարդու իրավունքների միջազգային փաստաթղթերի վավերացումը

55. Երեխաների իրավունքների իրականացումն առավել ամրապնդելու նպատակով Կոմիտեն Կողմ պետությանն առաջարկում է վավերացնել Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիային կից՝ հաղորդակցման ընթացակարգի վերաբերյալ կամընտիր արձանագրությունը եւ Բոլոր աշխատող միգրանտների եւ նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին միջազգային կոնվենցիան:

Թ. Համագործակցությունը տարածաշրջանային ու միջազգային մարմինների հետ

56. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը համագործակցի Եվրոպայի խորհրդի (ԵԽ) հետ՝ Կոնվենցիան եւ մարդու իրավունքների վերաբերյալ այլ փաստաթղթեր ինչպես Կողմ պետությունում, այնպես էլ ԵԽ այլ անդամ

պետություններում իրականացնելու համար:

Ժ. Հաջորդող գործողությունները եւ տարածումը

57. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը ձեռնարկի բոլոր համապատասխան միջոցները՝ ապահովելու համար սույն առաջարկությունների ամբողջական իրականացումը, ի թիվս այլոց, փոխանցելով դրանք պետության ղեկավարին, Ազգային ժողովին, համապատասխան նախարարություններին, Գերագույն դատարանին, տարածաշրջանային եւ տեղական մարմիններին՝ համապատասխան դիտարկման եւ հետագա գործողությունների համար:

58. Կոմիտեն այնուհետեւ առաջարկում է, որ երրորդ եւ չորրորդ համակցված պարբերական զեկույցները եւ Կողմ պետության գրավոր պատասխաններն ու դրանց առնչվող առաջարկությունները (եզրափակիչ դիտարկումներ) հայերենով եւ երկրի մյուս լեզուներով, ներառյալ (բայց ոչ բացառապես)՝ համացանցի միջոցով, լայնորեն հասանելի դարձվեն ամբողջ հանրությանը, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին, լրատվամիջոցներին, երիտասարդական խմբերին, մասնագիտական խմբերին եւ երեխաներին՝ քննարկում ծավալելու եւ իրազեկում ապահովելու համար Կոնվենցիայի եւ դրան կից կամընտիր արձանագրությունների, ինչպես նաեւ դրանց իրականացման ու դիտանցման վերաբերյալ:

ԺԱ. Հաջորդ զեկույցը

59. Կոմիտեն հրավիրում է Կողմ պետությանը ներկայացնել իր հինգերորդ եւ վեցերորդ համակցված զեկույցները մինչեւ 2019 թվականի հունվարի 22-ը եւ դրանում ներառել տեղեկություններ սույն եզրափակիչ դիտարկումների իրականացման վերաբերյալ: Կոմիտեն ուշադրություն է հրավիրում իր՝ 2010 թվականի հոկտեմբերի 1-ին ընդունված պայմանագրին հատուկ զեկույցման ներդաշնակեցված ուղենիշներին (CRC/C/58/Rev.2 եւ Corr. 1) եւ հիշեցնում Կողմ պետությանը, որ հետագա զեկույցները պետք է համապատասխանեն ուղենիշներին եւ չգերազանցեն 60 էջը: Կոմիտեն կոչ է անում Կողմ պետությանը ներկայացնել իր զեկույցը՝ համաձայն ուղենիշների: Էջերի սահմանափակումը գերազանցող զեկույց ներկայացնելու դեպքում Կողմ պետությանը կխնդրեն վերանայել եւ կրկին ներկայացնել զեկույցը՝ համաձայն վերոնշյալ ուղենիշների: Կոմիտեն հիշեցնում է Կողմ պետությանը, որ եթե այն ի վիճակի չէ վերանայելու եւ կրկին ներկայացնելու զեկույցը, պայմանագրային մարմնի կողմից ուսումնասիրման նպատակներով զեկույցի թարգմանությունը չի կարող երաշխավորվել:

60. Կոմիտեն նաեւ հրավիրում է Կողմ պետությանը ներկայացնել հիմնարար փաստաթղթի նոր տարբերակը՝ 2006 թվականի հունիսին մարդու իրավունքների պայմանագրային մարմինների հինգերորդ միջհանձնաժողովային հանդիպման ժամանակ ընդունված զեկույցման ներդաշնակեցված ուղենիշներում ներառված ընդհանուր հիմնարար փաստաթղթի պահանջների համաձայն (HRI/GEN/2/Rev.6, գլուխ I):

Միավորված ազգերի կազմակերպություն
«Հաշմանդամություն ունեցող անձանց
իրավունքների մասին» կոնվենցիա

CRPD/C/ARM/CO/1

Տարածումը՝ Ընդհանուր
2017 թվականի մայիսի 8
Բնօրինակը՝ անգլերեն

**Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների հարցերով կոմիտե
Հայաստանի սկզբնական զեկույցի վերաբերյալ ամփոփիչ դիտարկումներ***

I. Ներածություն

1. Կոմիտեն քննարկել է Հայաստանի սկզբնական զեկույցը (CRPD/C/ARM/1) Կոմիտեի՝ 2017 թվականի մարտի 30-ին կայացած 312-րդ և 313-րդ հանդիպումներին (տե՛ս CRPD/C/SR.312 և 313): Կոմիտեն ընդունել է սույն ամփոփիչ դիտարկումներն իր՝ 2017 թվականի ապրիլի 7-ին կայացած 325-րդ հանդիպմանը:

2. Կոմիտեն ողջունում է Հայաստանի սկզբնական զեկույցը, որը պատրաստվել է Կոմիտեի զեկույցների ներկայացման ուղեցույցին համապատասխան, և շնորհակալություն հայտնում մասնակից պետությանը Կոմիտեի կողմից պատրաստված հարցերի ցանկին (CRPD/C/ARM/Q/1) տրված գրավոր պատասխանների (CRPD/C/ARM/Q/1/Add.1) համար:

3. Կոմիտեն գնահատում է մասնակից պետության մեծաթիվ պատվիրակության հետ բեղմնավոր երկխոսությունն ու գոհունակություն հայտնում մասնակից պետությանն իր պատվիրակության արդյունավետության համար, որում ներառված էին կառավարության համապատասխան նախարարությունների և վարչությունների ներկայացուցիչներ: Այն նաև բարձր է գնահատում Կոմիտեի անդամների հարցերին պատվիրակության կողմից տրված անկեղծ պատասխանները:

II. Դրական կողմերը

4. Կոմիտեն ողջունում է մասնակից պետության ջանքերը՝ ուղղված հաշմանդամություն ունեցող անձանց՝ Կոնվենցիայում ամրագրված իրավունքների իրագործմանը: Մասնավորապես, այն ողջունում է հետևյալը.

ա) 2014 թվականին «Հանրակրթության մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» օրենքի ընդունումը, որով հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար նախատեսվում է մինչև և 2025 թվականը հանրակրթական համակարգից անցում կատարել ներառական կրթության համակարգին.

բ) 2016 թվականին «Ավտոմոբիլային տրանսպորտի մասին» օրենքի ընդունումը, որի նպատակն է հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար հանրային տրանսպորտը ֆիզիկապես ավելի մատչելի դարձնելը.

գ) 2017 թվականին Հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառման 2017-2021 թվականների համալիր ծրագրի ընդունումը.

դ) Կառավարության՝ 2016 թվականը «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց հավասար հնարավորությունների տարի» հայտարարելու նախաձեռնությունը:

III. Հիմնական խնդրահարույց ոլորտներն ու հանձնարարականները

Ա. Ընդհանուր սկզբունքներն ու պարտավորությունները (հոդվածներ 1-4)

5. Կոմիտեն մտահոգություն է հայտնում հետևյալի վերաբերյալ՝

ա) Հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներկայացուցչական կազմակերպությունների հետ խորհրդակցությունների անբավարար և ընտրողական լինելը, այդ թվում՝ հաշմանդամությանն առնչվող

* Ընդունվել է Կոմիտեի կողմից իր տասնյոթերորդ նստաշրջանի (2017 թվականի մարտի 20-ից ապրիլի 12-ը) ընթացքում:

օրենսդրության, քաղաքականության ծրագրերի, ռազմավարությունների ու գործողությունների ծրագրերի մշակման ժամանակ պատշաճ աջակցության և անհրաժեշտ պայմանների բացակայությունը.

բ) «Հաշմանդամության կանխարգելում» և «բուժում» հասկացությունների օգտագործումը փոփոխված Սահմանադրության (48-րդ հոդված) և նոր ընդունված Հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառման 2017-2021 թվականների համալիր ծրագրի մեջ.

գ) Այն փաստը, որ «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և նրանց սոցիալական ներառման մասին» օրենքի նախագիծը, այդ թվում՝ «հաշմանդամություն» հասկացությունը չի համապատասխանում Կոնվենցիային, և նախատեսում է հաշմանդամության կանխարգելում, բուժում և անհրավունակություն.

դ) Այն փաստը, որ մասնակից պետությունը դեռ ևս չի վավերացրել Կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրությունը.

ե) Հաշմանդամության սահմանումը բժշկական տեսանկյունից, որը հիմնված է առողջական խնդիրների վրա՝ առանց հաշվի առնելու սոցիալական խոչընդոտներն ու սոցիալական ներառման տեսանկյունից անձանց անհատական կարիքները.

զ) Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին այդ անձանց հետ աշխատող պետական ծառայողների իրազեկվածության բացակայությունը.

է) Հաշմանդամություն ունեցող անձանց հարցերով զբաղվող ազգային հանձնաժողովի կողմից Կոնվենցիայի իրականացմանն ուղղված հստակ, արդյունավետ և թափանցիկ միջոցների ձեռնարկման բացակայությունը:

6. Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը՝

ա) Ձեռնարկի անհրաժեշտ միջոցներ՝ ապահովելու համար հաշմանդամություն ունեցող անձանց լիակատար և հավասար ներգրավվածությունը հաշմանդամությանն առնչվող ամբողջ օրենսդրության, քաղաքականության բոլոր ծրագրերի, ռազմավարությունների և գործողությունների ծրագրերի վերաբերյալ որոշումների կայացման և դրանց մշակման գործընթացին՝ իրենց ներկայացուցչական կազմակերպությունների միջոցով: Մասնակից պետությունը նա և պետք է ցուցաբերի պատշաճ աջակցություն և ստեղծի անհրաժեշտ պայմաններ՝ ապահովելու համար հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց, այդ թվում՝ կանանց, երեխաների, փախստականների և ապաստան հայցողների, լեսբի, գեյ, բիսեքսուալ և տրանսգենդեր անձանց, հոգեսոցիալական և մտավոր հաշմանդամություն ունեցող, լսողական և տեսողական խնդիրներ ունեցող, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող անձանց, գյուղական շրջաններում ապրող և աջակցության մեծ կարիք ունեցող անձանց ներկայացուցիչների մասնակցությունը խորհրդակցական գործընթացներին.

բ) Վերանայի հաշմանդամության կանխարգելմանն ու բուժմանն առնչվող օրենսդրությունն ու ծրագրերը և համապատասխանեցնի դրանք հաշմանդամության՝ մարդու իրավունքների վրա հիմնված մոդելին.

գ) Վերանայի «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և նրանց սոցիալական ներառման մասին» օրենքի նախագիծը՝ ապահովելու համար դրա համապատասխանությունը Կոնվենցիային և Կոմիտեի ընդհանուր մեկնաբանություններին.

դ) Վավերացնի Կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրությունը.

ե) «Հաշմանդամություն» հասկացությունը կառուցի մարդու իրավունքների հիման վրա և ապահովի, որ հաշմանդամության սահմանման մեջ շեշտը դրվի հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար սոցիալական ներառման տեսանկյունից առկա խոչընդոտների վրա՝ հաշվի առնելով նրանց անհատական կարիքները, ցանկությունն ու նախընտրությունները.

զ) Հաշմանդամություն ունեցող անձանց հետ աշխատող պետական ծառայողների, այդ թվում՝ ուսուցիչների, իրավապահ մարմինների աշխատակիցների, դատավորների, իրավաբանների և բուժանձնակազմի համար անցկացնի հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին պարբերական վերապատրաստումներ.

է) Ընդլայնի Հաշմանդամություն ունեցող անձանց հարցերով զբաղվող ազգային հանձնաժողովի կարողությունները՝ ապահովելու համար միջուլորտային համակարգումն ու հանրային քաղաքականության ծրագրերում հաշմանդամությանն առնչվող գործողությունների իրականացումը:

Բ. Հատուկ իրավունքներ (հոդվածներ 5-30)

Հավասարությունը և խտրականության բացառումը (հոդված 5)

7. Կոմիտեին մտահոգում է հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ խտրականությունը: Այն մտահոգությամբ է նկատում այն, որ՝

ա) Բազմաթիվ և հատվող հիմքերով խտրականության ձևերն արգելված չեն.

բ) «Անհրաժեշտ պայմաններ» հասկացությունը և նման պայմանների ապահովման մերժումը՝ որպես խտրականության ձև, ներառված չեն խտրականության դեմ նոր օրենքներում.

գ) Հաշմանդամության հիմքով խտրականության դեպքերի և դրանց ելքերի վերաբերյալ հանրությանը հասանելի տեղեկատվության բացակայությունը:

8. Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը՝

ա) Արագացնի խտրականության դեմ օրենքի նախագծի ընդունումը և ապահովի, որ այն ներառի հանրային և մասնավոր հատվածներում հաշմանդամության հիմքով խտրականության սահմանումը, այդ թվում՝ բազմաթիվ և հատվող հիմքերով խտրականության ձևերը, մասնավորապես՝ գենդերային խտրականությունը, և ստեղծի մեխանիզմներ՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքները խախտելու համար պատժամիջոցներ կիրառելու համար.

բ) Ներառի «անհրաժեշտ պայմաններ» հասկացությունը խտրականության դեմ օրենսդրության մեջ և որպես խտրականության ձև ճանաչի նման պայմանների ապահովման մերժումը.

գ) Մատչելի ձևաչափերով հասանելի դարձնի հաշմանդամության հիմքով խտրականության դեպքերին և իրավական պաշտպանության միջոցներին, այդ թվում՝ իրավախախտների դեմ կիրառված պատժամիջոցներին և տուժած անձանց կրած վնասների հատուցմանն առնչվող տեղեկատվությունը:

Հաշմանդամություն ունեցող կանայք (հոդված 6)

9. Կոմիտեին մտահոգում է, որ հաշմանդամություն ունեցող կանայք և աղջիկները ենթարկվում են բազմաթիվ և հատվող հիմքերով խտրականության և դուրս են թողնվում կյանքի բոլոր ոլորտներից: Այն իր մտահոգությունն է հայտնում մասնավորապես հետևյալի վերաբերյալ՝

ա) Խտրականության և գենդերային հարցերին առնչվող ազգային օրենսդրության և քաղաքականության ծրագրերի մեջ հաշմանդամություն ունեցող կանանց վերաբերյալ անդրադարձի բացակայությունը.

բ) Հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղջիկների, հատկապես՝ հոգեսոցիալական և (կամ) մտավոր հաշմանդամություն ունեցող կանանց համար հիմնական ծառայությունների և անհրաժեշտ հարմարությունների անմատչելիությունը.

գ) Հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղջիկներին, մասնավորապես՝ տանը և հաստատություններում գենդերային հիմքով բռնությունից պաշտպանելուն ուղղված օրենսդրության և համապատասխան կարգավորումների բացակայությունը, ինչպես նաև նման բռնության զոհերի համար կացարանների և համապատասխան ծառայությունների անմատչելիությունը.

դ) Հաշմանդամություն ունեցող կանանց նկատմամբ անտարբեր վերաբերմունքի, բռնության, սահմանափակումների և մեկուսացման, ինչպես նաև սեռական շահագործման շարունակական դեպքերը:

10. Հղում կատարելով իր՝ հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղջիկներին առնչվող թիվ 3 (2016) ընդհանուր մեկնաբանությանը և հաշվի առնելով Կայուն զարգացման նպատակների 5.1, 5.2 և 5.5 թիրախները՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունն ուժեղացնի հաշմանդամություն ունեցող

կանանց և աղջիկների նկատմամբ բազմաթիվ և հատվող հիմքերով խտրականության ձևերի դեմ ուղղված միջոցները: Այն նա և առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը՝

ա) Կանանց և աղջիկներին առնչվող ամբողջ ազգային օրենսդրության և քաղաքականության բոլոր ծրագրերի մեջ ներառի հաշմանդամության խնդիրները կարգավորող դրույթներ:

բ) Ձեռնարկի բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղջիկների համար հիմնական ծառայությունների և ողջամիտ պայմանների մատչելիությունն ընդլայնելու նպատակով, այդ թվում՝ ապահովելով հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղջիկների ներկայացուցչական կազմակերպությունների ներգրավումը ծառայությունների մատակարարման ծրագրերի մշակման, իրագործման և դիտանցման գործընթացներում:

գ) Ամրապնդի արդյունավետ համայնքահեն ծառայությունների զարգացմանն ուղղված ջանքերը՝ հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղջիկների ապահիստիտուցիոնալացումն առաջ տանելու և ցանկացած նոր ինստիտուցիոնալացում կանխելու նպատակով:

դ) Իրականացնի արդյունավետ իրավական, քաղաքականության և գործնական միջոցներ հատկապես հաստատություններում ապրող հաշմանդամություն ունեցող կանանց նկատմամբ գենդերային հիմքով բռնության դեմ, կանխի և հետաքննի նրանց նկատմամբ մարդու իրավունքների խախտումները, դատական կարգով հետապնդի և պատժի պատասխանատուներին, տուժողների համար ապահովի անմիջական պաշտպանության մատչելիություն և մատչելի աջակցության ծառայություններ, այդ թվում՝ ողջամիտ պայմաններ հիմնական ծառայություններում և կացարանային հաստատություններում, ինչպես նա և վնասների հատուցման միջոցներ:

ե) Վավերացնի Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման ու դրա դեմ պայքարի մասին»:

զ) Իրականացնի Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտեի ամփոփիչ դիտարկումներում ներառված՝ հաշմանդամություն ունեցող կանանց վերաբերյալ հանձնարարականները (տե՛ս CEDAW/C/ARM/CO/5-6, 27-րդ, 34-35-րդ և 37-րդ պարբերություններ):

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաները (հոդված 7)

11. Կոմիտեն իր մտահոգությունն է հայտնում հետևյալի վերաբերյալ՝

ա) Հաղորդումներ որբանոցներում և հատուկ գիշերօթիկ դպրոցներում հաշմանդամություն ունեցող մեծ թվով երեխաների ինստիտուցիոնալացման, այդ թվում՝ ապահիստիտուցիոնալացման քողի տակ մի հաստատությունից մյուսը տրանսիստիտուցիոնալացման վերաբերյալ, և նման հաստատություններում ներդրումների շարունակումը:

բ) Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին և նրանց ընտանիքներին ցուցաբերվող պետական աջակցության, այդ թվում՝ վաղ միջամտության բացակայությունը, և հաշմանդամություն ունեցող երեխաների և նրանց ընտանիքների շրջանում աղքատության բարձր մակարդակը, հատկապես՝ գյուղական և հեռավոր շրջաններում:

գ) Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների որդեգրումը խթանող ու խրախուսող միջոցառումների անբավարարությունը:

դ) Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ անտարբեր վերաբերմունքի, բռնության և դաժան վերաբերմունքի տարբեր ձևերը, այդ թվում՝ տանը և հաստատություններում:

ե) Խարանող վերաբերմունքը հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ:

12. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը՝

ա) Առաջնահերթություն տա հաշմանդամություն ունեցող բոլոր երեխաների ապահիստիտուցիոնալացմանը և նրանց վերաբնակեցմանը ընտանիքներում, այդ թվում՝ խնամակալությունը խթանելու և ծնողներին համապատասխան համայնքահեն աջակցություն տրամադրելու միջոցով:

բ) Հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին և նրանց ընտանիքներին ցուցաբերի համապատասխան աջակցություն, այդ թվում՝ վաղ միջամտություն, և իրականացնի հատուկ միջոցառումներ՝ նրանց շրջանում աղքատությունը նվազեցնելու համար:

գ) Խթանել և պատշաճ կերպով աջակցել հաշմանդամություն ունեցող երեխաների որդեգրմանը:

դ) Արգելել և քրեականացնել հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ բռնության և դաժան վերաբերմունքի բոլոր ձևերը, այդ թվում՝ տանը և գիշերօթիկ հաստատություններում:

ե) Խթանել հաշմանդամություն ունեցող երեխաների մասին դրական պատկերացումների տարածումը:

զ) Իրականացնել Երեխայի իրավունքների հարցերով կոմիտեի ամփոփիչ դիտարկումներում ներառված՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների վերաբերյալ հանձնարարականները (տե՛ս CRC/C/ARM/CO/3-4, 36-րդ պարբերություն)

Իրազեկվածության բարձրացումը (հոդված 8)

13. Կոմիտեին մտահոգում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասին ձևավորված համընդհանուր բացասական պատկերացումները և նրանց իրավունքների վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացմանն ուղղված ծրագրերի բացակայությունը, ինչպես նաև հաշմանդամության խնդրի՝ կարծրատիպերի վրա հիմնված լրատվական լուսաբանումները, որոնք արմատավորում են խտրական վերաբերմունքը հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ:

14. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներկայացուցչական կազմակերպությունների մասնակցությամբ պարբերաբար իրականացնի իրազեկվածության բարձրացմանն ուղղված ծրագրեր, այդ թվում՝ լրատվական քարոզարշավներ՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց՝ որպես մարդու իրավունքների սուբյեկտներ, դրական լույսի ներքո ներկայացնելու նպատակով:

Մատչելիությունը (հոդված 9)

15. Կոմիտեին մտահոգում է մասնակից պետությունում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելիության համընդհանուր բացակայությունը: Այն նաև իր մտահոգությունն է հայտնում այն հանգամանքի կապակցությամբ, որ չեն իրականացվում ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված՝ մատչելիության գործող նորմերն ու չափորոշիչները՝ ուղղված համապատասխան հարմարությունների ապահովման հարցում, ինչպես նաև քաղաքաշինության, կառուցապատման և հանրային, մասնավորապես՝ տրանսպորտային, տեղեկատվական և հաղորդակցման ծառայությունների ոլորտներում խոչընդոտների ու արգելքների վերացմանը: Կոմիտեին նաև մտահոգում է այն փաստը, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը չի նախատեսում պատժամիջոցներ մատչելիության նորմերի և չափորոշիչների խախտման համար, և այն, որ պետական մակարդակով չեն գործում դիտանցման մեխանիզմներ՝ նման նորմերի և չափորոշիչների արդյունավետ իրականացումն ապահովելու համար:

16. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը՝

ա) Ձեռնարկի բոլոր միջոցները՝ բոլոր ոլորտներում, այդ թվում՝ քաղաքաշինության, կառուցապատման և հանրային, մասնավորապես՝ տրանսպորտային, տեղեկատվական և հաղորդակցման ծառայությունների ոլորտներում մատչելիության իրավական երաշխիքներն ապահովելու համար:

բ) Վերացնի շենքերի և հանրային, մասնավորապես՝ տրանսպորտային, տեղեկատվական և հաղորդակցման ծառայությունների մատչելիության արգելքները, այդ թվում՝ խթանելով ունիվերսալ դիզայնի, Բրայլի համակարգի, ենթագրերի, ժեստերի լեզվով թարգմանության, դյուրընթեռնելի ձևաչափերի ու հաղորդակցման այլընտրանքային այլ միջոցների կիրառումը:

գ) Վերանայի Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը՝ մատչելիության նորմերի և չափորոշիչների խախտման համար համապատասխան պատժամիջոցներ ներառելու նպատակով, և

ստեղծի պետական մակարդակով զեկուցման վրա հիմնված դիտանցման մեխանիզմ՝ նման նորմերի և չափորոշիչների արդյունավետ իրականացումն ապահովելու համար:

դ) Ընդունի որոշակի ժամկետով մատչելիության ռազմավարություն և գործողությունների ծրագիր և ապահովի դրանց իրականացումն ու դիտանցումը հաշմանդամություն ունեցող անձանց հետ՝ իրենց ներկայացուցչական կազմակերպությունների միջոցով սերտ խորհրդակցությամբ՝ Կոմիտեի՝ մատչելիության վերաբերյալ թիվ 2 (2014) ընդհանուր մեկնաբանության և Կայուն զարգացման նպատակների 9-րդ նպատակին և 11.2 ու 11.7 թիրախներին համապատասխան:

Վտանգավոր իրավիճակները և արտակարգ հումանիտար իրավիճակները (հոդված 11)

17. Կոմիտեին մտահոգում է այն փաստը, որ վտանգավոր իրավիճակներին և արտակարգ հումանիտար իրավիճակներին առնչվող օրենսդրության, արձանագրությունների ու ծրագրերի մեջ հաշվի չեն առնվում հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքները:

18. Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը վտանգավոր իրավիճակներին և արտակարգ հումանիտար իրավիճակներին առնչվող ամբողջ օրենսդրության, բոլոր արձանագրությունների և ծրագրերի մեջ ներառի հաշմանդամության խնդիրները կարգավորող դրույթներ և միջոցներ ձեռնարկի՝ Աղետների ռիսկի նվազեցման Սենդայի գործողությունների շրջանակային ծրագրին (2015-2030) համապատասխան:

Օրենքի առջ և հավասարությունը (հոդված 12)

19. Կոմիտեն մտահոգությամբ է նկատում այն փաստը, որ Սահմանադրության և Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում առկա են խտրական իրավական դրույթներ, որոնք թույլ են տալիս անձին անգործունակ ճանաչել և նրա նկատմամբ խնամակալություն նշանակել՝ հոգեւոցիալական կամ մտավոր հաշմանդամության հիմքով: Այն նա և իր մտահոգությունն է հայտնում փոխարինման սկզբունքով որոշումների կայացման համակարգը աջակցության սկզբունքով որոշումների կայացման ռեժիմով փոխարինելու մեխանիզմների բացակայության վերաբերյալ:

20. Վկայակոչելով օրենքի առջ և հավասարության վերաբերյալ իր թիվ 1 (2014) ընդհանուր մեկնաբանությունը՝ Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը վերացնի Սահմանադրությունում և Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում առկա խտրական իրավական դրույթները, վերականգնի հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց լրիվ գործունակությունը և ներմուծի աջակցության սկզբունքով որոշումների կայացման ռեժիմներ:

Արդարադատության մատչելիություն (հոդված 13)

21. Կոմիտեին մտահոգում է մասնակից պետության դատարանների, վարչական և նոտարական կառույցների մեծ մասի խիստ սահմանափակ մատչելիությունը: Այն նա և իր մտահոգությունն է հայտնում բոլոր տեսակի դատական վարույթներում հաշմանդամություն ունեցող անձանց, հատկապես՝ հոգեւոցիալական և (կամ) մտավոր հաշմանդամություն ունեցող անձանց արդար դատաքննության, դատական պատշաճ ընթացակարգի իրավունքի և նրանց լիակատար մասնակցության ապահովման իրավական երաշխիքների բացակայության վերաբերյալ, այդ թվում՝ ընթացակարգային և սեռին ու տարիքին համապատասխան պատշաճ պայմանների ապահովման, մասնավորապես՝ լսողական խնդիրներ ունեցող անձանց համար ժեստերի լեզվով թարգմանության և տեսողական խնդիրներ ունեցող անձանց համար իրավական ու դատական տեղեկատվության և հաղորդակցման մատչելի ձևաչափերի միջոցով: Բացի այդ, Կոմիտեին մտահոգում է նա և այն, որ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար չկան բավականաչափ հասանելի և մատչելի իրավաբանական ծառայություններ:

22. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունն ապահովի ընթացակարգային և սեռին ու տարիքին համապատասխան պատշաճ պայմաններ՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց ազատ ընտրության և նախընտրության հիման վրա և սահմանի համապատասխան երաշխիքներ՝ բոլոր տեսակի իրավական վարույթներում հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասնակցությունը

մյուսների հետ հավասար հիմունքներով հնարավոր դարձնելու համար: Այն նաև առաջարկում է, որ մասնակից պետությունն իրավապահ մարմինների անձնակազմերի և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավագիտակցությունը բարձրացնելու նպատակով ձեռնարկի նրանց համար Կոնվենցիայի վերաբերյալ վերապատրաստման և կարողությունների զարգացման ծրագրերն ավելացնելուն ուղղված միջոցներ, ինչպես նաև ապահովի հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար անվճար իրավաբանական օգնության մատչելիությունը: Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը Կայուն զարգացման նպատակների 16.3 թիրախն իրականացնելիս առաջնորդվի Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով:

Անձի ազատությունը և անվտանգությունը (հոդված 14)

23. Կոմիտեն իր մտահոգությունն է հայտնում հետևյալի վերաբերյալ՝

ա) Հոգեսոցիալական և (կամ) մտավոր հաշմանդամություն ունեցող անձանց երկարատև և ժամկետով՝ երբեմն ամբողջ կյանքը կամայականորեն ազատությունից զրկելը, այդ թվում՝ հարկադիր հոսպիտալացումն ու ինստիտուցիոնալացումը թույլ տվող իրավական դրույթները և հաստատություններում ազատությունից զրկված՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար բավարար երաշխիքների և իրավական աջակցության բացակայությունը:

բ) Ազատությունից զրկելու վայրերում, մասնավորապես՝ տուն-ինտերնատներում և քրեակատարողական հիմնարկներում գերբեռնվածությունը և վատ կենսական ու սանիտարական պայմանները, այդ թվում՝ ոչ պատշաճ սնունդը:

գ) Քրեակատարողական հիմնարկներում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար ողջամիտ պայմանների, այդ թվում՝ իրավական աջակցության բացակայությունը:

24. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը՝

ա) Վերացնի համապատասխան օրենքները և արգելի առողջական խնդիրների հիմքով ազատությունից զրկումը, այդ թվում՝ հարկադիր հոսպիտալացումն ու ինստիտուցիոնալացումը, ինչպես նաև առանց անձի համաձայնության հոգեբուժական բուժումը:

բ) Ապահովի, որ ազատությունից զրկելու բոլոր վայրերը, այդ թվում՝ տուն-ինտերնատները, հոգեբուժական և քրեակատարողական հաստատություններում լինեն հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին համապատասխան մատչելի և մարդկային կենսապայմաններ:

գ) Ապահովի քրեակատարողական հիմնարկներում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար ողջամիտ պայմանների, այդ թվում՝ իրավական աջակցության մատչելիությունը:

Խոշտանգումներից կամ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքից կամ պատժից ազատ լինելը (հոդված 15)

25. Կոմիտեն մտահոգում է հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց, այդ թվում՝ մասնագիտացված հաստատություններում մտավոր և (կամ) հոգեսոցիալական հաշմանդամություն ունեցող երեխաների նկատմամբ աշխատակազմի անդամների, խնամողների և հաստատության այլ անձանց կողմից ցուցաբերած անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքը, ինչպես նաև անտարբեր վերաբերմունքի և որպես բուժման և պատժի ձև՝ ֆիզիկական զսպման միջոցների կիրառումը: Այն իր մտահոգությունն է հայտնում նաև բողոքներ ներկայացնելու համակարգերի անարդյունավետության ու անլիարժեքության և հաստատությունների նկատմամբ վերահսկողության բացակայության վերաբերյալ:

26. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը միջոցներ ձեռնարկի դեռ ևս հաստատություններում գտնվող՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց, մասնավորապես՝ մտավոր և (կամ) հոգեսոցիալական հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին հարկադրանքից, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքից կամ պատժից պաշտպանելու և այդպիսի վերաբերմունքի ցանկացած ձև արգելելու համար: Այն նաև հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը մշակի հետաքննության և վերահսկողության արդյունավետ համակարգ՝ հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի բոլոր ձևերը կանխելու և նման դեպքերի պատշաճ հետաքննությունն ապահովելու համար:

Շահագործումից, բռնությունից և դաժան վերաբերմունքից ազատ լինելը (հոդված 16)

27. Կոմիտեն իր մտահոգությունն է հայտնում հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ բռնության և դաժան վերաբերմունքի դեպքերի բարձր ցուցանիշի, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների և չափահասների մահվան ելքով անտարբեր վերաբերմունքի դեպքերի մասին հաղորդումների վերաբերյալ: Կոմիտեին մտահոգում է նաև և հաշմանդամություն ունեցող անձանց աշխատանքային և սեռական շահագործումը:

28. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը ձեռնարկի օրենսդրական և գործնական միջոցներ՝ դեռևս հաստատություններում գտնվող՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց պաշտպանելու, անտարբեր վերաբերմունքը, բռնությունը, դաժան վերաբերմունքն ու շահագործումը կանխելու և դրանց դեմ պայքարելու համար: Այն նաև առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը հետաքննի հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ բռնության, դաժան վերաբերմունքի և շահագործման դեպքերը, հետապնդի հանցանք կատարած անձանց և հաստատությունների անձնակազմերի անդամների համար կազմակերպի վերապատրաստման կանոնավոր և պարտադիր դասընթացներ՝ նման բռնությունը, դաժան վերաբերմունքն ու շահագործումը կանխելու վերաբերյալ: Այն նաև հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը բոլոր գիշերօթիկ և մասնագիտացված հաստատություններում իրականացնի մարդու իրավունքների հարցերով արդյունավետ և անկախ մոնիթորինգ՝ սերտորեն համագործակցելով հաշմանդամություն ունեցող անձանց կազմակերպությունների հետ:

Տեղաշարժվելու ազատությունը և քաղաքացիությունը (հոդված 18)

29. Կոմիտեն իր մտահոգությունն է հայտնում այն կառուցվածքային խոչընդոտների վերաբերյալ, որոնք հաշմանդամություն ունեցող անձանց խանգարում են մյուսների հետ հավասար հիմունքներով ձեռք բերել անձնագիր և նույնականացման քարտ:

30. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը ձեռնարկի բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց՝ մյուսների հետ հավասար հիմունքներով անձնագրեր և նույնականացման քարտեր ձեռք բերելու հնարավորությունն ապահովելու համար, այդ թվում՝ ապահովելով ողջամիտ պայմաններ՝ հանրային գրասենյակները և անձնագրերի տրամադրման ընթացակարգերն ավելի մատչելի դարձնելու համար:

Անկախ ապրելու և համայնքում ներգրավված լինելու իրավունքը (հոդված 19)

31. Կոմիտեն իր մտահոգությունն է հայտնում ապահինստիտուցիոնալացման դանդաղ առաջընթացի և դեռևս գիշերօթիկ հաստատություններում ապրող՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների և չափահասների մեծ թվով: Կոմիտեին մտահոգում է նաև այն, որ համայնքում անկախ ապրելու հարցում նրանց ցուցաբերվող աջակցությունը խիստ սահմանափակ է:

32. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունն արագացնի ապահինստիտուցիոնալացման գործընթացը և առանց հետաձգումների իրականացնի ապահինստիտուցիոնալացման իր գործողությունների ծրագիրը՝ պահպանելով դեռևս գործող հաստատությունների փակման ժամանակացույցը: Այն նաև առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը ընդունի համապատասխան իրավական միջոցներ և բավարար ռեսուրսներ հատկացնի աջակցության ծառայությունները, այդ թվում՝ անձնական օգնականի ծառայությունը զարգացնելու համար, որոնք հնարավորություն կտան հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց անկախ ապրելու համայնքում: Կոմիտեն հանձնարարում է նաև, որ հաշմանդամություն ունեցող անձինք իրենց կազմակերպությունների միջոցով ներգրավվեն ապահինստիտուցիոնալացման գործընթացի բոլոր փուլերում (ծրագրի կազմում, իրականացում, գնահատում և դիտանցում):

Անհատական շարժունակությունը (հոդված 20)

33. Կոմիտեին մտահոգում է շարժունակության օժանդակող հարմարանքների, սարքերի և այլ օժանդակող տեխնոլոգիաների հասանելիության ու կիրառությունը հնարավոր դարձնող

հարմարությունների, կենդանի աջակցության ձևերի և միջնորդների, ինչպես նաև դրանք ձեռք բերելու հարցում անհատականացված մոտեցման բացակայությունը:

34. Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունն ստեղծի հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց համար մատչելի գնով շարժունակությանն օժանդակող որակյալ հարմարանքների, օժանդակող որակյալ սարքավորումների, սարքերի և տեխնոլոգիաների հասանելիությունը դյուրացնող մեխանիզմ, որը նաև հաշվի կառնի նրանց անհատական կարիքները:

Խոսքի ու կարծիքի ազատությունը և տեղեկատվության մատչելիությունը (հոդված 21)

35. Կոմիտեին մտահոգում է, որ տեղեկատվության և հաղորդակցության մատչելիությունը խիստ սահմանափակ է հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար, և որ.

ա) Չկան ժեստերի լեզվի մասնագետ թարգմանիչների բավարար թվով դասընթացներ, ինչով էլ պայմանավորված է թարգմանիչների անբավարար թիվը հանրային և մասնավոր ծառայությունների ոլորտներում, և որ հեռուստատեսային հաղորդումները չեն ուղեկցվում ենթագրերով՝ լսողական խնդիրներ ունեցող անձանց համար.

բ) Տեղեկատվական և հաղորդակցական մատչելի տեխնոլոգիաները և ձևաչափերը, այդ թվում՝ ինտերնետային կայքերի և դյուրընթեռնելի ձևաչափերը մասնավորապես տեսողական խնդիրներ և մտավոր հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար խիստ սահմանափակ են, և որ Բրայլի համակարգի կիրառումը սահմանափակվում է մասնագիտացված, առանձնացված միջավայրերում.

գ) Մասնակից պետությունում ժեստերի լեզուն ընդունված չէ որպես պաշտոնական լեզու:

36. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը՝

ա) Ներդրումներ անի ժեստերի լեզվի մասնագետ թարգմանիչների համակարգված դասընթացների կազմակերպման մեջ, հանրային ու մասնավոր ծառայությունների ոլորտներում ապահովի ժեստերի լեզվով թարգմանություն, ինչպես նաև ապահովի, որ հեռուստատեսային հաղորդումները պատշաճ կերպով մեկնաբանվեն և ենթագրվեն լսողական խնդիրներ ունեցող անձանց համար.

բ) Հանրային ծառայությունների բոլոր ոլորտներում կիրառի տեղեկատվության և հաղորդակցության այնպիսի մատչելի ձևաչափեր և տեխնոլոգիաներ, որոնք համապատասխանում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց կարիքներին, այդ թվում՝ մատչելի ինտերնետային կայքեր, Բրայլի համակարգ, դյուրընթեռնելի և պարզ ձևաչափեր.

գ) Ճանաչի պաշտոնական հարաբերություններում ժեստերի լեզվի օգտագործումը:

Անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքը (հոդված 22)

37. Կոմիտեին մտահոգում է այն, որ հաշմանդամություն ունեցող երեխաները հանրորեն ցուցադրվում են բժշկական կամ բարեգործական նպատակներով:

38. Կոմիտեն առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը պաշտպանի հաշմանդամություն ունեցող բոլոր երեխաների անձնական կյանքի, մասնավորապես՝ նրանց անձնական, առողջական, ադապտացիայի և վերականգնողական վիճակի վերաբերյալ գաղտնիության իրավունքը:

Տան և ընտանիքի նկատմամբ հարգանքը (հոդված 23)

39. Կոմիտեին մտահոգում են Ընտանեկան օրենսգրքի դրույթները, որոնց համաձայն՝ որոշակի առողջական խնդիրներ ունեցող անձանց չի թույլատրվում որդեգրել երեխաներ և ստանձնել ծնողական իրավունքներ, ինչպես նաև անգործունակ ճանաչված անձանց չի թույլատրվում ամուսնանալ: Մտահոգիչ է նաև հաշմանդամություն ունեցող անձանց ընտանիքներին տրամադրվող ծառայությունների բացակայությունը:

40. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը ձեռնարկի անհրաժեշտ միջոցներ, այդ թվում՝ վերացնի համապատասխան օրենսդրական դրույթները, հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ ամուսնությանը, ընտանիքին և ծնողական իրավունքներին վերաբերող բոլոր հարցերում

խտրականությունը բացառելու նպատակով: Կոմիտեն նաև հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը մշակի այդ կապակցությամբ անհրաժեշտ աջակցության ներառական միջոցներ՝ ներառյալ անձնական օգնականի ծառայության և հիմնական ծառայությունների մատչելիությունը՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց ընտանիքներին պատշաճ աջակցություն ցուցաբերելու նպատակով:

Կրթությունը (հոդված 24)

41. Կոմիտեն մտահոգում է այն, որ չնայած ներառական կրթության աճող միտումներին, հաշմանդամություն ունեցող բազմաթիվ երեխաներ շարունակում են սովորել առանձնացված կրթական պայմաններում և չեն ստանում այն աջակցությունը, որն անհրաժեշտ է ներառական կրթությունը նրանց մատչելի դարձնելու համար: Այն նաև իր մտահոգությունն է հայտնում սովորական հանրակրթական դպրոցների՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար անմատչելիության և դրանցում ողջամիտ պայմանների բացակայության, ինչպես նաև վարչական և ուսուցչական կազմի համար՝ ներառական կրթության հարցերով ոչ բավարար աջակցության ցուցաբերման և վերապատրաստման դասընթացների բացակայության վերաբերյալ: Կոմիտեն մտահոգում է նաև այն, որ առկա չէ ներառական կրթությունը քաղաքային և գյուղական վայրերում խթանելուն ուղղված համապարփակ ռազմավարություն:

42. Վկայակոչելով ներառական կրթության իրավունքի վերաբերյալ իր թիվ 4 (2016) ընդհանուր մեկնաբանությունը և Կայուն զարգացման նպատակներից 4-րդը, հատկապես՝ 4.5 և 4 (ա) թիրախները, Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը մեծացնի ներառական կրթությանն ուղղված իր ջանքերը, մասնավորապես՝

ա) Ավելի մեծ ջանքեր գործադրի ««Հանրակրթության մասին» օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» օրենքը կիրարկելու ուղղությամբ՝ այնպես, որ մինչև և 2025 թվականը ներառական կրթության համակարգը գործի կրթական բոլոր մակարդակներում:

բ) Ապահովի մատչելիություն և հատկացնի անհրաժեշտ միջոցներ՝ ողջամիտ պայմանների երաշխավորման համար՝ ներառական և որակյալ կրթության, այդ թվում՝ նախադպրոցական և բարձրագույն կրթության մատչելիությունը ինչպես քաղաքային, այնպես էլ գյուղական վայրերում ապրող՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար դյուրացնելու նպատակով:

գ) Ներառական կրթության և դրա իրականացման վերաբերյալ վերապատրաստման դասընթացները պարտադիր դարձնի վարչական և ուսուցչական կազմի համար:

Առողջությունը (հոդված 25)

43. Կոմիտեն մտահոգում է բժիշկ-մասնագետների՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին իրազեկվածության ցածր մակարդակը և այն, որ առողջապահական ծառայությունները և բուժհաստատությունները, այդ թվում՝ արագ արձագանքման ծառայությունները և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման, բուժման, խնամքի և աջակցության ծրագրերը, հաշմանդամություն ունեցող շատ անձանց համար մնում են անմատչելի և անհասանելի՝ հատկապես գյուղական վայրերում: Այն իր մտահոգությունն է հայտնում նաև հաշմանդամություն ունեցող կանանց համար բժշկական ծառայությունների և բուժհաստատությունների անմատչելիության վերաբերյալ, մասնավորապես՝ սեռական և վերարտադրողական առողջության ոլորտում:

44. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը՝

ա) Բժիշկ-մասնագետների համար կազմակերպի հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքներին առնչվող դասընթացներ և սահմանի համապատասխան վարքագծի կանոններ:

բ) Ապահովի առողջապահական ծառայությունների և բուժհաստատությունների, այդ թվում՝ արագ արձագանքման ծառայությունների և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելման, բուժման, խնամքի և աջակցության ծրագրերի հասանելիությունն ու մատչելիությունը հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց համար՝ ամբողջ երկրի մասշտաբով:

գ) Ձեռնարկի միջոցներ՝ հաշմանդամություն ունեցող կանանց համար բժշկական ծառայությունների և բուժհաստատությունների մատչելիությունն ապահովելու համար, այդ թվում՝ սեռական և վերարտադրողական առողջության ոլորտում:

Աղապտացիան ու վերականգնումը (հոդված 26)

45. Կոմիտեին մտահոգում է մասնակից պետությունում հաշմանդամություն ունեցող անձանց աղապտացիայի և վերականգնման ծառայությունների ու ծրագրերի բավարար չափով իրավահեն չլինելու փաստը: Այն նաև մտահոգությամբ է նկատում այն, որ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների կեսից ավելին չի օգտվում անհատական վերականգնողական ծրագրերից:

46. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը ստեղծի աղապտացիայի և վերականգնման մատչելի, համապարփակ ծառայություններ և ծրագրեր, ինչպես, օրինակ, վաղ միջամտություն, հաշմանդամություն ունեցող անձանց, հատկապես՝ կանանց և երեխաներին համապարփակ, բազմաբնույթ և անհատականացված աջակցության ցուցաբերում:

Աշխատանքն ու զբաղվածությունը (հոդված 27)

47. Կոմիտեին մտահոգում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց շրջանում գործազրկության բարձր ցուցանիշները և այն, որ բացակայում են զբաղվածության համապատասխան քաղաքականության և այլ ծրագրեր, որոնք կլրացնեն քվոտաների մեխանիզմը՝ հնարավորություն տալով հաշմանդամություն ունեցող անձանց արդյունավետ մասնակցություն ունենալու բաց աշխատանքային շուկայում:

48. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքներն ընդգրկի ազգային զբաղվածության քաղաքականության և այլ ծրագրերում, ապահովի «Զբաղվածության մասին» օրենքի կիրարկումը, այդ թվում՝ հանրային և մասնավոր հատվածներում պարտադիր քվոտաների և գործատուների համար խրախուսանքի միջոցների կիրառումը: Կոմիտեն նաև հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը Կոնվենցիային և Կայուն զարգացման նպատակների 8.5 թիրախին համապատասխան՝ ի թիվս այլնի՝ մասնագիտական ուսուցման դասընթացների և աշխատանքային ոլորտում ողջամիտ պայմաններ ստեղծելու միջոցով ապահովի հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածությունը բաց աշխատանքային շուկայում:

Պատշաճ կենսամակարդակն ու սոցիալական պաշտպանությունը (հոդված 28)

49. Կոմիտեին մտահոգում է այն, որ հաշմանդամություն ունեցող անձանց՝ ներառյալ գյուղական և հեռավոր վայրերում ապրողների մեծ մասն ապրում է աղքատության մեջ, և որ առկա սոցիալական նպաստները բավարար չեն՝ ծածկելու այն նվազագույնը, որն անհրաժեշտ է պատշաճ կենսամակարդակ ապահովելու և հաշմանդամության հետ կապված հավելյալ ծախսերը հոգալու համար: Այն նաև մտահոգությամբ նկատում է, որ մասնակից պետությունը չի ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ՝ սոցիալական պաշտպանության, այդ թվում՝ հանրային բնակարանների տրամադրման ծրագրերի մատչելիությունը բարձրացնելու համար:

50. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը երաշխավորի հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց պատշաճ կենսամակարդակը, այդ թվում՝ համապատասխան կենսաթոշակներ և սոցիալական նպաստներ տրամադրելու միջոցով՝ ապահովելով, որ սոցիալական պաշտպանության և աղքատության հաղթահարման ծրագրերում հաշվի առնվեն հաշմանդամությամբ պայմանավորված հավելյալ ծախսերը, և որ հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելի լինեն հիմնական ծառայությունները և հանրային բնակարանների տրամադրման ծրագրերը: Այն նաև առաջարկում է, որ մասնակից պետությունը ուշադրություն դարձնի Կոնվենցիայի 28-րդ հոդվածի և Կայուն զարգացման նպատակների 1.3 թիրախի միջև գոյություն ունեցող կապերին:

Մասնակցությունը քաղաքական ու հանրային կյանքին (հոդված 29)

51. Կոմիտեին մտահոգում է այն, որ հաշմանդամություն ունեցող անձինք մյուսների հետ հավասար հիմունքներով չեն մասնակցում ընտրական գործընթացներին, ինչն արդյունք է ընտրատեղամասերի անմատչելիության, աջակցության ծառայությունների բացակայության և ընտրություններին առնչվող

տեղեկատվության մատչելի ձևաչափերի բացակայության: Մտահոգիչ են նաև հաշմանդամություն ունեցող անձանց, հատկապես՝ հաշմանդամություն ունեցող կանանց՝ քաղաքական կյանքին և հանրային որոշումների կայացման գործընթացին մասնակցության ցածր ցուցանիշները:

52. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական և այլ միջոցներ՝ քաղաքական ու հանրային կյանքին հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց մասնակցությունը հնարավոր դարձնելու, այդ թվում՝ քվեարկելու և ընտրվելու նրանց իրավունքն իրագործելու համար, ապահովի, որ քվեարկության ընթացակարգերը, պայմաններն ու նյութերը մատչելի լինեն հաշմանդամություն ունեցող բոլոր անձանց համար, և խթանի հաշմանդամություն ունեցող անձանց, հատկապես՝ կանանց մասնակցությունը քաղաքական կյանքին և հանրային որոշումների կայացմանը:

Մասնակցությունը մշակութային կյանքին, հանգստին, ժամանցային ու սպորտային միջոցառումներին (հոդված 30)

53. Կոմիտեն մտահոգում է (հատկապես գյուղական վայրերում ապրող) հաշմանդամություն ունեցող անձանց, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար սպորտային ու մշակութային միջոցառումների և իրադարձությունների մատչելիության և դրանցում նրանց մասնակցության սահմանափակությունը: Կոմիտեն նաև մտահոգում է այն, որ մասնակից պետությունը դեռևս չի վավերացրել «Հրատարակված աշխատանքների մատչելիությունը կույր, տեսողական խնդիրներ կամ տպագիր նյութերի ընկալման այլ դժվարություններ ունեցող անձանց համար դյուրացնելու մասին» Մարաքեշի պայմանագիրը:

54. Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը ձեռնարկի անհրաժեշտ միջոցներ՝ ապահովելու համար, որ հաշմանդամություն ունեցող անձինք հնարավորություն ունենան ակտիվորեն մասնակցելու մշակութային և սպորտային միջոցառումներին, և հարմարություններն ու ծառայությունները, ինչպես, օրինակ, գրադարանները, սպորտային և մշակութային այլ իրադարձություններն ու վայրերը նրանց համար հավասարապես մատչելի լինեն: Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը ձեռնարկի բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ Մարաքեշի պայմանագիրն անհապաղ վավերացնելու և կիրարկելու համար:

Գ. Հատուկ պարտավորությունները (հոդվածներ 31-33)

Վիճակագրություն և տվյալների հավաքում (հոդված 31)

55. Կոմիտեն մտահոգությամբ է նկատում մասնակից պետությունում հաշմանդամություն ունեցող անձանց վիճակի վերաբերյալ տարանջատված վիճակագրական տվյալների բացակայությունը, որը խոչընդոտում է Կոնվենցիայի դրույթների արդյունավետ իրականացումը:

56. Կայուն զարգացման նպատակների 17.18 թիրախի տեսանկյունից՝ Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը մշակի Կոնվենցիային համապատասխան՝ տվյալների հավաքման և զեկուցման համակարգված ընթացակարգեր և հավաքի, վերլուծի ու տարածի տարանջատված տվյալներ՝ հաշմանդամություն ունեցող բնակչության բնութագրերի վերաբերյալ՝ ներառյալ սեռը, տարիքը, ազգությունը, առողջական խնդրի տեսակը, սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակը, աշխատանքը, բնակության վայրը, ինչպես նաև այն խոչընդոտների վերաբերյալ, որոնց բախվում են հաշմանդամություն ունեցող անձինք հասարակությունում:

Ներպետական կիրարկումը և վերահսկումը (հոդված 33)

57. Կոմիտեն մտահոգում է ներպետական վերահսկման մեխանիզմին հատկացվող միջոցների պակասը և վերահսկման գործընթացին հաշմանդամություն ունեցող անձանց կազմակերպությունների ոչ բավարար մասնակցությունը:

58. Հաշվի առնելով Կոմիտեի անկախ վերահսկման մեխանիզմների և Կոմիտեի աշխատանքներում դրանց մասնակցության վերաբերյալ ուղեցույցն (CRPD/C/1/Rev.1, հավելված) ու մարդու իրավունքների խթանման և պաշտպանության ազգային կառույցների կարգավիճակին

առնչվող սկզբունքները (փարիզյան սկզբունքները)՝ Կոմիտեն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը հատկացնի անհրաժեշտ ֆինանսավորում՝ անկախ վերահսկման մեխանիզմի գործունեության համար և ապահովի հաշմանդամություն ունեցող անձանց կազմակերպությունների լիարժեք մասնակցությունը վերահսկման գործընթացին:

IV. Հաջորդող գործողությունները և տարածումը

Տեղեկատվության տարածումը

59. Կոմիտեն խնդրում է մասնակից պետությանը սույն ամփոփիչ դիտարկումներն ընդունվելուց հետո 12 ամսվա ընթացքում և Կոնվենցիայի 35 (2) հոդվածին համապատասխան՝ տրամադրել տեղեկատվություն այն միջոցների վերաբերյալ, որոնք ձեռնարկվել են Կոմիտեի՝ 12-րդ պարբերության (հաշմանդամություն ունեցող երեխաները) և 32-րդ պարբերության մեջ (անկախ ապրելու և համայնքում ներգրավված լինելու իրավունքը) նշված առաջարկություններն իրականացնելու համար:

60. Կոմիտեն խնդրում է մասնակից պետությանը իրականացնել Կոմիտեի՝ սույն ամփոփիչ դիտարկումներում ներառված հանձնարարականները: Այն հանձնարարում է, որ մասնակից պետությունը, կիրառելով արդի սոցիալ-հաղորդակցական ռազմավարություններ, այս ամփոփիչ դիտարկումները դրանց քննարկման և համապատասխան գործողությունների ձեռնարկման նպատակով ներկայացնի Կառավարություն և խորհրդարան, համապատասխան նախարարությունների պաշտոնատար անձանց, տեղական իշխանություններին և համապատասխան մասնագիտական խմբերի անդամներին, մասնավորապես՝ կրթության, առողջապահության և իրավական ոլորտների մասնագետներին, ինչպես նաև լրատվամիջոցներին:

61. Կոմիտեն հորդորում է մասնակից պետությանը քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին, մասնավորապես՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց կազմակերպություններին, ընդգրկել իր պարբերական զեկույցի պատրաստման աշխատանքներում:

62. Կոմիտեն խնդրում է մասնակից պետությանը՝ լայնորեն տարածել սույն ամփոփիչ դիտարկումները, այդ թվում՝ հասարակական կազմակերպությունների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց ներկայացնող կազմակերպությունների, անձամբ հաշմանդամություն ունեցող անձանց և նրանց ընտանիքի անդամների շրջանում՝ պետական և փոքրամասնությունների լեզուներով, այդ թվում՝ ժեստերի լեզվով՝ կիրառելով մատչելի, այդ թվում՝ դյուրընթեռնելի ձևաչափեր, և դրանք հրապարակել կառավարության՝ մարդու իրավունքներին նվիրված կայքում:

Հաջորդ զեկույցը

63. Կոմիտեն խնդրում է մասնակից պետությանը երկրորդ և երրորդ համատեղ պարբերական զեկույցները ներկայացնել նախքան 2020 թվականի հոկտեմբերի 21-ը և դրանում ներառել տեղեկություններ սույն ամփոփիչ դիտարկումներում արված հանձնարարականների իրականացման վերաբերյալ: Կոմիտեն խորախուսում է մասնակից պետությանը՝ ներկայացնել վերոնշյալ զեկույցները Կոմիտեի զեկույցման պարզեցված ընթացակարգի համաձայն, ըստ որի՝ Կոմիտեն պատրաստում է հարցերի ցանկ՝ մասնակից պետության զեկույցի համար սահմանված ժամկետից առնվազն մեկ տարի առաջ: Մասնակից պետության կողմից այդ հարցերի ցանկին տրված պատասխանները կազմում են մասնակից պետության զեկույցը:

Միավորված ազգերի կազմակերպություն

CED/C/ARM/CO/1

Բռնությամբ անհետացումից բխող անձանց պաշտպանության մասին միջազգային կոնվենցիա

Բաշխումը՝ ընդհանուր
13 մարտի 2015 թվական

Բնօրինակը՝ անգլերեն

Բռնությամբ անհետացման հարցերով կոմիտե

Կոնվենցիայի 29-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ Հայաստանի կողմից ներկայացված զեկույցի վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներ*

1. Բռնությամբ անհետացման հարցերով կոմիտեն քննարկել է Հայաստանի կողմից Կոնվենցիայի (CED/C/ARM/1) 29-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն ներկայացված զեկույցն իր՝ 2015 թվականի փետրվարի 3-ին և 4-ին կայացած 122-րդ ու 123-րդ հանդիպումներին (CED/C/SR.122 և 123): 2015 թվականի փետրվարի 11-ին տեղի ունեցած 134-րդ հանդիպման ընթացքում այն ընդունել է հետևյալ եզրափակիչ դիտարկումները:

Ա. Ներածություն

2. Կոմիտեն ողջունում է Հայաստանի կողմից Կոնվենցիայի (CED/C/ARM/1 և Corr. 1) 29-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ զեկույցը և դրանում առկա տեղեկությունները ներկայացնելը: Կոմիտեն բարձր է գնահատում Կողմ պետության պատվիրակության հետ Կոնվենցիայի դրույթների կիրարկման նպատակով ձեռնարկված միջոցների վերաբերյալ անցկացված կառուցողական երկխոսությունը: Կոմիտեն նաև շնորհակալ է Կողմ պետությանը՝ դրա կողմից խնդիրների ցանկին (CED/C/ARM/Q/1) տրված գրավոր պատասխանների (CED/C/ARM/Q/1/Add.1) համար, որոնք լրացվել են պատվիրակության կողմից արված հայտարարություններով:

Բ. Դրական կողմերը

3. Կոմիտեն խրախուսում է Կողմ պետության կողմից ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների վերաբերյալ պայմանագրերի և դրանց կամընտիր արձանագրությունների մեծ մասը վավերացրած լինելու հանգամանքը:

4. Կոմիտեն ողջունում է Կոնվենցիայի հետ կապված հարցերի առնչությամբ Կողմ պետության կողմից ընդունված միջոցները, այդ թվում՝

ա) Դատաիրավական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի ընդունումը 2012 թվականի հունիսի 30-ին.

բ) Մարդու իրավունքների պաշտպանության գործողությունների ծրագրի ընդունումը 2014 թվականի փետրվարի 27-ին.

* Ընդունված է Կոմիտեի կողմից իր ութերորդ նիստի ընթացքում (2015 թվականի փետրվարի 2-13):

գ) Ոստիկանության կարգապահական հանձնաժողովի ստեղծումը:

5. Կոմիտեն նշում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի մասին» օրենքի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդու իրավունքների մասին միջազգային կոնվենցիաները, որոնց Հայաստանը միացել է կամ որոնք վավերացվել են Հայաստանի կողմից, այդ թվում՝ Կոնվենցիան, ուղղակի գործողություն ունեն Կողմ պետության տարածքում, և որ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենսդրությանը հակասելու դեպքում գերակայում են միջազգային կոնվենցիաների դրույթները: Կոմիտեն նշում է նաև, որ Կոնվենցիայի դրույթները կարող են վկայակոչվել ներպետական դատարաններում:

Գ. Մտահոգության հիմնական առարկան և առաջարկությունները

6. Կոմիտեն գտնում է, որ սույն եզրափակիչ դիտարկումներն ընդունելիս Կողմ պետության՝ բռնությամբ անհետացումը կանխելու և պատժելու վերաբերյալ գործող օրենսդրությունը լիովին չի համապատասխանել Կոնվենցիայով ստանձնած պարտավորություններին: Նշելով այն հանգամանքը, որ Կողմ պետությունը նախաձեռնել է Կոնվենցիայի լիակատար կիրարկմանն ուղղված օրենսդրական գործընթաց՝ Կոմիտեն միաժամանակ առաջարկում է, որ Կողմ պետության կողմից հաշվի առնվի իր՝ կառուցողական և համագործակցային ոգով արված առաջարկությունները՝ նպատակ ունենալով ապահովելու, որ Կողմ պետությունում կիրարկվող իրավական դաշտը և դրա կիրարկման եղանակը համահունչ լինեն Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքներին ու պարտավորություններին: Այս առումով, Կոմիտեն խրախուսում է Կողմ պետությանն օգտվելու օրենսդրական բարեփոխումների վերաբերյալ սույն քննարկումներից՝ ապահովելու համար իր օրենսդրության լիարժեք համապատասխանությունը Կոնվենցիային:

Ընդհանուր տեղեկություններ

Անհատական և միջպետական հաղորդումները

7. Կոմիտեն նշում է, որ Կողմ պետությունը դեռևս չի ճանաչել Կոմիտեի՝ Կոնվենցիայի համապատասխանաբար՝ 31-րդ և 32-րդ հոդվածներով նախատեսված անհատական և միջպետական հաղորդումներ ստանալու և քննարկելու իրավասությունը, սակայն դիտարկում է այն ճանաչելու հնարավորությունը (31-րդ և 32-րդ հոդվածներ):

8. Կոմիտեն խրախուսում է Կողմ պետությանն անհապաղ ճանաչել Կոմիտեի՝ Կոնվենցիայի համապատասխանաբար՝ 31-րդ և 32-րդ հոդվածներով նախատեսված անհատական և միջպետական հաղորդումներ ստանալու և քննարկելու իրավասությունը՝ Կոնվենցիայով նախատեսված բռնությամբ անհետացումից պաշտպանության համակարգի ամրապնդման նպատակով, ինչպես նաև՝ կյանքի կոչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18-րդ հոդվածով ճանաչված իրավունքի իրականացումը:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ինստիտուտը

9. Կոմիտեն գոհունակությամբ նշում է, որ Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակն իր լիազորություններն իրականացնում է երկակի մանդատի շրջանակներում՝ որպես օմբուդսմեն և որպես կանխարգելման ազգային մեխանիզմ՝ Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրության համաձայն, ավելին՝ նախատեսվում է ստեղծել ռազմական օմբուդսմենի ինստիտուտ:

Այնուամենայնիվ, Կոմիտեն մտահոգություն է հայտնում այն ռեսուրսների բացակայության առնչությամբ, որոնք անհրաժեշտ են Գրասենյակին իր մանդատն արդյունավետորեն և անկախ իրականացնելու համար՝ մարդու իրավունքների խթանման և պաշտպանության ազգային կառույցների կարգավիճակին առնչվող սկզբունքներին համապատասխան (Փարիզյան սկզբունքներ):

10. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետության կողմից ձեռնարկվեն անհրաժեշտ քայլեր՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակը ֆինանսական, նյութատեխնիկական և մարդկային ռեսուրսներով ապահովելու ուղղությամբ, որոնք անհրաժեշտ են իր մանդատն արդյունավետորեն և անկախ իրականացնելու համար՝ Փարիզյան սկզբունքներին համապատասխան:

Բռնությամբ անհետացում հանցանքի սահմանումը (1-7-րդ հոդվածներ)

Բռնությամբ անհետացում հանցանքը

11. Նշելով այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի մի շարք հոդվածներ, այդ թվում՝ 131-րդ, 133-րդ, 308-րդ, 309-րդ, 348-րդ և 392-րդ հոդվածները, պարունակում են հատկանիշներ, որոնք կարող են վերաբերել բռնությամբ անհետացմանը՝ Կոմիտեն միաժամանակ շարունակում է մտահոգվել այն հանգամանքով, որ այդ հոդվածները բավարար չեն՝ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով սահմանված՝ բռնությամբ անհետացման հանցակազմի բոլոր կառուցվածքային տարրերը պատշաճորեն ընդգրկելու համար, հետևաբար՝ 4-րդ հոդվածից բխող պարտավորությունները կատարելու համար: Կոմիտեն նաև ափսոսանք է հայտնում այն հարցի առնչությամբ, որ բռնությամբ անհետացումը ազգային օրենսդրության մեջ որպես հանցագործության առանձին տեսակ սահմանված չէ: Կոմիտեն այն կարծիքին է, որ բռնությամբ անհետացումը որպես հանցագործության առանձին տեսակ սահմանելը, ինչը կհամապատասխաներ 2-րդ հոդվածով նախատեսված սահմանմանը և կտարբերակեր դա հանցագործության մյուս տեսակներից, Կողմ պետությանը հնարավորություն կընձեռեր կատարելու 4-րդ հոդվածով սահմանված պարտավորությունը, որը սերտորեն կապված է պայմանագրի՝ օրենսդրությանն առնչվող այլ պարտավորությունների, ինչպես օրինակ՝ 6-րդ, 7-րդ և 8-րդ հոդվածներում նշված պարտավորությունների հետ: Կոմիտեն այն կարծիքին է, որ այդ սահմանմամբ նաև հնարավոր կլինի ճշգրտորեն ընդգրկել բռնությամբ անհետացման հետևանքով խախտված՝ օրենքով սահմանված իրավունքների մեծ մասը: Կոմիտեն ափսոսանք է հայտնում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածին Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 47-րդ հոդվածի համապատասխանության վերաբերյալ տեղեկությունների բացակայության առնչությամբ: Կոմիտեն հետաքրքրված է Քրեական օրենսգրքը վերանայելու, այդ թվում՝ վաղեմության ժամկետի վերաբերյալ 392-րդ հոդվածում կատարված փոփոխության մասին Կողմ պետության կողմից տրամադրված տեղեկություններով (2-րդ, 4-րդ, 6-րդ, 7-րդ և 8-րդ հոդվածներ):

12. Կոմիտեն առաջարկում է Կողմ պետությանն ապահովել Քրեական օրենսգրքի վերանայված տարբերակի լիակատար համապատասխանությունը Կոնվենցիայում առկա պարտավորություններին՝ այն բոլոր փոփոխությունների ներմուծմամբ, որոնք անհրաժեշտ են Կոնվենցիայի դրույթներին համապատասխանելու համար: Մասնավորապես, Կողմ պետությունը պետք է բռնությամբ անհետացումը սահմանի որպես հանցագործության առանձին տեսակ՝ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով նախատեսված սահմանմանը համապատասխան և ապահովի հանցագործության համար պատշաճ պատիժների սահմանումը, որոնցով հաշվի կառնվի դրա չափազանց մեծ վտանգավորության աստիճանը: Կոմիտեն կոչ է անում Կողմ պետությանը բռնությամբ անհետացումը որպես հանցանքի ինքնուրույն տեսակ քրեականացնելիս դիտարկել Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված՝ որոշակի մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքներ սահմանելու հարցը: Այն նաև առաջարկում է Կողմ պետությանն ապահովել, որ մեղմացնող հանգամանքը ոչ մի պարագայում չհանգեցնի պատշաճ պատժի բացակայությանը:

13. Կոմիտեն ցանկանում է ընդգծել բռնությամբ անհետացում հանցագործության շարունակական բնույթը՝ Կոնվենցիայի սկզբունքներին համապատասխան, վկայակոչել սույն հանցագործության վաղեմության ժամկետը կանոնակարգող հոդվածում սահմանված խիստ ժամկետները, ինչպես նաև ցանկանում է ընդգծել, որ դրա համար նախատեսված չէ վաղեմության ժամկետ այն դեպքում, երբ այն ենթադրում է մարդկության դեմ ուղղված հանցագործություն՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածին համապատասխան:

Քրեական պատասխանատվությունը և բռնությամբ անհետացման հարցերով դատական համագործակցությունը (8-15-րդ հոդվածներ)

Բռնությամբ անհետացման դեպքերի քննությունը

14. Կոմիտեն ընդգծում է Կողմ պետության կողմից տրամադրված՝ տեղեկություններ Հատուկ քննչական ծառայություն ստեղծելու մասին, որն իրականացնում է պետական պաշտոնատար անձանց հանցակցության վերաբերյալ քրեական գործերի նախնական քննություն: Այնուամենայնիվ, այն մտահոգություն է հայտնում այն հարցի շուրջ, որ բռնությամբ անհետացում հանցագործության կատարման մեջ կասկածվող պաշտոնատար անձի ծառայողական գործունեությունը կասեցնելը քրեական գործերով քննության ընթացքում միշտ չէ, որ երաշխավորված է (12-րդ հոդված):

15. Կողմ պետությունը պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ քայլեր՝ ապահովելու համար բռնությամբ անհետացման բոլոր ենթադրյալ դեպքերի անհապաղ քննությունը նույնիսկ այն դեպքերում, երբ չի ներկայացվել որևէ պաշտոնական բողոք, ինչպես նաև՝ դրա համար պատասխանատու անձանց՝ իրենց արարքի վտանգավորության աստիճանին համապատասխան պատժի ենթարկելը: Առկա իրավական դաշտն ամրապնդելու ինչպես նաև ապահովելու համար, որ քննության ընթացքը խոչընդոտող բոլոր արարքները, Կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածի 4-րդ կետին համապատասխան, կանխվեն ու պատժվեն, և մասնավորապես՝ ապահովելու համար, որ բռնությամբ անհետացում հանցագործության կատարման մեջ

կասկածվող անձինք հնարավորություն չունենան իրենց կամ այլոց գործողություններով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ազդել քննության ընթացքի վրա, Կոմիտեն առաջարկում է Կողմ պետությանն ընդունել այնպիսի իրավական դրույթներ, որոնցով ուղղակիորեն սահմանվում է հետևյալը. ա) բռնությամբ անհետացում հանցագործության կատարման մեջ կասկածվող ցանկացած պաշտոնատար անձի ծառայողական գործունեությունը կասեցվում է քննության տևողության ժամանակահատվածով, և բ) մեխանիզմ, որով ապահովվում է, որ իրավապահ կամ անվտանգության ապահովման ուժերը՝ քաղաքացիական կամ ռազմական, որոնց անդամները կասկածվում են բռնությամբ անհետացում հանցագործության կատարման մեջ, չեն մասնակցում քննությանը:

Բռնությամբ անհետացումը կանխելու միջոցները (16-23-րդ հոդվածներ)

Անձին վերադարձնելու անթույլատրելիությունը

16. Կոմիտեն նշում է, որ Քրեական օրենսգրքի 16-րդ հոդվածի 3-րդ կետով արգելվում է անձին վերադարձնելը, սակայն բռնությամբ անհետացումը հստակ չի նշվում այն գործոնների շարքում, որոնք կարող են լուրջ վտանգ սպառնալ վերադարձված օտարերկրյա քաղաքացուն: Կոմիտեն մտահոգություն է հայտնում այն մասին, որ բացակայում են տեղեկություններ՝ ա) արտահանձման կամ վտարման դեպքում բռնությամբ անհետացումից խուսափելու երաշխիքների վերաբերյալ, և բ) Հայաստանի կողմից ընդունված ցանկացած դիվանագիտական հավաստիացման վերաբերյալ՝ իր կողմից ապաստան հայցողներին հարևան երկրներ վերադարձնելու առնչությամբ: Ավելին, Կոմիտեն կիսում է Մարդու իրավունքների հարցերով կոմիտեի մտահոգությունը՝ ապաստան հայցողների շուրջ ստեղծված իրավիճակի առնչությամբ, որոնք, Քրեական օրենսգրքի 329-րդ հոդվածի համաձայն, հետապնդվում և պատասխանատվության են ենթարկվում միայն ապօրինի մուտք գործելու հիմքով (CCPR/C/ARM/CO/2, 17-րդ կետ) (16-րդ հոդված):

17. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը դիտարկի անձին վտարելու, վերադարձնելու, հանձնելու կամ արտահանձնելու արգելքն ուղղակիորեն իր ներպետական օրենսդրություն ներմուծելու հարցն այն դեպքերում, երբ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ տվյալ անձին սպառնում է բռնությամբ անհետացման ենթարկվելու վտանգ: Կոմիտեն նաև հորդորում է, որ Կողմ պետությունն ապահովի, որ իրավասու մարմինները խստորեն հետևեն անձի արտահանձման, վերադարձման կամ վտարման կիրառելի ընթացակարգերին, և որ մասնավորապես յուրաքանչյուր դեպքում անցկացվի առանձին քննություն՝ որոշելու համար, թե արդյոք բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ անձին կարող է սպառնալ բռնությամբ անհետացման վտանգ: Կոմիտեն կոչ է անում Կողմ պետությանը զերծ մնալ այն պետությունից դիվանագիտական հավաստիացումներ հայցելուց և ստանալուց, որտեղ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ անձին կարող է սպառնալ բռնությամբ անհետացման վտանգ:

Ազատությունից զրկված անձանց գրանցամատյանը

18. Ազատությունից զրկված անձանց գրանցամատյանների առնչությամբ Կոմիտեն մատնանշում է «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» օրենքի 29-րդ հոդվածը: Այնուամենայնիվ, այն կրկին վկայակոչում է Խոշտանգումների դեմ պայքարի հարցերով կոմիտեի հայտնած մտահոգությունն (CAT/C/ARM/CO/3, 11-րդ կետ) այն հարցի առնչությամբ, որ ոստիկանության ծառայողները գործնականում պատշաճորեն չեն գրանցում ազատությունից զրկելու բոլոր ժամկետները (17-րդ և 22-րդ հոդվածներ):

19. **Կողմ պետությունը պետք է անհրաժեշտ քայլեր ձեռնարկի՝ ապահովելու համար, որ.**

ա) **ազատությունից զրկված բոլոր անձանց մասին տեղեկություններն առանց որևէ բացառության գրանցվեն գրանցամատյաններում և (կամ) գրառումներում՝ արձանագրությունների օրինակելի ձևերին համապատասխան, և որ դրանցում առկա տեղեկությունները առնվազն պարունակեն Կոնվենցիայի 17-րդ հոդվածի 3-րդ կետով պահանջվող տեղեկությունները,**

բ) **ազատությունից զրկված անձանց առնչությամբ բոլոր գրանցամատյանները և (կամ) գրառումները պատշաճորեն և անհապաղ լրացվեն ու թարմացվեն,**

գ) **ազատությունից զրկված անձանց առնչությամբ բոլոր գրանցամատյանները և (կամ) գրառումները պարբերաբար ստուգվեն և անհամապատասխանություններ հայտնաբերելու դեպքում պատասխանատու պաշտոնյաները ենթարկվեն պատասխանատվության:**

Ազգային կանխարգելիչ մեխանիզմը

20. Կոմիտեն գոհունակությամբ նշում է, որ Կողմ պետությունը 2006 թվականին Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրությունը վավերացնելուց հետո Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանին վերապահել է ազգային կանխարգելիչ մեխանիզմի գործառույթը: Այն նաև նշում է, որ Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման հարցերով ենթակոմիտեն բազմաթիվ կարևոր առաջարկություններ է արել՝ 2013 թվականին ազգային կանխարգելման մեխանիզմի առնչությամբ իր կողմից Հայաստան կատարած խորհրդատվական այցից հետո (տե՛ս CAT/OP/ARM/1): Այնուհանդերձ, Կոմիտեն մտահոգություն է հայտնում ազգային կանխարգելման մեխանիզմի համար բավարար օրենսդրական հիմքի բացակայության, ինչպես նաև դրա գործունեության մեջ քաղաքացիական հասարակության ինստիտուցիոնալացված մասնակցությունն ապահովող անբավարար բյուջետային միջոցների առնչությամբ: Կոմիտեն հաշվի է առնում պատվիրակության կողմից տրամադրված՝ «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» օրենքում փոփոխություն կատարելու վերաբերյալ շարունակական բնույթ կրող քննարկումների մասին տեղեկությունները (17-րդ հոդված):

21. **Կողմ պետությունը պետք է ապահովի, որ Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակը տիրապետի բավարար ֆինանսական, մարդկային և տեխնիկական ռեսուրսների՝ ազգային կանխարգելման մեխանիզմի իր դերն արդյունավետորեն կատարելու համար, և որ բոլոր համապատասխան կառավարման մարմինները թույլատրեն ու հնարավորություն տան Գրասենյակին իրականացնելու իր մանդատը՝ լիարժեք**

համապատասխանելով Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրության դրույթներին:

Կոնվենցիայի վերաբերյալ անցկացվող վերապատրաստում

22. Մատնանշելով իրավապահ մարմինների աշխատակիցների և դատախազների համար անցկացված մարդու իրավունքների վերաբերյալ անցկացվող վերապատրաստումը՝ Կոմիտեն միաժամանակ ավսոսանք է հայտնում իրավապահ մարմինների՝ քաղաքացիական կամ ռազմական, բժշկական անձնակազմի, պետական պաշտոնյաների և ազատությունից զրկված ցանկացած անձի արգելանքի տակ պահելու կամ նրա հետ վարվեցողության մեջ ներգրավված այլ անձանց համար Կոնվենցիայի դրույթների շուրջ վերապատրաստում անցկացնելու մասին տեղեկությունների բացակայության առնչությամբ (23-րդ հոդված):

23. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը ձեռնարկի անհրաժեշտ միջոցներ՝ ապահովելու համար, որ իրավապահ մարմինների զինվորական և քաղաքացիական կազմի բոլոր աշխատակիցները, բժշկական անձնակազմը, պետական պաշտոնյաները և ցանկացած այլ անձ, որը կարող է ներգրավված լինել ազատությունից զրկված անձանց արգելանքի տակ պահելու կամ նրա հետ վարվեցողության մեջ, այդ թվում՝ դատավորները, դատախազները կամ արդարադատություն իրականացնելու համար պատասխանատու այլ ծառայողներ պարբերաբար ստանան Կոնվենցիայի դրույթների վերաբերյալ համապատասխան տեղեկություններ՝ 23-րդ հոդվածին համապատասխան:

Հատուցման միջոցները և երեխաներին բռնությամբ անհետացումից պաշտպանելու միջոցները (24-րդ և 25-րդ հոդվածներ)

Հատուցում և արագ, արդարացի ու արդյունավետ փոխհատուցում ստանալու իրավունքը

24. Կոմիտեն շարունակում է մտահոգվել այն հարցի բացատրության բացակայության կապակցությամբ, թե ինչպես է Քրեական օրենսգրքի 58-րդ ու 80-րդ հոդվածների և Կողմ պետությունում այլ կիրառելի օրենսդրության համաձայն՝ անձին տուժող ճանաչելու և իրավահաջորդ ընտրելու հայեցողական լիազորությունը համապատասխանում Կոնվենցիայի 24-րդ հոդվածին: Կոմիտեն ավսոսանք է հայտնում Կողմ պետության օրենսդրության մեջ առկա «տուժող» հասկացության՝ սահմանափակող բնույթ կրող սահմանման առնչությամբ (24-րդ հոդված):

25. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունը ձեռնարկի անհրաժեշտ միջոցներ՝ ապահովելու համար Քրեական օրենսգրքում և Հայաստանի Հանրապետության այլ կիրառելի օրենսդրության մեջ առկա «տուժող» հասկացության սահմանման լիարժեք համապատասխանությունը Կոնվենցիայի 24-րդ հոդվածի 1-ին կետին:

26. Մատնանշելով Քրեական օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի և Հայաստանի Հանրապետության «Սոցիալական աջակցության մասին» օրենքի համաձայն տուժողների իրավունքներին վերաբերող որոշակի իրավական դրույթներ՝ Կոմիտեն միաժամանակ մտահոգված է այն հանգամանքով, որ Կողմ պետության օրենսդրության մեջ առկա չէ

հատուցման համապարփակ համակարգի վերաբերյալ որևէ դրույթ, որը լիովին համապատասխանում է Կոնվենցիայի 24-րդ հոդվածի 4-րդ ու 5-րդ կետերի պահանջներին և կիրառելի է բռնությամբ անհետացման բոլոր դեպքերի համար: Ավելին, Կոմիտեն մտահոգված է այն հանգամանքով, որ անհետացած անձի ճակատագրի մասին ճշմարտությունն իմանալու տուժողի իրավունքը հստակ երաշխավորված չէ (24-րդ հոդված):

27. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ընդունի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցներ՝

ա) երաշխավորելու համար բռնությամբ անհետացման հետևանքով անմիջական վնաս կրած բոլոր անձանց՝ արագ, արդարացի ու արդյունավետ փոխհատուցում և հատուցման մյուս բոլոր ձևերն ստանալու իրավունքը, այդ թվում՝ վերադարձ, վերականգնում, բավարարում, ինչպես նաև նրանց արժանապատվության և համբավի վերականգնում ու դեպքը չկրկնվելու երաշխիքներ՝ առանց անհետացած անձի մահն ապացուցելու անհրաժեշտության՝ Կոնվենցիայի 24-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ կետերին համապատասխան,

բ) օրենսդրության մեջ ներառելու համար հստակ ձևակերպված դրույթ տուժողների՝ բռնությամբ անհետացման հանգամանքների և անհետացած անձի ճակատագրի մասին ճշմարտությունն իմանալու իրավունքի վերաբերյալ:

Երեխաների տեղափոխման վերաբերյալ օրենսդրությունը

28. Նշելով այն հանգամանքը, որ Քրեական օրենսգրքի 20-րդ գլխով նախատեսվում է ընտանիքի և երեխայի շահերի դեմ ուղղված հանցագործությունների համար պատասխանատվություն՝ Կոմիտեն միաժամանակ ափսոսանք է հայտնում, որ Կողմ պետության քրեական օրենսդրության մեջ առկա չեն դրույթներ, որոնցով որոշակիորեն քրեականացվում է Կոնվենցիայի 25-րդ հոդվածի 1-ին կետում նշված՝ երեխաների տեղափոխմանն առնչվող վարքագիծը (25-րդ հոդված):

29. Կոմիտեն առաջարկում է, որ Կողմ պետությունն ընդունի անհրաժեշտ օրենսդրական միջոցներ՝ Կոնվենցիայի 25-րդ հոդվածի 1-ին կետում նկարագրված գործողությունները որպես հանցանքի առանձին տեսակներ նախատեսելու համար և այդ գործողությունների համար այնպիսի պատիժներ սահմանելու համար, որոնք պետք է համապատասխանեն դրանց խիստ մեծ վտանգավորության աստիճանին:

Դ. Տարածումը և հետագա միջոցառումները

30. Կոմիտեն ցանկանում է կրկին վկայակոչել Կոնվենցիայի վավերացմամբ պետությունների կողմից ստանձնած պարտավորությունները և հորդորում է Կողմ պետությանն ապահովել իր կողմից ընդունված բոլոր միջոցների լիարժեք համապատասխանությունը Կոնվենցիայի վավերացմամբ ստանձնած պարտավորություններին և այլ համապատասխան միջազգային փաստաթղթերին՝ անկախ դրանց բնույթից կամ այն մարմնից, որից դրանք բխում են: Մասնավորապես, Կոմիտեն հորդորում է Կողմ պետությանն ապահովել բռնությամբ անհետացման բոլոր դեպքերի արդյունավետ քննության իրականացումը և Կոնվենցիայով սահմանված կարգով տուժողների իրավունքների լիարժեք պահպանությունը:

31. Կոմիտեն նաև ցանկանում է ընդգծել բռնությամբ անհետացման առանձնապես ծանր ազդեցությունը կանանց և երեխաների՝ մարդու իրավունքների վրա: Բռնությամբ անհետացման ենթարկված կանայք մասնավորապես խոցելի են սեռական և գենդերային բռնության այլ ձևերի նկատմամբ: Մասնավորապես մեծ է հավանականությունը, որ կանայք, որոնք անհետացած անձանց հարազատներն են, կրեն լուրջ սոցիալական և տնտեսական դժվարություններ ու ենթարկվեն բռնության, հետապնդման ու բռնաճնշման՝ իրենց սիրելիներին գտնելու փորձերի հետևանքով: Ինքնին իրենց կողմից անհետացման ենթարկվելու պատճառով կամ իրենց հարազատների անհետացման հետևանքները կրելու պատճառով բռնությամբ անհետացումից տուժած երեխաները հատկապես խոցելի են մարդու իրավունքների բազմաթիվ խախտումների, այդ թվում՝ ինքնությունը փոփոխելու հանդեպ: Այս համատեքստում Կոմիտեն հատուկ ընդգծում է Կողմ պետության կողմից Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքները կիրարկելիս և պարտավորությունները կատարելիս գենդերային հարցերով հեռանկարների ու երեխայի հարցերով զգուշավորություն դրսևորող մոտեցումների կիրառումն ապահովելու անհրաժեշտությունը:

32. Խրախուսվում է Կողմ պետության կողմից ապահովել Կոնվենցիայի, Կոնվենցիայի 29-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն ներկայացված զեկույցի, Կոմիտեի կողմից կազմված խնդիրների ցանկին դրա գրավոր պատասխանների և սույն եզրափակիչ դիտարկումների լայնածավալ տարածման ապահովումը՝ դատական, օրենսդրական և վարչական մարմինների, քաղաքացիական հասարակության և Կողմ պետության տարածքում գործող հասարակական կազմակերպությունների ու լայն հասարակության շրջանում իրազեկվածությունը բարձրացնելու նպատակով: Կոմիտեն նաև խրախուսում է Կողմ պետությանը խթանելու քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը սույն եզրափակիչ դիտարկումներին համապատասխան ձեռնարկված գործողություններին:

33. Կոմիտեի գործունեության կարգին համաձայն՝ Կողմ պետությունը պետք է առնվազն մինչև 2016 թվականի փետրվարի 13-ը ներկայացնի վերոնշյալ 12-րդ, 19-րդ և 27-րդ կետերում Կոմիտեի կողմից արված առաջարկություններին ի պատասխան ձեռնարկված գործողությունների վերաբերյալ համապատասխան տեղեկություններ:

34. Կոնվենցիայի 29-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ Կոմիտեն նաև պահանջում է Կողմ պետությունից մինչև 2021 թվականի փետրվարի 13-ը ներկայացնել իր բոլոր առաջարկություններին ի պատասխան ձեռնարկված գործողությունների մասին որոշակի, թարմացված տեղեկություններ՝ Կոնվենցիայով սահմանված պարտավորությունների կատարման մասին որևէ այլ նոր տեղեկությունների հետ համատեղ: Այս տեղեկությունները պարունակող փաստաթուղթը պետք է կազմվի՝ Կոնվենցիայի կողմ հանդիսացող պետությունների կողմից 29-րդ հոդվածի համաձայն ներկայացվող զեկույցների ձևի և բովանդակության մասին ուղեցույցի 39-րդ կետին համապատասխան (CED/C/2): Կոմիտեն խրախուսում է Կողմ պետությանը խթանելու և դյուրացնելու այս տեղեկությունների կազմման գործում քաղաքացիական հասարակության, մասնավորապես՝ տուժողների հարազատների կազմավորումների մասնակցությունը:

**Համընդհանուր պարբերական դիտարկման Աշխատանքային խմբի
զեկուցի (*A/HRC/29/11*) և Հայաստանի Հանրապետության կողմից
ընդունված հանձնառությունների (*A/HRC/29/11/Add.1*) մասնակի ոչ
պաշտոնական թարգմանություն**

1. Հայաստանի Հանրապետությունն աջակցում է Համընդհանուր պարբերական դիտարկման գործընթացին որպես արդյունավետ գործիքի, որը նպաստում է երկրներում մարդու իրավունքների իրավիճակի բարելավմանն ու հանդիսանում է գործուն մեխանիզմ դրական զարգացումների և մարտահրավերների գնահատման համար: Միևնույն ժամանակ մենք կարևորում ենք այս գործընթացի հնարավորությունը նպաստելու փորձի փոխանակմանն ու երկրների միջև համագործակցության ամրապնդմանը:
2. Հայաստանին ուղղված հանձնարարականները մանրամասն ուսումնասիրվել են համապատասխան նախարարությունների և գերատեսչությունների կողմից, ինչի արդյունքում և ձևավորվել են ՀՀ դիրքորոշումները:

120.1 – Վավերացնել «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրին կից երկրորդ կամընտիր արձանագրությունը (Կոստա Ռիկա, Թուրքիա):

Ընդունելի է մասամբ; մահապատիժը որպես պատժամիջոց Հայաստանում փաստացի չի կիրառվել սկսած 1990 թվականից, իսկ 2003 թվականին ընդունված նոր Քրեական օրենսգրքի համաձայն մահապատիժը որպես պատժամիջոց չի սահմանված:

120.2. Վավերացնել «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրին կից երկրորդ կամընտիր արձանագրությունը՝ ուղղված մահապատժի վերացմանը (Մոնտենեգրո):

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.1 կետը:

120.3. Միանալ «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրին կից երկրորդ կամընտիր արձանագրությանը (Էստոնիա):

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.1 կետը:

120.4. Վավերացնել «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրին կից երկրորդ կամընտիր արձանագրությունը և ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ ներքին օրենսդրական միջոցները՝ հնարավորինս շուտ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը վավերացնելու համար. (Իտալիա)

«Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրին կից երկրորդ կամընտիր արձանագրությունը –

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.1 կետը

Հռոմի կանոնադրության վավերացում – **Ընդունելի է մասամբ**: Գործընթացի շարունակականության ապահովումը կապված է Սահմանադրական բարեփոխումների ընթացքի հետ:

120.5. Վավերացնել «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրին կից կամընտիր արձանագրությունը և ընդունել հարցումների ու հաղորդագրությունների՝ դրանում ամրագրված մեխանիզմները (Ուրուգվայ)

Ընդունելի է, ներառված է 2015 թվականի փետրվարի 27-ի որոշմամբ հաստատված Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ծրագրի մեջ:

120.6. Վավերացնել «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրին կից կամընտիր արձանագրությունը, ինչպես նաև «Երեխաների իրավունքների մասին» կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրությունը՝ հաղորդագրությունների հետ կապված ընթացակարգի մասին (Պորտուգալիա):

«Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրին կից կամընտիր արձանագրությունը - **Ընդունելի է**, տես 120.5 կետը

«Երեխաների իրավունքների մասին» կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրությանը՝ հաղորդագրությունների հետ կապված ընթացակարգ – **ընդունելի է մասամբ**; անհրաժեշտ է նախևառաջ կատարել ուսումնասիրություն՝ պարզելու համար ներպետական օրենսդրության համապատասխանությանը:

120.7. Վավերացնել «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիան (Դրղըզստան):

Ընդունելի է, վավերացման աշխատանքներն ընթացքում են, կատարվում են հայերեն տեքստի խմբագրական որոշ շտկումներ:

120.8. Արագացնել «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիայի վավերացման համար իրականացվող գործընթացը (Ռուանդա)

Ընդունելի է, տես 120.7 կետը

120.9. Իսթանբուլի «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիայի վավերացմանն ուղղված ջանքերը (Ֆիլիպիններ)

Ընդունելի է, տես 120.7 կետը

120.10. Շարունակել «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիայի վավերացման ընթացակարգը (Կենտրոնական Աֆրիկյան Հանրապետություն)

Ընդունելի է, տես 120.7 կետը

120.11. Շարունակել և արագացնել «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիայի վավերացման գործընթացը (Ինդոնեզիա)

Ընդունելի է, տես 120.7 կետը

120.12 - Դիտարկել «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիայի վավերացման գործընթացն արագացնելու հարցը (Եգիպտոս)

Ընդունելի է, տես 120.7 կետը

120.13. Վավերացնել «Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիան և միանալ «Երեխաների իրավունքների մասին» կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրությանը՝ հաղորդագրությունների հետ կապված ընթացակարգի մասին (Սիերա Լեոնե)։

«Բոլոր միգրանտ աշխատողների և նրանց ընտանիքների անդամների իրավունքների պաշտպանության մասին» միջազգային կոնվենցիա - **Ընդունելի է**, տես 120.7 կետը

«Երեխաների իրավունքների մասին» կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրությանը՝ հաղորդագրությունների հետ կապված ընթացակարգ - **ընդունելի է մասամբ**. այս հարցին հնարավոր կլինի անդրադառնալ նշված փաստաթղթին գործող ներքին օրենսդրության համապատասխանությունը պարզելուց հետո:

120.14. Վավերացնել «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրությունը (Բենին)

Ընդունելի է մասամբ, «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիային կից կամընտիր արձանագրության վավերացմանը, Հայաստանի Հանրապետությունը կարող է անդրադառնալ միայն հաշմանդամության ոլորտում հավասար հնարավորություններ և հավասար պայմաններ ապահովող իրավական դաշտի ամրագրումից և համապատասխան միջոցառումներ իրականացնելուց հետո:

120.15. Դիտարկել «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրության և Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրության վավերացումն արագացնելու հարցը (Կորեայի Հանրապետություն).

«Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն - **ընդունելի է մասամբ**, տես 120.14 կետը

Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրություն - **ընդունելի է մասամբ**, տես 120.4 կետը

120.16. Միանալ և ամբողջությամբ համապատասխանեցնել ազգային օրենսդրությունը Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությանը, մասնավորապես՝ Միջազգային քրեական դատարանի հետ անհապաղ և լիարժեքորեն համագործակցելու մասին դրույթներ ներառելու միջոցով (Մոնտենեգրո)

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.4 կետը

120.17. Վավերացնել Միջազգային քրեական դատարանի՝ 1999 թվականին ստորագրված Հռոմի կանոնադրությունը և կիրառել այն ազգային օրենսդրության մեջ (Ուրուգվայ)

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.4 կետը

120.18. Գործողություններ ձեռնարկել Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրության վավերացման ընթացակարգերն ավարտելու նպատակով (Ռումինիա).

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.4 կետը

120.19. Վավերացնել Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը (Լեհաստան) (Սլովենիա) (Ավստրիա) (Բենին) (Կոստա Ռիկա)

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.4 կետը

120.20. Վավերացնել Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրությունը (Չիլի).

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.4 կետը

120.21. Վավերացնել Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը և ամբողջությամբ համապատասխանեցնել ազգային օրենսդրությունը՝ ըստ այդ կանոնադրությամբ նախատեսված պարտավորությունների (Լատվիա)

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.4 կետը

120.22. Վավերացնել Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը և ամբողջությամբ համապատասխանեցնել ազգային օրենսդրությունը այդ կանոնադրությանը (Բուլղարիա) (Էստոնիա)։

Ընդունելի է մասամբ, տես 120.4 կետը

120.23. Դիտարկել ԱՄԿ–ի թիվ 189 կոնվենցիայի վավերացման հարցը (Ֆիլիպիններ)

Ընդունվում է մասամբ; հաշվի առնելով, որ «Տնաշխատների մասին» ԱՄԿ թիվ 189 կոնվենցիայով կարգավորվող հարաբերությունները վերաբերում են տնային տնտեսությունում կամ տնային տնտեսության համար կատարվող աշխատանքին, որի տարածվածության առնչությամբ Հայաստանում բացակայում է հստակ տեղեկատվությունը՝ անհրաժեշտ է իրականացնել համապատասխան վերլուծություններ, որոնց հիման վրա կարող է ձևավորվել փաստաթղթի վավերացման նպատակահարմարության վերաբերյալ դիրքորոշումը։

120.24. Ամրապնդել կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության մասին օրենսդրությունը համապատասխան օրինագիծ ընդունելու և Եվրոպայի խորհրդի Ստամբուլի կոնվենցիային միանալու միջոցով (Թուրքիա)

Ընդունելի է; նախատեսվում է համապատասխան քայլերի իրականացում ստորագրումն ապահովելու համար, քննարկվում է նաև «Ընտանեկան բռնության մասին» առանձին օրենքի մշակման հնարավորությունը։

120.25. Անհապաղ միանալ Ստամբուլի կոնվենցիային և հնարավորինս շուտ իրականացնել ազգային ռազմավարություն՝ երեխաների նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերը՝ ներառյալ երեխաների թրաֆիքինգը կանխարգելելու և պատժելու համար (Բելգիա)։

Ընդունելի է; տես 120.24 կետը

120.26. Ձեռնարկել անհրաժեշտ գործողություններ ընտանեկան բռնության գործերով քրեական հետապնդում իրականացնելու ուղղությամբ և վավերացնել «Կանանց նկատմամբ բռնության ու ընտանեկան բռնության

կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Ստամբուլի կոնվենցիան (Իտալիա)

Ընդունելի է; տես 120.24 կետը

120.27. Առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել դատաիրավական բարեփոխումների գործընթացին՝ ամրապնդելով իրավական շրջանակը (Տաջիկստան)

Ընդունելի է, Հայաստանը շարունակելու է իրականացնել դատաիրավական բարեփոխումները:

120.28. Շարունակել ամրապնդել մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ինստիտուտները՝ ներառյալ դատական իշխանության անկախությունը (Կոստա Ռիկա)

Ընդունելի է; ՀՀ օրենսդրությունն արգելում է դատավորի գործունեությանը օրենքով չնախատեսված միջամտությունը:

120.29. Հատկացնել բավարար ֆինանսական միջոցներ Մարդու իրավունքների պաշտպանին և ապահովել մարզային գրասենյակների աշխատանքի շարունակականությունը (Էստոնիա)

Ընդունելի է, իրականացվում է: Ներկայումս մարզային գրասենյակներից երեքը գործում են: Կառավարությունը տարեցտարի ավելացնում է Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի ֆինանսավորումը:

120.30. Շարունակել ամրապնդել Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի մանդատը և ընդլայնել դրա աշխատանքները՝ ներառելով այն մարզերը, որտեղ կառույցը դեռ ներկայացված չէ, ինչպես նաև ամբողջությամբ և առանց հետաձգման իրականացնել Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից ներկայացվող առաջարկությունները (Ֆինլանդիա)

Ընդունելի է, տես 120.29 կետը

120.31. Ակտիվորեն ներգրավել քաղաքացիական հասարակությանը 2014-2016 թվականների Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ծրագրի իրականացման գործում և այդ նպատակով ֆորմալ երկխոսություն նախաձեռնել քաղաքացիական հասարակության հետ՝ Միջոցառումների ծրագրի իրականացման ավելի արդյունավետ մոնիթորինգ ապահովելու համար (Շվեդիա)

Ընդունելի է, քաղաքացիական հասարակությունը Մարդու իրավունքների ռազմավարության իրականացման հարցում ՀՀ կառավարության ակտիվ գործընկերն է:

120.32. Տրամադրել բոլոր անհրաժեշտ մարդկային և նյութական ռեսուրսները 2014 թվականի փետրվարին Հայաստանի Կառավարության կողմից ընդունված՝ Միջոցառումների ծրագրի իրականացման համար՝ այդ ծրագրում նշված ոլորտներում խոցելի խմբերի իրավունքներն ապահովելու նպատակով (Միացյալ Արաբական Էմիրություններ)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.33. Ձեռնարկել բոլոր միջոցները Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ծրագրի հետագա իրականացման համար, մասնավորապես՝ Պետական բյուջեից բավարար միջոցներ հատկացնելով (Ինդոնեզիա)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.34. Ամրապնդել երեխաների իրավունքների պաշտպանությունը (Լիբանան)

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.35. Համապարփակ ձևով խթանել երեխաների իրավունքների ավելի համակողմանի պաշտպանությունը (Տաջիկստան)

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.36. Ապահովել երեխաների իրավունքների ավելի արդյունավետ պաշտպանությունը (Հունաստան).

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.37. Շարունակել ջանքեր գործադրել՝ ուղղված երեխաների իրավունքների խթանմանն ու պաշտպանությանը (Իրանի Իսլամական Հանրապետություն).

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.38. Խրախուսել երեխաների իրավունքների ավելի արդյունավետ պաշտպանությունը (Ղազախստան)

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.39. Երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ազգային ծրագրի նպատակներով նախատեսել անհրաժեշտ ռեսուրսներ և ամուր հիմքերի վրա դնել դրա իրականացումը, հատկապես

փակ ու կիսափակ հիմնարկներում գտնվող երեխաների առնչությամբ (Լիտվա)։

Ընդունելի է, իրականացվում է։

120.40. Հաշվի առնելով Կառավարության կողմից Երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի ընդունումը՝ շարունակել իրականացնել երեխաների կրթության և առողջության իրավունքը (Ռուսաստանի Դաշնություն)

Ընդունելի է, իրականացվում է։ Հանրակրթության ոլորտում բարեփոխումները հիմնականում ուղղված են որակի բարելավմանն ու մատչելիության բարձրացմանը։ Ուստի շարունակվելու են ՀՀ պետական բյուջեից այդ ուղղությամբ տրվող հատկացումները։

120.41. Անհրաժեշտ ռեսուրսներ հատկացնել երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունների և ծրագրերի իրականացման, այդ թվում՝ խոցելի վիճակում գտնվող երեխաների լիարժեք հայտնաբերման և մոնիթորինգի, ինչպես նաև նրանց շահերի պաշտպանության համար (Բելառուս)։

Ընդունելի է, իրականացվում է։

120.42. Շարունակել խթանել և պաշտպանել երեխաների իրավունքները՝ միաժամանակ մշակելով երեխաների խոցելի խմբերի համար նախատեսված հատուկ ծրագրեր (Ջիբութի)

Ընդունելի է, իրականացվում է։ ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսվելու են միջոցներ խոցելի խմբերի երեխաների կրթության իրավունքի ապահովման նպատակով։ Մասնավորապես իրականացվելու են ազգային փոքրամասնությունների երեխաների՝ իրենց մայրենի լեզվով ուսուցման համար դասագրքերի հրատարակման և ուսուցիչների վերապատրաստման ծրագրերը։

120.43. Նախատեսել լրացուցիչ միջոցներ՝ մարդու իրավունքների մշակույթի մասին իրազեկվածությունը բարձրացնելու նպատակով (Լիբանան)

Ընդունելի է, իրականացվում է։

120.44. Քաղաքացիական հասարակության հետ իրական երկխոսություն նախաձեռնել և ՀԿ-ներին ներգրավել որոշումների ընդունման գործընթացում՝ բոլոր մակարդակներում (Էստոնիա)

Ընդունելի է, Կառավարությունը ՀԿ-ների հետ մշտական երկխոսության մեջ է, ՀԿ-ները մի շարք նախաձեռնությունների, այդ թվում օրենսդրական վերափոխումների հեղինակ են։

120.45. Համապատասխան պայմանագրային մարմիններին ներկայացնել ժամանակին չներկայացված բոլոր զեկույցները (Սիերա Լեոնե)

Ընդունելի է, պայմանագրային մարմիններին զեկույցների ներկայացման գործընթացը վերահսկվում է ՀՀ կառավարության կողմից:

120.46. Պաշտոնական այցով երկիր հրավիրել ՄԱԿ-ի դատավորների և փաստաբանների անկախության հարցերով հատուկ զեկույցողին (Գերմանիա)

Ընդունելի է, Հայաստանը 2006 թվականից սկսած բաց հրավեր է փոխանցել ՄԱԿ-ի հատուկ ընթացակարգերին, վերջինս ենթադրում է, որ ցանկացած հատուկ զեկույցող կարող է այցելել Հայաստան:

120.47. Գործողություններ ձեռնարկել խտրականության բոլոր ձևերի դեմ պայքարի նպատակով (Մարոկկո)

Ընդունելի է; Հայաստանի Հանրապետությունում խտրականության բացառումը սահմանադրական սկզբունք է, որն ապահովվում է օրենսդրական նորմերով և գործնականում:

120.48. Ապահովել խտրականության բացառման սկզբունքի կիրառումը և ընդունել խտրականությունը բացառելու վերաբերյալ համապարփակ օրենք (Նիդեռլանդներ)

Ընդունելի է, ՀՀ արդարադատության նախարարությունը ուսումնասիրել է ՀՀ օրենսդրության համապատասխանությունը խտրականության արգելմանը վերաբերող միջազգային իրավական նորմերին, ինչպես նաև 2014 թվականին քննարկվել է «խտրականության դեմ պայքարի մասին» առանձին օրենք ընդունելու հարցը: Այս խնդրի վերաբերյալ անց են կացվել հանրային քննարկումներ, որոնց արդյունքների մասին տեղեկացվել է Կառավարությանը: Համապատասխանաբար քննարկվել է Օրենքի ընդունման նպատակահարմարության հարցը:

120.49. Վերսկսել համապատասխան գործողությունները, ինչպես նաև ընդունել խտրականությունը բացառելու վերաբերյալ համապարփակ օրենք և ամբողջությամբ կիրառել այն (Չեխիայի Հանրապետություն)

Ընդունելի է: Տե՛ս կետ 120.48

120.50. Ընդունել առանձին օրենք՝ խտրականության դեմ պայքարի նպատակներով (Նորվեգիա)

120.51. Ընդունել համապարփակ օրենք խտրականության բոլոր ձևերի, մասնավորապես՝ կանանց նկատմամբ խտրականության դեմ պայքարի նպատակներով (Իտալիա)

Ընդունելի է, տես 120.48-ը, 2013 թվականի մայիսի 20-ին ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունել է «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենքը:

120.52. Ընդունել օրենք հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ հավասար վերաբերմունք ապահովելու նպատակով՝ համաձայն «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի, և գործուն կերպով կիրառել այն, ինչպես նաև արգելել սեռական կողմնորոշման ու գենդերային ինքնության հիմքով խտրականությունը և ապահովել ԼԳԲՏ անձանց արդյունավետ պաշտպանությունը (Ավստրիա)

Ընդունելի է: Մշակվել է «ՀՀ-ում հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և սոցիալական ներառման մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը, որի հիմնական նպատակն է հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառման ապահովումը, ինչը բխում է կոնվենցիայի պահանջներից: Տես նաև 120.48-ը

120.53. Մեծացնել գենդերային հավասարության մասին օրենքի կիրառման արդյունավետությունը, հատուկ ուշադրություն դարձնել կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնության հարցերին, ինչպես նաև բռնությունը կանխարգելելու և բռնության զոհերին պաշտպանելու նպատակով ընդունել անհրաժեշտ օրենք (Լիտվա)

Ընդունելի է, իրականացվում է, դիտարկվում է առանձին օրենքի ընդունման հնարավորությունը:

120.54. Ընդունել հատկապես խտրականության, մասնավորապես՝ գենդերային հիմքով խտրականության դեմ պայքարին նպատակաուղղված առանձին օրենք (Մեքսիկա)

Ընդունելի է, տես 120.48 կետը:

120.55. Ընդունել համապարփակ օրենք՝ խտրականությանը հակազդելու նպատակով և քայլեր ձեռնարկել, որպեսզի այդ օրենքում կամ գործող օրենքում ամրագրված հավասարությունը գործնականում ապահովվի (Իռլանդիա).

Ընդունելի է, տես 120.48 կետը

120.56. Ընդունել խտրականության և կանանց ու տղամարդկանց հավասարության մասին համապարփակ օրենք (Լեհաստան)

Ընդունելի է, տես 120.48 և 120.51 կետերը

120.57. Շարունակաբար ապահովել, որ տղամարդկանց և կանանց անհավասարության խնդիրներին վերաբերող օրենքների ու

քաղաքականության իրականացման նպատակով տրամադրվեն համապատասխան մարդկային և ֆինանսական ռեսուրսներ (Ֆիլիպիններ)

Ընդունելի է, պետական ֆինանսավորմամբ իրականացվում են բազմաթիվ ազգային ծրագրեր:

120.58. Շարունակել ջանքեր գործադրել տղամարդկանց և կանանց միջև հավասարության ամրապնդման, մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի և ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպանության նպատակով (Ռուսաստանի Դաշնություն)

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.59. Խթանել գենդերային հավասարության մասին գործող օրենսդրության կիրառումը (Իսպանիա)

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.60. Ավելի շատ ռեսուրսներ ներդնել գենդերային հավասարության և աշխատանքի շուկայում գենդերային հավասարության մասին օրենքի կիրարկման գործում (Շվեյցարիա)

Ընդունելի է, իրականացվում է: 2014 թվականի հունվարի 1-ից ուժի մեջ է մտել «Զբաղվածության մասին» ՀՀ օրենքը, որով մինչև 3 տարեկան երեխա խնամող կանայք ճանաչվում են անմրցունակ և ձեռք բերում անմիջապես ծրագրերում ընդգրկվելու հնարավորություն: Բացի այդ օրենքում ներմուծվել է «աշխատանքից ազատման ոիսկ ունեցող անձ» հասկացությունը և նախատեսված է այս խմբի անձանց աշխատանքից ազատման ոիսկը կանխարգելելու նպատակով կազմակերպել մասնագիտական ուսուցման դասընթացներ:

120.61. Ամրապնդել գենդերային անհավասարության նվազեցմանն ուղղված միջոցները (Ալժիր)

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.62. Ավելի ամրապնդել գենդերային հավասարության ավելի արդյունավետ խթանմանն ուղղված ջանքերը (Ղազախստան)

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.63. Կիրառել գենդերային հավասարության ու խտրականությունից կանանց իրավական պաշտպանության ապահովմանն ուղղված օրենսդրական մեխանիզմներ (Տաջիկստան)

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.64. Մշակել մարդու իրավունքների խտրականությանը վերաբերող ծրագրերին և քաղաքականությանը գենդերային հիմնահարցերն արտացոլող մոտեցում, ինչպես նաև ձեռնարկել անհրաժեշտ քայլեր՝ հասարակության մեջ կանանց և սեռական փոքրամասնությունների դեմ ուղղված վերաբերմունքի ու կարծրատիպերի մասին իրազեկվածության բարձրացման համար (Ալբանիա);

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.65. Շարունակել ջանքեր գործադրել գենդերային հավասարություն ապահովելու նպատակով (Կուբա);

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.66. Կրկնապատկել շարունակաբար դրսևորվող գենդերային խտրականության խնդրի հաղթահարմանն ուղղված ջանքերը (Ռուանդա)

Ընդունելի է մասամբ, քանի որ փաստացի ճշգրիտ չէ՝ կան գենդերային խտրականության միայն առանձին հազվադեպ դեպքեր:

120.67. Ամրապնդել գենդերային հավասարության խթանմանն ուղղված ջանքերը (Հունաստան);

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.68. Ամուր հիմքերի վրա դնել գենդերային հավասարությունը խթանելուն և ապահովելուն նպատակաուղղված միջոցների իրականացումը (Կիպրոս);

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.69. Ավելի ու ավելի շատ ջանքեր գործադրել, մասնավորապես՝ օրենսդրական միջոցներով, կանանց նկատմամբ խտրականությունը վերացնելու նպատակով (Ավստրիա);

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.70. Ձեռնարկել կանանց նկատմամբ խտրականության դեմ ուղղված իրական միջոցներ, այդ թվում՝ գենդերային հավասարակշռությունը խթանելու նպատակով օրենք ընդունելը և գենդերային հավասարության վերաբերյալ Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի դիրքորոշումն ամրապնդելու նպատակով քայլեր ձեռնարկելը (Գերմանիա)

Ընդունելի է, իրականացվում է; տես 120.51 կետը: Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակում աշխատում է Կանանց հարցերով պատասխանատու;

120.71. Դիտարկել գենդերային հավասարության խթանման համատեքստում մարդու իրավունքների իրավիճակի ցուցիչներ մշակելու հարցը, ինչպես առաջարկվել է ՄԻԳՀԳ-ի կողմից՝ որպես միջոց, որն ավելի ճշգրիտ և հստակ կերպով մարդու իրավունքների վերաբերյալ ազգային քաղաքականությունը գնահատելու հնարավորություն է ընձեռում (Պորտուգալիա)

Ընդունելի է

120.72. Մշակել և ընդունել համապատասխան օրենսդրական և վարչական միջոցներ՝ կանանց նկատմամբ խտրականության, ինչպես նաև ԼԳԲՏԻ անձանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարի նպատակով (Արգենտինա)։

Ընդունելի է; ՀՀ օրենսդրությունն արգելում է խտրականությունը:

120.73. Խթանել կանանց իրավունքները և գործունե կերպով պայքարել կանանց նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերի և նախաձեռնողյան փուլում սեռի ընտրության դեմ (Ֆրանսիա)

Ընդունելի է; մշակվել և շրջանառության մեջ է դրվել «մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին և «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենքում լրացումներ կատարելու, «ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքների նախագծերը, որոնց համաձայն օրենքով արգելվում է սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատման իրականացումն, ինչպես նաև տրված են դրա հետ կապված կարգավորումները:

120.74. Գենդերային հավասարության խթանման գործընթացում կարևորել կանանց զբաղվածության հարցը (Չինաստան);

Ընդունվել է, իրականացվում է, տես 120.60

120.75. Շարունակել գենդերային հավասարության ամրապնդմանն ու ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպանության միջոցների կատարելագործմանն ուղղված ջանքեր գործադրել (Քուվեյթ);

Ընդունվել է, իրականացվում է:

120.76. Ընդունել «Կանանց, խաղաղության և անվտանգության մասին» Անվտանգության խորհրդի 1325 բանաձևի առնչությամբ միջոցառումների ազգային ծրագիր (Պորտուգալիա)

Ընդունելի է մասամբ, քանի որ ԱԽ 1325 բանաձևի դրույթներն իրականացման ընթացքում են:

120.77. Ավելի ու ավելի ամրապնդել կանանց և տղամարդկանց միջև հավասարության, կանանց նկատմամբ բռնության վերացման և երեխաների իրավունքների խթանման ոլորտներում գործադրվող ջանքերը (Եգիպտոս)

Ընդունվել է, իրականացվում է

120.78. Համապատասխան գործողություններ ձեռնարկել ազգային փոքրամասնությունների հետ կապված խտրական գործելակերպը և, մասնավորապես, փոքրամասնությունների այդ խմբերին պատկանող կանանց նկատմամբ կրկնակի խտրականությունը հաղթահարելու նպատակով (Նամիբիա)

Չի ընդունվում, քանի որ փաստացի սխալ տեղեկատվություն է պարունակում: Հայաստանում ազգային փոքրամասնությունների հանդեպ խտրական գործելակերպ չկա:

120.79. Ռասայական խտրականության հրահրման և ռասիստական քարոզչության գործերով իրականացնել քրեական հետապնդում և մոնիթորինգ (Սիերա Լեոնե)

Չի ընդունվում, քանի որ իրականությանը չհամապատասխանող փաստացի սխալ տեղեկատվություն է պարունակում:

120.80. Ապահովել ԼԳԲՏ անձանց արդյունավետ պաշտպանությունը խտրականությունից (Սլովենիա)

Ընդունելի է; ՀՀ օրենսդրությունը բացառում է ցանկացած խտրականություն ցանկացած հիմքով:

120.81. Պայքարել խտրականության դրսևորման բոլոր ձևերի դեմ, այդ թվում՝ սեռական կողմնորոշման և պատկանելության հետ կապված (Ֆրանսիա)

Ընդունելի է, տես 120.80

120.82. Ընդունել հատուկ օրենսդրություն, որով կարգելվի անձանց նկատմամբ սեռական կողմնորոշման հիմքով խտրականությունը (Կանադա)

Չի ընդունվում, առանձին օրենսդրության ընդունումը նպատակահարմար չի համարվում: Գործող օրենսդրությունն ապահովում է խտրականության դեմ դրսևորումներից:

120.83. Արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկել սեռական կողմնորոշման և գենդերային պատկանելության հիմքով խտրականության բոլոր ձևերի վերացումն ապահովելու համար (Չիլի);

Ընդունելի է, տես 120.80

120.84. Պայքարել փոքրամասնությունների խմբերի, հատկապես ԼԳԲՏԻ անձանց, կրոնական փոքրամասնությունների, ՁԻԱՀ-ով հիվանդների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ ատելության քարոզչության և հրահրման դեմ՝ խտրականության դեմ պայքարի նպատակով օրենքների և արդյունավետ մեխանիզմների համապարփակ փաթեթ ընդունելու եղանակով, այդ թվում՝ պետական կառավարման ոլորտում (Իսպանիա);

Ընդունելի է, տես 120.80

120.85. Համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել՝ կին նույնասեռականների, տղամարդ նույնասեռականների, երկսեռականների, գենդերափոխների և ինտերսեքսուալների նկատմամբ խտրականությունը բացառելու նպատակով՝ ինչպես օրենսդրական մակարդակով, այնպես էլ գործնականում (Ուրուգվայ);

Ընդունելի է, տես 120.80

120.86. Ապահովել, որ պաշտոնատար անձինք անցնեն համապատասխան վերապատրաստման դասընթացներ, և որ ԼԳԲՏԻ անձանց վրա հարձակման դեպքերի առնչությամբ իրավապահ մարմինների կողմից բազմակողմանի և անհապաղ քննություն իրականացվի (Ավստրալիա)

Ընդունելի է; վերապատրաստման դասընթացները կրում են շարունակական բնույթ և անցկացվում են խտրականության բոլոր դրսևորումների հետ կապված:

120.87. Շարունակել միջազգային մակարդակով համատեղ ջանքեր գործադրել ցեղասպանության կանխման նպատակով (Կիպրոս)

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.88. Շարունակել միջազգային մակարդակով համատեղ ջանքեր գործադրել ցեղասպանության հանցագործության կանխման նպատակով (Հունաստան);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.89. Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի 1-ին հոդվածին համապատասխան ներմուծել «խոշտանգում» հասկացությունը՝ շարունակելով կատարելագործել համապարփակ օրենսդրական շրջանակը (Սերբիա)

Ընդունելի է, իրականացվում է: «ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» օրենքի նախագծով խոշտանգման հանցակազմի իրավական ձևակերպումն արդեն իսկ ամբողջովին համապատասխանեցվել է Խոշտանգումների և դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի այլ ձևերի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի առաջին հոդվածի պահանջներին: Նշված օրենքն ԱԺ կողմից առաձին ընթերցմամբ ընդունվել է 2015 թվականի մայիսի 7-ին: Վերջնական ընդունումը տեղի կունենա ԱԺ աշխատանքային ծրագրի համապատասխան:

120.90. Ապահովել, որ ազգային իրավունքի մեջ «խոշտանգում» հասկացությունը լիովին համապատասխանի Խոշտանգումների դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիային (Գերմանիա);

Ընդունելի է, տես 120.89

120.91. Սահմանել քրեական պատասխանատվություն խոշտանգումների պարագայում՝ համաձայն ՄԱԿ-ի Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի (Թուրքիա);

Ընդունելի է, տես 120.89.

120.92. Խրախուսել Ազգային ժողովի կողմից այնպիսի օրենքի ընդունումը, որը Հայաստանին հնարավորություն կտա լիովին կատարելու մարդու իրավունքների ոլորտում ստանձնած միջազգային պարտավորությունները, այդ թվում՝ ընդարձակելու ներպետական իրավունքում «խոշտանգում» հասկացությունն այնպես, որ վերջինս ընդգրկի հանրային պաշտոն զբաղեցնող անձանց կողմից իրենց պաշտոնական լիազորություններն իրականացնելիս կատարած հանցագործությունները, ինչպես նաև քրեականացնել ընտանեկան բռնությունը (Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ);

Ընդունելի է, տես 120.89 և 120.24

120.93. Փոփոխություններ կատարել Հայաստանի Քրեական օրենսգրքում՝ «խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ» կոնվենցիայով սահմանված դրույթների հետ դրա համապատասխանությունն ապահովելու, մասնավորապես՝ պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց կողմից կատարված գործողությունները դրանում ընդգրկելու համար (Ավստրալիա);

Ընդունելի է, տես 120.89

120.94. Ստեղծել ոստիկանության և անվտանգության ուժերի ծառայողների կողմից խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի դրսևորման դեպքերի առնչությամբ բողոքների կառավարման համակարգ՝ ապահովելով քաղաքացիների կամ բանտարկյալների դեմ կատարված նման գործողությունների արդյունավետ քննությունն ու և այդ գործողությունների համար պատժամիջոցների կիրառումը (Բելգիա)

Ընդունվել է, իրականացվել է:

120.95. Քայլեր ձեռնարկել՝ ապահովելու համար, որ անվտանգության և ոստիկանության ուժերի կողմից կալանավորված անձանց նկատմամբ վատ վերաբերմունքի դրսևորման մասին հայտարարությունները լիարժեք քննվեն և համապատասխան ոտնձգություններ կատարած անձինք պատասխանատվության ենթարկվեն (Կանադա);

Ընդունելի է

120.96. Պայքարել խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող այլ վերաբերմունքի դեմ և ապահովել, որ այդ գործողություններն անպատիժ չմնան (Ֆրանսիա);

Ընդունելի է

120.97. Միջոցներ ձեռնարկել՝ ապահովելու համար, որ խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային ու արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կանխարգելման ազգային մեխանիզմի արդյունավետ գործունեության համար բավարար ռեսուրսներ տրամադրվեն (Մեքսիկա);

Ընդունելի է

120.98. Ազատությունից զրկված, մասնավորապես՝ կալանավայրերում գտնվող անձանց իրավունքները երաշխավորելու նպատակով, արդյունավետ կերպով կիրարկել օրենսդրական փոփոխությունները (Ալբանիա);

Ընդունելի է

120.99. Շարունակել կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքարի ազգային ռազմավարության իրականացումը (Անգոլա);

Ընդունելի է

120.100. Անհրաժեշտ իրավական միջոցներ ձեռնարկել կանանց՝ ընտանեկան բռնությունից պաշտպանելու նպատակով (Շվեյցարիա);

Ընդունելի է, տես 120.24

120.101. Առավել մեծ ջանքեր գործադրել կանանց նկատմամբ բռնության, մասնավորապես՝ ընտանեկան բռնության հետ կապված խնդիրներին անդրադառնալու նպատակով (Լատվիա);

Ընդունելի է

120.102. Կանանց նկատմամբ բռնության տարածված դեպքերի դեմ արդյունավետորեն պայքարելու նպատակով կիրարկել համապարփակ օրենսդրություն և ընտանեկան բռնության զոհերին տրամադրել հետագա պաշտպանություն (Սիերա Լեոնե);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.103. Ընդունել օրենք՝ ընտանեկան բռնությունն արգելելու և դրա դեմ պայքարելու նպատակով (Բրազիլիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.104. Շարունակել ընտանեկան բռնության դեմ պայքարին ուղղված ջանքերի գործադրումը՝ այդ հարցի վերաբերյալ նաև հստակ օրենք ընդունելով (Ռումինիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.105. Ընդունել ընտանեկան բռնության վերաբերյալ առանձին օրենք և հիմնել ընտանիքում դաժան վերաբերմունքի զոհ դարձած անձանց խնդիրներով զբաղվող մասնագիտացված համակարգ, որում բռնությունը կորակվի որպես պատժելի և հետապնդման ենթակա քրեական ու քաղաքացիական իրավախախտում (Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորություն);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.106. Ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի նպատակով առանձին օրենք ընդունել, որպեսզի կանանց նկատմամբ բռնությունը որակվի որպես հետապնդման ենթակա քրեական և քաղաքացիական իրավախախտում (Նորվեգիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.107. Ընդունել համապարփակ օրենք՝ ընտանեկան և գենդերային բռնության դեմ պայքարելու նպատակով (Սլովենիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.108. Հանձն առնել գենդերային բռնության մասին օրենքի նախագծի մշակումը և ընդունումը՝ բռնության զոհ դարձած անձանց պաշտպանության ու արդյունավետ փոխհատուցման մեխանիզմներ տրամադրելու նպատակով (Իսպանիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.109. Անհապաղ ընդունել ընտանեկան բռնության մասին ներպետական օրենք և հիմնել հանրային հաստատություններ, որոնք ընտանեկան բռնության զոհ դարձած անձանց աջակցություն և պաշտպանություն կտրամադրեն (Գերմանիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.110. Գործնական քայլեր ձեռնարկել կանանց և երեխաների նկատմամբ բռնության դեմ պայքարի նպատակով, ինչպես նաև արագացնել ընտանեկան բռնության մասին օրենքի նախագծի ընդունումը, որը բռնության զոհ դարձած անձանց թույլ կտա բողոքներ ներկայացնել և պաշտպանություն գտնել (Թաիլանդ);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.111. Հզորացնել կանանց իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմները, մասնավորապես՝ կանանց և աղջիկների նկատմամբ գենդերային ու ընտանեկան բռնությունն արգելելու նպատակով իրավական միջոցներ ձեռնարկելով (Ալբանիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.112. Առանձին օրենք ընդունել ընտանեկան բռնության մասին, որում գենդերային բռնությունը կորակվի որպես հետապնդման ենթակա քրեական իրավախախտում (Սերբիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.113. Ուժեղացնել ընտանեկան և գենդերային բռնության դեմ պայքարը, ամրապնդել ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մեխանիզմները և ընդունել ընտանեկան բռնության մասին համապարփակ օրենք, որով կներդրվեն կանխարգելման և պաշտպանության արդյունավետ մեխանիզմներ (Չեխիայի Հանրապետություն);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.114. Մեծ ջանքեր գործադրել կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերը վերացնելու համար, այդ թվում՝ ապահովել ամուսնության տարիքի վերաբերյալ իրավական նորմերի կիրառումը, ինչպես նաև վաղ տարիքում ամուսնության հնարավոր բացասական հետևանքների

մասին իրազեկության բարձրացման համապարփակ ծրագրեր մշակել (Կորեայի Հանրապետություն);

Ընդունելի է

120.115. Հետագա քայլեր ձեռնարկել կանանց նկատմամբ բռնությունը վերացնելու նպատակով, այդ թվում՝ համապատասխան միջազգային կառույցներին միանալու, երկրի ներսում օրենքները լիարժեք կիրարկելու և անվտանգության ու իրավապահ մարմինների համար գենդերային հիմնահարցերի վերաբերյալ վերապատրաստման դասընթացներ անցկացնելու միջոցով (Ավստրալիա);

Ընդունելի է, տես 120.24-ը

120.116. Մշակել ազգային ռազմավարություն՝ ուղղված երեխաների նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերի կանխարգելմանն ու առնչվող խնդիրների կարգավորմանը (Թուրքիա)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է: ՀՀ Կառավարության 2014 թվականի դեկտեմբերի 4-ի նիստի N51 արձանագրային որոշմամբ հաստատվել է «Երեխայի հանդեպ բռնության երևույթի դեմ պայքարի հայեցակարգը»: Հայեցակարգը սահմանում է երեխայի հանդեպ բռնության երևույթի կանխարգելմանը, վերացմանը և վերականգմանն ուղղված պետական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները և սկզբունքները:

120.117. Ազգային իրավունքն այնպես բարեփոխել, որ բոլոր դեպքերում արգելվի մարմնական պատիժը, իսկ երեխաների նկատմամբ մարմնական պատժի կիրառման դեմ մշակվեն հարկադրանքի մեխանիզմներ և պատժամիջոցներ (Լեհաստան)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է: Ազգային օրենսդրության բարեփոխման, մասնավորապես, Վերանայված եվրոպական սոցիալական խարտիայի հետ ՀՀ օրենսդրության համապատասխանությունն ապահովելու նպատակով՝ «ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» նախագծում նախատեսվել է դրույթ երեխայի հանդեպ մարմնական պատիժը, որպես դաստիարակության միջոց բացառելու վերաբերյալ:

120.118. Քրեական օրենսգրքում կատարել այնպիսի փոփոխություններ, որոնց արդյունքում 18 տարեկանը չլրացած երեխաների ներգրավումը զինված ուժերում կքրեականացվի, ինչպես նաև ստեղծել մի մեխանիզմ, որով նախկին երեխա զինվորներին հասարակությանը վերաինտեգրվելու համար կտրամադրվի անհրաժեշտ աջակցություն (Ալբանիա)

Չի ընդունվում, քանի որ բովանդակային առումով սխալ է, Հայաստանի Հանրապետությունում երեխա զինվորներ չկան և նախկինում չեն եղել: ՀՀ-ում պարտադիր զինվորական ծառայության զորակոչի են ենթակա 18 տարին լրացած քաղաքացիները: Հետևաբար, 18 տարին չլրացած անձինք զինվորական ծառայության ենթակա չեն:

120.119. Շարունակել պայքարել մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ (Հունաստան)

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.120. Շարունակել մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարելու ուղղությամբ արդյունավետ ջանքեր գործադրել (Լիբանան);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.121. Ավելի շատ ջանքեր ներդնել մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի և թրաֆիքինգի զոհերի, հատկապես՝ կանանց և երեխաների, պաշտպանության գործում (Իրանի Իսլամական Հանրապետություն);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.122. Շարունակել արդյունավետ ջանքեր ներդնել մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների թրաֆիքինգի դեմ պայքարի գործում (Եգիպտոս);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.123. Մեծացնել մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի նպատակով ազգային ծրագրերի և ռազմավարությունների համակողմանի ու արդյունավետ իրականացմանն ուղղված ջանքերը (Մարոկկո);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.124. Բարձրացնել թրաֆիքինգի ենթարկված զոհերին և փախստականներին ուղղված գործող կառուցողական մեխանիզմների և ծրագրերի արդյունավետությունը (Ֆիլիպիններ);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.125. Թրաֆիքինգի ենթարկված զոհերին աջակցություն ցուցաբերել և նրանց համար իրավաբանական օգնության հասանելիություն ապահովել՝ մարդու իրավունքների տարածաշրջանային և միջազգային ստանդարտներին համապատասխան (Մոլդովայի Հանրապետություն);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.126. Ամրապնդել ինստիտուցիոնալ մակարդակով բարեխղճությունը և հաշվետվողականությունը՝ խթանելով դատական անկախ համակարգի և ժողովրդավարական ընտրական գործընթացների ձևավորումը՝ Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպության ժողովրդավարական հաստատությունների և մարդու իրավունքների պաշտպանության գրասենյակի ու տեղական շահագրգիռ անձանց հետ սերտորեն համագործակցելով (Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.127. Առավել ամրապնդել դատական իշխանության անկախությունը գործադիր իշխանությունից (Լիտվա);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.128. Դատական համակարգի նկատմամբ հանրության վստահության մակարդակը բարձրացնելու նպատակով անդրադառնալ կոռուպցիայի խնդիրներին և առավել ամրապնդել դատավորների անկախությունը (Նիդեռլանդներ);

Ընդունելի է, իրականացվել է:

120.129. Փոփոխություններ կատարել ներպետական օրենսդրությունում՝ դատական իշխանության անկախությունը երաշխավորելու և դատավորների նշանակման անկախ մարմին ստեղծելու հարցը քննարկելու նպատակով (Մեքսիկա)

Ընդունելի է; այս ուղղությամբ արդեն զգալի քայլեր են իրականացվել, մասնավորապես, բարելավվել են դատավորների նշանակման, գնահատման, առաջխաղացման և կարգապահական մեխանիզմները:

120.130. Միջոցներ ձեռնարկել դատական իշխանության անկախությունը ապահովելու ուղղությամբ, ինչպես նաև դիտարկել դատավորների նշանակման և ծառայողական առաջխաղացման համար պատասխանատու անկախ մարմին ստեղծելու հարցը (Նամիբիա);

Ընդունելի է, տես 120.29

120.131. Ուժը կորցրած ճանաչել Նախագահի՝ դատավորներ նշանակելու և դատավորներին պաշտոնից ազատելու լիազորություն սահմանող նորմերը (Գերմանիա):

Ընդունելի է, տես 120.29

120.132. Ամրապնդել դատական իշխանության անկախությունը՝ այն առանձնացնելով գործադիր իշխանությունից, ընդունել միջազգային

ստանդարտներին համապատասխան քրեական դատավարության օրենսգիրք և անդրադառնալ քրեակատարողական հիմնարկներում գերբնակեցման ու նախնական քննության ընթացքում կալանավորման չափից դուրս կիրառման խնդրին (Չեխիայի Հանրապետություն)

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.133. Ամրապնդել արդարադատության համակարգի անկախությունը, մասնավորապես՝ դատավորների վերապատրաստման, նրանց պաշտոնում նշանակելու, ծառայողական առաջխաղացման և նրանց նկատմամբ պատժամիջոցների կիրառման համապատասխան համակարգ ստեղծելով (Ֆրանսիա)

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.134. Դատական համակարգի բարեփոխումների գործում սերտորեն համագործակցել Եվրոպայի խորհրդի հետ և հիմնել քաղաքացիական հասարակության մասնակցությամբ դատարանների գործունեության մոնիթորինգի համակարգ (Շվեդիա)

Ընդունելի է մասամբ, լրացուցիչ ներպետական քննարկումների կարիք կա:

120.135. Մարդու իրավունքների խախտումների դեպքում անվտանգության ուժերին և մյուս ուժային կառույցների ներկայացուցիչներին պատասխանատվության ենթարկել, ինչպես նաև դաժան վերաբերմունքի զոհ դարձած և խտրականության ենթարկված անձանց, այդ թվում՝ բնակչության խոցելի խմբերի համար նախատեսել համապատասխան իրավական պաշտպանության միջոցներ (Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ);

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.136. Առավել մեծ ջանքեր ներդնել երեխաների իրավունքների պաշտպանության գործում և միջազգային ստանդարտներին համապատասխան անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգ ստեղծել (Իտալիա)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.137. Լիովին աջակցել ընտանիքի ինստիտուտին (Ռուսաստանի Դաշնություն)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.138. Շարունակել ընտանիքի արդյունավետ պաշտպանությունը՝ որպես հասարակության բնական և հիմնական բջջի (Եգիպտոս)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.139. Երաշխավորել արտահայտվելու ազատությունը՝ ինչպես համացանցում, այնպես էլ դրանից դուրս (Էստոնիա)

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.140. Իրականացնել արտահայտվելու ազատության սահմանափակման դեպքերի անկողմնակալ և թափանցիկ քննություն (Թուրքիա)

Ընդունելի չէ, ոչ հստակ ձևակերպման պատճառով: Խոսքի ազատության խախտումներ գրանցվելու դեպքում, նման գործերով ինքնըստինքյան կատարվում են անկողմնակալ և թափանցիկ քննություններ օրենքով սահմանված կարգով:

120.141. Հետագա քայլեր ձեռնարկել լրագրողների նկատմամբ կիրառված բռնության ենթադրյալ դեպքերի բազմակողմանի քննությունն ապահովելու նպատակով (Լատվիա)

Ընդունելի է: Լրագրողների դեմ, ինչպես և ՀՀ ցանկացած քաղաքացու նկատմամբ կիրառված բռնության դեպքերը հետաքննվում է ըստ օրենքով սահմանված կարգի:

120.142. Պահպանել և երաշխավորել լրագրողների, քաղաքացիական հասարակության ակտիվ ներկայացուցիչների, իրավապաշտպանների և ցուցարարների արտահայտվելու, միավորումներ կազմելու և խաղաղ հավաքների ազատության իրավունքը, ինչպես նաև ապահովել նրանց սպառնացող վտանգների արագ և արդյունավետ քննությունն ու համապատասխան ոտնձգություններ կատարած անձանց պատասխանատվության ենթարկելը (Ուրուգվայ)

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.143. Իրավապաշտպանների և լրագրողների նկատմամբ մարդու իրավունքների խախտումները դադարեցնելու նպատակով անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել, իրականացնել անկողմնակալ, արդյունավետ և բազմակողմանի քննություններ, հրապարակել դրանց արդյունքները և ապահովել, որ այդ խախտումներն անպատիժ չմնան (Շվեյցարիա)

Ընդունելի է, տես 120.141 կետը

120.144. Պահպանել և պաշտպանել իրավապաշտպանների ու լրագրողների՝ առանց քրեական հետապնդման և այլ ճնշումների ենթարկվելու

մտավախության իրենց օրինական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքները (Բուլղարիա)

Ընդունելի է, տես 120.141 կետը

120.145. Քայլեր ձեռնարկել օրենքի գերակայությունը և դատական համակարգի անկախությունն ամրապնդելու համար՝ Կառավարության ընդդիմադիր խմբերի անդամներին և նրանց աջակցողներին սպառնացող վտանգների ու նրանց նկատմամբ գործադրված բռնության դեպքերի առնչությամբ անհապաղ և բազմակողմանի քննություն իրականացնելու միջոցով (Կանադա)

Ընդունելի է, տես 120.141

120.146. Ամրապնդել լրագրողների և իրավապաշտպանների՝ առանց ոտնձգությունների ենթարկվելու գործունեություն ծավալելու իրավունքի պահպանումն ու պաշտպանությունը (Չիլի)

Ընդունելի է, տես 121.141

120.147. Իրականացնել իրավապաշտպանների, մասնավորապես՝ լրագրողների հետ կապված միջադեպերի և նրանց նկատմամբ կատարված բռնության դեպքերի լրիվ և բազմակողմանի քննություն ու հետապնդում (Էստոնիա)

Ընդունելի է, տես 121.141

120.148. Պահպանել և պաշտպանել իրավապաշտպանների ու լրագրողների՝ առանց ոտնձգությունների, ահաբեկման կամ ճնշման ենթարկվելու մտավախության՝ օրինական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքը (Ֆինլանդիա).

Ընդունելի է, տես 121.141

120.149. Բարելավել իրավապաշտպանների և լրագրողների դեմ բռնության դեպքերի քննության գործընթացն ու հրապարակայնորեն ճանաչել բազմակարծիք և ժողովրդավարական հասարակություն ունենալու գործում իրավապաշտպանների կարևորությունը (Լիտվա)

Ընդունելի է, տես 121.141

120.150. Լրագրողների և իրավապաշտպանների վրա հարձակումների դեպքերի առնչությամբ իրականացնել բազմակողմանի և արդյունավետ քննություններ՝ ապահովելու համար ՔԲԻՄԴ-ով և Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավունքների լիարժեք իրականացումը (Լեհաստան)

Ընդունելի է, տես 121.141

120.151. Ապահովել, որ բոլոր անձինք, առանց անհիմն սահմանափակումների, հնարավորություն ունենան ազատորեն իրականացնելու խաղաղ, բաց և հրապարակային ցույցեր անցկացնելու իրենց իրավունքը (Իռլանդիա)

Ընդունելի է, իրականացվում է

120.152. Վերանայել հասարակական կազմակերպությունների և զանգվածային լրատվության մասին օրենքներում առաջարկված կամ կատարված վերջին փոփոխությունները, ինչպես նաև քաղաքացիական և քրեական օրենսգրքերում 2010 թվականին կատարված փոփոխությունները՝ ապահովելու համար արտահայտվելու և միավորումներ կազմելու ազատության ոլորտում գործող միջազգային ստանդարտներին և լավագույն փորձին Հայաստանի օրենսդրության համապատասխանությունը (Բելգիա)։

Ընդունելի է, հաշվի առնելով, որ ցանկացած փոփոխություն «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքում, ինչպես նաև այլ հարակից օրենքներում քննարկվում է նաև հասարակական սեկտորի ներկայացուցիչների հետ:

120.153. Ապահովել Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպության Ժողովրդավարական հաստատությունների և մարդու իրավունքների պաշտպանության գրասենյակի կողմից ընտրությունների մոնիթորինգի վերաբերյալ զեկույցում տեղ գտած առաջարկությունների լիարժեք իրականացումը (Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորություն)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.154. Իրականացնել Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպության՝ ընտրական օրենսդրության բարեփոխումների վերաբերյալ առաջարկությունները (Ֆրանսիա)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.155. Գործնական միջոցներ ձեռնարկել ընտրական գործընթացի բարելավման, այդ թվում՝ ընտրողների ցուցակների թափանցիկության մակարդակի բարձրացման, ընտրությունների ընթացքում բռնության և ահաբեկման դեպքերի կանխման ու ընտրական քարոզարշավների ազատ իրականացման համար համապատասխան մթնոլորտ ձևավորելու համար (Չեխիայի Հանրապետություն):

Ընդունելի է:

120.156. Գործնական քայլեր կատարել հանրային մակարդակով որոշումների կայացման գործընթացներում կանանց ներկայացվածության մակարդակը բարձրացնելու համար (Նորվեգիա)։

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է։

120.157. Բարձրացնել քաղաքական կյանքին մեծ թվով կանանց մասնակցություն ապահովելուն ուղղված վարչական միջոցների արդյունավետությունը (Անգոլա)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է։

120.158. Շարունակել երկրի քաղաքական կյանքին կանանց մասնակցությունն ավելացնելու նպատակով իրականացվող աշխատանքը (Բելառուս)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է։

120.159. Հատուկ օրենք ընդունել՝ աշխատաշուկայում կանանց համար հավասար հնարավորություններ ապահովելու համար (Սլովենիա)

Ընդունելի է, իրականացվում է 2014 թվականին «Զբաղվածության մասին» ՀՀ նոր օրենքի ընդունման միջոցով։

120.160. Հետևողականորեն իրականացնել բնակչության կենսապայմանների և միգրանտների դրության բարելավմանն ուղղված գործողությունները և բարձրացնել դրանց արդյունավետությունը (Մավրիտանիա)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է։

120.161. Շարունակել բարձրացնել 2014 թվականի գործողությունների ծրագրի արդյունավետությունը՝ նպատակ ունենալով ապահովելու առողջության, աշխատանքի և բավարար կենսամակարդակի իրավունքի լիարժեք իրականացումը (Վենեսուելայի Բոլիվարյան Հանրապետություն)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է։

120.162. Ավելացնել գյուղական բնակչության համար բժշկական օգնության հասանելիության երաշխավորմանն ուղղված ջանքերը (Հասարակածային Գվինեա)

Ընդունելի է, Հանրապետության բոլոր մարզկենտրոններում արդեն իսկ ստեղծվել են ժամանակակից տեխնիկական միջոցներով և սարքավորումներով հագեցված բժշկական կենտրոններ, արդիականացվել է շտապօգնության ծառայությունը, ինչը հնարավորություն է ընձեռում

գյուղական բնակչությանն ապահովել նաև մասնագիտացված (ստացիոնար) բժշկական օգնությամբ ու սպասարկմամբ: Այս աշխատանքները շարունակվում են:

120.163. Մենդի համընդհանուր իրավունքն իրականացնելու նպատակով մշակել սննդի անվտանգության վերաբերյալ ծրագիր (Բրազիլիա)

Ընդունելի է:

120.164. Շարունակել կիրարկել Միջազգային առողջապահական (բժշկասանիտարական) կանոնները և ապահովել դրանց կատարումը՝ գյուղական բնակչության համար բժշկական օգնության և ծառայությունների հասանելիությունը երաշխավորելու նպատակով (Կուբա)

Ընդունելի է, ՀՀ-ն շարունակելու է Միջազգային առողջապահական կանոնների ներդրումը այդ թվում՝ հանրային առողջապահության ոլորտում միջազգային նշանակության իրավիճակներին արձագանքելու, համակարգային և բազմաոլորտ աշխատանքներ կազմակերպելու, օրենսդրական դաշտի կատարելագործման և լաբորատոր համընդհանուր ցանցի ներդրման ուղղությամբ:

120.165. Գյուղական բնակչության համար բժշկական ծառայություններից ժամանակին օգտվելու հնարավորությունն ապահովելու նպատակով շարունակել բարելավել առողջապահական համակարգի կառուցվածքը (Չինաստան)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.166. Միջոցներ ձեռնարկել կրթությունը, այդ թվում՝ բարձրագույն կրթությունը, ազգային փոքրամասնությունների և բնակչության այնպիսի խոցելի խմբերի ներկայացուցիչ հանդիսացող երեխաների համար հասանելի դարձնելու նպատակով, ինչպիսիք են փախստականները և ապաստան հայցողները (Ավստրիա)

Ընդունելի է, բարձրագույն կրթության ոլորտում ՀՀ կառավարությունը շարունակելու է բարելավել խոցելի խմբերի պատկանող սովորողների համար կրթության հնարավորությունները: Ընդլայնվելու են ուսումնական նպաստ ստացող շահառուների թիվը:

120.167. Շարունակել խորությամբ ուսումնասիրել «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» միջազգային կոնվենցիայի կիրառման համար անհրաժեշտ օրենսդրության ընդունմանն ուղղված քայլերը (Վենեսուելայի Բոլիվարյան Հանրապետություն)

Ընդունելի է, ներկայումս իրականացվում են օրենսդրական բարեփոխումներ, որոնք բխում են «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի դրույթներից:

120.168. Միջոցներ ձեռնարկել հաշմանդամություն ունեցող անձանց հնարավորությունների ընդլայնման, մասնավորապես՝ տրանսպորտային միջոցներից օգտվելու և կրթական հաստատությունները նրանց համար ֆիզիկապես հասանելի դարձնելու նպատակով (Կորեայի Հանրապետություն)

Ընդունելի է, իրականացվում է:

120.169. Շարունակել ջանքեր ներդնել հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության խթանման գործում, մասնավորապես՝ արդյունավետ կերպով կիրարկելով զբաղվածության մասին ազգային օրենքը, «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» միջազգային կոնվենցիային համապատասխան՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և նրանց սոցիալական ինտեգրման մասին օրենք ընդունելով, ինչպես նաև հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաների համար ներառական կրթություն ապահովելով (Թաիլանդ)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է: Աստիճանաբար ընդլայնվելու են ներառական կրթություն իրականացնող հանրակրթական դպրոցների թիվը: 2022 թվականին անցում է կատարվելու համընդհանուր նեոական կրթության համակարգի: Ինչպես նաև իրականացվելու են հատուկ կրթության ոլորտի համակարգային բարեփոխումներ:

120.170. Շարունակել կառուցողական միջոցներ ձեռնարկել՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և դրանց իրականացումն առավել խթանելու ուղղությամբ, այդ թվում՝ «Զբաղվածության մասին» օրենքն արդյունավետ կերպով կիրարկելու, ինչպես նաև նրանց համար անհրաժեշտ մասնագիտական վերապատրաստումներ անցկացնելու միջոցով (Մալազիա)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.171. Համապատասխան իրավական և վարչական միջոցներ ձեռնարկել հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար արժանապատիվ աշխատանքի հավասար հնարավորություններ ապահովելու նպատակով (Արգենտինա)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.172. Շարունակել խթանել ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների իրականացումը և ամրապնդել դրանք (Լիբանան)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.173. Շարունակել ամրապնդել և պաշտպանել փոքրամասնությունների իրավունքները (Զիբուֆի)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.174. Աղքատության և սոցիալական անհավասարության դեմ պայքարի գործում շարունակել բարելավել կրթության, մշակույթի և սոցիալական աջակցության ոլորտների առաջատար ծրագրերը՝ հոգուտ ազգային փոքրամասնությունների և բնակչության այլ խոցելի խմբերի (Վենեսուելայի Բոլիվարյան Հանրապետություն)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է: ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսվելու են միջոցներ խոցելի խմբերի երեխաների կրթության իրավունքի ապահովման նպատակով: Մասնավորապես իրականացվելու են ազգային փոքրամասնությունների երեխաների՝ իրենց մայրենի լեզվով ուսուցման համար դասագրքերի հրատարակման և ուսուցիչների վերապատրաստման ծրագրերը: Իրականացվելու են հատուկ կրթության ոլորտի համակարգային բարեփոխումներ:

120.175. Շարունակել բարելավել ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպանության պայմանները (Կիպրոս)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.176. Շարունակել բարելավել ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպանության պայմանները (Ղազախստան)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.177. Լրացուցիչ քայլեր ձեռնարկել ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության նպատակով (Հունաստան)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

120.178. Շարունակել ազգային փոքրամասնությունների կրթության և մշակույթի խթանմանն ուղղված նախաձեռնությունների իրականացումը (Հասարակածային Գվինեա)

Ընդունելի է, տես նաև 120.174.

120.179. Բարելավել փոքրամասնությունների իրավունքների ոլորտում պետական պաշտոն զբաղեցնող անձանց համար նախատեսված վերապատրաստման ծրագրերը (Ալժիր)

Ընդունելի է, իրականացման փուլում է:

3. Հայաստանը մերժում է Ադրբեջանի կողմից ներկայացված 121.1, 121.2, 121.3, 121.4, 121.5, 121.6, 121.7, 121.8, 121.9, 121.10 առաջարկները, քանի որ Ադրբեջանը զանգվածային վայրագություններ և էթնիկ զտումներ է իրականացրել այդ երկրի ողջ տարածքում բնակվող հայերի նկատմամբ, մասնավորապես Սումգայիթում (1988թ. փետրվար), Բաքվում (1990թ. հունվար), Կիրովաբադում (1988 թ. նոյեմբեր) ու հայաբնակ մյուս քաղաքներում ու գյուղերում: Նման քաղաքականության արդյունքում հարյուր հազարավոր հայեր ստիպված էին լքել իրենց բնակության վայրերը և վերաժվել փախստականների: Այնուհետև Ադրբեջանն անթաքույց վարում է պատերազմի սպառնալիքի, աշխարհով մեկ հայերի նկատմամբ էթնիկ և կրոնական ատելության ու այլատյացության քաղաքականություն, այդ թվում մարդասպանության համար դատապարտված անձանց հերոսացման ճանապարհով: Ադրբեջանն օգտագործում է ՄԱԿ-ի մեխանիզմները, ներառյալ Համընդհանուր պարբերական դիտարկման գործընթացը, հայերի ու Հայաստանի դեմ կեղծ ու կողմնակալ տեղեկատվություն տարածելու նպատակով՝ դրանով իսկ խախտելով գործընթացի տառն ու ոգին: Ադրբեջանը մերժել է Լեռնային Ղարաբաղի բնակչության ինքնորոշման իրավունքը՝ կիրառելով ռազմական ուժ և մինչ այժմ դիմում է դիվերսիոն հարձակումների ու թիրախավորում խաղաղ բնակչությանը:

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ՏԵՂԱԿԱԼՆԵՐԻ Հանձնարարականներ CM/RecChL(2017) 2

2017 թվականի մայիսի 11-ի

Նախարարների կոմիտեի CM/RecChL(2017) 2 հանձնարարական

«Հայաստանի կողմից Տարածաշրջանային կամ փոքրամասնությունների լեզուների եվրոպական խարտիայի կիրառման վերաբերյալ»

(Ընդունվել է Նախարարների կոմիտեի կողմից 2017 թվականի մայիսի 11-ին, նախարարների տեղակալների 1286-րդ նիստում)

Նախարարների կոմիտեն,

Տարածաշրջանային կամ փոքրամասնությունների լեզուների եվրոպական խարտիայի 16-րդ հոդվածին համապատասխան,

հաշվի առնելով Հայաստանի կողմից 2002 թվականի հունվարի 25-ին ներկայացված վավերացման փաստաթուղթը,

հաշվի առնելով Հայաստանի կողմից Խարտիայի կիրառման վերաբերյալ Փորձագետների կոմիտեի իրականացրած գնահատումը,

հաշվի առնելով, որ այդ գնահատումը հիմնված է Հայաստանի կողմից իր չորրորդ պարբերական զեկույցում ներկայացված տեղեկությունների, Հայաստանի իշխանությունների կողմից ներկայացված հավելյալ տեղեկությունների, Հայաստանում օրենքով սահմանված կարգով ստեղծված մարմինների եւ ընկերակցությունների կողմից ներկայացված տեղեկությունների եւ Փորձագետների կոմիտեի աշխատանքային այցի ընթացքում ձեռք բերված տեղեկությունների վրա,

հաշվի առնելով Հայաստանի իշխանությունների կողմից Փորձագետների կոմիտեի զեկույցի բովանդակության վերաբերյալ արված մեկնաբանությունները,

առաջարկում է, որ Հայաստանի իշխանությունները հաշվի առնեն Փորձագետների կոմիտեի բոլոր դիտարկումներն ու հանձնարարականները եւ որպես առաջնային խնդիր՝

1. խթանեն ասորերենի, հունարենի, քրդերենի եւ եզդիերենի գործածությունը նախադպրոցական կրթության ոլորտում եւ ընդլայնեն տարրական ու միջնակարգ մակարդակներում այդ լեզուների դասավանդման առաջարկի շրջանակները՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով ուսուցիչների վերապատրաստմանը.

2. որդեգրեն նախաձեռնողական մոտեցում՝ ուղղված հասարակական կյանքում եւ լրատվամիջոցներում ասորերենի, հունարենի, քրդերենի ու եզդիերենի պահպանմանն ու խթանմանը.

3. ստեղծեն համապատասխան պայմաններ՝ հեռուստատեսությամբ եւ ռադիոյով ասորերենի, հունարենի, քրդերենի եւ եզդիերենի գործածությունն ապահովելու համար.

4. ձեռնարկեն վճռական քայլեր՝ ուղղված վարչական եւ դատական մարմիններում ասորերենի, հունարենի, քրդերենի եւ եզդիերենի գործածությանը եւ համապատասխան համայնքներում տեղանունները ներկայացնեն փոքրամասնությունների լեզուներով.

5. տրամադրեն բավարար ֆինանսական միջոցներ՝ ինչպես մշակութային գործունեության համար, այնպես էլ ազգային փոքրամասնությունների ասոցիացիաներին՝ տարածաշրջանային եւ փոքրամասնությունների լեզուների խթանումն ապահովելու համար:

Եվրոպայի խորհրդի
«Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին»
կոնվենցիայի Կողմերի կոմիտե

Հայաստանի կողմից Եվրոպայի խորհրդի
«Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին»
կոնվենցիայի կատարման վերաբերյալ ԿԿ (2017)1
առաջարկություն

ընդունված 2017 թվականի մարտի 10-ին՝
Կողմերի կոմիտեի 20-րդ նիստում

Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) Կողմերի կոմիտեն, գործելով Կոնվենցիայի 38-րդ հոդվածի 7-րդ կետի հիման վրա,

հաշվի առնելով Կոնվենցիայի՝ մարդկանց թրաֆիքինգի կանխարգելման և մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի նպատակները, միևնույն ժամանակ երաշխավորելով գենդերային հավասարությունը, ինչպես նաև մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության, զոհերի և վկաների պաշտպանության և աջակցության համակողմանի շրջանակի մշակման, մարդկանց թրաֆիքինգին առնչվող հանցագործությունների արդյունավետ քննությունն ու քրեական հետապնդումն ապահովելու և միջազգային համագործակցությունը խթանելու նպատակները,

հաշվի առնելով Կոնվենցիայի 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի դրույթները՝ Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի հարցերով փորձագետների խմբի (ԳՐԵՏԱ-ի)՝ Կոնվենցիայի կատարման մշտադիտարկում իրականացնելու դերի վերաբերյալ,

հաշվի առնելով Կողմերի կոմիտեի ընթացակարգային կանոնները,

հաշվի առնելով Հայաստանի կողմից 2008 թվականի ապրիլի 14-ին դեպոնացված վավերացման փաստաթուղթը,

վկայակոչելով Հայաստանի կողմից Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայի կատարման վերաբերյալ Կողմերի կոմիտեի՝ 2012 թվականի նոյեմբերի 13-ի ԿԿ(2012)8 առաջարկությունները և Հայաստանի Հանրապետության իշխանությունների կողմից առաջարկությունների դրույթները կատարելու ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումների վերաբերյալ 2014 թվականի նոյեմբերի 5-ին ներկայացված գեկույցը,

ուսումնասիրելով Հայաստանի կողմից Կոնվենցիայի դրույթների կատարման վերաբերյալ երկրորդ գեկույցը՝ ընդունված ԳՐԵՏԱ-ի կողմից իր 27-րդ նիստում (2016 թվականի նոյեմբերի 28-ից դեկտեմբերի 2-ը), ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության մեկնաբանությունները՝ ստացված 2017 թվականի փետրվարի 14-ին,

1. Ողջունում է գնահատման առաջին փուլից հետո արձանագրված առաջընթացը հետևյալ ոլորտներում՝

- լրամշակվել է մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի իրավական դաշտը՝ մարդկանց թրաֆիքինգի վերաբերյալ հատուկ օրենսդրության, մասնավորապես «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց նույնացման և աջակցության մասին» օրենքի ընդունմամբ, որով նախատեսվում է մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի վերականգնման և մտորման ժամկետի և կացարանի տրամադրում, ինչպես նաև հարակից ենթաօրենսդրական ակտերի ընդունմամբ.
- վերանայվել է մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի համար Ազգային ուղղորդման կարգը, և ձևավորվել է Նույնացման հանձնաժողով՝ կազմված պետական մարմինների և ՀԿ-ների ներկայացուցիչներից.
- քաղաքացիական հասարակության և միջազգային կազմակերպությունների հետ համագործակցությամբ ձեռնարկվել են քայլեր համապատասխան մասնագետների համար մարդկանց թրաֆիքինգի վերաբերյալ վերապատրաստում իրականացնելու և թիրախային անձնակազմերի կատեգորիաների ընդլայնման ուղղությամբ.
- ձեռնարկվել են իրազեկության բարձրացման միջոցառումներ՝ աշխատանքային շահագործման նպատակով թրաֆիքինգը և երեխաների թրաֆիքինգը, ինչպես նաև սոցիալ-տնտեսական միջոցառումներ՝ մարդկանց թրաֆիքինգը կանխարգելելու համար՝ անդրադառնալով դրա խորքային պատճառներին.
- առաջընթաց է արձանագրվել մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի նույնացման ուղղությամբ՝ նույնացումը իրավապահ մարմինների հետ զոհի համագործակցությունից տարանջատելու և զոհերի նույնացման գործընթացում պետական և ոչ պետական դերակատարների մասնակցության շնորհիվ.
- ընդունվել են պաշտպանության և աջակցության տրամադրման նոր ընթացակարգեր, ներառյալ՝ թրաֆիքինգի զոհերին միանվագ դրամական փոխհատուցում տրամադրելու, ինչպես նաև թրաֆիքինգի զոհերի անվտանգ վերադարձը կազմակերպելու ընթացակարգերը:

2. Առաջարկում է, որ Հայաստանի իշխանությունները ձեռնարկեն միջոցներ՝ ԳՐԵՏԱ-ի զեկույցում նշված անհապաղ գործողություններ պահանջող հետևյալ խնդիրները հասցեագրելու ուղղությամբ.

- առավել մեծ ջանքեր գործադրել աշխատանքային շահագործման նպատակով թրաֆիքինգի կանխարգելման ուղղությամբ, մասնավորապես՝
 - ապահովելով, որ ավարտին հասցվի առողջապահական և աշխատանքի նոր տեսչության ստեղծումը և այդ կառույցին տրվեն աշխատատեղերի մշտադիտարկման և ստուգման հստակ իրավասություններ, ներառյալ՝ տնտեսության բոլոր ճյուղերում անակնկալ ստուգումները և աշխատանքային շահագործման նպատակով մարդկանց թրաֆիքինգի դեպքերը կանխարգելելու ու հայտնաբերելու պարտականությունը.
 - բարձրացնելով համապատասխան ծառայողների, մասնավորապես՝ ոստիկանության, աշխատանքային տեսուչների և սոցիալական

աշխատողների՝ աշխատանքային շահագործման նպատակով թրաֆիքինգի և դրա զոհերի իրավունքների վերաբերյալ իրազեկության մակարդակը.

- ուժեղացնելով աշխատողների հավաքագրման և ժամանակավոր աշխատանքի տեղավորման գործակալությունների նկատմամբ հսկողությունը, այդ թվում՝ լիցենզավորման ընթացակարգերի ներդրման և օրենսդրական բացերի վերացման նպատակով օրենսդրական դաշտը վերանայելու միջոցով.
 - մեծացնելով համացանցի և սոցիալական ցանցերի միջոցով տարածվող աշխատանքի տեղավորման կեղծ առաջարկները չեզոքացնելուն և անվտանգ միգրացիայի ու թրաֆիքինգի ռիսկերի վերաբերյալ հանրային իրազեկության մակարդակը բարձրացնելուն ուղղված ջանքերը.
- ընդլայնել երեխաների թրաֆիքինգի կանխարգելմանն ուղղված ջանքերը, մասնավորապես՝ բարելավելով խոցելի իրավիճակներում գտնվող երեխաներին տրամադրվող աջակցությունը, հատուկ ուշադրություն դարձնելով երեխայի աշխատանքի ռիսկայնությամբ առանձնացող գյուղական համայնքների երեխաներին, եզրիական համայնքի աղջիկներին և երեխայի խնամքի հաստատություններում գտնվող երեխաներին: Ավելի մեծ ուշադրություն պետք է դարձնել երեխաների թրաֆիքինգի կանխարգելման նպատակով երեխայի պաշտպանության համակարգերի դերն ու կարողություններն ամրապնդելուն և թրաֆիքինգի հնարավոր դեպքերի մասին համապատասխան այլ շահագրգիռ կողմերի ահազանգելուն.
- բարելավել թրաֆիքինգի զոհերին տրամադրվող աջակցությունը, մասնավորապես՝
- ապահովել, որ թրաֆիքինգի տղամարդ զոհերին տրամադրվի իրենց կարիքներին հարմարեցված ապահով կացարան և համապատասխան աջակցություն.
 - բարելավել ժամանակին և անվճար տրամադրվող բուժօգնության և անհետաձգելի բուժօգնության հասանելիությունը.
 - դյուրացնել թրաֆիքինգի զոհերի վերահետզոհումը հասարակության մեջ՝ ՀԿ-ների կողմից մասնագիտացված աջակցության ավարտին հաջորդող գործողությունների կատարումն ապահովելու, նրանց մասնագիտական վերապատրաստում առաջարկելու և նրանց մուտքն աշխատաշուկա հեշտացնելու միջոցով.
 - ավելացնել թրաֆիքինգի զոհերի աջակցության ծրագրերում պետական բյուջեից ֆինանսավորման մասնաբաժինը՝ հետագայում այդ ծառայությունների լիարժեք պետական ֆինանսավորմանն անցնելու ակնկալիքով.
- բարելավել թրաֆիքինգի երեխա զոհերի նույնացումը և աջակցության տրամադրումը, մասնավորապես՝
- որպես առաջնահերթ խնդիր՝ մշակելով և տարածելով թրաֆիքինգի երեխա զոհերի նույնացման համար ցուցիչներ և գործիքներ, ինչպես նաև օգտագործելով դրանք՝ բոլոր համապատասխան անձնակազմերի համար պարբերաբար վերապատրաստում իրականացնելու նպատակով.

- ապահովելով համապատասխան դերակատարների (ոստիկանության, առողջապահական/ աշխատանքային տեսչության, ընտանիքի, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բաժինների անձնակազմերի, խնամակալության և հոգաբարձության հանձնաժողովների, սոցիալական աշխատողների, մանկական մասնագետների) կողմից նախաձեռնողական մոտեցման ցուցաբերումը և թրաֆիքինգի երեխա զոհերին նույնացնելու նպատակով նրանց իրազեկման աշխատանքների ընդլայնումը՝ առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելով փողոցային իրավիճակներում հայտնված երեխաներին, գյուղական վայրերում բնակվող երեխաներին և ապաստան հայցող երեխաներին.
 - ապահովելով, որ թրաֆիքինգի երեխա զոհերն օգտվեն Կոնվենցիայով նախատեսված աջակցության բոլոր միջոցներից, այդ թվում՝ պատշաճ ապահով կացարանի և մասնագիտացված ծառայությունների հասանելիությունից, ինչպիսիք են սոցիալ-հոգեբանական աջակցությունն ու կրթության արդյունավետ հասանելիությունը.
 - մշակելով և տրամադրելով մուրացկանության և հանցավոր գործունեության համար շահագործման նպատակով թրաֆիքինգի երեխա զոհերի նույնացման վերաբերյալ ուղեցույց և վերապատրաստում.
 - ապահովելով թրաֆիքինգի երեխա զոհերի երկարաժամկետ աջակցությունը և վերաինտեգրման մշտադիտարկումը.
- լրացուցիչ միջոցներ ձեռնարկել թրաֆիքինգի զոհերի՝ փոխհատուցում ստանալու հնարավորությունը դյուրացնելու և երաշխավորելու համար, մասնավորապես՝
- վերանայելով քրեական և քաղաքացիական դատավարության՝ փոխհատուցմանն առնչվող ընթացակարգերը՝ դրանց արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով.
 - ապահովելով, որ թրաֆիքինգի զոհերը կանոնավոր ձևով և իրենց հասկանալի լեզվով տեղեկացվեն քրեական և քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում փոխհատուցում ստանալու իրենց իրավունքի և համապատասխան ընթացակարգերի պահպանման վերաբերյալ.
 - մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերին հնարավորություն ընձեռելով օգտվելու փոխհատուցման իրենց իրավունքից՝ երաշխավորելով նրանց համար իրավաբանական օգնության հասանելիությունը, զարգացնելով փոխհատուցում պահանջելու հարցում զոհերին իրավաբանական օգնություն ցուցաբերողների կարողությունները, ինչպես նաև փոխհատուցման թեման ներառելով իրավապահ մարմինների և դատական համակարգի աշխատակիցների վերապատրաստման ծրագրերում.
 - դատախազական և դատական մարմիններին խրախուսելով լիարժեք կերպով կիրառել հանցագործների գույքի վրա կալանք դնելու և այն բռնագրավելու վերաբերյալ օրենսդրության դրույթները՝ մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերին փոխհատուցման տրամադրումն ապահովելու

նպատակով.

- ձեռնարկել օրենսդրական և գործնական միջոցներ՝ ապահովելու, որ Հայաստանում գործող իրավաբանական անձինք ենթարկվեն պատասխանատվության՝ մարդկանց թրաֆիքինգի հանցագործությունների համար:

3. Պահանջում է, որ Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությունը մինչև **2018 թվականի մարտի 10-ը** Կողմերի կոմիտեին զեկուցի վերը նշված ոլորտներում Կոնվենցիայի կատարումը բարելավելու ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումների մասին:

4. Առաջարկում է, որ Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությունը ձեռնարկի միջոցառումներ՝ ԳՐԵՏԱ-ի երկրորդ փուլի գնահատման զեկույցի եզրակացությունները կատարելու ուղղությամբ:

5. Կոչ է անում Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությանը շարունակել ԳՐԵՏԱ-ի հետ ընթացիկ երկխոսությունը և պարբերաբար տեղեկացնել ԳՐԵՏԱ-ին՝ ԳՐԵՏԱ-ի եզրակացություններին արձագանքելու ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումների վերաբերյալ:

CPT/Inf (2016) 31-րդ մաս

Ամփոփ նկարագիր

Հայաստանի կառավարությանը խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման եվրոպական կոմիտեի (ԽԿԿ)՝ Հայաստան կատարած այցի վերաբերյալ զեկույցի

2015 թվականի հոկտեմբերի 5-15

Ստրասբուրգ, 2016 թվականի նոյեմբերի 22

ԱՄՓՈՓ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

ԽԿԿ-ի 4-րդ պարբերական այցը Հայաստան հնարավորություն տվեց գնահատելու այն միջոցառումները, որոնք Հայաստանի իշխանությունները ձեռնարկել են ի պատասխան նախորդ այցերից հետո Կոմիտեի կողմից ներկայացված առաջարկությունների: Այս առնչությամբ հատուկ ուշադրություն է դարձվել ոստիկանության կողմից արգելանքի վերցված անձանց նկատմամբ վատ վերաբերմունքի դեմ երաշխիքներին և նրանց նյութակենցաղային պայմաններին, պահման ռեժիմին ու քրեակատարողական հիմնարկներում առողջապահական սպասարկմանը: Պատվիրակությունն այցելել է նաև հոգեբուժական հաստատություններ, որպեսզի ուսումնասիրի ոչ հոժարական հիմունքներով հոսպիտալացված հիվանդներին հասանելի բուժման պայմաններն ու իրավական երաշխիքները:

Ոստիկանության ստորաբաժանումները

Պատվիրակությունը ոստիկանության կողմից վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ փոքրաթիվ հաղորդումներ է ստացել, և դրանց մեծ մասը վերաբերել է բերման ենթարկելիս անհամաչափ ուժ գործադրելուն, ինչից կարելի է ենթադրել, որ այս ոլորտում առաջընթաց է արձանագրվել: Պատվիրակությունը, այնուամենայնիվ, հավաքել է այլ տվյալներ, այդ թվում՝ բժշկական բնույթի, որոնք ցույց են տալիս, որ ոստիկանության կողմից վատ վերաբերմունքի երևույթն ամբողջովին չի վերացվել: Այս առումով էական գործոններից մեկն այն էր, որ ոստիկանության՝ ձերբակալվածներին պահելու վայրերում գտնվող անձանց վրա հայտնաբերված վնասվածքներն արձանագրելու գործընթացի արդյունքում չի ապահովվել վատ վերաբերմունքը կանխարգելելու գործառույթը: Մասնավորապես, այդ գնությունները սովորաբար տեղի են ունեցել անձին զննության բերած ոստիկանների ներկայությամբ, վնասվածքը ստանալու պատճառների վերաբերյալ արգելանքի վերցված անձանցից բացատրություններ սովորաբար չեն վերցվել և չեն արձանագրվել, իսկ բուժանձնակազմը չի փորձել գնահատել եղած նման բացատրությունների և օբյեկտիվ բժշկական եզրակացությունների միջև համապատասխանության մակարդակը:

Պատվիրակությունը մանրամասնորեն ուսումնասիրել է վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հաղորդումներ պարունակող մի շարք գործեր, որոնք քննվում են Հատուկ քննչական ծառայության (ՀՔԾ) կողմից, որը հիմնվել է 2007 թվականին որպես պետական պաշտոնյաների կողմից հնարավոր չարաշահումների դեպքերին առնչվող գործերի նախնական քննության մեջ մասնագիտացած առանձին մարմին, և ընդհանուր առմամբ դրական կարծիք է ձևավորել ՀՔԾ-ի քննիչների մասնագիտական կարողությունների վերաբերյալ: Այդուհանդերձ, Կոմիտեն Հայաստանի իշխանություններին կոչ է արել նշանակալիորեն մեծացնել ՀՔԾ-ի հնարավորությունների շրջանակն օպերատիվ անձնակազմի մասով՝ այդպիսով վերացնելով վերջինիս կախվածությունը տեղի ոստիկանության աշխատակիցներից, ինչպես նաև ապահովել, որ

նուստիկանության կողմից վատ վերաբերմունքին առնչվող՝ համապատասխան կարգով ներկայացված բոլոր բողոքները և այն բոլոր գործերը, որոնցում ի հայտ են եկել նուստիկանության կողմից վատ վերաբերմունքի մասին վկայող այլ տեղեկություններ, անհապաղ փոխանցվեն ՀԲԾ և հետագա ընթացք ստանան այնտեղ:

Ինչ վերաբերում է վատ վերաբերմունքի դեմ իրավական երաշխիքներին (մասնավորապես՝ արգելանքի վերցնելու վերաբերյալ ծանուցմանը, իրավաբանական ծառայություններից օգտվելու հնարավորությանը և նշված իրավունքների մասին տեղեկացված լինելուն), պատվիրակությունն ընդհանուր առմամբ այն տպավորությունն է ստացել, որ այս երաշխիքները պատշաճ կերպով ապահովվում էին՝ սկսած այն պահից, երբ նուստիկանության կողմից արգելանքի վերցնելու փաստը պաշտոնապես ձևակերպվում էր և արձանագրվում: Այնուամենայնիվ, այս երաշխիքները չէին գործում այն անձանց նկատմամբ, որոնք մինչև պաշտոնապես քրեական գործով կասկածյալ ճանաչվելն ու իրենց իրավունքների մասին տեղեկացվելը (և այդպիսով դրանք իրականացնելու հնարավորություն ստանալը) «հրավիրվել էին» նուստիկանություն՝ «գրուցելու» համար (խոստովանական ցուցմունք կորզելու և (կամ) ապացույցներ հավաքելու նպատակով), և ստիպված էին եղել նուստիկանության բաժանմունքում մնալ մի քանի ժամ կամ նույնիսկ մինչև երկու օր:

Ինչ վերաբերում է բժշկական օգնությունից օգտվելու հնարավորությանը, ԽԿԿ-ն կրկնել է վաղուց արված իր առաջարկությունն այն մասին, որ նուստիկանության կողմից անազատության մեջ պահվող անձանց համար պետք է հստակորեն երաշխավորվի այդ հնարավորությունը (ներառյալ՝ իրենց ընտրությամբ բժշկի ծառայություններից օգտվելը)՝ ազատությունից զրկվելու պահից սկսած:

Այցելած նուստիկանության ստորաբաժանումների՝ ձերբակալվածներին պահելու վայրերում նյութակենցադային պայմաններն ընդհանուր առմամբ բավարար էին կամ նույնիսկ շատ լավ: Այդուհանդերձ, Կոմիտեն կոչ է արել Հայաստանի իշխանություններին անմիջապես քայլեր ձեռնարկել, որ աշխատասենյակները կամ միջանցքները ձերբակալվածներին պահելու վայրերի փոխարեն չօգտագործվեն:

Ռազմական նուստիկանության՝ արգելանքի տակ պահելու վայրերը

Պատվիրակությունը հետագա այց է կատարել Երևանում Ռազմական նուստիկանության վարչության կարգապահական մեկուսարան: Ինչ վերաբերում է նյութակենցադային պայմաններին, բոլոր խցերը պատշաճ չափերի էին՝ նախատեսված ծանրաբեռնվածությանը համապատասխան, և գտնվում էին բարվոք վիճակում: Հակառակ դրան՝ առաջարկվող միջոցառումների թիվը ծայրահեղ փոքր էր՝ սահմանափակված լինելով միայն ռազմական պատրաստության որոշ տեսական պարապմունքներով և այլ գրքերի կամ թերթերի/ամսագրերի ընթերցանությամբ, ինչպես նաև խցերի ներսում սեղանի խաղերով: Այս պատճառով, ինչպես նաև

հաշվի առնելով պատշաճ հոգեբուժական օգնություն ու հոգեբանական աջակցություն տրամադրելու հետ կապված խնդիրները, պատվիրակության համար հստակ էր, որ կարգապահական մեկուսարանը երկար ժամկետով արգելանքի տակ պահելու համար հարմար վայր չէ: Ընդհանուր առմամբ, հիմնարկը փաստացիորեն որպես կալանավորվածներին պահելու վայր օգտագործելը, ԽԿԿ-ի կարծիքով, Եվրոպական բանտային կանոնների հետ համատեղելիության խնդիր կարող է առաջացնել:

Քրեակատարողական հիմնարկները

Պատվիրակությունն առաջին անգամ այցելել է «Արմավիր» և «Վանաձոր» քրեակատարողական հիմնարկներ: Այն նաև հետագա այցեր է կատարել «Նուբարաշեն», «Երևան-Կենտրոն» և «Դատապարտյալների հիվանդանոց» (հատուկ ուշադրություն դարձնելով հոգեբուժական բաժանմունքին) քրեակատարողական հիմնարկներ:

Ընդհանուր առմամբ, թեև համապետական մակարդակով գերբնակեցման խնդիր այլևս չկար, փաստն այն է, որ որոշ հիմնարկներ (հատկապես «Նուբարաշեն» քրեակատարողական հիմնարկը) դեռևս գերբնակեցված էին: Այս համատեքստում ԽԿԿ-ն նկատել է մի շարք իրավակազմակերպչական միջոցառումներ (ինչպես ձեռնարկված, այնպես էլ նախատեսված), որոնք ուղղված էին քրեակատարողական հիմնարկներում գերբնակեցումը վերացնելուն, և մեծապես խրախուսել է Հայաստանի իշխանություններին ապահովել դրանց հետագա իրականացումը: Այնուհետև պատվիրակությունը կրկին նկատել է այցելած քրեակատարողական հիմնարկների տարբեր խցերում պահման պայմանների շեշտակի տարբերություններ: Ակնհայտ էր նաև, որ Հայաստանի քրեակատարողական համակարգում դեռևս առկա էր կոռուպցիայի խնդիրը. Կոմիտեն Հայաստանի իշխանություններին կոչ է արել էլ ավելի մեծ ջանքեր գործադրել այս երևույթի դեմ պայքարելու ուղղությամբ:

Այցելած քրեակատարողական հիմնարկներից ոչ մեկում պատվիրակությունը որևէ հաղորդում չի ստացել անձնակազմի կողմից վատ վերաբերմունքի մասին, իսկ անձնակազմ-բանտարկյալներ հարաբերություններում նկատելի լարվածություն չի եղել: Այնուամենայնիվ, պատվիրակությունը կրկին նկատել է, որ ղեկավարության շրջանում առկա էր ընդհանուր միտում՝ իրենց լիազորությունները մասնակիորեն վերապահելու որոշ թվով բանտարկյալների (այսպես կոչված «նայողներ»-ի), որոնք բանտային ոչ պաշտոնական աստիճանակարգության ամենաբարձր դիրքն էին զբաղեցնում, և նրանց օգտագործելու բանտարկյալներին հսկողության տակ պահելու նպատակով: ԽԿԿ-ն կոչ է արել Հայաստանի իշխանություններին վճռական քայլեր ձեռնարկել վերոնշյալ գործելակերպն արմատախիլ անելու համար:

Ինչ վերաբերում է ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց, պատվիրակությունը դրական տեղաշարժ է նկատել այն առումով, որ նրանք այլևս ձեռնաշղթաներ չէին կրում իրենց խցերից դուրս և բացօթյա զբոսանքի

ընթացքում: Պատվիրակությունը նաև նկատել է, որ առաջին անգամ այն պահից ի վեր, երբ ԽԿԿ-ն սկսել է այցելել Հայաստան, ցմահ ազատազրկման դատապարտված մի շարք անձինք տեղափոխվել են փակ ռեժիմից կիսափակ ռեժիմ. դա դրական տեղաշարժ էր:

Դրան հակառակ՝ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց տեսակցության հնարավորությունների քանակը զգալիորեն պակաս էր, քան մյուս դատապարտյալներինը, իսկ տեսակցությունները փակ պայմաններում (ապակե միջնորմով) անցկացնելը դեռևս մնում էր հաստատված կանոն:

ԽԿԿ-ն նկատել է ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց՝ «Արմավիր» քրեակատարողական հիմնարկ տեղափոխելու ընթացիկ գործընթացը, և այդ համատեքստում կոչ է արել Հայաստանի իշխանություններին ապահովել, որ վերոնշյալ հիմնարկում ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձանց համար կազմակերպվեն խցերից դուրս անցկացվող տարատեսակ նպատակային միջոցառումներ (ինչպես օրինակ՝ աշխատանքային, կրթական, մարզական, հանգստի կազմակերպմանն ուղղված միջոցառումներ): ԽԿԿ-ն նաև խնդրել է Հայաստանի իշխանություններին հաստատել, որ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձինք այլևս չեն առանձնացվելու մյուս բանտարկյալներից:

«Նուբարաշեն» քրեակատարողական հիմնարկում նյութակենցաղային պայմանները մնում էին անընդունելի. քրեակատարողական հիմնարկը խիստ գերբնակեցված էր և ծայրահեղ վատթար վիճակում: «Երևան-Կենտրոն» քրեակատարողական հիմնարկում խցերի մեծ մասը նույնպես մնում էր կիսաքանդ ու գերբնակեցված վիճակում: «Վանաձոր» քրեակատարողական հիմնարկում ստանդարտ խցերը հիմնականում լավ լուսավորված էին, օդափոխությամբ ապահովված և պատշաճ կերպով կահավորված. այդուհանդերձ, դրանցից շատերում նեղվածք էր:

Ինչ վերաբերում է նորակառույց «Արմավիր» քրեակատարողական հիմնարկին, խցերը գերբնակեցված չէին, լավ լուսավորված ու պատշաճ կերպով կահավորված էին, թեև խցերում, լոգարաններում և խոհանոցում առկա էր անհրաժեշտ օդափոխության բացակայության խնդիր: Այնուամենայնիվ, գործառության նշանակության մասնաշենքերում արդեն հստակորեն երևում էին մաշվածության նշաններ, թեև քրեակատարողական հիմնարկը շահագործվել էր ընդամենը ութ ամիս:

Ինչ վերաբերում է բանտարկյալների համար կազմակերպվող միջոցառումներին, Կոմիտեն շարունակում է լրջորեն անհանգստացած մնալ այն հանգամանքով, որ այցելած քրեակատարողական հիմնարկներից ոչ մեկում գրեթե չկար ոչինչ, որը փոքր-ինչ նման կլիներ միջոցառումների համակարգի: Կոմիտեն ևս մեկ անգամ կոչ է արել Հայաստանի իշխանություններին վճռական քայլեր ձեռնարկել ինչպես դատապարտյալների, այնպես էլ կալանավորված անձանց համար կազմակերպվող միջոցառումների ծրագրեր մշակելու

ուղղությամբ:

Այցելած քրեակատարողական հիմնարկներում առողջապահական ծառայությունների ապահովման համար չկար անհրաժեշտ քանակությամբ անձնակազմ (իրավիճակը փաստացիորեն ավելի էր վատթարացել «Նուբարաշեն» քրեակատարողական հիմնարկում), ինչպես նաև անհրաժեշտ գույք, առկա էին խնդիրներ՝ կապված մասնագիտական, հատկապես՝ հոգեբուժական օգնություն ստանալու հնարավորության հետ (մինչդեռ կային մեծ թվով բանտարկյալներ, այդ թվում՝ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձինք, որոնք այդպիսի օգնության կարիք ունեին): Կար նաև դեղամիջոցների էական պակաս, և այդ հարցի լուծումը հիմնականում դրված էր բանտարկյալների ընտանիքների ուսերին:

Ավելին, բանտարկյալներին ընդունելիս իրականացվող բժշկական զննության ընթացակարգը, հատկապես՝ վնասվածքներն արձանագրելը և դրանց վերաբերյալ հաշվետվություններ կազմելը մնում էր բացարձակապես անբավարար. այն դեռևս սկզբնական փոխանցման ընթացակարգի մաս էր կազմում, և թե՛ ոստիկանության ուղեկցող աշխատակիցները, թե՛ քրեակատարողական հիմնարկի անձնակազմը սովորաբար ներկա էին գտնվում յուրաքանչյուր այդպիսի զննության ժամանակ՝ դրանով խախտելով բժշկական գաղտնիության սկզբունքը:

«Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկում պատվիրակությունը նկատել է, որ հոգեբուժական բաժանմունքում բուժման ռեժիմը խիստ սահմանափակ էր, զբաղվածության ապահովմանն ուղղված միջոցառումները բացակայում էին և ընդհանուր առմամբ վատթար նյութակենցաղային պայմաններ էին: Ավելին, ԽԿԿ-ն կրկին շեշտել է իր այն տեսակետը, որ սոմատիկ հիվանդությունների գծով հիվանդներին հոգեկան խանգարումների գծով հիվանդների հետ տեղավորելն անընդունելի է:

ԽԿԿ-ն առաջարկություններ է ներկայացրել նաև այլ հարցերի շուրջ, ինչպես օրինակ՝ քրեակատարողական հիմնարկներում անձնակազմի համալրվածության ցածր մակարդակը, կարգապահական ընթացակարգը (բանտարկյալները գրավոր չէին տեղեկացվում մեղադրանքների մասին, բանավոր լուսմներ չէին անցկացվում, նրանք չունեին իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորություն, նրանց չէր տրամադրվում որոշման պատճենը, և չէին տեղեկացնում բողոքարկելու հնարավորության մասին), արտաքին աշխարհի հետ կապը (տեսակցության հնարավորությունների անբավարար քանակը, որը դեռևս կախված էր պատժից և ռեժիմի տեսակից) և անարդյունավետ բողոքարկման ընթացակարգը:

Հոգեբուժական հաստատությունները

Պատվիրակությունն առաջին անգամ լայնամասշտաբ այց է կատարել Երևանի Նուբարաշենի հոգեբուժական հիվանդանոց և առաջին անգամ այցելել է Գյումրու հոգեկան առողջության կենտրոն:

Պատվիրակությունն այցելած երկու հոգեբուժական հաստատություններում հիվանդների նկատմամբ անձնակազմի կողմից ցուցաբերված վատ վերաբերմունքի մասին որևէ հաղորդում չի ստացել: Անձնակազմի և հիվանդների միջև ընդհանուր առմամբ հանգիստ մթնոլորտ է տիրել, և հիվանդները դրական են արտահայտվել անձնակազմի մասին: Ավելին, երկու հաստատություններում էլ հիվանդների՝ միմյանց միջև բռնության հետ կապված էական խնդիրներ չեն դիտարկվել:

Այցելած երկու հաստատություններում էլ հիվանդների կացարանային պայմանները մոայլ էին, կիսաքանդ, չանհատականացված և հիվանդների համար անձնական տարածք չէին ապահովում: Գյումրու կենտրոնում հիվանդասենյակները գերբնակեցված էին. որոշ մահճակալներ իրար կիպ էին դասավորված:

Չնայած 2010 թվականի պարբերական այցի վերաբերյալ զեկույցում ԽԿԿ-ի կողմից ներկայացված հստակ առաջարկություններին՝ Նուբարաշենի հիվանդանոցի դատահոգեբուժական բաժանմունքում դատահոգեբուժական փորձաքննություն անցնող իգական սեռի հիվանդների համար հատուկ հատկացված և առանձին կացարանային տարածք չկար: Ավելին, իգական սեռի միակ հիվանդը պահվում էր փոքր սենյակում՝ ամբողջովին գտնվելով արական սեռի հիվանդների տեսադաշտում՝ առանց իր սեռին հատուկ հարմարություններ ունենալու: Կոմիտեն ևս մեկ անգամ ընդգծել է, որ դա բացարձակապես անընդունելի է:

Ինչ վերաբերում է անձնակազմի համալրվածությանը, երկու հաստատություններում էլ բաժանմունքի մշտական անձնակազմի թիվը բավարար չէր համապատասխան խնամք, օգնություն ու հսկողություն և հիվանդների (ինչպես նաև անձնակազմի) համար անվտանգ միջավայր ապահովելու համար:

Բուժումը շարունակում էր գրեթե ամբողջովին հիմնված լինել դեղային թերապիայի և զսպիչ մեթոդների վրա՝ առանց ներառելու ֆիզիկական-սոցիալական վերականգնողական և զբաղվածության ապահովման/ստեղծագործական միջոցառումներ, և առաջարկելով միայն սահմանափակ ժամանցային միջոցառումներ: Ավելին, հիվանդների հետ պատվիրակության հարցազրույցներից պարզ է դարձել, որ Նուբարաշենի հիվանդանոցի և Գյումրու կենտրոնի ընդհանուր բաժանմունքներում բացօթյա զբոսանքի հնարավորությունները խիստ սահմանափակ էին, որոշ հիվանդներ ամիսներ շարունակ դուրս չէին եկել:

Պատվիրակությունը նկատել է, որ մեկուսացում չէր կիրառվում, և որ երկու հաստատություններում էլ մեխանիկական զսպման միջոցներն անհարկի չէին կիրառվում: Այնուամենայնիվ, Նուբարաշենի հիվանդանոցում պատվիրակությունն այնպիսի տպավորություն է ստացել, որ մեխանիկական զսպման միջոցների փաստացի կիրառման դեպքերը չէին արտացոլվել համապատասխան գրանցամատյաններում: Ավելին, հետևություն է արվել, որ

զսպման որոշ մեթոդներ (օրինակ՝ հիվանդների անշարժացումը մահճակալի վրա՝ նրանց որովայնի շուրջը սավան փաթաթելով) անձնակազմի կողմից չէին դիտարկվում որպես այդպիսին: ԽԿԿ-ն ներկայացրել է մի քանի առաջարկություն, որոնք, ի թիվս այլնի, վերաբերում են մեխանիկական զսպման տևողությանը, զսպման որևէ միջոց կիրառելու դեպքի արձանագրմանը և այն հիվանդների նկատմամբ հսկողությանը, որոնց նկատմամբ զսպում է կիրառված:

Ինչ վերաբերում է երաշխիքներին, պատվիրակությունը նկատել է, որ քաղաքացիների հոգեկան առողջության վերաբերյալ օրենսդրության համաձայն՝ ոչ հոժարակամ հոսպիտալացման չի ենթարկվել Գյումրու կենտրոնում բուժվող՝ հոգեկան խանգարումներով տառապող քաղաքացիներից և ո՛չ մեկը, իսկ 300-ից ավելի հիվանդ տեղավորող Նուբարաշենի հիվանդանոցում կար ընդամենը երկու այդպիսի հիվանդ: Այնուամենայնիվ, երկու հաստատություններում էլ հիվանդների զգալի մասը փաստացիորեն զրկված էին ազատությունից, նրանք հայտնել են, որ թեև ստորագրել են՝ համաձայնություն տալով հոժարակամ ընդունվելուն, սակայն իրականում չեն ցանկացել մնալ հիվանդանոցներում կամ բուժում ստանալ:

Կոմիտեն կրկին շեշտել է իր այն տեսակետը, որ հոգեբուժական հաստատություններ հոժարակամ ընդունված անձանց պետք է տրամադրվեն ամբողջական, հստակ և ճշգրիտ տեղեկություններ, այդ թվում՝ հոսպիտալացման վերաբերյալ համաձայնություն տալու կամ չտալու իրենց իրավունքի և հետագայում իրենց համաձայնությունը հետ վերցնելու, ինչպես նաև հաստատությունը ցանկության դեպքում ցանկացած ժամանակ լքելու վերաբերյալ: Ավելին, ԽԿԿ-ն ևս մեկ անգամ ընդգծել է, որ հոսպիտալացման վերաբերյալ համաձայնություն տալն ու բուժման վերաբերյալ համաձայնություն տալն առանձին հարցեր են, և հիվանդներին պետք է խնդրել իրենց դիրքորոշումն առանձին արտահայտել այդ երկու հարցերի վերաբերյալ:

Ինչ վերաբերում է ոչ հոժարակամ հոսպիտալացմանը, ԽԿԿ-ն առաջարկել է, որ միջոցներ ձեռնարկվեն՝ ապահովելու համար, որ քրեական վարքագիծ դրսևորած հիվանդներին հարկադիր տեղավորելու բոլոր դեպքերը կանոնավոր կերպով վերանայվեն դատարանի կողմից: Ավելին, Կոմիտեն Հայաստանի իշխանություններին կոչ է արել փոփոխել «Հոգեբուժական օգնության մասին» օրենքը՝ ներառելով դրույթ այն մասին, որ քաղաքացիների ոչ հոժարակամ հոսպիտալացման դեպքերը պետք է պարբերաբար վերանայվեն՝ առնվազն յուրաքանչյուր վեց ամիսը մեկ անգամ:

**ՌԱԵՀ-Ի ՁԵԿՈՒՅՑԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ**

(մշտադիտարկման հինգերորդ փուլ)

Ընդունվել է 2016թ. հունիսի 28-ին

Հրապարակվել է 2016թ. հոկտեմբերի 4-ին

ECRI Secretariat
Directorate General II - Democracy
Council of Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

www.coe.int/ecri

**ՌԱԵՀ-Ի ՁԵԿՈՒՅՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՄԱՍԻՆ**
(մշտադիտարկման հինգերորդ փուլ)

Ընդունվել է 2016թ. հունիսի 28-ին

Հրապարակվել է 2016թ. հոկտեմբերի 4-ին

*Խնդրում ենք հաշվի առնել, որ սույն փաստաթուղթը թարգմանություն է: Որոշակի
վիճահարույց հարցերի դեպքում հղումը պետք է արվի փաստաթղթի բնագրային անգլերեն և
ֆրանսերեն տարբերակների վրա:*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ.....	7
ԱՍՓՈՓՈՒՄ	9
ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	13
I. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹԵՄԱՆԵՐ	13
1. ՌԱՍԻՉՄԻ և ՌԱՍՍՅԱԿԱՆ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆ	13
- ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	13
- ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ և ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	15
- ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՑՎԱԾ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ.....	18
2. ԱՏԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՍԵՐՄԱՆՈՂ ԽՈՍՔ	19
- ՀՈՄՈՖՈՐ/ՏՐԱՆՍՖՈՐ ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ.....	20
- ՏՎՅԱԼՆԵՐ.....	20
- ԱՏԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՍԵՐՄԱՆՈՂ ԽՈՍՔԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԻՍԿՈՒՐՍՈՒՄ	21
- ՌԱՍԻՉՍԵՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԴԻՍԿՈՒՐՍԻ ԱՅԼ ԴՐՍԵՈՐՈՒՄՆԵՐՈՒՄ.....	21
- ՌԱՍԻՉՍԵՆ ՀԱՍՍՅԱՆՅՈՒՄ և ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԼՐԱՏՎԱՍԻՉՈՑՆԵՐՈՒՄ	23
- ԾԱՅՐԱԶԵՂԱԿԱՆ ԽՄԲԵՐ.....	24
- ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՉԱԳԱՆՔԸ	25
3. ՌԱՍԻՏԱԿԱՆ և ՀՈՄՈՖՈՐ/ՏՐԱՆՍՖՈՐ ԲՆՈՒՅԹԻ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	30
- ՀՈՄՈՖՈՐ/ՏՐԱՆՍՖՈՐ ԲՆՈՒՅԹԻ ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ.....	30
- ՏՎՅԱԼՆԵՐ և ԽՆԴԻ ՄԱՍՇՏԱԲՆԵՐԸ	30
- ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՉԱԳԱՆՔԸ	30
4. ԻՆՏԵԳՐՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	32
- ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ և ԱՅԼ ՄԻԳՐԱՆՏՆԵՐ	32
ՊԱՏՄԱԿԱՆՈՐԵՆ ԵՐԿՐՈՒՄ ԲՆԱԿՎՈՂ ԷԹՆԻԿԱԿԱՆ, ԿՐՈՆԱԿԱՆ և ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՓՈՔՐԱՍՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	37
II. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ԲՆՈՐՈՇ ԹԵՄԱՆԵՐ.....	39
1. ՉՈՐՐՈՐԴ ՇՐՋԱՓՈՒԼԻ ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	39
2. ԼԳՏ ԱՆՁԱՆՑ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ և ԱՆՀԱՆԴՈՒՐԺՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ....	40
- ՏՎՅԱԼՆԵՐ.....	40
- ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆ.....	41
- ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՑՎԱԾ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ.....	43
- ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՏԱՐԲԵՐ ՈԼՈՐՏՆԵՐՈՒՄ.....	43
ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	47
ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ.....	49
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.....	53
ՀԱՎԵԼՎԱԾ. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՄԱԿԵՏԸ	57

ՆԱԽԱԲԱՆ

Եվրոպայի խորհրդի հիմնադրած՝ Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ եվրոպական հանձնաժողովը (ՌԱԵՀ) մարդու իրավունքների մշտադիտարկման անկախ մարմին է, որը մասնագիտացված է ռասիզմի և անհանդուրժողականության հետ կապված հարցերում: Այն կազմված է անկախ և անկողմնակալ անդամներից, ովքեր նշանակվում են իրենց բարոյական հեղինակության և ռասիզմի, այլատյացության, հակահրեականության և անհանդուրժողականության ոլորտում իրականացրած՝ հանրությանը հայտնի գործունեության հիմքով:

Իր կանոնադրական գործունեության շրջանակներում ՌԱԵՀ-ն իրականացնում է երկիր առ երկիր մշտադիտարկման աշխատանք՝ վերլուծելով ռասիզմի և անհանդուրժողականության հետ կապված իրավիճակը Եվրոպայի խորհրդի յուրաքանչյուր անդամ պետությունում և առաջարկություններ ու առաջարկներ է մշակում բացահայտված խնդիրների կարգավորման նպատակով:

ՌԱԵՀ-ի երկիր առ երկիր մշտադիտարկումը վերաբերում է բոլոր անդամ պետություններին հավասար հիմքերով: Աշխատանքն իրականացվում է հնգամյա շրջափուլերով՝ տարեկան ներառելով 9-10 երկիր: Առաջին փուլի զեկույցներն ավարտվել են 1998թ.-ի վերջին, երկրորդ փուլինը՝ 2002թ.-ի վերջին, երրորդ փուլինը՝ 2007թ.-ի վերջին, իսկ չորրորդ փուլինը՝ 2014թ.-ի սկզբին: Հինգերորդ փուլի զեկույցների ուղղությամբ աշխատանքները մեկնարկել են 2012թ.-ի նոյեմբերին:

Զեկույցների նախապատրաստման աշխատանքային մեթոդները ներառում են փաստագրական վերլուծություններ, այցելություն առնչվող երկիր և այնուհետև գաղտնի երկխոսություններ ներպետական իշխանությունների հետ:

ՌԱԵՀ-ի զեկույցները հարցումների կամ վկայության ցուցմունքների արդյունք չեն: Դրանք բազմազան աղբյուրներից հավաքագրված մեծածավալ տեղեկատվության վրա հիմնված վերլուծություններ են: Փաստագրական ուսումնասիրությունները հիմնված են մեծաթիվ ազգային և միջազգային գրավոր աղբյուրների վրա: Տեղում այցելությունը հնարավորություն է ընձեռում հանդիպել անմիջապես ներգրավված կողմերի հետ (պետական և ոչ պետական)՝ մանրամասն տեղեկություններ հավաքագրելու նկատառումով: Ներպետական իշխանությունների հետ գաղտնի երկխոսության գործընթացն վերջիններիս հնարավորություն է տալիս ,եթե նրանք նպատակահարմար են գտնում՝ նախնական զեկույցի վերաբերյալ մեկնաբանություններ տրամադրել՝ շտկելու զեկույցում տեղ գտած հնարավոր փաստական սխալները: Երկխոսության ավարտին ներպետական իշխանությունները ցանկության դեպքում կարող են պահանջել, որ իրենց տեսակետները կցվեն ՌԱԵՀ-ի վերջնական զեկույցին:

Հինգերորդ փուլի երկիր առ երկիր զեկույցները կենտրոնացած են չորս թեմաների վրա, որոնք ընդհանուր են բոլոր անդամ պետությունների համար՝ (1) Օրենսդրական հարցեր, (2) Ատելություն սերմանող խոսք, (3) Բռնություն, (4) Ինտեգրման քաղաքականություններ, ինչպես նաև յուրաքանչյուր պետությանը բնորոշ մի շարք թեմաներ: Այս կապակցությամբ ուշադրություն կդարձվի չորրորդ փուլի միջանկյալ առաջարկություններին, որոնք չեն կատարվել կամ մասամբ են կատարվել մշտադիտարկման չորրորդ փուլի ընթացքում:

Հինգերորդ փուլի շրջանակներում կրկին պահանջ է ներկայացվում երկու կոնկրետ առաջարկությունների առաջնահերթ իրականացման համար, որոնք ընտրվել են զեկույցում ներկայացվածների թվից: ՌԱԵՀ-ն այս երկու առաջարկությունների իրականացման վերաբերյալ միջանկյալ գնահատում կիրականացնի սույն զեկույցի հրապարակումից հետո ոչ ուշ, քան երկու տարի անց:

Մույն զեկույցը կազմվել է ՌԱԵՀ-ի կողմից իր սեփական պատասխանատվությամբ:
Այն արտացոլում է իրադրությունն առ 2016 թվականի մարտի 17-ը, դրան հաջորդած
զարգացումները ներառված չեն ստորև ներկայացվող վերլուծության մեջ և հաշվի չեն
առնվել զեկույցում տեղ գտած եզրակացություններում և առաջարկներում:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հայաստանի մասին 2010թ. դեկտեմբերի 7-ին ՌԱԵՀ ի չորրորդ զեկույցի ընդունումից ի վեր առաջընթաց է գրանցվել նշյալ զեկույցում լուսաբանված մի շարք ոլորտներում:

Հայաստանը վճռականություն է դրսևորել ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարում: Օրինակ՝ 2013թ. հոկտեմբերին նախաձեռնել է «Պայքար Եվրոպայում ռասիզմի, այլատյացության և անհանդուրժողականության դեմ» խորհրդատվորական կազմակերպումը Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեում Հայաստանի նախագահության շրջանակներում:

Ինչ վերաբերում է օրենսդրությանը, Հայաստանի իշխանությունները մեկնարկել են Քրեական օրենսգրքի վերանայման գործընթաց: Ուշադրությունը կսեռվի ատելության հիմքով կատարված հանցագործությունների քրեականացման վերաբերյալ դրույթների համապատասխանեցմանը ՌԱԵՀ-ի՝ Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականի պահանջներին:

Ի հավելումն, իշխանությունները ձեռնամուխ են եղել համապարփակ խտրականության դեմ օրենսդրության մշակման գործին:

Ինչ վերաբերում է ռասայական խտրականության և անհանդուրժողականության դեմ պայքարին, ապա Հայաստանն ակտիվ մասնակցություն ունի Եվրոպայի խորհրդի HELP աջակցության ծրագրում: Այս նախաձեռնությունն օգնել է բարելավել ռասիզմի և ռասայական խտրականության հարցերին արդյունավետ արձագանքելու արդարադատության ոլորտի մասնագետների կարողությունները:

Ինտեգրման ոլորտում Հայաստանը միջոցներ է ձեռնարկել Սիրիայից մարդկանց մեծ ներհոսքի ինտեգրման ուղղությամբ: Օրինակ՝ իշխանությունները բացել են ինտեգրման կենտրոն:

Ինչ վերաբերում է պատմականորեն երկրում բնակվող էթնիկական, կրոնական և լեզվական փոքրամասնություններին, ապա Հայաստանի իշխանություններն էականորեն ավելացրել են էթնիկական փոքրամասնություններին տրամադրվող ֆինանսական աջակցությունը: Ազգային փոքրամասնությունների գործունեությունը համակարգող խորհուրդն ընդունել է օբյեկտիվ չափանիշներ և ընթացակարգային կանոններ: Ֆինանսական աջակցություն է տրամադրվում էթնիկական փոքրամասնության իրական կարիքներին համապատասխան: Ի վերջո իշխանությունները զգալի ջանքեր են գործադրել նախադպրոցական հաստատությունների հարմարությունների ընդլայնման և դպրոց հաճախելու համար երեխաների պատրաստվածության մակարդակի բարելավման ուղղությամբ:

ՌԱԵՀ-ը ողջունում է այս դրական զարգացումները Հայաստանում: Այնուամենայնիվ, չնայած արձանագրված առաջընթացին, որոշ հարցեր դեռևս շարունակում են մտահոգության տեղիք տալ:

Հայաստանի իշխանությունները հանձն են առել իրականացնել նշանակալի օրենսդրական նախաձեռնություններ: Սակայն քրեական, քաղաքացիական և վարչական օրենսդրությունը տուժում է բազմաթիվ թերությունների պատճառով, ինչի հետևանքով հնարավոր չէ համապարփակ ձևով պայքարել ռասիզմի կամ ռասայական խտրականության դեմ: Դատարանները չունեն միջազգային չափանիշների կիրառման փորձառություն, որոնց վրա հայցվորները հնարավորություն կունենան ապավինել առկա իրավական թերությունները շտկելու համար:

Ռասայական խտրականության դեպքերում ապացուցման բեռի բաշխման համար նախատեսված որևէ մեխանիզմի բացակայությունը դժվարացնում է ապացույցների հաստատումը: Դա վտանգում է իրեն հանձնված ռասայական խտրականության գործերի վերաբերյալ տեղեկություններ հավաքելու Մարդու իրավունքների պաշտպանի կարողությունը:

ՌԱԵՀ-ը նշում է ատելություն սերմանող խոսքի աճը, որը հանգեցնում է բռնության գործողությունների: Դրա հիմնական թիրախներն են ԼԳԲՏ համայնքի անդամները և ոչ ավանդական կրոնական խմբերի անդամները: Այս իրավիճակն էլ ավելի անհանգստացնող է՝ հաշվի առնելով ռասիստական և հոմոֆոբիայի/տրանսֆոբիայի հողի վրա կատարված հանցագործությունների մասին հաղորդումներ չտալու բարձր մակարդակը և որ ատելության կամ խտրականության հողի վրա կատարված հանցագործությունների քննության վերաբերյալ քրեական, քաղաքացիական և վարչական իրավունքի դրույթների արդյունավետությանը լրջորեն խոչընդոտում են օրենսդրական թերությունները: Ի հավելումն, քաղաքական դիսկուրսը հաճախ պարունակում է այս խոցելի խմբերի հանդեպ խարանդ բնույթի հայտարարություններ, ինչը նպաստում է բնակչության շրջանում ռասիստական և անհանդուրժող վերաբերմունքի պարզունակացմանը: Այս հարցի առնչությամբ ՌԱԵՀ-ն ավստասնք է հայտնում, որ իշխանությունների կամ քաղաքական առաջնորդների կողմից բացակայում է 2012թ. մայիսին Երևանում համաձայնագրի սկզբնական հրկիզմանը հետևած հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի հայտարարությունների ցանկացած դատապարտում:

Ինտեգրման ոլորտում ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Հայաստանը դեռ չի ընդունել ինտեգրման համապարփակ քաղաքականություն: Այնուհանդերձ, իշխանությունները նշել են, որ 2016թ. սեպտեմբերին նոր առաջարկ է ներկայացվելու Խորհրդարան: ՌԱԵՀ-ն այնուհետև նշում է, հավասարության վիճակագրությունը խոցելի խմբերի իրավիճակի վերաբերյալ հստակ պատկեր չի տրամադրում՝ կապված այն խտրականության հետ, որից նրանք տուժում են:

Խոցելի խմբերի ինտեգրումը խթանելու միջոցները հստակ սահմանված չեն: Չկա նրանց ֆինանսավորման ընդհանուր պլանավորում (որն առավել ևս ներառում է արտաքին դոնորներ), և առկա են որոշակի բացեր: Միգրանտների համար նախատեսված աջակցության և օգնության միջոցներն այս պահի դրությամբ բավարար տևական չեն հայ հասարակության մեջ նրանց ինտեգրումն ապահովելու համար: Ադրբեջանից բռնագաղթված անձանց բնակապահովության առաջնահերթ ծրագիրը դեռևս վերջնականացված չէ:

Սույն զեկույցում ՌԱԵՀ-ը կոչ է անում իշխանություններին լրացուցիչ միջոցներ ձեռնարկել մի շարք ոլորտներում. այն ներկայացնում է մի շարք առաջարկություններ, որոնք ներառում են հետևյալը՝

Ինչ վերաբերում է ատելության հողի վրա հանցագործությունների դեմ պայքարելու քրեական իրավունքի դրույթներին, ապա իշխանությունները պետք է քրեական օրենսդրությունը համապատասխանեցնեն Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականին*:

Արգելված հիմքերի ցանկին պետք է ավելացվեն սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը: Պետք է ավելացվի մի դրույթ, որն ուղղակիորեն կամրագրի, որ հոմոֆոբ/տրանսֆոբ շարժառիթը ծանրացուցիչ հանգամանք է բոլոր սովորական հանցագործությունների դեպքում: Ինչ վերաբերում է քաղաքացիական և

*Սույն պարբերության մեջ տեղ գտած առաջարկությունների կատարման միջանկյալ գնահատումը ՌԱԵՀ-ը կիրականացնի ոչ ուշ, քան սույն զեկույցի հրապարակումից երկու տարի անց:

վարչականօրենսդրությանը, ապա իշխանությունները պետք է ընդունեն խտրականության դեմհամապարփակ օրենք, որը կներառի ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող բոլոր հիմքերը կյանքի բոլոր ոլորտներում:

Ինչ վերաբերում է Մարդու իրավունքների պաշտպանին, ապա իշխանությունները պետք է կամ փոփոխության ենթարկենօրենքը՝ նրան հնարավորություն ընձեռելովգրավելու խտրականության հարցերով մասնավոր ոլորտում, կամ ստեղծեն հավասարության անկախ մարմին:

Ատելության հողի վրա կատարված հանցագործությունների դեմ պայքարելու կարողությունը կխթանվի անկախ մեխանիզմի ստեղծմամբ, որը պատասխանատու կլինի ոստիկանության դեմ բերված բոլոր տեսակի բողոքների քննության համար:

Անհրաժեշտ է նաև լրատվական էթիկայի կանոնագիրք, որը կներառի ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ատելություն սերմանող խոսքի դեմ հստակ դրույթներ: Խորհրդարանում վարքագծի կանոնների կիրառումը պետք է պատիժ նախատեսի խորհրդարանականների կողմից ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ատելություն սերմանող խոսքի համար: Իշխանությունները պետք է հետաքննություններ և հետապնդումներ նախաձեռնեն ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ բռնության կամ ատելության հրահրման կամ սպառնալիքների բոլոր դեպքերում: Հայաստանի իշխանությունները պետք է ատելություն սերմանող խոսքը և հոմոֆոբիայի/տրանսֆոբիայի հողի վրա կատարված բռնությունները դատապարտող հրապարակային հայտարարություն անեն:

Ինտեգրման ոլորտում իշխանությունները պետք է մշակեն ազգային ռազմավարություն և ստեղծեն հավասարության տվյալների հավաքագրման և հավասարության վիճակագրության մշակման համակարգ:

Խոցելի խմբերի ինտեգրման ծրագրերը պետք է ներառեն նրանց նպատակների նկարագրությունը և այդ խմբերի վրա դրանց ազդեցության գնահատման չափանիշների ամբողջական ցանկը: Նրանք նաև պետք է ներառեն հստակ ֆինանսական պլան, որում կսահմանվեն այն գործողությունները, որոնք պետք է ֆինանսավորվեն պետական բյուջեից ևգործողություններ, որոնց ֆինանսավորումը պետք է հայթայթել արտաքին դոնորներից*:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

I. Ընդհանուր թեմաներ

1. Ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի օրենսդրություն¹

1. ՌԱԵՀ-ը մի քանի առիթներով ուսումնասիրել է այն բազմազան իրավական դրույթները, որոնք կիրառելի են ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության վերաբերյալ իր Ընդհանուր քաղաքականության (այսուհետ՝ ԸՔՀ) թիվ 7 հանձնարարականի և ռասիզմի, այլատյացության, հրեատյացության և անհանդուրժողականության դեմ պետական մակարդակով պայքարի մասնագիտացված մարմինների վերաբերյալ իր Թիվ 2 ԸՔՀ-ի լույսի ներքո: Ստորև ներկայացված վերլուծությունը կանդրադառնա այն կետերին, որոնք դեռևս չեն ուսումնասիրվել կամ որոնցում դեռ առկա են թերություններ²:

- Քրեական իրավունք

2. ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Քրեական օրենսգրքի 226-րդ հոդվածը վկայակոչում է միայն ազգությունը, ռասան և կրոնը՝ որպես քրեական հանցագործություններ (այսուհետև՝ «արգելված հիմքեր») դասակարգվող ռասիստական գործողություններից ստուժողներին բնութագրող հատկանիշներ: Դեռևս անորոշ է, թե արդյոք ազգությունը պետք է ընկալվի միայն որպես քաղաքացիություն (և այդ դեպքում, արդյոք այն վերաբերում է Հայաստանի, թե, ընդհանուր առմամբ, ցանկացած քաղաքացիության) կամ արդյոք այդ հասկացությունը վերաբերում է նաև ազգային ծագմանը: Արգելված հիմքերի այս ցանկում ներառված չեն մաշկի գույնը, լեզուն կամ էթնիկական ծագումը: Այն նաև չի վկայակոչում սեռական կողմնորոշումը կամ գենդերային ինքնությունը (տես նաև 25-26-րդ և 57-րդ կետերը)³:

3. Թիվ 2 ԸՔՀ-ի 18-րդ պարբերության ա) կետի առնչությամբ ՌԱԵՀ-ը նշում է որ 226-րդ հոդվածը քրեականացնում է արգելված հիմքերով ատելության և սպառնալիքների հրահրումը: Որևէ այլ դրույթ չի քրեականացնում բռնության կամ խտրականության հանրության հրահրումը : Նմանապես չկան արգելված հիմքերով հրապարակային վիրավորանքները և զրպարտությունն արգելող

¹Համաձայն ՌԱԵՀ-ի Ընդհանուր քաղաքականության (ԸՔՀ) թիվ 7 հանձնարարականի՝ «ռասիզմ» այն համոզմունքն է, երբ այնպիսի հիմքերը, ինչպիսիք են ռասան, մաշկի գույնը, լեզուն, կրոնը, ազգությունը կամ ազգային կամ էթնիկական ծագումն արդարացնում են որևէ անձի կամ մի խումբ անձանց քամահրանքը, կամ որևէ անձի կամ մի խումբ անձանց գերազանցության ընկալումը: «Ռասայական խտրականությունն» այս հիմքերի վրա հիմնված ցանկացած տարբերակված մտեցումն է, որը չունի օբյեկտիվ կամ ողջամիտ արդարացում:

²ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ հիմնական օրենսդրական ծրագրերն իրագործման փուլում են, ներառյալ՝ ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող ոլորտներում: Դա այստեղ վերաբերում է «Հայաստանի Հանրապետության իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի» մասին Հայաստանի Հանրապետության նախագահի՝ 2012թ. հունիսի 30-ի թիվ ՆԿ-96-Ա կարգադրության Հավելված 1-ի 4-ից 6 գլուխներին և այդ ծրագրից բխող միջոցառումների ցանկին:

³Ինչ վերաբերում է սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունն արգելված հիմքերի ցանկում ընդգրկելուն, ապա այս նախաձեռնությունը հատուկ նշանակություն ունի սույն զեկույցի Մաս II.2-ի համատեքստում՝ լեսբի, գեյ, բիսեքսուալ, տրանսգենդեր (ԼԳԲՏ) անձանց նկատմամբ անհանդուրժողականության և խտրականության դեմ պայքարի միջոցների վերաբերյալ, քանի որ խտրականությունը ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ գլխավորապես հիմնված է «սեռական կողմնորոշման» և «գենդերային ինքնության» հիմքերին:

առանձին դրույթներ⁴: ՌԱԵՀ-ը նաև նշում է, որ 226-րդ հոդվածը չի հաստատվում, թեարդյոք անձանց խմբերը կարող են տուժող համարվել:

4. 226-րդ հոդվածում ներառված են այլ դրույթներ, որոնք քրեականացնում են թիվ 7ԸՔՀ-ի 18-րդ պարբերության դ), զ) և ե) ենթակետերում նշված գործողությունները: Բացի ատելության և սպառնալիքների հրահրումից, այն արգելում է այդ հանցագործությունների կատարումը զանգվածային լրատվամիջոցների միջոցով, պաշտոնական դիրքի չարաշահմամբ կամ կազմակերպված խմբի կողմից: Այնուամենայնիվ, ՌԱԵՀ-ը նշում է հետևյալ բաները՝ 18-րդ պարբերությանդ) ենթակետի հետ կապված՝ 226-1-րդ հոդվածը սահմանափակվում է «ռասայի» հատկանիշով անձանց խմբավորումների գերազանցության հավակնող կամ այլ մարդկանց ազգային արժանապատվությունը վարկաբեկելու նպատակ ունեցող գաղափարախոսության արտահայտման արգելմամբ: 18-րդ պարբերության զ) ենթակետի հետ կապված՝ Քրեական օրենսգրքը հստակ չի քրեականացնում ռասիստական նյութերի բաշխումը, տարածումը, թողարկումը և պահպանումը: 18-րդ պարբերության է) ենթակետի հետ կապված՝ 226-րդ հոդվածը չի քրեականացնում ռասիզմի նպաստող խմբի ստեղծումը կամ առաջնորդումը, նման խմբին սատարումը կամ մասնակցությունը դրա գործունեությանը՝ թիվ 7ԸՔՀ-ի 18-րդ պարբերությանն ա), բ), գ), դ), ե) և զ) ենթակետերում ներառված հանցագործություններում ներդրում ունենալու նպատակով:
5. Թեև Քրեական օրենսգրքի տարբեր հոդվածներ արգելում են ցեղասպանությունը (հոդված 393), մարդկությանդեմ ուղղված հանցագործությունները (հոդված 392) և ազդեցիկ պատերազմի հրապարակային կոչերը (հոդված 385), այդուհանդերձ, չկան քրեական իրավունքի դրույթներ, որոնք արգելում են ռասիստական նպատակներով այդպիսի հանցագործությունների, և մասնավորապես՝ պատերազմական հանցագործությունների հանրային ժխտումը, պարզունակացումը, արդարացումը կամ համակերպումը, ինչպես առաջարկվում է թիվ 7ԸՔՀ-ի 18-րդ պարբերությանն ե) ենթակետով:
6. Ինչ վերաբերում է թիվ 7ԸՔՀ-ի 18-րդ պարբերության ը) ենթակետին, ապա 226-րդ հոդվածը չի պարունակում անձի պետական պաշտոնավարման կամ պաշտոն զբաղեցնելիս ռասայական խտրականությունն արգելող կոնկրետ դրույթներ: 143.1-րդ հոդվածն արգելում է մարդու իրավունքների և քաղաքացիների ազատությունների ռոնահարումը, մասնավորապես՝ պաշտոնեական դիրքի չարաշահմամբ (հոդված 143.2), սակայն այստեղ ևս չկան թիվ 7ԸՔՀ-ի 18-րդ պարբերությանը) ենթակետով պահանջվող հստակ դրույթներ:
7. Ինչ վերաբերում է թիվ 7ԸՔՀ-ի 21-րդ կետին, ապա 63-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ համապատասխան առանձին ներպետական օրենքի դրույթներում վկայակոչված ցանկացած հանցագործության դեպքում ռասիստական շարժառիթը համարվում է ծանրացուցիչ հանգամանք: Այնուհանդերձ, այս

⁴ՌԱԵՀ-ը հասկանում է, որ Հայաստանի իշխանությունները հանել են բոլոր ընդհանուր դրույթներն իրենց քրեական իրավունքից տարբեր միջազգային կազմակերպությունների պահանջով: Այնուհանդերձ, ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ կոնկրետ քրեական հանցագործություններ պետք է մնան Քրեական օրենսգրքում, եթե դրանք կատարվում են ռասիստական հիմքերով:

հողվածը չի ներառում թիվ 7ԸՔՀ-ով արգելված բոլոր հիմքերը (տես՝ 2-րդ կետը)⁵:

8. Ի վերջո ՌԱԵՀ-ը տեղյակ չէ որևէ քրեական դրույթների մասին, որոնք վերաբերում են իրավաբանական անձանց պատասխանատվությանը ռասայական շարժառիթով կատարված որևէ հանցագործության համար, որոնք քրեականացվում են ներպետական օրենքի համապատասխան դրույթներով, ինչպես առաջարկվում է թիվ 7ԸՔՀ-ի 22-րդ պարբերությունով:
9. Վերլուծության այս փուլում, ՌԱԵՀ-ը ցանկանում է նշել Կառավարության ներկայիս քրեական օրենսգրքի վերանայման նախաձեռնությունը՝ կապված ռասիզմի և ռասայական խտրականության հարցերի հետ: Մինչ այժմ ստացված տեղեկությունների համաձայն՝ այդ նախաձեռնությունը ներառելու է արգելված հիմքերի ցանկի ընդլայնում, մասնավորապես՝ արգելված հիմքերի շարքում ընդգրկելով սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը ռասայական շարժառիթով կատարված հանցագործությունների դեպքում, ռասիստական շարժառիթը՝ որպես ծանրացուցիչ հանգամանք բոլոր սովորական հանցագործությունների դեպքում և ռասիստական վարքի որոշակի այլ ձևերի քրեականացում: ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ քրեական օրենսգրքի վերանայումը նաև ունի համապատասխան քրեական դրույթների կիրառումը բարելավելու նպատակ: Վերանայված օրենսգրքի նախագիծը պետք է ներկայացվի 2016թ.-ին: ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ օրենսդրական այս նախաձեռնությունը Հայաստանի քրեական իրավունքը թիվ 7ԸՔՀ-ին լիովին համահունչ դարձնելու եզակի հնարավորություն է:

10. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ իշխանություններն իրենց քրեական իրավունքը, ընդհանուր առմամբ, համապատասխանեցնեն Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականին, ինչպես մատնանշված է նախորդ կետերում: Մասնավորապես դրանք պետք է (1) «արգելված հիմքերի» ցանկում բացահայտորեն ներառեն մաշկի գույնը, լեզուն, ազգությունը (ինչն ընկալվում է որպես քաղաքացիություն), ազգային կամ էթնիկական ծագումը, սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը, (2) քրեականացնեն բռնությունների հրահրումը և ռասայական խտրականության հրահրումը, (3) քրեականացնեն ցեղասպանության, մարդկության դեմ հանցագործությունների և պատերազմական հանցագործությունների հանրային ժխտումը, պարզունակացումը, արդարացումը կամ համակերպումը:

- **Քաղաքացիական և վարչական իրավունք**

11. Հայաստանի մասին իր 3-րդ զեկույցում⁶, ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկել է, որպեսզի իշխանությունները մշակեն ռասայական խտրականության դեմ քաղաքացիական և վարչական համապարփակ օրենսդրություն՝ հիմնվելով Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականի վրա: Այլ մարմիններ, ինչպիսիք են Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների

⁵Քրեական օրենսգրքի մի քանի հոդվածներ ստեղծում են ռասիզմին բնորոշ լրացուցիչ հանցագործություններ այն իմաստով, որ դրանք նախատեսում են ավելի խիստ պատիժներ սովորական հանցագործությունների համար, որոնք կատարվել են «ազգային, ռասայական կամ կրոնականատեղության կամ կրոնական մոլեռանդության» շարժառիթով: 104-13-րդ հոդված՝ սպանությունը, 112-12-րդ հոդված՝ դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելը, 113-7-րդ հոդված՝ դիտավորությամբ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելը, 119-7-րդ հոդված՝ խոշտանգումը, 185-4-րդ հոդված՝ գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը և 265-2-րդ հոդված՝ Դիակը կամ թաղման վայրերն անարգանքի ենթարկելը:

⁶ՌԱԵՀ (2011ա), 25-րդ կետ:

հանձնակատարը⁷ և Եվրոպական հանձնաժողովը⁸ նմանօրինակ առաջարկություններ են ներկայացրել: ՌԱԵՀ-ը նկատի է առնում, որ Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից ազգային և միջազգային փորձագետների, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների հետ խորհրդակցությամբ մշակվել է խտրականության պայքարի մասին օրենքի նախագիծ: Այնուհանդերձ, նախագիծը չի ներկայացվել Ազգային ժողով, հավանաբար, Կանանց և տղամարդկանց համար հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին 2013թ. օրենքի ուժի մեջ մտնելու շուրջ ի հայտ եկած հակասությունների պատճառով (հակասությունների շուրջ ասելություն սերմանող խոսքի ասպեկտների վերաբերյալ տես ստորև՝ 31-րդ և 37-րդ կետերը): ՌԱԵՀ-ը մասնավորապես նշում է, որ նախագիծն ի վերջո չի ներառել սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հատկանիշով խտրականությունն ուղղակիորեն արգելող որևէ դրույթ⁹: Այն համարում է, որ այս դրույթները հանվել են օրենքի նախագծից այն պատճառաբանությամբ, որ նման ուղղակի արգելումն անհրաժեշտ չէ, նախագծում ներառված ընդհանուր դրույթները համարվել են բավարար¹⁰:

12. Այնուամենայնիվ, Հայաստանի իշխանություններն ընդունել են խտրականության դեմ պայքարի մասին օրենք ունենալու անհրաժեշտությունը¹¹: Այսպիսով, 2014թ. մարտին կառավարությունն ընդունել է Գործողությունների ծրագիր՝ 2012թ. հոկտեմբերի՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության իրականացման նպատակով: Ծրագիրը նախատեսում էր գնահատել, թե արդյոք Հայաստանի համապատասխան օրենքները համադրելի էին միջազգային իրավունքի հետ և արդյոք անհրաժեշտ էր խտրականության դեմ պայքարի մասին օրենք: ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ այս գնահատումն իրականացվել է և այս կապակցությամբ վկայակոչում է Նիդեռլանդների կառավարության աջակցությամբ և Եվրասիա հիմնադրամի նախաձեռնությամբ վերջերս հրապարակած իրավական հետազոտությունը¹²: ՌԱԵՀ-ը նաև նշում է, որ Հայաստանի իշխանությունները սկսել են աշխատել օրենքի նախագծի մշակման ուղղությամբ, որում, ըստ նրանց, հաշվի են առնվելու Թիվ 7ԸՔՀ-ի տարբեր առաջարկությունները և որ նրանց նպատակն է այս օրենքի նախագիծը ներկայացնել 2016թ.-ին: Մինչև հակախտրականության մասին նոր օրենքի ուժի մեջ մտնելը ՌԱԵՀ-ի 3-րդ զեկույցում տեղ գտած համապատասխան դիտարկումները և առաջարկությունները մնում են ուժի մեջ և կարող են մանրամասնվել հետևյալ ձևով
13. 2015թ. դեկտեմբերին փոփոխված Սահմանադրության 29-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ բոլոր մարդիկ հավասար են օրենքի առջև և որ ցանկացած խտրականություն, կախված այնպիսի հատկանիշներից, ինչպիսիք են սեռը, ռասան, մաշկի գույնը, էթնիկական [...] ծագումը, [...] լեզուն, կրոնը կամ

⁷Եվրոպայի խորհուրդ, Մարդու իրավունքների գծով հանձնակատար (2015), 103-րդ և 114-րդ կետեր:

⁸Եվրոպական հանձնաժողով, Եվրամիության արտաքին գործերի և անվտանգության քաղաքականության հարցերով գերագույն ներկայացուցիչ (2015), էջ 4:

⁹Ամենաթի ինթերնեյշնլ (2013), էջ 11:

¹⁰Եվրոպական հանձնաժողով, Եվրամիության արտաքին գործերի և անվտանգության քաղաքականության հարցերով գերագույն ներկայացուցիչ (2015), էջ 2:

¹¹Եվրոպայի խորհուրդ, Նախարարների կոմիտե (2015), 14-րդ կետ:

¹²Ղազարյան Ա. և Գրիգորյան Վ. (2015):

աշխարհայացքը, [...] ազգային փոքրամասնությանը պատկանելիությունը, [...] կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է: ՌԱԵՀ-ը ողջունում է այն փաստը, որ այս դրույթը հստակ արգելում է խտրականությունը, ինչպես առաջարկվում է ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 2-րդ և 4-րդ կետերով: Ավելին, խտրականությունն արգելող վարչական և քաղաքացիական իրավունքի զգալի թվով դրույթները ցույց են տալիս բոլոր ոլորտներում խտրականության դեմ պայքարելու իշխանությունների վճռականությունը: Դրանց թվում են օրինակ, Աշխատանքային օրենսգրքի 3(3)-րդ, 114(4)(4)-րդ և 180(3)-րդ հոդվածները, Կրթության մասին օրենքի 6.1-րդ հոդվածը, Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին օրենքի 4-րդ հոդվածը, Ոստիկանության մասին օրենքի 5-րդ հոդվածը, Ռադիոյի և հեռուստատեսության մասին օրենքի 22(1)(2)-րդ հոդվածը, Վարչական իրավախախտումների մասին օրենսգրքի 248-րդ հոդվածը և Դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածը¹³: Այս դրույթների մեծ մասն արգելում են խտրականությունը ռասայի, մաշկի գույնի, լեզվի, կրոնի, ազգության (որն ընկալվում է որպես քաղաքացիություն) և էթնիկական ծագման հիմքով¹⁴: Սակայն ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 4-րդ կետի իմաստով ուղղակի և անուղղակի խտրականության սահմանումը ներառող միակ օրենսդրությունը Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին օրենքն է¹⁵:

14. Հայաստանի օրենքը բացահայտորեն չի թույլ տալիս դրական միջոցներ կիրառել խոցելի խմբերի համար (ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 5-րդ կետ), և չկա որևէ դրույթ, որն արգելում է ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 6-րդ կետում թվարկված խտրականության հատուկ ձևերը: Որևէ կոնկրետ դրույթ պատասխանատվություն չի դնում պետական իշխանությունների վրա դրականորեն խթանելու հավասարությունը կանխարգելելու խտրականությունը, ինչպես առաջարկվում է ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 8-րդ կետով: Ինչ վերաբերում է հանրային գնումներին, ապա ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Հայաստանի օրենքը չի նախատեսում, որ պայմանագրայինները պետք է դրականորեն խթանեն ՌԱԵՀ-ի իրավասության շրջանակով նախատեսված հիմքերով (ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 9-րդ կետ) խտրականության բացառման քաղաքականություն:
15. Ինչ վերաբերում է դատական և/կամ վարչական վարույթների հասանելիությանը, ապա ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ խտրականության դեպքերի մեծ մասը գործնականում պետք է քննվի դատարաններում, ինչը լիովին համահունչ չէ ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 10-րդ կետի հետ (նաև տես ստորև՝ 20-րդ և 22-րդ կետերը): Ինչ վերաբերում է, մասնավորապես, զբաղվածության ոլորտին, հարկ է ընդգծել, որ Աշխատանքի տեսչությունը լուծարվել է, և աշխատավայրում խտրականության մշտադիտարկման նրա դերը չի ստանձնվել որևէ այլ պետական մարմնի կողմից: Բացի այդ, չկա հատուկ կանոն խտրականության գործերով ապացուցման բեռը կիսելու վերաբերյալ (ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 11-րդ կետ):
16. Չկա որևէ մեխանիզմ, որի միջոցով հնարավոր լինի վերանայել օրենքների, կանոնակարգերի և վարչական դրույթների խտրականության արգելման համապատասխանությունը (ԹԻՎ 7 ԸՔՀ-ի 13-րդ կետ): Նմանապես, չկան

¹³Ղազարյան Ա. և Գրիգորյան Վ. (2015), էջ 11:

¹⁴Ղազարյան Ա. և Գրիգորյան Վ. (2015), էջ 12:

¹⁵Տես՝ Կանանց և տղամարդկանց համար հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին օրենքի 3-րդ և 6-րդ հոդվածները:

առանձին դրույթներ, որոնք հարկադրում են պայմանագրերում, համաձայնագրերում կամ ներքին կանոններում և կանոնակարգերում ներառված խտրական որևէ դրույթ փոփոխելու կամ անվավեր ճանաչելու (Թիվ 7 ԸՔՀ-ի 14-րդ կետ), ռասիզմ խթանող կազմակերպությունների պետական ֆինանսավորումն արգելելու (Թիվ 7 ԸՔՀ-ի 16-րդ կետ) կամ ռասիստական կազմակերպությունները լուծարելու (Թիվ 7 ԸՔՀ-ի 17-րդ կետ) պարտականություն:

17. ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկում է, որ Հայաստանի իշխանություններն ընդունեն խտրականությունն արգելող քաղաքացիական և վարչական համապարփակ օրենսդրություն, որում նաև պետք է ներառվեն ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող հիմքերը կյանքի բոլոր ոլորտներում: Այս կապակցությամբ այն վկայակոչում է իր Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականը:

- **Մասնագիտացված ներպետական մարմիններ¹⁶**

18. ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Հայաստանում միակ մարմինը, որը կարող է գործել որպես մասնագիտացված մարմին, Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակն է (այսուհետ՝ «Պաշտպան»), որը հիմնադրվել է Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին 2003թ. օրենքով (այսուհետ՝ «ՄԻՊՕ»): Սակայն Պաշտպանը պատասխանատու է միայն պետական մարմինների կողմից մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների ոտնահարումից անհատներին պաշտպանելու համար (ՄԻՊՕ, հոդված 2): Մա նշանակում է, որ Պաշտպանը չի կարող զբաղվել խտրականության հարցերով, որոնք վերաբերում են մասնավոր ոլորտին¹⁷:

19. Չնայած այս սահմանափակմանը՝ ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Պաշտպանին շնորհվել է «A» կարգավիճակ Մարդու իրավունքների պաշտպանության և խթանման ազգային հաստատությունների միջազգային կոորդինացիոն կոմիտեի (ICC) կողմից, ինչը նշանակում է, որ այս հաստատությունը լիովին համապատասխանում է Փարիզյան Սկզբունքներին: Բացի այդ, ՌԱԵՀ-ի Թիվ 2 ԸՔՀ-ի 3-րդ սկզբունքի համաձայն՝ Պաշտպանին կարող են դիմել ֆիզիկական անձինք (ՄԻՊՕ, հոդված 7) և իրավաբանական անձինք (ՄԻՊՕ, հոդված 8.1): Նա կարող է իրականացնել հետաքննություններ և իշխանություններից և նրանց ներկայացուցիչներից պահանջել տեղեկություններ (ՄԻՊՕ, հոդված 12):

20. Այդուհանդերձ, բացակայում են խտրականության դեպքերում ապացուցման բեռը բաշխելու վերաբերյալ դրույթներ: Արդյունքում պետական մարմինները կարող են խուսափողական պատասխաններ տալ նման բողոքողներին, իսկ խտրականությունից տուժածները դժկամությամբ են դիմում Պաշտպանին: ՌԱԵՀ-ը նշում է, օրինակ, որ 2014թ.-ին Պաշտպանը չի քննել ռասայական խտրականության վերաբերյալ որևէ բողոք:

¹⁶Անկախ մարմիններ, որոնց բացահայտորեն վստահվել է էթնիկական ծագման, մաշկի գույնի, քաղաքացիության, կրոնի և լեզվի (ռասայական խտրականության) հիմքերով ռասիզմի, այլադատության, հրեատյացության, անհանդուրժողականության և խտրականության դեմ պետական մակարդակով պայքարը:

¹⁷Հայաստանի իշխանությունները ՌԱԵՀ-ին տեղեկացրել են, որ 2015թ. դեկտեմբերին փոփոխված Սահմանադրության 210-2-րդ հոդվածով նախատեսվում է, որ Պաշտպանը նաև պատասխանատու է քննելու նույն խախտումները, որոնք կատարվել են «կազմակերպությունների» կողմից: Հայաստանի Հանրապետության նախագահի՝ 2016թ. փետրվարի թիվՆՀ-170-Ա հրամանագիրը նախատեսում է, որ Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին օրենքը պետք է, համապատասխանաբար, փոփոխվի:

21. Պաշտպանը կարող է նաև պահանջել պետական իշխանություններից վերացնել խախտումները (ՄԻՊՕ, հոդված 15.1), գործերն ուղարկել դատարաններ(ՄԻՊՕ, հոդված 15.1-ի 4-րդ կետ), առաջարկել կարգապահական միջոցներներ (ՄԻՊՕ, հոդված 15.5) և արտահայտել ընդհանուր կարծիքներ ու ներկայացնել առաջարկություններ մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ (ՄԻՊՕ, հոդված 7.3):
22. Սակայն ՄԻՊՕ-ն չի ներառում որևէ դրույթ, որն ուղղակիորեն Պաշտպանին լիազորություն է վերապահում հավասարության սկզբունքին օրենսդրության համապատասխանությունը ստուգելու համար (ըստ Թիվ 7 ՇՔՀ-ի 24-րդ և 53-րդ կետերի): Ավելին, այն սահմանում է, որ Պաշտպանն իրավասու չէ միջամտել դատական վարույթին (ՄԻՊՕ, հոդված 7.1), ինչը նշանակում է, որ Պաշտպանը չի կարող հայցվորներին ներկայացնել դատարաններում (ըստ Թիվ 7 ՇՔՀ-ի 51-րդ կետի): Ի վերջո Պաշտպանին չի թույլատրվում շարունակել դատարան ներկայացված բողոքների քննությունը (ՄԻՊՕ, հոդված 10.1):
23. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի խտրականության դեպքերում օրենքը նախատեսի ապացուցման բեռի բաշխում: Ի հավելումն, ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է իշխանություններին փոփոխություններ կատարել Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին օրենքում՝ նրան լիազորելու քննել խտրականության վերաբերյալ բողոքները, նաև ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող հիմքերով, մասնավոր ոլորտում: Այլապես, իշխանությունները պետք է ստեղծեն հավասարության անկախ մարմին, որը, ի թիվս այնի, կգրադվի խտրականության՝ ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող հիմքերով, ինչպես առաջարկվում է ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության վերաբերյալ Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականում և ռասիզմի, այլատյացության, հրեատյացության և անհանդուրժողականության դեմ պետական մակարդակով պայքարի մասնագիտացված մարմինների վերաբերյալ Թիվ 2 հանձնարարականում:

2. Ատելություն սերմանող խոսք¹⁸

24. Իր 3-րդ զեկույցում¹⁹ ՌԱԵՀ-ը նշել է, որ Հայաստանում էթնիկական փոքրամասնությունների կամ ոչ քաղաքացիների նկատմամբ գոյություն չունի բացահայտ թշնամանք, ներառյալ՝ նրանց, ովքեր էթնիկ հայեր չեն: Այն նաև նշել է, որ չկա հակամահմեդական տրամադրությունների որևէ ապացույց: Հայաստան կատարած իր այցի ընթացքում ՌԱԵՀ-ի պատվիրակությունը հանդիպել է էթնիկական փոքրամասնություններ ներկայացնող տարբեր կազմակերպությունների, որոնք հաստատել են, որ վերջինները ռասիստական ատելություն սերմանող խոսքի թիրախ չեն հանդիսանում: ՌԱԵՀ-ի մտահոգությունները հիմնականում բնեռվում են ԼԳԲՏ համայնքին և ոչ ավանդական կրոնական խմբերին պատկանող անձանց նկատմամբ ատելություն սերմանող խոսքին:

¹⁸Այս հատվածը վերաբերում է ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի խոսքին: «Ատելություն սերմանող խոսք» սահմանմանը ծանոթանալու համար տես Ատելություն սերմանող խոսքի մասին Նախարարների կոմիտեի թիվ R (97) 20 հանձնարարականն անդամ պետություններին՝ ընդունված 1997թ. հոկտեմբերի 30-ին:

¹⁹ՌԱԵՀ (2011ա), 43-44-րդ կետեր:

- **Հումֆոր/տրանսֆոր բնույթի հայտարարությունների մեկնաբանությունը
Քրեական օրենսգրքում**

25. ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Քրեական օրենսգրքի 226-րդ հոդվածում, որով հանրային ատելություն հրահրելը հայտարարվում է անօրինական, արգելված հիմքերի թվում չի նշվում սեռական կողմնորոշումը կամ գենդերային ինքնությունը²⁰: Բացի այդ, ինչպես վերը նշվեց (տես՝ 2-րդ կետը), Քրեական օրենսգրքում ներառված չեն դրույթներ, որոնք ամրագրում են, որ հումֆոր/տրանսֆոր շարժառիթը ծանրացուցիչ հանգամանք է ցանկացած սովորական հանցագործության դեպքում: Ինչպես վերը նշվեց (տես՝ 9-րդ կետը), Արդարադատության նախարարությունը ներկայումս մշակում է Քրեական օրենսգրքի փոփոխություններ, որոնք հնարավոր է արգելված հիմքերի ցանկում ներառեն սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը ,հնարավոր է, որ Քրեական օրենսգրքում ավելացվի նաև դրույթ, որը կամրագրի, որ հումֆոր/տրանսֆոր շարժառիթը ծանրացուցիչ հանգամանք է բոլոր սովորական հանցագործությունների դեպքում: ՌԱԵՀ-ը կարծում է, որ նշված լրացումներն անհրաժեշտ են ԼԳԲՏ անձանց պաշտպանության պատշաճ մակարդակ երաշխավորելու համար:

26. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը հստակորեն ավելացվեն Քրեական օրենսգրքի 226-րդ հոդվածի արգելված հիմքերի ցանկում և որ Օրենսգրքում ավելացվի դրույթ, որը հստակորեն կամրագրի հումֆոր/տրանսֆոր շարժառիթը, որպես ծանրացուցիչ հանգամանք բոլոր սովորական հանցագործությունների դեպքում:

- **Տվյալներ**

27. ՌԱԵՀ-ն ի գիտություն է ընդունում Հայաստանի իշխանությունների տրամադրած տեղեկությունները, ըստ որոնց՝ 2011թ.-ից ի վեր Հայաստանի Ազգային անվտանգության ծառայության քննչական վարչության կողմից հետաքննվել է հանրության շրջանում ատելություն սերմանող երեք հանցագործություն՝ Քրեական օրենսգրքի 226-րդ հոդվածի համաձայն: Այս երեք դեպքերից միայն մեկն է հանգեցրել դատապարտման (տես՝ 41-րդ կետը): ՌԱԵՀ-ը նաև լավատեղյակ է, որ այս երեք գործերով Հայաստանի Ազգային անվտանգության ծառայությունը զբաղվել է ի պաշտոնե (*ex officio*), և որ այս ժամանակահատվածում 226-րդ հոդվածի ներքո դասվող մասնավոր անձանցից որևէ բողոք չի ստացվել:

28. Տվյալները մատնանշում են, որ վերջին տարիներին եղել են գործեր, որոնք քննվել են իշխանությունների կողմից: Հետևաբար, ՌԱԵՀ-ը հետաքրքրվում է, թե ինչու Հայաստանն այլևս տվյալներ չի տրամադրել ԺՄԻՀԳ-ին՝ վերջինիս՝

²⁰«Սեռական կողմնորոշումը վերաբերում է յուրաքանչյուր անձի խորը զգացական, զգացմունքային և սեռական գրավչության կարողությանը և տարբեր կամ միևնույն կամ մեկից ավելի գենդերի անհատների հետ ինտիմ ու սեռական հարաբերություններին», Սեռական կողմնորոշման և գենդերային նույնականացման վերաբերյալ մարդու իրավունքների միջազգային իրավական նորմերի կիրառման Յոզյակարտյան սկզբունքներ:

²¹«Գենդերային ինքնությունը վերաբերում է յուրաքանչյուրի գենդերային պատկանելության ներքին և անհատական խորին զգացմանը, որը կարող է համընկնել կամ չհամընկնել ծննդյան պահին արձանագրված սեռի հետ, այդ թվում՝ սեփական մարմնի ինքնազգացմանը (որն, ազատ ընտրության դեպքում, կարող է ներառել մարմնի տեսքի կամ դրա ֆունկցիաների փոփոխությունները՝ դեղորայքի, վիրաբուժության կամ այլ միջոցներով) և արտահայտվել գենդերի այլ դրսևորումներով, այդ թվում՝ հագուստի, խոսքի և պահվածքի միջոցով», նույն տեղում:

«Ատելության հողի վրա կատարվող հանցագործություններ ԵԱՀԿ տարածաշրջանում՝ դեպքեր և արձագանքներ»²² զեկույցի համար: Ավելին, ՌԱԵՀ-ը մտահոգված է քրեական վարույթների փոքրաթիվության և երևույթի հնարավոր չափերի միջև առկա հակադրությամբ, ինչպես մատնանշված է հետագա պարբերություններում:

- **Ատելություն սերմանող խոսքը քաղաքական դիսկուրսում**

29. ՌԱԵՀ-ը նշում է ԼԳՏ համայնքին պատկանող անձանց նկատմամբ անհանդուրժող հայտարարությունների մտահոգող մակարդակը, մասնավորապես՝ քաղաքական առաջնորդների կողմից: 2012թ. մայիսի 8-ին Երևանում համասեռականների DIY ակումբի հրկիզումից հետո (տես՝ 59-րդ կետը) Հայաստանի իշխող Հանրապետական կուսակցության խոսնակ և Խորհրդարանի փոխխոսնակ Էդուարդ Շարմազանովը հրապարակավ նշել է, որ այս հարձակումը «միանգամայն ճիշտ ու արդարացի» էր, և նրանք, ովքեր պաշտպանում են հայաստանցի ԼԳՏ անձանց իրավունքները, «այլասերում են մեր հասարակությունը և պղծում են հայերի ազգային նկարագիրը»: Խորհրդարանի մեկ այլ անդամ՝ պատգամավոր Արծվիկ Մինասյանը նշել է, որ ակումբի վրա հարձակում գործած երիտասարդները «շարժվել են մեր հասարակության և ազգային գաղափարաբանության համատեքստում, ճիշտ ձևով»: Նա նաև կոչ է արել դիմակայել «հանրայնացող համասեռամոլությանը»՝ որպես «ազգային անվտանգության սպառնալիքի»: Հայաստանի Նախագահի խորհրդատվական մարմնի՝ Հայաստանի Հանրապետության Հանրային խորհրդի աշխատակազմի ղեկավարը ստեղծել է ֆեյսբուքյան էջ «Ի պաշտպանություն DIY ակումբը պայթեցնող երիտասարդների» կոչ անելով դադարեցնել հարձակումն իրականացնողների հանդեպ հետապնդումը²³:

30. Կարելի է բերել ավելի թարմ օրինակներ: 2014թ. մայիսին հայկական թերթերից մեկում համասեռական անձանց սև ցուցակի հրապարակումից հետո իշխող քաղաքական կուսակցության պատգամավոր Հայկ Բաբուխանյանը հրապարակայնորեն աջակցել է այդ հողվածին: Նա նաև հանդես է եկել որպես վկա թերթի կողմից համապատասխան դատական վարույթներում²⁴: Իսկ 2015թ. ապրիլին պատգամավոր Նաիրա Զոհրաբյանը հրապարակայնորեն հայտարարել է, որ նա միշտ դեմ է քվեարկել Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովին (ԵԽՄՎ) ներկայացված ԼԳՏ իրավունքների պաշտպանության ցանկացած առաջարկի: Նա հատկապես նշել է. «Ես կանեմ ամեն հնարավորը՝ խոչընդոտելու Հայաստանում մետաստազների տարածմանը: Ես ասում եմ սա բացահայտորեն և հրապարակայնորեն»²⁵:

- **Ռասիզմը հանրային դիսկուրսի այլ դրսևորումներում**

31. ՌԱԵՀ-ը նմանատիպ միտում է գտնում հանրային դիսկուրսի այլ ձևերում: ՌԱԵՀ-ը նշում է անհանդուրժողական հայտարարություններն ադրբեջանցիների դեմ²⁶, ինչպես ցույց է տվել ադրբեջանական ֆիլմի

²²Տես՝ ՌԽՎՀ (2011):

²³Աղբյուր՝ Ամենաթի ինթերնեյշնլ (2013):

²⁴Տես՝ ՓԲՆՔ Արմենիա (2014) և Կովկասի իրավապաշտպանների ցանց (2014):

²⁵Աղբյուր՝ Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեա (2015):

²⁶<https://www.hrw.org/news/2012/04/17/armenia-investigate-mob-attack-local-ngo>;

<https://www.amnesty.org/en/documents/eur54/001/2012/en/>:

ցուցադրությանն առնչվող միջադեպը²⁷: Բացի այդ, որոշ հանրային հարցումներ, որոնք տրամադրվել են պատվիրակությանն այցելությունից հետո, ենթադրում են հրեաների նկատմամբ նախապաշարմունքների զգալի մակարդակ²⁸: Ինչպես նաև, Կանանց և տղամարդկանց համար հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին 2012թ. օրենքի նախագծի ընդունումը (տես՝ 11-րդ կետը) պատճառ հանդիսացավ հայ հասարակության շրջանակում եռամսյա բանավեճի համար: Օրենքի նախագիծը ներառել է հղումներ «գենդերային հավասարություն» արտահայտությանը, որը կրոնական և պահպանողական առաջնորդները մեկնաբանել են որպես հակահայկական, ոչ ավանդական և, ընդհանուր առմամբ, այլասեռական կամ մեղսագործ:

32. ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ այս թշնամանքը դրսևորվում է նաև ԼԳԲՏ խմբերի և մարդու իրավունքների այլ կազմակերպությունների կողմից կազմակերպված հանրային միջոցառումներին արձագանքներով: Օրինակ՝ 2012թ. մայիսին ՓԻՆԲ Արմենիան և Կանանց ռեսուրսային կենտրոնը նախաձեռնել էին բազմազանության երթ՝ նշելու ՄԱԿ-ի՝ մշակութային բազմազանության համաշխարհային օրը: Ցուցարարների դեմ տրամադրված մի խումբ անձինք՝ երթն անվանել են «գեյ շքերթ» և հարձակվել մասնակիցների վրա՝ ազգայնական երգեր երգելով և կարգախոսներ հնչեցնելով համասեռականների հասցեին՝ որպես հիվանդության և երեխաների համար սպառնալիքի²⁹: Մեկ այլ օրինակ են այն բողոքները, որոնք 2012թ.-ին հանգեցրել են «Պարադա» ֆիլմի ցուցադրության խափանմանը: Ֆիլմը հանդուրժողականության մասին է և վերաբերում է ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ խտրականության բացառմանը: Մի շարք վայրերում անսպասելի չեղյալ է հայտարարվել ֆիլմի ցուցադրությունը: Բողոքի ցույցեր են անցկացվել Երևանում՝ Տիկնիկային թատրոնում ֆիլմի ցուցադրության դեմ³⁰:
33. ՌԱԵՀ-ը նկատել է նաև ոչ ավանդական կրոնական խմբերի (անդամների) դեմ ատելություն սերմանող խոսքի հերթական դեպքերը: 2013թ. սեպտեմբերի 9-ին լայնորեն լուսաբանվող մամուլ ասուլիսում Հայ առաքելական եկեղեցու սպասավոր Կոմիտաս Հովնանյանը, «Միացյալ երիտասարդական լիգա» կոչվող կազմակերպության ղեկավարի հետ միասին քննադատել են կրոնական փոքրամասնություններին: Ըստ Կ. Հովնանյանի՝ երկրում գոյություն ունեն ավելի քան 215 «աղանդներ», որոնք միլիոնավոր դոլարներ են ստանում արտասահմանից և նպատակ ունեն ոչնչացնել Հայաստանը³²: 2013թ. սեպտեմբերի 20-ին «Միացյալ երիտասարդական լիգա» և «Մենք» կազմակերպությունները ստորագրահավաք են նախաձեռնել՝ կոչ անելով կառավարությանը հետաքննել բոլոր գրանցված և չգրանցված կրոնական կազմակերպությունների գործունեությունը և արգելելու դրանց «կործանարար» ազդեցությունը հայ հասարակությունում: Խմբերը կոչ են արել կառավարությանն անմիջապես դադարեցնել իրենց վկայակոչմամբ՝ Կյանքի

²⁷http://www.rferl.mobi/a/azerbaijan_armenia_film_festival_canceled_protests/24547207.html:

²⁸Ես ի թիվս այլնի՝ «Ընդդեմ վարկաբեկման լիգա»-ի համաշխարհային հարցման (ADL Global Survey) տվյալները, ըստ որոնց՝ հարցվածների 58%-ը հրեատյաց տրամադրություններ ունի <http://global100.adl.org/#country/armenia/2014>:

²⁹ILGA-Եվրոպա (2013):

³⁰Արմենիա Նաու (2012):

³¹Եվրոպական միություն (2012):

³²ԱՄՆ Պետդեպարտամենտ (2014ա), էջ 6:

խոսք, Եհովայի վկաներ, Ռեյմա, Խորան և Մեծ Շնորհք «աղանդների» գործունեությունը³³: Նույն տարվա սեպտեմբերին Առաքելական եկեղեցու մի բարձրաստիճան անդամ հանդես է եկել կրոնական փոքրամասնություններին խարանող հայտարարություններով, իսկ երկու երիտասարդական կազմակերպություններ շրջանառության մեջ են դրել առցանց խնդրագրեր՝ մեղադրելով Հայաստանի դեմ դավեր նյութող և օտարերկրյա ֆինանսավորում ստացող «պաշտամունքներին» և կոչ անելով կառավարությանը հետաքննել և փակել նման «պաշտամունքները»: Սա հանգեցրել է Ավետարանչական եկեղեցու հովվի և նրա քարտուղարի նկատմամբ հարձակման փորձերի (տես՝ 58-րդ կետը): 2013թ. հոկտեմբերին Միացյալ երիտասարդական լիգան հրապարակել է փոփ արվեստագետների ցուցակ՝ պնդելով, որ նրանք «աղանդավորականներ են»: Վերոնշյալ արվեստագետներից մի քանիսը պաշտպանել են իրենց տեսակետները և անձնական կյանքի գաղտնիության իրենց իրավունքը: Արվեստագետների մեծ մասը հրապարակավ դատապարտել է «աղանդները» և փորձել ապացուցել, որ իրենք Հայ առաքելական եկեղեցու անդամներ են³⁴:

34. Բոլորովին վերջերս՝ 2015թ. ապրիլին, Ազգային արժեքների պահպանման ճակատի նախագահ Սևան Աղաջանյանը և Հայաստանի Սոցիալիստական շարժման ղեկավար Ռոբերտ Ահարոնյանը հրապարակային հայտարարություններ են արել Եհովայի վկաների դեմ: Նրանք նրանց ներկայացրել են որպես Հայաստանի ազգային անվտանգության համար լուրջ սպառնալիք և բողոքել, որ ոստիկանությունը միջոցներ չի ձեռնարկել «աղանդի» գործունեությունը սահմանափակելու ուղղությամբ: Այս հայտարարությունները հետևել են մի շարք հանրային կոչերին՝ արգելելու Եհովայի վկաներին առաջարկել իրենց կրոնական հրապարակումները փողոցների շարժական ստենդների վրա: 2015թ. փետրվարին Ռոբերտ Ահարոնյանը նույնիսկ բռնի կերպով հեռացրել է այդպիսի պաստառները և գրքերը:

- Ռասիզմը համացանցում և ավանդական լրատվամիջոցներում

35. ՌԱԵՇ-ը նշում է էթնիկական փոքրամասնությունների նկատմամբ այլատյացության խիստ ցածր մակարդակը Հայաստանի ավանդական լրատվամիջոցներում: Այնուհանդերձ, այնտեղ արձանագրվել են անհանդուրժողական հայտարարությունների մի շարք դեպքեր՝ թիրախավորելով ԼԳԲՏ համայնքին կամ կրոնական ոչ ավանդական խմբերին պատկանող անձանց (տես՝ 24-րդ կետը):

36. Այլատյացության վերաբերյալ հետազոտական զեկույցում³⁵ այն մասին, թե ինչպես է ազգայնականությունն արտացոլված, մասնավորապես, հայկական առցանց լրատվամիջոցներում, ցույց է տրվել, որ վերլուծության ենթարկված առավել հանրահայտ տասը լրատվամիջոցներից և ոչ մեկը ներգրավված չի եղել անհանդուրժողականության ակտիվ խթանման մեջ և դրանցից ոչ մեկն ազգայնական խմբերի տեսակետներ չի քարոզել: Հայկական առցանց լրատվամիջոցներում ասելություն սերմանող խոսքի միայն մի քանի օրինակներ են բացահայտվել: Այս արդյունքներն ամրապնդվում են առավել

³³Նույն տեղում:

³⁴Նույն տեղում:

³⁵Միքայելյան Հ. (2011):

վերջերս իրականացված՝ Հայաստանի լրատվական 9 աղբյուրների հետազոտական մշտադիտարկման արդյունքներով³⁶:

37. Ինչ վերաբերում է հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի աստելություն սերմանող խոսքին, ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Կանանց և տղամարդկանց համար հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին 2012թ. օրենքի նախագծի ընդունման հետ կապված բանավեճը շատ արագ տարածում է ստացել լրատվամիջոցներում (տես՝ 31-րդ կետը): «Գենդեր» բառը ներկայացվել է որպես տրանսգենդեր, համասեռական և այլասերված բառերի հոմանիշ, մինչդեռ կանանց և ԼԳԲՏ անձանց պաշտպանները ներկայացվել են որպես «ազգային դավաճաններ», «ընտանիք քանդողներ» և «հայկական արժեքներին սպառնալիք»: Լրատվամիջոցներում ԼԳԲՏ անձանց հանդեպ աստելություն սերմանող խոսքի մեկ այլ առանձնահատուկ մտահոգիչ դեպք արդեն իսկ վկայակոչվել է: 2014թ.-ին «Իրավունք» հայկական թերթը հրապարակել է համասեռական անձանց սև ցուցակ՝ ուղղակիորեն խտրականություն և անհանդուրժողականություն հրահրելով նրանց դեմ:

38. Ինչ վերաբերում է ոչ ավանդական կրոնական խմբերին, ՌԱԵՀ-ը լավատեղյակ է, որ լրատվամիջոցները հրապարակել են մեծ թվով լրատվական նյութեր՝ պիտակավորելով փոքրամասնություն հանդիսացող կրոնական խմբերին որպես «աղանդներ», և քարոզել վախ կրոնական փոքրամասնությունների հանդեպ: Տարբեր հեռուստակայաններ հեռարձակել են քննարկումներ և լրատվական հաղորդումներ՝ փոքրամասնություն հանդիսացող կրոնական խմբերին ներկայացնելով որպես պետության թշնամիներ՝ առանց այդ խմբերին արձագանքելու կամ քննարկմանը մասնակցելու հնարավորություն տալու: Թերթերում հրապարակվել են մի շարք հոդվածներ՝ կրոնական փոքրամասնություններին պատկերելով որպես քրեական հանցագործներ և լրտեսներ: Թեև դրանք չեն վերաբերել որոշակի կրոնական խմբերի, դրանց ընդհանուր արդյունքը եղել է կրոնական փոքրամասնությունների նկատմամբ անհանդուրժողականության մթնոլորտը: Կրոնական խմբերը նաև հաղորդել են սոցիալական ցանցերում անհանդուրժողականության և սպառնալիքների աճի մասին³⁷: Եհովայի վկաների մասնակցությամբ մի միջադեպ ի ցույց է դնում այս միտումները: 2010թ. նոյեմբերի 10-ին մի շարք լրատվական աղբյուրներ, ներառյալ՝ Հայաստանի հանրային հեռուստաընկերությունը, հաղորդել են, որ Եհովայի վկաների համայնքից մի երիտասարդ տղամարդու մեղադրանք է առաջադրվել իր ծնողների սպանության համար: Բացի Եհովայի վկաների վերաբերյալ նսեմացնող և վիրավորական մեկնաբանություններից, հաղորդումներից մեկի ժամանակ հեռուստադիտողներին առաջարկվել է ֆիզիկական ուժ կիրառել նրանց հանդեպ:

- **Օայրահեղական խմբեր**

39. Իր3-րդ գեկույցում ՌԱԵՀ-ը նշել է «Արիական» կուսակցության առաջնորդի կողմից արված հակահրեական հայտարարությունների մասին: Ըստ Հայաստանի իշխանությունների՝ այդ կուսակցությունն այլևս գոյություն չունի: Սակայն ՌԱԵՀ-ը հիշեցնում է, որ 2011թ.-ին ՌԽՎՀ-ը հանձնարարական է հրապարակել իշխանություններին կոչ անելով ռասայական խտրականություն հրահրող ցանկացած կազմակերպություն անօրինական հայտարարելու

³⁶Խոսքի ազատության պաշտպանության կոմիտե (2014):

³⁷ԱՄՆ Պետդեպարտամենտ (2014ա), էջ 5-6:

գործողություններ ձեռնարկել³⁸, ինչին ՌԱԵՀ-ը, բնականաբար, համաձայն է: Իր 3-րդ զեկույցում³⁹ ՌԱԵՀ-ն առաջարկել է իշխանություններին ուշադրություն դարձնել այն պայմանների վրա, որոնց ներքո գործում է Արիական կուսակցությունը, և քննարկեն, թե արդյոք պահանջվում են հետագա գործողություններ: ՌԱԵՀ-ը զարմանքով է նշում, որ որևէ միջոց չի ձեռնարկվել այս կապակցությամբ:

- **Իշխանությունների արձագանքը**

40. ՌԱԵՀ-ն ասելություն սերմանող խոսքը համարում է հատկապես մտահոգիչ, քանի որ դա փաստացի բռնության հանգեցնող առաջին քայլն է, ինչպես ցույց են տվել ոչ ավանդական կրոնական խմբերին (տես՝ 58-րդ կետը) և ԼԳԲՏ համայնքին (տես՝ 59-րդ կետը) պատկանող անձանց դեմ բռնության մի քանի միջադեպերը: Ասելություն սերմանող խոսքին պատշաճ հակազդումը ներառում է իրավապահ հեռուստաալիքներ (քրեական, քաղաքացիական և վարչական իրավական պատժամիջոցներ), ինչպես նաև այլ մեխանիզմներ՝ դրա վնասակար հետևանքների դեմ պայքարելու համար, ինչպես ինքնակարգավորումը, կանխարգելումը և հակադարձող խոսքը:
41. Քրեական իրավունքի պատասխանի հետ կապված ՌԱԵՀ-ը նկատում է, որ դատարանները քննել են միայն երեք գործ: Առաջին գործը վերաբերել է ֆեյսբուքում հակահրեական մեկնաբանություններին: Նախնական հետաքննությունը սկսվել է 2011թ. ապրիլին, սակայն նույն տարվա դեկտեմբերին վարույթը կասեցվել է, քանի որ հանցագործին հնարավոր չի եղել բացահայտել: Երկրորդ դեպքը վերաբերել է տարբեր ինտերնետային կայքերում փաստաթղթերի հրապարակմանը, որոնք հրապարակավ սպառնում էին կամ բռնություն էին հրահրում Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի, վրացիների և ռուսների (ինչպես նաև հանրապետության նախկին և ներկա նախագահների) դեմ: Նախնական հետաքննությունը սկսվել է 2013թ. սեպտեմբերին: Նույն տարվա հոկտեմբերին վարույթը կրկին կասեցվել է, քանի որ հանցագործին հնարավոր չի եղել բացահայտել: Երրորդ դեպքը վերաբերել է ենթադրյալ հայկական քարոզչության և Թուրքիայի ու Ադրբեջանի նկատմամբ ահաբեկչական հարձակումների վերաբերյալ լուսանկարչական ալբոմների և տարբեր այլ հրապարակումների վաճառքին: Դրանք, ենթադրաբար, համագոր են եղել ռասայական և կրոնական ասելության հրահրման: 2011թ. ապրիլին կասկածյալ է ձերբակալվել: 2012թ. ապրիլին նրան դատապարտել են չորս տարվա ազատազրկման, սակայն Քրեական գործերով վերաքննիչ դատարանը բեկանել է այդ որոշումը: 2012թ. հուլիսին Գլխավոր դատախազը բողոքել է այդ որոշման դեմ, սակայն ՌԱԵՀ-ի տեղեկություններով՝ լսումների համար դեռևս օր չի նշանակվել:
42. ՌԱԵՀ-ը հետաքննված և/կամ հետապնդվող գործերի սակավությունը վերագրում է մի շարք գործոնների: Ինչպես նշվեց սույն զեկույցի առաջին բաժնում, հանրության շրջանում ասելության սերմանումը քրեականացնող դրույթներում առկա են տարբերբացեր, որոնք թույլ չեն տալիս իշխանություններին քրեական իրավունքի արդյունավետ հակազդեցություն ապահովել ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ասելություն սերմանող խոսքի դեպքերին: Այս կապակցությամբ ՌԱԵՀ-ն անդրադառնում է այն տարբեր առաջարկություններին, որ արդեն ներկայացրել է (տես՝ 10-րդ և

³⁸ՌԽՎՀ (2011), 14-րդ կետ:

³⁹ՌԱԵՀ (2011ա), 56-րդ կետ:

26-րդ կետերը): Ավելին, ՌԱԵՀ-ը պատճառներ ունի կասկածելու, որ գոյություն ունեցող քրեական իրավունքի դրույթներն արդյունավետորեն են կիրառվում: Այս կասկածն առաջ է հանում ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ որևէ քրեական վարույթ չի հարուցվել աստելություն սերմանող խոսքի համար վերոնշյալ դեպքերից և ոչ մեկի առնչությամբ, որոնք ներառել են քաղաքական գործիչների կողմից հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի հայտարարություններ (տես՝ 29-30-րդ կետերը):

43. ՌԱԵՀ-ը գտնում է, որ տարբեր նախաձեռնություններ կարող են ձեռնարկվել՝ քրեական իրավունքի գոյություն ունեցող դրույթների կիրառումը բարելավելու նպատակով: Դրա համար անհրաժեշտ են արդարադատական համակարգի նկատմամբ տուժողների վստահությունը խթանող որոշակի միջոցներ: ՌԱԵՀ-ը լավատեղյակ է, որ հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի աստելություն սերմանող խոսքից տուժածներին աջակցություն տրամադրող ՀԿ-ները խուսափում են խրախուսել նրանց բողոք ներկայացնել ոստիկանություն: Դա կապված է իրավապահների կողմից խախտումների մասին հաղորդումների հետ: Ներկայացվել են տարբեր բողոքներ, որոնցից մեկը վերաբերում է նրան, որ ոստիկանությունն արձագանքել է աստելություն սերմանող խոսքի վերաբերյալ բողոքներին՝ մեղադրանքներ ներկայացնելով հայցվորների նկատմամբ, հատկապես, եթե վերջինները եղել են սեքսի ոլորտում աշխատողներ: Հետևաբար, ՌԱԵՀ-ը համարում է (ինչպես Հայաստանի վերաբերյալ իր բոլոր նախկին զեկույցներում⁴⁰), որ իշխանությունները պետք է ստեղծեն ոստիկանության դեմ հարուցած բողոքների քննության անկախ մեխանիզմ: Իշխանությունները հիշեցրել են ՌԱԵՀ-ին, որ քրեական բողոքների քննման համար պատասխանատու է Հատուկ քննչական ծառայությունը: Այդուհանդերձ, ՌԱԵՀ-ը հիշեցնում է, որ անհրաժեշտ է անկախ մեխանիզմ, որը կքննի բոլոր տեսակի բողոքները, այդ թվում և քրեական մեղադրանքներ չներառող բողոքները:

44. ՌԱԵՀ-ը կրկին առաջարկում է ստեղծել ոստիկանության դեմ հարուցած բոլոր տեսակի բողոքների քննության անկախ մեխանիզմ:

45. Ի լրումն և բարելավելու համար աստելություն սերմանող խոսքի դեմ գործող քրեական իրավունքի դրույթների կիրառումը, ՌԱԵՀ-ն իր 2-րդ և 3-րդ զեկույցներում⁴¹ առաջարկել է, որպեսզի դատական համակարգի ներկայացուցիչները, իրավապահները և փաստաբանները վերապատրաստվեն ռասիզմի, ռասայական խտրականության և անհանդուրժողականության դեմ ներպետական և միջազգային նորմերի ոլորտում: Ըստ իշխանությունների՝ դատական համակարգի, իրավապահների և փաստաբանների համար վերապատրաստման դասընթացներ գոյություն ունեն: Թեև այդ դասընթացները, ընդհանուր առմամբ, մարդու իրավունքների վերաբերյալ են, առկա է նաև ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի վերաբերյալ թեմատիկ ուղղություն: Դրանք կազմում են Ոստիկանության ակադեմիայի և Արդարադատության ակադեմիայի նախնական վերապատրաստման բաղկացուցիչ մասը: Ընթացիկ վերապատրաստում է նաև տրամադրվում ոստիկաններին և դատավորներին թեմատիկ հարցերի լայն շրջանակի վերաբերյալ, ներառյալ՝ ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող հարցերը: Անհրաժեշտ է նաև ընդգծել, որ Հայաստանը ներգրավվել է Եվրոպայի խորհրդի՝ «Իրավաբան մասնագետների համար մարդու իրավունքների

⁴⁰ՌԱԵՀ (2003ա), 55-րդ կետ, ՌԱԵՀ (2007ա), 97-րդ կետ և ՌԱԵՀ (2011ա), 134-րդ կետ:

⁴¹ՌԱԵՀ (2007ա), 34-րդ և 96-րդ կետեր, և ՌԱԵՀ (2011ա), 37-րդ կետ:

ուսուցման» (HELP) աջակցության ծրագրում⁴²⁴³։ ՌԱԵՀ-ը տեղյակ է, որ վերապատրաստման այս նախաձեռնություններն օգնել են բարձրացնել իրավական ոլորտի մասնագետների իրազեկության մակարդակը ռասիզմի և ռասայական խտրականության հարցերի շուրջ և բարելավել են դրանց արդյունավետորեն արձագանքելու վերջինների կարողությունները։ Ուստի այն կոչ է անում Հայաստանի իշխանություններին ակտիվացնել իրենց ջանքերն այս ոլորտում։ ՌԱԵՀ-ն այս համատեքստում նաև ողջունում է Արդարադատության ակադեմիայի՝ 2016թ. փետրվարի թիվ 54Ա և 5Ա որոշումները։

46. Վերապատրաստումը նաև կօգնի դատական մարմիններին քննել աստելություն սերմանող խոսքի վերաբերյալ գործեր քաղաքացիական և վարչական իրավունքի ոլորտներում։ ՌԱԵՀ-ը միանգամայն տեղյակ է, որ խիստ սակավաթիվ այդպիսի բողոքներ են ներկայացվել։ Ինչպես նշվեց սույն գեկույցի՝ ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության վերաբերյալ բաժնում, առկա են մի շարք բացեր, որոնք վարկաբեկում են աստելություն սերմանող խոսքին արդյունավետ արձագանքելու՝ քաղաքացիական և վարչական իրավունքի համակարգի կարողությունը։ Իշխանություններին բացատրվել է, որ միջազգային պայմանագրերը կարող են վկայակոչվել հայցվորների և ուղղակիորեն կիրառվել դատարանների կողմից։ Սակայն իշխանությունները ևս հաստատել են, որ նմանօրինակ դեպքեր չեն եղել։ ՌԱԵՀ-ը լավատեղյակ է, որ տուժողները տեղյակ չեն գոյություն ունեցող պաշտպանության միջոցների մասին և արդյունքում չեն ցանկանում բողոք ներկայացնել։ Մինչև ժամանակ ՌԱԵՀ-ը հասկանում է, որ դատարաններն այս ոլորտում փորձառություն չունեն։
47. Արդյունքում ՌԱԵՀ-ը զարմանալի է համարում իշխանությունների այն պնդումները, որ քաղաքացիական և վարչական իրավունքի առկա դրույթներն ամուր հիմք են ծառայում ռասիզմի և/կամ ռասայական խտրականության դեպքերին արձագանքելու համար, օրինակ՝ լրատվամիջոցներում։ Այս կապակցությամբ ՌԱԵՀ-ն իր 3-րդ գեկույցում⁴⁴ առաջարկել է, որպեսզի իշխանությունները, առանց լրատվամիջոցների անկախությունը վնասելու, աջակցեն Էթիկայի ինքնակարգավորող կանոնագրքի շուտափույթ ընդունմանը՝ ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի հստակ ձևակերպված դրույթներով։ Այն նաև առաջարկել է վերապատրաստման դասընթացներ կազմակերպել Հեռուստատեսության և ռադիոյի ազգային հանձնաժողովի այն անդամների համար, ովքեր պատասխանատու են Հեռուստատեսության և ռադիոյի մասին օրենքի 24-րդ հոդվածի կիրառման համար, թե ինչպես պահպանել հավասարակշռությունն արտահայտվելու ազատության և փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպանության միջև։ ՌԱԵՀ-ը չի տեղեկացվել այս առումով իշխանությունների ձեռնարկած որևէ նախաձեռնության մասին։
48. ՌԱԵՀ-ը շեշտում է, որ դատարանները չեն կարող գործել որպես արդյունավետ ինքնակարգավորվող մարմինների փոխարինողներ։ Մա մեծապես ցույց է տալիս Հայաստանի հանրային հեռուստաընկերությամբ Եհովայի վկաների

⁴²Տես՝ <http://helpcoe.org/> և <http://helpcoe.org/news/certificates-award-ceremony-armenia-course-introduction-echr>։

⁴³Վերապատրաստման նմանօրինակ նախաձեռնությունների ամբողջական ցանկին ծանոթանալու համար տես՝ Հայաստանի Հանրապետություն (2016), 32-րդ և 82-րդ կետեր։

⁴⁴ՌԱԵՀ (2011ա), 50-րդ կետ։

դեմ կեղծ և նսեմացնող հայտարարություններ ներառած միջադեպում (տես՝ 38-րդ կետը): 2010թ. նոյեմբերի 12-ին Հայաստանի Հանրապետության Մարդու իրավունքների պաշտպանը կոչ է արել զանգվածային լրատվամիջոցներին դադարեցնել Եհովայի վկաների նկատմամբ ուղղված իրենց մեղադրանքները: Քանի որ խնդրո առարկա հեռուստաընկերությունը հրաժարվել է շտկող միջոցառումներ ձեռնարկել, Եհովայի վկաները ստիպված են եղել քաղաքացիական բողոք ներկայացնել դատարաններ՝ խնդրելով նրանց կարգադրել մեղադրյալներին ներողություն խնդրել իրենց գրպարտող հայտարարությունների համար, լիարժեք հերքում տալ և հրապարակել Եհովայի վկաների չիմբազրված պատասխանը: Հեռուստաընկերությունն ի վերջո առաջարկել էր կարգավորում, որը Եհովայի վկաներն ընդունել են և հետ են վերցրել իրենց բողոքը:

49. ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկում է իշխանություններին առանց լրատվամիջոցների անկախությունը վնասելու սերտ համագործակցել նրանց հետ՝ ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ատելություն սերմանող խոսքի դեմ հստակ ձևակերպված դրույթներով լրատվական էթիկայի կանոնագիրք ընդունելու, բոլոր լրատվամիջոցների կողմից այդ փաստաթղթի նկատմամբ հավատարմությունը խթանելու և լրատվական ոլորտի մասնագետների համար համապատասխան վերապատրաստման դասընթացներ կազմակերպելու ուղղությամբ:

50. Ինքնակարգավորման կոչ անող մեկ այլ խնդիր են պատգամավորների կողմից հնչեցված անհանդուրժողական հայտարարությունները, մասնավորապես՝ ԼԳԲՏ համայնքի դեմ (տես՝ 29-30-րդ կետերը): ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ չնայած պատգամավորների համար նախատեսված Էթիկայի կանոնագրքի առկայությանը՝ այն չի կիրառվում ռասիստական կամ հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ատելություն սերմանող խոսքի միջադեպերում ներգրավված պատգամավորներին կարգի հրավիրելու համար:

51. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի Խորհրդարանում հնարավորինս շուտ ներկայացվի վարքի այնպիսի կանոնագիրք, որը, ի թիվս այլնի, պատժամիջոցներ է ենթադրում ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ արտահայտությունների համար:

52. Ինքնակարգավորումը կարող է արդյունավետ պատասխան ապահովել նման միջադեպերի հետ կապված: Հերքումը կարող է դիտարկվել որպես լրացուցիչ արձագանք: ՌԱԵՀ-ն այս կապակցությամբ հիշեցնում է, որ 2012թ. հունիսին այն հանդես է եկել հայտարարությամբ⁴⁵՝ դատապարտելով Երևանում համասեռականների ակումբի հրկիզմանը հետևած հոմոֆոբ բնույթի մեկնաբանություններն առաջատար քաղաքական գործիչների կողմից (տես՝ 29-րդ և 59-րդ կետերը): Այն կոչ է արել [...] Հայաստանի բոլոր քաղաքական կուսակցություններին զերծ մնալ արտահայտման նման ծայրահեղ ձևերից: ՌԱԵՀ-ն ավստոսանք է հայտնում, որ իշխանությունների կամ քաղաքական առաջնորդների կողմից նման հայտարարությունների որևէ սուր քաղաքական դատապարտում չի եղել⁴⁶: Ընդհանուր առմամբ, ՌԱԵՀ-ը մտահոգ է

⁴⁵ՌԱԵՀ (2012ա):

⁴⁶ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ հոմոֆոբիայի/տրանսֆոբիայի մասին մամուլում տպագրված հոդվածների առնչությամբ (տես՝ 37-րդ կետը), «Իրավունք» թերթի գլխավոր խմբագիր Հովհաննես Գալաջյանը Նախագահ Սերժ Սարգսյանի կողմից պարգևատրվել է Երախտագիտության մեդալով՝ թերթի կայացման գործում ներդրած ավանդի, ինչպես նաև բազմամյա նվիրումի և արգասաբեր աշխատանքի համար: (Տես՝ <http://www.president.am/hy/decrees/item/1556/>):

ատելություն սերմանող խոսքին արձագանքման բնավ բացակայության հետ կապված, ինչը լայն հասարակության կողմից կարող է ընկալվել որպես այս խոցելի խմբերի և, մասնավորապես, ԼԳԲՏ համայնքի խարանման պարզունակացում⁴⁷: 2015թ. հոկտեմբերին վերջին իրադարձությունները ցույց են տալիս, որ արձագանքի բացակայությունը կարող է լուրջ հետևանքներ ունենալ: Դրանք հաստատում են այս առնչությամբ հրատապ գործողություններ ձեռնարկելու անհրաժեշտությունը: ԼԳԲՏ անձանց իրավունքները պաշտպանելու դժկամությունը կարող է պայմանավորված լինել համասեռական ամուսնությունների պաշտպանության ի հայտ գալու վախով (տես՝ 31-րդ և 37-րդ կետերը), որոնք ոմանք համարում են տաքու հայ հասարակության համար: Այդուհանդերձ, դրանք տարբեր հարցեր են:

53. ՌԱԵՀ-ը նաև մտահոգված է, որ ԼԳԲՏ համայնքի անդամների դեմ ատելություն սերմանող ելույթները կարող են բորբոքվել օրենսդրական վերջին նախաձեռնություններով: Այս կապակցությամբ ՌԱԵՀ-ը հիշեցնում է, որ 2013թ. օգոստոսին Հայաստանի ոստիկանությունը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքը փոփոխելու առաջարկ է ներկայացրել՝ «ոչ ավանդական սեռական հարաբերություններն» արգելելու պատակով: Համապատասխան օրենսդրական նախագիծը ներկայացվել է Խորհրդարան: ՌԱԵՀ-ը ենթադրում է, որ այն այժմ հետ է կանչվել:

54. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ՝ նրանց ենթադրյալ սեռական կողմնորոշման և/կամ գենդերային ինքնության հիմքով, կամ նրանց իրավապաշտպանների նկատմամբ հանրության շրջանում հրահրված բռնությունների և ատելության, սպառնալիքների դեպքերը քննվեն և, համապատասխանաբար, պատժվեն:

55. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի Հայաստանի իշխանությունները հրապարակային հայտարարություն անեն՝ դատապարտելով հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ատելություն սերմանող խոսքը և բռնությունները: Այն նաև առաջարկում է, որ քաղաքական կուսակցությունները կոշտ դիրքորոշում որդեգրեն հոմոֆոբ/տրանսֆոբ տրամադրությունների դեմ, հատկապես, երբ դրանում ներգրավված են իրենց անդամները:

56. ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ իշխանություններին անհրաժեշտ է ի ցույց դնել իրենց ամուր հանձնառությունը և վճռականությունը՝ ատելություն սերմանող խոսքի հարցին անդրադառնալու նպատակով: ՌԱԵՀ-ը ողջունում է այս կապակցությամբ Կառավարության կողմից ձեռնարկված որոշակի բարձր մակարդակի նախաձեռնությունները, ինչպես օրինակ՝ Երևանում 2013թ. հոկտեմբերին կայացած «Պայքար Եվրոպայում ռասիզմի, այլատյացության և անհանդուրժողականության դեմ» խորհրդածողովի կազմակերպումը Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեում Հայաստանի նախագահության շրջանակներում:

⁴⁷ԵՄԱ (2012), էջ 30: «Ինչ վերաբերում է արտադատարանական պրակտիկային, իրավիճակը իսկա մտահոգիչ է, քանի որ գրպարտող և վիրավորական բնույթի ելույթները կրոնական փոքրամասնությունների նկատմամբ, ինչպես նաև ատելություն սերմանող խոսքը բացահայտորեն խրախուսվում են պետական մարմինների և բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների, ինչպես նաև Հայ Առաքելական եկեղեցու ներկայացուցիչների կողմից»:

3. Ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի բռնություններ

- Հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի բռնությունների մեկնաբանությունը Քրեական օրենսգրքում

57. Բռնությունների վերաբերյալ Քրեական իրավունքի դրույթները նույնն են, ինչ ատելության հրահրման վերաբերյալ դրույթները: Ուստի ՌԱԵՀ-ի վերոնշյալ մեկնաբանությունները և առաջարկությունները 25-րդ և 26-րդ կետերում վերաբերում են նաև հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի բռնություններին:

- Տվյալներ և խնդրի մասշտաբները

58. ՌԱԵՀ-ն ի գիտություն է ընդունում Հայաստանի իշխանությունների տրամադրած այն տեղեկությունները, որոնց համաձայն՝ 2011թ.-ից ի վեր հետաքննվել են ռասիստական հողի վրա կատարված բռնությունների մի շարք դեպքեր: Այս դեպքերի մեծ մասը կապված է եղել Երևանի Ավետարանական եկեղեցու անդամների և առաջնորդի նկատմամբ հարձակումների հետ: Այսպես, 2013թ. սեպտեմբերի 11-ին Երևանի Ավետարանական եկեղեցու հովիվ Լևոն Պարտակչյանը հայտնել է ֆիզիկական բռնության երեք դեպքի մասին, որոնք կատարել է մի երիտասարդ, ով փնտրել է իրեն և ներխուժել եկեղեցու տարածք՝ ձեռքին պահած դանակ: 2013թ. սեպտեմբերի 13-ին երեք անհայտ անձինք փորձել են առևանգել հովիվ Պարտակչյանի քարտուղարուհուն: 2013թ. սեպտեմբերի 18-ին, ըստ պնդումների՝ Սևան քաղաքի մոտակայքում կրակել են մի մեքենայի վրա, որում եղել են եկեղեցու երկու անդամներ:

59. Իշխանությունները հաղորդել են հոմոֆոբիայի/տրանսֆոբիայի միայն մեկ քրեական գործի մասին, որը կապ ունի 2012թ. մայիսի 8-ին Երևանի համասեռականների DIY ակումբի հրկիզման հետ (տես՝ 29-րդ կետը): ՌԱԵՀ-ն այս թվերը համարում է բավականին զարմացնող և նշում, որ ՀԿ-ների ներկայացրած պատկերը լիովին այլ է: Այսպես, 2011թ.-ին ՓԻՆԲ Արմենիան հաղորդել է տրանսգենդեր անձանց վրա երկու ֆիզիկական բռնության և մեկ հարձակման դեպքերի մասին: 2012թ.-ին Բաց հասարակության հիմնադրամը և ՓԻՆԲ Արմենիան հաղորդել են երկու ֆիզիկական բռնության դեպքերի մասին, մեկը՝ խմբակային հարձակման, իսկ մյուսը՝ մի խումբ տրանսգենդեր անձանց վրա, ինչպես նաև ԼԳԲՏ ցույցի մասնակիցների վրա հետագա խմբակային հարձակման մասին: 2013թ.-ին ՓԻՆԲ Արմենիան հաղորդել է լուրջ վնասվածքի հանգեցրած ֆիզիկական բռնության մեկ դեպքի մասին՝ երկու տրանսգենդեր կանանց վրա կրակոցներ արձակելու արդյունքում, և համասեռական տղամարդու հանդեպ խմբակային ֆիզիկական բռնության կիրառման մեկ դեպքի մասին:

- Իշխանությունների արձագանքը

60. Իր 3-րդ զեկույցում⁴⁸, ՌԱԵՀ-ն առաջարկել է, որ քրեական իրավունքն արդյունավետորեն կիրառվի ռասիստական հողի վրա կատարված բռնությունների և դրանց հրահրման բոլոր դեպքերում: ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ ոստիկանությունը հետաքննություն է սկսել Երևանի Ավետարանական եկեղեցու հետ կապված բոլոր դեպքերի կապակցությամբ: Դրանցից երկուսի դեպքում վարույթը կասեցվել է, քանի որ հանցագործները չեն բացահայտվել: Երրորդ գործով հանցագործը բացահայտվել է, սակայն դատարանի որոշմամբ՝ նա ազատվել է քրեական պատասխանատվությունից նրա հոգեբուժական

⁴⁸ՌԱԵՀ (2011ա), 63-րդ կետ:

զննումից հետո: Նրան դատապարտելու փոխարեն դատարանը կարգադրել է հոգեբուժական հաստատությունում բուժում ստանալ: Քրեական վարույթներ են հարուցվել նաև համասեռականների ակումբի հրկիզման գործով: Սակայն ՌԱԵՀ-ի ընկալմամբ՝ ոստիկանության կողմից իրականացվող քննության և դատական վարույթների ժամանակ սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը որևէ անգամ չեն նշվել՝ որպես քրեական հանցագործության հնարավոր հիմքեր: Իշխանությունները հաստատել են, որ այս հիմքերը չեն վկայակոչվել տուժողների կողմից և որպես հանցագործների կողմնակալ շարժառիթներ հաշվի չեն առնվել քննչական մարմինների կողմից: ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ հանցագործները դատապարտվել են ազատազրկման, սակայն համաներվել են 2013թ. հոկտեմբերի 23-ին Հայաստանի Հանրապետության Վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումից հետո՝ Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 22-րդ տարեդարձի առթիվ 2013թ. հոկտեմբերի 3-ին Ազգային Ժողովի կողմից համաներման մասին ընդունված որոշման կիրառման հիմքով:

61. ՌԱԵՀ-ը մտահոգված է ԼԳԲՏ անձանց դեմ կատարված բռնությունների դեպքերի՝ իշխանությունների հաղորդած և ՀԿ-ների հաղորդած (տես՝ 29-րդ կետը) թվերի միջև առկա անհամապատասխանությամբ: ՌԱԵՀ-ի կարծիքով՝ դեպքերի փոքր թիվը հիմնականում ատելության, մասնավորապես՝ գենդերային ինքնության կամ սեռական կողմնորոշման հիմքով իրականացված հանցագործություններից տուժածների կողմից հաղորդումներ չտալու հետևանքն է: ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ մի շարք ՀԿ-ների խոսքով՝ իրենք ծայրահեղ զգուշավոր են եղել պոտենցիալ տուժողներին ոստիկանությանը բողոք ներկայացնելու խորհուրդ տալու առումով: 2014թ.-ի իր տարեկան զեկույցում ՓԻՆՔ Արմենիան նշել է դեպքեր, երբ ոստիկանությունը հայցվորների դեմ քրեական գործեր է հարուցել կեղծ մատնության համար՝ նրանց ենթադրյալ սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության պատճառով⁴⁹: Դա ակնհայտորեն կապված է ոստիկանության իրականացրած հետաքննությունների արդյունավետության, ինչպես նաև տուժողներին տրամադրվող պաշտպանության բացակայության վերաբերյալ պնդումների հետ⁵⁰:
62. Ատելություն սերմանող խոսքը հետաքննող, հետապնդող և դատական մարմինների կողմից արձագանքման ձևերի միջև ակնհայտ զուգահեռներ են դիտվում: Հետևաբար, ՌԱԵՀ-ը վկայակոչում է քրեական իրավունքի համապատասխան դրույթների բարելավման և ոստիկանության դեմ հարուցած բողոքների քննության նպատակով անկախ մեխանիզմի ստեղծման իր վերոնշյալ առաջարկությունը (տես՝ 10-րդ և 44-րդ կետերը):
63. ՌԱԵՀ-ը հատկապես մտահոգված է ակնհայտ կապով, որն առկա է մի կողմից իշխանությունների կողմից ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ատելություն սերմանող խոսքի դեմ պայքարելու և ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ հողի վրա կատարված քրեական հանցագործությունները հետաքննելու և հետապնդելու՝ քաղաքական կամքի և հանձնառության բացակայության և մյուս կողմից՝ անպատժելիության մթնոլորտի միջև, ինչը հանգեցնում է ԼԳԲՏ համայնքին և ոչ ավանդական կրոնական խմբերին

⁴⁹ՓԻՆՔ Արմենիա (2014), էջ 6:

⁵⁰ԱՄՆ Պետդեպարտամենտ (2014ա), էջ 6:

պատկանող անձանց նկատմամբ թշնամանքի և բռնության աճի⁵¹: ՌԱԵՀ-ը նշում է, օրինակ, որ համասեռականների ակումբի վրա հարձակումից հետո (տես՝ 29-րդ և 59-րդ կետերը) դրա տերը ենթարկվել է հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ահաբեկման, սպառնալիքների, ագրեսիայի և հետապնդման: Մի քանի շաբաթ անց նա Հայաստանից հեռացել է Շվեդիա, որտեղ պաշտոնապես ապաստան ստանալու դիմում է ներկայացրել: ՌԱԵՀ-ը տեղյակ է, որ նա գանգատ է ներկայացրել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան⁵²: ՌԱԵՀ-ը նաև նշում է, որ վերջերս իրականացված հարցման համաձայն՝ սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հիմքով խտրականությունը և մարդու իրավունքների պաշտպանության բացակայությունն այն հիմնական պատճառներն են, որ բազմաթիվ ԼԳԲՏ անձինք որոշում են հեռանալ Հայաստանից⁵³: Հետևաբար, ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ իշխանությունները պետք է հրատապ գործողություններ ձեռնարկեն՝ ԼԳԲՏ համայնքին պատշաճ պաշտպանություն տրամադրելու ուղղությամբ և այս կապակցությամբ վկայակոչում է 54-րդ կետում նշված իր նախորդ առաջարկությունը:

64. ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկում է, որպեսզի քրեական իրավունքն արդյունավետորեն կիրառվի ռասիստական հողի վրա կատարված բռնությունների և դրանց հրահրման բոլոր դեպքերում, այդ թվում և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի միջադեպերի հետ կապված, մասնավորապես՝ ուշադրությունը բևեռելով իրավապահների կողմից օրենքի նկատմամբ հարգանքին: Ավելին, իշխանությունները պետք է ամենասկզբից բռնի միջադեպերի քննության և դրանց հետևող բոլոր դատական վարույթների ժամանակ ենթադրյալ ռասիստական և/կամ հոմոֆոբ/տրանսֆոբ շարժառիթը դարձնեն քննության բաղկացուցիչ մասը:

4. Ինտեգրման քաղաքականություններ

65. Հայաստանում կարելի է առանձնացնել ինտեգրման քաղաքականությունների կարիք ունեցող անձանց երկու խումբ՝ փախստականներ և այլ միգրանտներ և պատմականորեն երկրում բնակվող էթնիկական, լեզվական և կրոնական փոքրամասնություններ:

- Փախստականներ և այլ միգրանտներ

66. Վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում Հայաստանը ստիպված է եղել մշտապես գործ ունենալ մեծ թվով միգրանտների հետ, ովքեր հիմնականում էթնիկ հայեր են, Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության, Իրաքում և ավելի վերջերս Սիրիայում տիրող իրավիճակի հետևանքով: ՌԱԵՀ-ը հասկանում է, որ դրա արդյունքում Հայաստանի քաղաքականությունները հիմնականում սևեռվել են բռնի տեղահանված անձանց ինտեգրմանը և հայկական ծագմամբ Հայաստանի քաղաքացի չհանդիսացող անձանց ինտեգրմանը:

67. Այս առնչությամբ մի շարք օրենքներ են ընդունվել կամ փոփոխվել, ինչպես Փախստականների մասին օրենքը, Փախստականների համար իրավական և սոցիալ-տնտեսական երաշխիքների մասին օրենքը, Ադրբեջանից բռնագաղթված անձանց իրավական և սոցիալ-տնտեսական երաշխիքների մասին օրենքը և Քաղաքացիության մասին օրենքը: Բացի օրենսդրություն

⁵¹Եվրոպական Հանձնաժողով (2015), էջ 8:

⁵²Տես՝ Interights:

⁵³ՓԻՆՔ Արևելյան և Սոցիոսկոպ (2015թ), էջ 16:

սահմանելուց, իշխանություններն ընդունել են տարբեր ծրագրեր, ինչպես «Հայաստանի Հանրապետության միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգը» (ընդունված 2010թ.-ին), «Հայաստանի Հանրապետության միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգի իրականացման 2012-2016 թվականների գործողությունների ծրագիրը» (ընդունված 2011թ.-ին), «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը» (ընդունված 2012թ.-ին) և «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության իրականացման գործողությունների ծրագիրը» (ընդունված 2014թ.-ին)⁵⁴: Այս վերջին փաստաթղթում ներառված են միջոցառումներ փախստականների և երկարաժամկետ միգրանտների ինտեգրման համար: Փաստաթղթի 83-րդ կետում վկայակոչվում է օրենսդրության նախագիծը, որը նախադրյալներ է ստեղծում փախստականների և երկարաժամկետ միգրանտների ինտեգրման քաղաքականության մշակման համար, որը պետք է ներկայացվի 2016թ.-ին: Ի վերջո 2015թ.-ին մշակվել է «Հայաստանի Հանրապետությունում փախստական ճանաչված և ապաստան ստացած անձանց, ինչպես նաև երկարաժամկետ միգրանտների ինտեգրման քաղաքականության հայեցակարգի» նախագիծը: Նախագծում ներառված են մի շարք թիրախավորված միջոցառումներ, ինչպես հայերեն լեզվի և քաղաքացիական կողմնորոշման և բնակարանով ժամանակավոր ապահովման միջոցառումները: Հայեցակարգը նաև ներառում է միջոցառումներ՝ երաշխավորելու, որ առկա ծառայություններն այս մարդկանց առավել հասանելի են:

68. Ներկայում Հայաստանում չկան համապարփակ ինտեգրման քաղաքականություններ և միգրանտների համակարգված ինտեգրումը դյուրին դարձնող գործնական միջոցառումներ⁵⁵: Իշխանություններն ընդունել են թիրախավորված միջոցառումներ, օրինակ՝ 1988-1992 թվականներին Ադրբեջանից փախուստի դիմած անձանց, իսկ բոլորովին վերջերս՝ Սիրիայից ապաստան հայցողների համար: Օրինակ՝ 2004թ. մայիսին Կառավարությունը հաստատել է Ադրբեջանից բռնազաղթված անձանց բնակապահովության առաջնահերթ ծրագիրը: Բոլորովին վերջերս Սիրիայից փախստականների համար իշխանություններն ընդունել են տարբեր միջոցառումներ, որոնք ներառում են փախստականի կարգավիճակի արագացված կարգով որոշման ընթացակարգերը և փախստականի կարգավիճակի մատչելիությունը, հեշտացված հպատակագրումը, երկարաժամկետ և կարճաժամկետ բնակության թույլտվությունների պարզեցված ընթացակարգով տրամադրումը, ինչպես նաև այլ միջոցառումներ (ներառյալ՝ տարբեր հարկերից և վճարներից ազատումը կամ դրանց նվազեցումը) նրանց արագ վարչական ինտեգրման համար: Միգրացիոն պետական ծառայությունը 2014թ.-ին բացել է «Ինտեգրման կենտրոն»՝ մինչև 29 անձ տեղավորելու համար: ՌԱԵՀ-ը հասկանում է, որ այս ծրագրերը հիմնականում ֆինանսավորվում են արտաքին դոնորների, ներառյալ՝ միջկառավարական կազմակերպությունների, ինչպես օրինակ՝ ՄԱԿ ՓՀԳՀ-ի կողմից: Հայաստանի իշխանությունները ՌԱԵՀ-ի

⁵⁴Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը և դրա հետ կապված գործողությունների ծրագիրը ներառում են մարդու իրավունքներին առնչվող խնդիրների լայն շրջանակ: Ինչ վերաբերում է ՌԱԵՀ-ի մտահոգություններին, ապա դրանք ներառում են բաժիններ, որոնք վերաբերում են, ի թիվս այլնի, ռասայական խտրականության դեմ պայքարին, փախստականների և այլ միգրանտների ինտեգրմանը և պատմականորեն երկրում բնակվող էթնիկական, լեզվական և կրոնական փոքրամասնությունների ինքնության, մշակույթի և լեզվի պահպանմանը:

⁵⁵Տե՛ս՝ Temesvári, M. and Kokkinaki, C.V. (2013):

ուշադրությունը հրավիրել են այն փաստին, որ տնտեսական իրավիճակը նրանց թույլ չի տալիս միջոցներ տրամադրել ինտեգրման համապարփակ քաղաքականությունների ֆինանսավորման համար: Այդուհանդերձ, ՌԱԵՀ-ը նշել է, որ տարբեր նախարարություններ, ըստ էության, նպատակային միջոցներ են նախատեսել վերոնշյալ որոշ նախաձեռնությունների օժանդակության համար՝ ուղղակիորեն և/կամ այդպիսի գործունեություն ծավալող ՀԿ-ներին դրամաշնորհներ տրամադրելու միջոցով:

69. Ինչ վերաբերում է ապաստան հայցողներին, ապա Հայաստանի Հանրապետության Տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության Միգրացիոն պետական ծառայության ներքո գործում է «ընդունելության կենտրոն»՝ նրանց ժամանակավոր կացարանով ապահովելու համար: Ապաստան հայցողները և նրանց ընտանիքները տեղավորվում են այնտեղ, մինչև նրանց ապաստանի վերաբերյալ դիմումի առնչությամբ վերջնական որոշում ընդունելը: Կենտրոնի գործունեությունը և ծառայությունները լիովին ֆինանսավորվում են պետական բյուջեից: ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ նրանց նաև տրամադրվում է որոշակի աջակցություն և օգնություն (որը հիմնականում ապահովում է ՄԱԿ ՓՀԳՀ-ն), որը, ի թիվս այլնի, ներառում է հոգեբանական աջակցություն, վարձակալության լրավճարների տրամադրում, լեզվի ուսուցման դասեր և մասնագիտական ու բիզնեսի վերապատրաստման դասընթացներ: Սակայն ապաստան հայցողները փախստականի կարգավիճակ կամ ՀՀ քաղաքացիություն ստանալուն պես այլևս իրավասու չեն օգտվելու օգնության և աջակցության այս սխեմաներից: ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգը» ենթադրում է, որ նման աջակցությունը պետք է տրամադրվի այն ժամանակահատվածում, որն իրականում անհրաժեշտ է նրանց ինքնաբավությունը հայ հասարակության ներսում երաշխավորելու համար: ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ այս առումով առաջընթաց կարող է արձանագրվել Հայաստանի Հանրապետությունում փախստական ճանաչված և ապաստան ստացած անձանց, ինչպես նաև երկարաժամկետ միգրանտների ինտեգրման քաղաքականության վերոնշյալ հայեցակարգի ընդունման արդյունքում, և որ այս խնդիրը կարող է լուծվել ինտեգրման քաղաքականության պլանավորման վերաբերյալ իր առաջարկության իրականացման միջոցով (տես ստորև՝ 78-րդ և 79-րդ կետերը):
70. Ինչ վերաբերում է «Ինտեգրման կենտրոնին», ՌԱԵՀ-ը նկատում է, որ այս հաստատությունը փաստացի նախատեսված է եղել Սիրիայի հայերի համար, ովքեր ազգականներ չունեն Հայաստանում, ուստիև սոցիալական ինտեգրմանն առնչվող աջակցության խիստ կարիք ունեն: ՌԱԵՀ-ի պատվիրակությունը նշել է, որ այս Կենտրոնում մի քանի սենյակներ դատարկ են եղել:
71. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ Միգրացիոն պետական ծառայության «Ինտեգրման կենտրոնի» սենյակների մի մասը տրամադրվի այն փախստականներին, ովքեր Սիրիայից չեն կամ եթնիկ հայեր չեն:
72. Գործող օրենքների համաձայն՝ քաղաքացիները, երկքաղաքացիները, փախստականները, քաղաքացիություն չունեցող անձինք և օտարերկրացիները, ընդհանուր առմամբ, արժանանում են հավասար վերաբերմունքի բնակարանով և աշխատանքով ապահովման, կրթության, սոցիալական ապահովության և առողջապահության մատչելիության վերաբերյալ քաղաքականությունների հետ կապված: ՌԱԵՀ-ը նաև հասկանում է, որ ապաստան հայցողները և փախստականներն իրավունք ունեն

աշխատանք փնտրել այն նույն պայմաններով, ինչ քաղաքացիները (եթե օրենքն այլ բան չի նախատեսում), և որ նաև չկան ընդհանուր արգելքներ բիզնես սկսելու համար, ինչպես Հայաստանի Հանրապետության ցանկացած քաղաքացու դեպքում:

73. Ինչ վերաբերում է Ադրբեջանից բռնագաղթված անձանց բնակապահովության առաջնահերթ ծրագրին, ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ 2005-2008թթ.-ի ընթացքում 718 ընտանիքներ բնակարաններ են ստացել: 2009թ.-ից ի վեր այդ նպատակով պետական բյուջեից միջոցներ չեն հատկացվել: Չնայած միջոցների բացակայությանը՝ ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ 2015թ.-ին իշխանությունները լուծել են այդ խնդիրը 21 ընտանիքների համար, սակայն վերոնշյալ ծրագրի շահառուներ համարվող 903 ընտանիքների հարցը դեռևս լուծված չէ: Ըստ Հայաստանի իշխանությունների՝ այս ծրագիրն ավարտելու համար պահանջվում է 9,5 միլիարդ ՀՀԴ⁵⁶: Կրկին անգամ ՌԱԵՀ-ը կարծում է, որ այս խնդիրն կարելի է անդրադառնալ՝ իրականացնելով ինտեգրման քաղաքականության պլանավորման մասին իր առաջարկությունների կատարման միջոցով (տես ստորև՝ 78-79-րդ կետերը):
74. ՌԱԵՀ-ը նկատել է, որ այս միջոցառումները, որոնք ընդունվել են Սիրիայից փախած անձանց ինտեգրումը դարձնելու նպատակով, նպաստել են աճող գաղթության բռնկմանը հայկական էթնիկական ծագում չունեցող միգրանտների շրջանում, ովքեր համարում են, որ այս միջոցառումները խտրական են: ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ համաձայն Միգրացիոն պետական ծառայության տրամադրած ցուցանիշների⁵⁷ կարելի է ենթադրել, որ հայկական էթնիկական ծագում չունեցող ապաստան հայցողների համար կարգավիճակի ճանաչման տեմպերն ավելի ցածր են, իսկ առկախված գործերի թիվն ավելի մեծ է: ՄԱԿ ՓՀԳՀ-ն տեղեկացրել է ՌԱԵՀ-ի պատմիքականությանը, որ իրենք հետազոտություն են իրականացրել այս հարցի շուրջ, իշխանությունների ուշադրությունը հրավիրել են այս հարցին և ներկայացրել են մի շարք առաջարկություններ դրա վերաբերյալ: ՌԱԵՀ-ը Հայաստանի իշխանություններին կոչ է անում հաշվի առնել այդ առաջարկությունները: Այս կապակցությամբ այն ողջունում է Արդարադատության ակադեմիայի վերջին նախաձեռնությունները՝ փախստականների իրավունքների պաշտպանության և փախստականների կարգավիճակի չափանիշների կիրառման ոլորտում դասընթացներ իրականացնելու ուղղությամբ, ինչպես նաև 2016թ. մարտին ՄԱԿ ՓՀԳՀ-ի հետ ստորագրած համագործակցության համաձայնության կայացման հետ կապված:
75. Ընդհանրապես, ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ վերը նշված՝ ինտեգրման քաղաքականությունների և ծրագրերի գործող տարրերը չափազանց մեծ ուշադրություն են սևեռում հայկական էթնիկական ծագում ունեցող անձանց և այն ընդունված սկզբունքի վրա, որ էթնիկական ծագումն անիմաստ է դարձնում ինտեգրման ջանքերը: Դա այդպես է հատկապես լեզվական քաղաքականության դեպքում: Համաձայն 2013թ.-ին հրապարակված՝ Միգրանտների ինտեգրման քաղաքականության ինդեքսի (MIPEX) գնահատման՝ միգրանտները կազմել են Հայաստանի բնակչության 10.5%-ը՝ կազմված լինելով հիմնականում ԱՊՀ երկրներից եկած աշխատանքային

⁵⁶Հայաստանի Հանրապետություն (2016), 13-րդ կետ:

⁵⁷Տես՝ http://smsmta.am/?menu_id=145:

միգրանտներից⁵⁸: 2011թ.-ի մարդահամարի արդյունքները ցույց են տվել, որ Հայաստանի քաղաքացիների համար ռուսերենն առավել տարածված է որպես երկրորդ լեզու⁵⁹: Սակայն սիրիահայերը, օրինակ, խոսում են արևմտահայերեն, որը ժամանակակից հայերենի երկու տարբերակներից մեկն է, և նրանց երկրորդ լեզուն արաբերենն է, ոչ թե ռուսերենը⁶⁰: Մի շարք ՀԿ-ներ և միջազգային այլ կազմակերպություններ ՌԱԵՀ-ի պատվիրակության ուշադրությունը հրավիրել են հնարավոր խտրականության դեպքերին մասնավոր հատվածում: Օրինակ՝ հաղորդվել է, որ տան սեփականատերերն ավելի բարձր վարձ են վերցնում սիրիացի փախստականներից, իսկ աշխատանքի հայտարարություններում նշվում են ոչ պատշաճ լեզվական պահանջներ: Հավասարության վերաբերյալ տվյալների և վիճակագրության, համապարփակ հակախտրական օրենսդրության և արդյունավետ լուծում ապահովող մեխանիզմների բացակայության պայմաններում դժվար է գնահատել այս երևույթի ծավալները:

76. Այս կապակցությամբ ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ միգրացիայի և մարդու իրավունքների պաշտպանության վերոնշյալ փաստաթղթերում (տես՝ 67-րդ կետը) ներառված են ցուցանիշներ այս ծրագրերի իրականացման ընդհանուր արդյունավետությունը գնահատելու համար: Սակայն դրանցում տրամադրված չեն այնպիսի ցուցանիշներ, որոնք կարելի է օգտագործել ՌԱԵՀ-ի մտահոգության առարկա հանդիսացող խոցելի խմբերի իրավիճակի վրա այս ծրագրերի իրական ազդեցությունը չափելու նպատակով⁶¹: Նմանապես ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Հայաստանը ընդհանուր և համակարգված ձևով տվյալներ չի հավաքագրում և վիճակագրություն չի տրամադրում հավասարության վերաբերյալ⁶²:
77. Այնպիսի համատեքստում, երբ չկա հավասարության վերաբերյալ տվյալների հավաքագրման և վիճակագրության մշակման գործող համակարգ, չկան հստակ ցուցանիշներ միգրանտների և փախստականների վրա ինտեգրմանն առնչվող ծրագրերի ունեցած ազդեցության գնահատման համար, իսկ Հայաստանի իշխանություններն այդ ծրագրերի ֆինանսավորման նպատակով ստիպված են մեծապես ապավինել արտաքին միջոցներին, ինչպես նաև համագործակցել ծրագրեր իրականացնող տարբեր մարմինների հետ, ՌԱԵՀ-ը

⁵⁸Միգրացիոն քաղաքականության խումբ (2013), էջ 7:

⁵⁹Տես՝ <http://armstat.am/file/doc/99486263.pdf>:

⁶⁰ԱՄՆ Պետդեպարտամենտ (2014թ), էջ 23:

⁶¹Տես՝ ՄԻԺԲ (2014):

⁶²Տես՝ Herm, A. and Flander, A.O. (2015):Այս վերջին հետազոտությունը բնութվում է Հայաստանի Հանրապետության Պետական վիճակագրական ծառայության տրամադրած միգրացիոն վիճակագրության և միգրացիայի ու միջազգային պաշտպանության վիճակագրության եվրոպական ու միջազգային չափանիշներին դրա համապատասխանության ուսումնասիրությանը: Այլ եզրակացությունների թվում այն ցույց է տալիս, որ այս վիճակագրության շրջանակները և մանրամասները բավական սահմանափակ են, և միգրացիոն վիճակագրությունը չի կարող համարվել արժանահավատ: ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ այս իրավիճակը վերաբերում է հավասարության մասին տվյալներին և վիճակագրությանն ընդհանրապես, և, որ չնայած ըստ էթնիկական ծագման տարանջատման որոշ վիճակագրություն կարելի է գտնել www.armstat.am կայքում, համապարփակ գործող համակարգ չկա: Տես նաև Գրիգորյան Բ. (2014), էջ 11 և 23, և Manke M. (2010):

⁶³ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ Հայաստանի Հանրապետության միգրացիայի պետական կարգավորման քաղաքականության հայեցակարգի իրականացման 2012-2016 թվականների գործողությունների ծրագրի թիվ 4 գործողությունը վիճակագրության մշակման քայլեր է ենթադրում: Սակայն որևէ նման գործողություն հնարավոր չէ գտնել Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարության իրականացման գործողությունների ծրագրում:

մատնանշում է ռեսուրսների մոբիլիզացման և միջոցների հայթայթման նախաձեռնությունների առաջնահերթության սահմանման հրատապ անհրաժեշտությունը՝ նույնիսկ նախքան ապագայում ինտեգրման համապարփակ քաղաքականության ընդունումը:

78. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է մշակել ինտեգրման ազգային ռազմավարություն: Այս ռազմավարությունը պետք է մշակվի շահագրգիռ խոցելի խմբերի ներկայացուցիչների հետ խորհրդակցությամբ: Այն նաև համակարգման հստակ մեխանիզմներ պետք է ստեղծի բոլոր համապատասխան նախարարությունների, ծրագրեր իրականացնող գործակալությունների և հավանական դոնորների միջև:
79. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ խոցելի խմբերի ինտեգրման նպատակ հետապնդող ծրագրեր ներառող գործողությունների մի շարք ծրագրերում ընդգրկվի դրանց նպատակների նկարագիրը, ընկալվի, թե շահագրգիռ բոլոր խոցելի խմբերի իրավիճակի ինչ փոփոխություններ պետք է իրականացվեն, ներառվի չափանիշների համախումբ՝ այս խմբերի վրա այդ ծրագրերի ունեցած ազդեցությունը գնահատելու նպատակով, սահմանվեն այն միջոցառումները, որոնք պետք է ֆինանսավորվեն պետական բյուջեից և նրանք, որոնց ֆինանսավորումը պետք է հայթայթել արտաքին դոնորներից: Այս առաջարկությունը վերաբերում է գործող առանձին ծրագրերին և ապագա բոլոր ծրագրերին, որոնք կբխեն ներկայում ընդունվող ինտեգրման համապարփակ քաղաքականությունից:

Պատմականորեն երկրում բնակվող էթնիկական, կրոնական և լեզվական փոքրամասնություններ⁶⁴⁶⁵

80. Իր 3-րդ զեկույցում⁶⁶ ՌԱԵՀ-ն արդեն նշել է էթնիկական փոքրամասնությունների կրթության և մշակույթի ոլորտում իշխանությունների գործադրած զգալի ջանքերի մասին: Այն ողջունում է վերջին տարիներին գործադրած լրացուցիչ ջանքերը և նշում, որ այս փոքրամասնություններին ներկայացնող միավորումների հիմնական մասը, ում հետ հանդիպել է ՌԱԵՀ-ի պատվիրակությունն իր այցելության շրջանակներում, նշել են, որ իրենք իշխանությունների կողմից խտրականության ենթարկված լինելու զգացում չունեն և որ բավարար աջակցություն են ստացել պետությունից:
81. Իր 3-րդ զեկույցում⁶⁷ ՌԱԵՀ-ն առաջարկել է գերակայությունը տալ մանկապարտեզների բացմանը ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված այն համայնքներում, որտեղ երեխաները չունեն անհրաժեշտ լեզվական հմտություններ տարրական դպրոց հաճախելու համար: ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ ՌԽՎՀ-ն արտահայտել է միևնույն մտահոգությունը՝ Հայաստանի

⁶⁴Երկրում պատմականորեն բնակվող էթնիկական, կրոնական և լեզվական փոքրամասնությունների ինքնության պահպանությանն առնչվող հարցերով զբաղվում են Եվրոպայի խորհրդի մասնագիտացված մոնիթորինգային մեխանիզմները, որոնք ստեղծվել են Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության շրջանակային կոնվենցիայի շրջանակներում, ինչպես նաև Տարածաշրջանային կամ փոքրամասնությունների լեզուների եվրոպական խարտիայի շրջանակներում: Ուստի ՌԱԵՀ-ն իր ուշադրությունը կկենտրոնացնի նրանց սոցիալական ինտեգրման քաղաքականությանը:

⁶⁵Շատ 2011թ.-ի ամենավերջին մարդահամարի արդյունքների՝ 3 018 854 ողջ բնակչությունից 2 961 801-ը հայեր են (98.1%), 35 308-ը՝ եզդիներ (1.2%), 11 911-ը՝ ռուսներ (0.4%), 2 769-ը՝ ասորիներ (0.1%), 2 162-ը՝ քրդեր, 1 176-ը՝ ուկրաինացիներ, 900-ը՝ հույներ, 617-ը՝ վրացիներ և 476-ը՝ պարսիկներ: Աղբյուրը՝ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային վիճակագրական ծառայություն, տես www.armstat.am:

⁶⁶ՌԱԵՀ (2011ա), 65-րդ կետ:

⁶⁷ՌԱԵՀ (2011ա), 72-րդ կետ:

իշխանություններին կոչ անելով «լեզվական աջակցություն տրամադրել նախադպրոցական կրթության ոլորտում փոքրամասնություններ ներկայացնող աշակերտների համար»⁶⁸։ Այլ աղբյուրներ նույնպես վկայակոչում են նախադպրոցական կրթության ոչ բավարար մատչելիությունը, և դրա արդյունքում էթնիկական փոքրամասնության ծագում ունեցող աշակերտները, ինչպես ասորիները և եզդիները⁶⁹, հնարավորություն չունեն հայերեն սովորել նախքան հիմնական դպրոց հաճախելը, ինչն ի սկզբանե առաջացնում է վատ առաջադիմության ռիսկ⁷⁰։ Ըստ Մեյվ դը չիլդրեն կազմակերպության հայաստանյան ներկայացուցչության՝ նախադպրոցական տարիքի երեխաների միայն 28%-ն է ստանում նախադպրոցական կրթություն, հիմնականում համապատասխան ծառայությունների բացակայության կամ ենթակառուցվածքի վատ որակի պատճառով⁷¹։

82. Հայաստանում կրթության բարելավման ծրագրերից մեկը, որի նպատակն էր, ի թիվս այլնի, «աջակցել հիմնական կրթություն մուտք գործող երեխաների դպրոցական պատրաստվածության բարելավմանը», ստացել է աջակցություն Համաշխարհային բանկից։ Այս ծրագիրը միտված է եղել, մասնավորապես, բարելավելու ավելի քան 12000 երեխաների պատրաստվածությունը դպրոցի համար՝ ընդլայնելով նախադպրոցական հաստատությունները մի շարք մարզերի՝ ազգային փոքրամասնությունների համայնքներ ունեցող գյուղական աղքատ տարածքներում⁷²։ Իշխանությունները նաև նշել են, որ այս նախաձեռնությունների կայունության ապահովման նպատակով աստիճանաբար միջոցներ են տրամադրվել պետական բյուջեից։ 2014թ.-ից ի վեր այս միջոցները ծածկում են նախադպրոցական կրթության կարիքները բոլոր մարզերում⁷³։

83. Ինչ վերաբերում է միջնակարգ դպրոցի՝ էթնիկական փոքրամասնություններ ներկայացնող շրջանավարտների համար բարձրագույն կրթության մատչելիությանը, ապա ՌԱԵՀ-ն իր 3-րդ զեկույցում նշել էր, որ իշխանությունները որոշ քայլեր են ձեռնարկել այս ուղղությամբ, սակայն խիստ սահմանափակ թվով անձինք են կարողացել օգտվել փոքրամասնություններին ուղղված այս դրական միջոցառումներից։ Այն անհրաժեշտ է համարել, որպեսզի այդ *ad hoc* պայմանավորվածությունները պաշտոնականացվեն, և ընդունվի միջնակարգ դպրոցի էթնիկական փոքրամասնություններ ներկայացնող շրջանավարտների համար բարձրագույն կրթության մատչելիությունը խթանող օրենք⁷⁴։ ՌԱԵՀ-ը չի տեղեկացվել, որ նման օրենք ընդունվել է։ Այն նշում է, որ իր 3-րդ զեկույցում նշված պայմանավորվածությունները դեռևս ուժի մեջ են։ Ըստ իշխանությունների՝ 2010-2015թթ. ժամանակահատվածում միջնակարգ դպրոցի՝ էթնիկական փոքրամասնություն ներկայացնող 9 շրջանավարտների համար դրույցվել է մուտքը բարձրագույն կրթության տարբեր հաստատություններ (6-ը՝ եզդի, 2-ը՝ ասորի և 1-ը՝ քուրդ համայնքներից)։ Սակայն Ազգային վիճակագրական

⁶⁸Տես՝ հղումները ՄԱԿ-ի՝ Մարդու իրավունքների խորհրդի Համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի զեկույցում (2014ա), էջ 12, 8, 71։

⁶⁹ՌԱԵՀ (2011ա), 71-րդ կետ։

⁷⁰Տես՝ Ulasiuk, I. (2013), էջ 31։

⁷¹<https://armenia.savethechildren.net/what-we-do/education>։

⁷²Համաշխարհային բանկ (2014)։

⁷³Հայաստանի Հանրապետություն (2016), 49-րդ կետ։

⁷⁴ՌԱԵՀ (2011ա), 84-րդ կետ։

ծառայության հրապարակած վիճակագրական տվյալները⁷⁵ ցույց են տալիս, որ բարձրագույն կրթության ոլորտում այս դրական միջոցառումները չեն նպաստել էթնիկական փոքրամասնությունների և բնակչության մեծամասնության միջև կրթական ցուցանիշների հետ կապված առկա բացը կրճատելու առումով, մասնավորապես՝ եզդիների և քրդերի համայնքների համար:

84. ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկում է օրենք ընդունել՝ միջնակարգ դպրոցի՝ էթնիկական փոքրամասնություններ ներկայացնող շրջանավարտների համար բարձրագույն կրթության մատչելիությունը դյուրացնելու նպատակով:

85. Ինչ վերաբերում է բնակարանով ապահովմանը, ՌԱԵՀ-ն իր 3-րդ գեկույցում⁷⁶ առաջարկել է, որպեսզի իշխանություններն աշխատեն համարժեք բնակարանային պայմաններ տրամադրել Ջովունի գյուղում եզդի ընտանիքներին, որոնք չեն կարողանում սեփականաշնորհման վկայականներ ստանալ իրենց տները բարձր լարման հոսանքազծերի հարևանությամբ գտնվելու պատճառով: Ըստ իշխանությունների՝ այս խնդիրն ի հայտ է եկել տարիների ընթացքում և ազդում է Հայաստանի բնակչության տարբեր հատվածների, այդ թվում և մեծամասնություն կազմող բնակչությանը պատկանող խմբերի վրա: Խորհրդային Միությունից անկախանալուց հետո երկրի իրավական համակարգում ի հայտ եկած իրավաբանական բացթողումների պատճառով համապատասխան օրենսդրությունն այժմ փոփոխվել է, և իշխանությունները ներկայում մշակում են միջոցառումների համախումբ՝ այս գլոբալ խնդիրն ներպետական մակարդակում և ոչ խտրական ձևով անդրադառնալու համար:

86. Ընդհանուր առմամբ, ՌԱԵՀ-ն արդեն նշել է, որ հավասարության տվյալներն անբավարար են խտրականության իրավիճակի հստակ պատկեր կազմելու համար (տես՝ 76-77-րդ կետերը), և դա նաև վերաբերում է երկրում պատմականորեն բնակվող փոքրամասնություններին: ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ առանց տվյալների և վիճակագրության հնարավոր չէ բացահայտել այն խնդիրները, որոնք լուծման կարիք ունեն: Հետևաբար, ՌԱԵՀ-ն այստեղ վկայակոչում է փախստականների և այլ միգրանտների համար ինտեգրման քաղաքականության պլանավորման վերաբերյալ առաջարկությունները (տես՝ 78-79-րդ կետերը) և համարում, որ դրանք պետք է տարածվեն նաև երկրում պատմականորեն բնակվող փոքրամասնությունների վրա:

II. Հայաստանին բնորոշ թեմաներ

1. Չորրորդ շրջափուլի միջանկյալ գնահատման առաջարկություններ

87. Իր 3-րդ գեկույցում⁷⁷ ՌԱԵՀ-ն առաջարկել է հրաժարվել ներկա համակարգից, որով Ազգային փոքրամասնությունների գործունեությունը համակարգող խորհրդի տնօրինմանը հանձնված դրամաշնորհները բաշխվում են հավասար չափերով՝ անկախ յուրաքանչյուր փոքրամասնության թվից, և այն փոխարինել մեկ այլ համակարգով, որով դրամաշնորհները կբաշխվեն յուրաքանչյուր էթնիկական փոքրամասնության իրական կարիքներին համապատասխան: Իր միջանկյալ եզրակացություններում ՌԱԵՀ-ը նշել է, որ Հայաստանի իշխանությունները 2013թ.-ի ընթացքում էապես մեծացրել են էթնիկական

⁷⁵Տես՝ <http://armstat.am/file/doc/99486268.pdf>:

⁷⁶ՌԱԵՀ (2011ա), 87-րդ կետ:

⁷⁷ՌԱԵՀ (2011ա), 69-րդ կետ:

փոքրամասնություններին տրամադրվող ֆինանսական աջակցության ծավալները, սակայն տարբեր մտահոգություններ են արտահայտել՝ կապված օբյեկտիվ որոշումներ կայացնելու Համակարգող խորհրդի կարողության հետ: Հայաստանի իշխանություններն այն ժամանակ մատնանշել են, որ դրամաշնորհների հատկացման օբյեկտիվ չափանիշները միաձայն ընդունվել են Խորհրդի անդամների կողմից: Ընթացակարգային կանոնները մշակվել և միաձայն ընդունվել են Խորհրդի անդամների կողմից: Ըստ այս կանոնների՝ գերակայությունը տրվում է այն փոքրամասնություններին, որոնք չեն կարող հիմնվել ազգային կամ պետական կառույցների վրա, ինչպես նաև այն ծրագրերին, որոնք նախատեսված են զարգացնելու նրանց ազգային մշակույթը, պահպանելու նրանց լեզուն և ինքնությունը: ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ իր առաջարկությունն իրականացվել է:

88. Իր 3-րդ զեկույցում⁷⁸ ՌԱԵՀ-ն առաջարկել է, որպեսզի իշխանություններն ապահովեն, որ ոչ մի փախստական ընտանիք չապրի Նոր Նորքի կենտրոնի չվերանորոգված բնակարաններում: Իր միջանկյալ եզրակացություններում ՌԱԵՀ-ը նշել է, որ իրականացվել են հրատապ վերանորոգումներ և որոշ թարմացումներ: Հայաստանի իշխանություններն այնուհետև տեղեկացրել են ՌԱԵՀ-ին, որ տեղադրվել են սանհանգույցներ և վերելակներ, ինչպես նաև վերանորոգվել են աստիճանահարթակները: Նրանք նաև տեղեկացրել են ՌԱԵՀ-ին, որ ՌԱԵՀ-ի առաջարկությունում վկայակոչված դռնորների համաժողովը կազմակերպվել է, սակայն ստացվել է ընդամենը 50 000 ԱՄՆ դոլար՝ Բրազիլիայի կառավարությունից: Իր այցելության ընթացքում ՌԱԵՀ-ի պատվիրակությունն ականատես է եղել, որ վերոնշյալ վերանորոգման աշխատանքը որոշ բարեկարգումների է հանգեցրել: Սակայն վերանորոգման աշխատանքներն իրականացվել են մաս-մաս՝ շենքի տարբեր հատվածներում և տարբեր ժամանակահատվածներում: Արդյունքում որոշ հատվածների վիճակը կրկին վատթարացել է, մասնավորապես՝ կաթոցների պատճառով, որոնք հանգեցրել են խոնավության և բորբոսման: Ուստի ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ իր առաջարկությունը լիարժեքորեն չի կատարվել: Այն հասկանում է, որ նշված վերանորոգման աշխատանքների ֆինանսավորումը շարունակում է խնդիր մնալ Հայաստանի ներկա տնտեսական համատեքստում: Այստեղ այն վկայակոչում է 78-րդ և 79-րդ կետերում իր կատարած առաջարկությունները՝ շեշտելով, որ Նոր Նորքի ընդունելության կենտրոնի վերանորոգումը պետք է ներառվի ընդհանուր ֆինանսական ծրագրում:

2. ԼԳՏՏ անձանց նկատմամբ խտրականության և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի քաղաքականություններ⁷⁹

- Տվյալներ

89. Հայաստանում ԼԳՏՏ անձանց վերաբերյալ պաշտոնական տվյալներ չկան: Իշխանությունները բացատրում են, որ Հայաստանի սահմանադրության 23-րդ հոդվածի 2-րդ կետն արգելում է առանց անձի համաձայնության նրա վերաբերյալ չի կարելի հավաքել, պահպանել, օգտագործել կամ տարածել այլ տեղեկություններ, քան նախատեսված է օրենքով⁸⁰: Այնուամենայնիվ, ՌԱԵՀ-ը վկայակոչում է Սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության հիմքով

⁷⁸ՌԱԵՀ (2011ա), 113-րդ կետ:

⁷⁹Եզրաբանության համար տես՝ Եվրոպայի խորհրդում ձևակերպված սահմանումները, Մարդու իրավունքների հանձնակատար, 2011:

⁸⁰<http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=eng>:

խտրականության դեմ պայքարի միջոցառումների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2010)5 հանձնարարականը, որում նշվում է, որ անձի սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության վերաբերյալ անձնական տվյալները կարող են հավաքագրվել, երբ դա անհրաժեշտ է որոշակի, օրինական և իրավաչափ նպատակի իրագործման համար: ՌԱԵՀ-ը նշում է 2015թ. դեկտեմբերի բազմաթիվ սահմանադրական փոփոխությունները, որոնք թույլ են տալիս անձնական տվյալների պաշտպանության բարելավում:

90. Առկա սուղ տեղեկատվությունը ստացվում է տարբեր հետազոտություններից և ուսումնասիրություններից: Ըստ տեղական ՀԿ-ի կողմից 2012թ.-ին իրականացված հետազոտության՝ Հայաստանի բնակչության 72%-ի կարծիքով՝ պետությունը պետք է միջոցներ ձեռնարկի «համասեռականների դեմ պայքարի» նպատակով⁸¹: Նույն տարում ՏՀԶԿ-ի և Կովկասյան հետազոտական կենտրոնի կողմից հրապարակված հետազոտությունը բացահայտել է, որ Հայաստանում հարցմանը մասնակցած անձանց 94%-ը չի ցանկանում համասեռական հարևան ունենալ⁸²: ՀԿ-ները հաղորդում են, որ «հասարակությունը կամ համոզված է, որ համասեռականությունը հիվանդություն է, որը պետք է բուժել, կամ մարդիկ պարզապես չեն ցանկանում ընդունել մի բան, որը տարբերվում է բարոյականության և ընտանիքի իրենց ավանդական ընկալումից»: Արդյունքում Հայաստանում բնակվող ԼԳԲՏ անձինք «գոյություն ունեն, սակայն ոչ բոլորն են բացահայտ: Նրանք թաքնվում են՝ չնայած ընդհանուր վերաբերմունքը բացասական չէ: Նրանք պարզապես դիտվում են որպես հիվանդ մարդիկ, ովքեր դժբախտ են այդպիսին ծնված լինելու պատճառով»⁸³:

- **Օրենսդրություն**

91. Հավասարության ընդհանուր դրույթ է ներառված Հայաստանի սահմանադրության 14-րդ հոդվածի 1-ին կետում, որն արգելում է խտրականությունը՝ կախված, ի թիվս այլնի, սեռից կամ «կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից»: Այս դրույթում չեն նշվում սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության հիմքերը: Ինչպես նշված է սույն զեկույցի քաղաքացիական և վարչական օրենսդրությանը վերաբերող բաժնում, Հայաստանը չունի հակախտրականության մասին առանձին օրենք: Այդուհանդերձ, իշխանությունները մատնանշել են, որ համաձայն Դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ կետի՝ ներպետական դատարաններում ընթացող դատավարությունների ժամանակ հնարավոր է վկայակոչել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը: Հետևաբար, սկզբունքորեն, սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հիմքով խտրականության ենթարկված անձինք կարող են օգտագործել այս հնարավորությունը ներպետական դատարաններում: Այնուամենայնիվ, ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ ինչպես ատելություն սերմանող խոսքի դեպքում (տես՝ 46-րդ կետը), ընդհանուր հակախտրական չափանիշներ առայժմ չեն կիրառվել ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ դատական վարույթներում, և իշխանությունները ՌԱԵՀ-ին չեն տրամադրել այս առնչությամբ համապատասխան նախադեպային իրավունքի վկայակոչման դեպքերի մասին

⁸¹ՓԻՆԲ Արմենիա (2011թ), էջ 16:

⁸²ILGA-Եվրոպա (2013), էջ 49:

⁸³COWI (2010), էջ 5:

տեղեկատվություն: Բացի այդ, քանի որ ապացուցման բեռն ընկած է տուժողի վրա, և գոյություն չունի ո՛չ խտրականության իրավական սահմանում Հայաստանի օրենսդրությունում և ո՛չ էլ խտրականության վերաբերյալ բողոքների քննման համապատասխան մեխանիզմ, ապա դժվար է ապացուցել սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հիմքով խտրականության դեպքերը⁸⁴: Բացի այդ, ՌԱԵՀ-ը կրկնում է, որ Քրեական օրենսգիրքը չի անդրադառնում սեռական կողմնորոշմանը և գենդերային ինքնությանը՝ որպես քրեական հանցագործություններ դասակարգվող ռասիստական գործողություններից տուժածներին բնորոշ հատկանիշների (տես՝ 2-րդ կետը): Նմանապես, այս հիմքերը նշված չեն Քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածում, որն ամրագրում է, որ որ համապատասխան առանձին ներպետական օրենքի դրույթներում վկայակոչված ցանկացած հանցագործության դեպքում ռասիստական շարժառիթը համարվում է ծանրացուցիչ հանգամանք (տես վերը նշված՝ 7-րդ կետը): Այս կապակցությամբ ՌԱԵՀ-ն այստեղ վկայակոչում է 26-րդ կետում նշված իր առաջարկությունը:

92. Հայաստանի օրենսդրությունը չի ներառում որևէ դրույթ իրավական գենդերի փոփոխության վերաբերյալ: Իրավաբանորեն, տրանսգենդեր անհատները Հայաստանում չեն կարող ենթարկվել սեռափոխության վիրահատությունների կամ փոխել իրենց քաղաքացիական կարգավիճակը⁸⁵: Տրանսգենդեր անհատների նոր և/կամ նախընտրած գենդերի իրավական ճանաչման վերաբերյալ օրենսդրություն չկա⁸⁶: Հայաստանի օրենսդրությունը ոչ արգելում է սեռի փոփոխության վիրահատությունները, և ոչ էլ կարգավորում դրանք: Ինչ վերաբերում է անվան փոփոխմանը, ապա Քաղաքացիական կացության ակտի 58-րդ հոդվածով նախատեսվում է անունը փոխելու հնարավորություն, սակայն չի նշվում, թե արդյոք տրանսգենդեր անձինք կարող են փոխել իրենց անունները⁸⁷: ՌԱԵՀ-ը կարծում է, որ այս իրավիճակը, հավանաբար, համարժեք է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի (անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի) խախտմանը:

93. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի իշխանություններն ուսումնասիրություն իրականացնեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին (անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունք) օրենսդրության համապատասխանության վերաբերյալ՝ նոր կամ նախընտրած գենդերի ճանաչման հետ կապված քաղաքացիական կարգավիճակի փոփոխության հնարավորության առնչությամբ: Այն նաև առաջարկում է անհրաժեշտության դեպքում փոփոխել բոլոր համապատասխան օրենքները:

94. Մեկ այլ հարցի հետ կապված՝ Հայաստանի օրենսդրությունը չի ճանաչում ԼԳԲՏ անձանց միջև գրանցված ամուսնությունները կամ այլ պաշտոնականացված հարաբերություններ⁸⁸:

⁸⁴COWI (2010), էջ 13:

⁸⁵ՓԻՆՔ Արմենիան այլք (2012), էջ 20:

⁸⁶ՓԻՆՔ Արմենիա և այլք (2012), էջ 20:

⁸⁷COWI (2012), էջ 26-27:

⁸⁸Պարզվում է, որ Հայաստանի օրենսդրության մեջ գոյություն չունի որևէ իրավական դրույթ համասեռական գույգերի կողմից երեխա որդեգրելու վերաբերյալ:

- **Մասնագիտացված ներպետական մարմիններ**

95. Ինչպես նշված է սույն զեկույցի՝ օրենսդրությանը վերաբերող բաժնում, Պաշտպանը պատասխանատու է պետական իշխանությունների կողմից մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների ոտնահարումից անհատներին պաշտպանելու համար, սակայն այս հաստատության հանձնագիրը որևէ հատուկ ձևով չի վկայակոչում սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հիմքով ներկայացված բողոքները: Ինչ վերաբերում է այլ գործառույթներին, ապա անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Մարդու իրավունքների պաշտպանը 2011թ.-ին համագործակցության համաձայնագիր է ստորագրել ԼԳԲՏ ՀԿ-ի (ՓԻՆՔ Արմենիա) հետ՝ ԼԳԲՏ իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ⁸⁹: 2012թ.-ին Պաշտպանն օգտագործել է իր լիազորություններն օրենսդրական նախաձեռնության ոլորտում՝ խտրականության մասին օրենքի նախագծի խթանման նպատակով, ինչը, մասնավորապես, վերաբերում է «սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության վրա հիմնված խտրականությանը»: 2012թ. մայիսին Պաշտպանը մամուլին հաղորդագրություն է տվել՝ դատապարտելով ԼԳԲՏ անձանց դեմ անհանդուրժողականության միջադեպերը⁹⁰: 2015թ.-ին հրապարակված՝ Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ Պաշտպանի տարեկան զեկույցում ներառված են որոշ հիմնական խնդիրներ, որոնց առերեսվում են ԼԳԲՏ անձինք, և վկայակոչված են 2014թ.-ին ԼԳԲՏ անձանց իրավունքների ոտնահարման դեպքեր⁹¹:

- **Խտրականություն տարբեր ոլորտներում**

96. ՌԱԵՀ-ն արդեն նշել է ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ թշնամության և անհանդուրժողականության բարձր մակարդակի մասին սույն զեկույցի տարբեր բաժիններում (տես՝ 29-32-րդ, 59-րդ և 90-րդ կետերը): Այն նաև ընդգծել է խտրականությունը, մասնավորապես՝ սեռական կողմնորոշման և գենդերային հիմքերով, արգելող համապարփակ օրենսդրության բացակայության մասին և իր մտահոգություններն է արտահայտել այս իրավական դրույթների, ինչպես նաև դրանց կիրառման արդյունավետության մասին (տես՝ 91-րդ կետը) և ի վերջո ԼԳԲՏ անձանց և Հայաստանում նրանց կենսապայմանների վերաբերյալ տվյալների բացակայության մասին (տես վերը նշված՝ 89-րդ կետը): ՌԱԵՀ-ը նշում է, որ նմանատիպ եզրակացություններ են ներառվել 2014թ.-ի «Ծիածան Եվրոպա» քարտեզում, որն արտացոլում է ԼԳԲՏ մարդու իրավունքները երաշխավորող եվրոպական երկրների օրենսդրությունը և քաղաքականությունները, և որում Հայաստանն ունի երրորդ ամենացածր ցուցանիշը Եվրոպայում⁹²:

97. Զբաղվածության ոլորտում տեղական ՀԿ-ներից մեկի կողմից իրականացված և 2013թ.-ին հրապարակված հետազոտության մեջ նշված է, որ Հայաստանում ԼԳԲՏ անձանց 51%-ը մշտապես կամ հաճախ խուսափում են աշխատավայրում բացահայտել իրենց սեռական կողմնորոշումը: Մեկ այլ զեկույցում ընդգծվում է աշխատավայրում բացահայտ ԼԳԲՏ անձանց համար աշխատանքից ազատման ռիսկը: Նույն իրավիճակը գերակշռում է բնակարանային ոլորտում: Թեև սեռական կողմնորոշումը շատ հազվադեպ է կիրառվում որպես մերժման

⁸⁹ՓԻՆՔ Արմենիա (2011ա):

⁹⁰News.Am (2012):

⁹¹ՓԻՆՔ Արմենիա (2015ա):

⁹²<http://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2014>:

պաշտոնական հիմք, ընդհանուր առմամբ, հասարակության բացասական վերաբերմունքը և մասնավոր տների վարձակալման ոչ թափանցիկ ընթացակարգերը գրեթե անհնար են դարձնում պաշտոնական բողոքների ներկայացումը⁹³: Առողջապահության ոլորտում 2013թ.-ին հրապարակված հետազոտության մասնակիցների 54%-ը հաղորդել են, որ իրենց նկատմամբ խտրական վերաբերմունք է ցուցաբերվել առողջապահական հաստատություններում⁹⁴: Մեկ այլ զեկույց ցույց է տալիս, որ շատ բժիշկներ խտրական վերաբերմունք են դրսևորում ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ՝ հրաժարվելով բուժել նրանց, վերջինների փաստացի կամ ընկալվող սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության պատճառով⁹⁵:

98. Կրթության ոլորտում կառավարությունը նշում է, որ միջնակարգ դպրոցների ուսումնական ծրագրերում ներառված են առարկաներ, որոնք վերաբերում են սեռական ինդիքներին և անդրադառնում են խտրականությանը: Աշակերտները գիտելիքներ են ստանում սեռական հարցերի վերաբերյալ, սովորում են անդրադառնալ սեռական հիմքերով խտրականությանը և ձեռք են բերում հանդուրժողական հմտություններ⁹⁶: Մակայն ՌԱԵՀ-ի ընկալմամբ՝ սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության և/կամ հոմոֆոբիայի/տրանսֆոբիայի շուրջ հարցերի վերաբերյալ թեմաները պատշաճ կերպով չեն ներառվում դպրոցներում սեռական դաստիարակության դասերում: Տեղական ՀԿ-ի կողմից իրականացված հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանում հարցմանը մասնակցած ԼԳԲՏ անձանց 55%-ը մշտապես խուսափում են բացահայտել իրենց սեռական կողմնորոշումը դպրոցում կամ համալսարանում⁹⁷: Ավելին, նրանց 36%-ը հաղորդել է, որ դպրոցական տարիներին ենթարկվել է բանավոր վիրավորանքների (ատելություն սերմանող խոսք, ձեռք առնել, ծաղրանք)⁹⁸:

99. ՌԱԵՀ-ի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանի իշխանություններին հրատապ կերպով անհրաժեշտ է ընդունել համապարփակ օրենսդրություն՝ խտրականությունից, այդ թվում նաև սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության հիմքերով, պաշտպանելու և այդ ոլորտում բողոքներին անդրադառնալու արդյունավետ մեխանիզմների և ընթացակարգերի ստեղծման նպատակով: ՌԱԵՀ-ը վկայակոչում է այս առնչությամբ իր համապատասխան առաջարկությունները (տես՝ 17-րդ կետը) և ընդգծում ոլորտային գործողությունների ծրագրի անհրաժեշտությունը, որը կարող է, օրինակ, ինտեգրվել ներկայում մշակվող՝ մարդու իրավունքների 2017-2019 թվականների ընդհանուր ծրագրում, և որը կարող է անդրադառնալ Հայաստանում ԼԳԲՏ անձանց առանձնահատուկ իրավիճակին: Այդպիսի ծրագիրը պետք է ներառի ԼԳԲՏ անձանց իրավունքների և նրանց կենսապայմանների վերաբերյալ իրազեկության մակարդակի բարձրացման, ԼԳԲՏ անձանց ընկալման խթանման, հավասար վերաբերմունքի նրանց իրավունքն իրականություն դարձնելու, ԼԳԲՏ անձանց պաշտպանող

⁹³COWI (2010), էջ 14:

⁹⁴ՓԻՆԲ Արմենիա (2013), էջ 17:

⁹⁵ՓԻՆԲ Արմենիան այլք (2012), էջ 10:

⁹⁶Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2010)05 հանձնարարական, Հայաստանի արձագանքը, բաժին 2.67, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/others_issues/lgbt/Questionnaire/CDDH\(2013\)004_FIN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/others_issues/lgbt/Questionnaire/CDDH(2013)004_FIN.pdf):

⁹⁷ՓԻՆԲ Արմենիան այլք (2012), էջ 7:

⁹⁸Նույն տեղում, էջ 9:

օրենսդրության սահմանման և նախորդ կետերում նկարագրված՝ առավել հրատապ հարցերի լուծման նպատակներ:

100. ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի կառավարությունը համապատասխան մարմնին հանձնարարի մշակել ԼԳԲՏ հարցերի վերաբերյալ գործողությունների ծրագիր, որը պետք է ներառի ԼԳԲՏ անձանց իրավունքների և նրանց կենսապայմանների վերաբերյալ իրազեկության մակարդակի բարձրացման, ԼԳԲՏ անձանց ընկալման խթանման, հավասար վերաբերմունքի նրանց իրավունքն իրականություն դարձնելու, ԼԳԲՏ անձանց պաշտպանող օրենսդրության սահմանման և նախորդ կետերում նկարագրված՝ առավել հրատապ հարցերի լուծման նպատակներ:

ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՌԱԵՀ-ը պահանջում է Հայաստանի իշխանություններից առաջնահերթ իրականացնել հետևյալ երկու առաջարկությունները՝

- ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ իշխանություններն իրենց քրեական իրավունքը, ընդհանուր առմամբ, համապատասխանեցնեն Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականին, ինչպես մատնանշված է նախորդ կետերում: Մասնավորապես՝ դրանք պետք է (i) «արգելված հիմքերի» ցանկում բացահայտորեն ներառեն մաշկի գույնը, լեզուն, ազգությունը (ինչն ընկալվում է որպես քաղաքացիություն), ազգային կամ էթնիկական ծագումը, սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը, (ii) քրեականացնեն բռնությունների հրահրումը և ռասայական խտրականության հրահրումը, (iii) քրեականացնեն ցեղասպանության, մարդկության դեմ հանցագործությունների և պատերազմական հանցագործությունների հանրային ժխտումը, պարզունակացումը, արդարացումը կամ համակերպումը:
- ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ խոցելի խմբերի ինտեգրման նպատակ հետապնդող ծրագրեր ներառող գործողությունների մի շարք ծրագրերում ընդգրկվի դրանց նպատակների նկարագիրը, ընկալվի, թե շահագրգիռ բոլոր խոցելի խմբերի իրավիճակի ինչ փոփոխություններ պետք է իրականացվեն, ներառվի չափանիշների համախումբ՝ այս խմբերի վրա այդ ծրագրերի ունեցած ազդեցությունը գնահատելու նպատակով, սահմանվեն այն միջոցառումները, որոնք պետք է ֆինանսավորվեն պետական բյուջեից և նրանք, որոնց ֆինանսավորումը պետք է հայթայթել արտաքին դոնորներից: Այս առաջարկությունը վերաբերում է գործող առանձին ծրագրերին և ապագա բոլոր ծրագրերին, որոնք կրիեն ներկայում ընդունվող ինտեգրման համապարփակ քաղաքականությունից:

Այս երկու առաջարկությունների կատարման միջանկյալ գնահատումը կիրականացվի ՌԱԵՀ-ի կողմից ոչ ուշ, քան սույն զեկույցի հրապարակումից երկու տարի անց:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Զեկույցի տեքստում առաջարկությունների տեղը նշված է փակագծերում:

1. (§ 10) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ իշխանություններն իրենց քրեական իրավունքը, ընդհանուր առմամբ, համապատասխանեցնեն Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականին, ինչպես մատնանշված է նախորդ պարբերություններում, մասնավորապես՝ դրանք պետք է (1) «արգելված հիմքերի» ցանկում բացահայտորեն ներառեն մաշկի գույնը, լեզուն, ազգությունը (ինչն ընկալվում է որպես քաղաքացիություն), ազգային կամ էթնիկական ծագումը, սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը, (2) քրեականացնեն բռնությունների հրահրումը և ռասայական խտրականության հրահրումը, (3) քրեականացնեն ցեղասպանության, մարդկության դեմ հանցագործությունների և պատերազմական հանցագործությունների հանրային ժխտումը, պարզունակացումը, արդարացումը կամ համակերպումը:
2. (§ 17) ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկում է, որ Հայաստանի իշխանություններն ընդունեն խտրականությունն արգելող քաղաքացիական և վարչական համապարփակ օրենսդրություն, որում նաև պետք է ներառվեն ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող հիմքերը կյանքի բոլոր ոլորտներում: Այս կապակցությամբ այն վկայակոչում է իր Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականը:
3. (§ 23) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի խտրականության դեպքերում օրենքը նախատեսի ապացուցման բեռի բաշխում: Ի հավելումն, ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է իշխանություններին փոփոխություններ կատարել Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին օրենքում՝ նրան լիազորելու քննել խտրականության վերաբերյալ բողոքները, նաև ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող հիմքերով, մասնավոր ոլորտում: Այլապես, իշխանությունները պետք է ստեղծեն հավասարության անկախ մարմին, որը, ի թիվս այլնի, կգրադվի խտրականության՝ ՌԱԵՀ-ին հետաքրքրող հիմքերով, ինչպես առաջարկվում է ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի ներպետական օրենսդրության վերաբերյալ Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 7 հանձնարարականում և ռասիզմի, այլատյացության, հրեատյացության և անհանդուրժողականության դեմ պետական մակարդակով պայքարի մասնագիտացված մարմինների վերաբերյալ Թիվ 2 հանձնարարականում:
4. (§ 26) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը հստակորեն ավելացվեն Քրեական օրենսգրքի 226-րդ հոդվածի արգելված հիմքերի ցանկում և որ Օրենսգրքում ավելացվի դրույթ, որը հստակորեն կամրագրի հոմոֆոբ/տրանսֆոբ շարժառիթը, որպես ծանրացուցիչ հանգամանք բոլոր սովորական հանցագործությունների դեպքում:
5. (§ 44) ՌԱԵՀ-ը կրկին առաջարկում է ստեղծել ոստիկանության դեմ հարուցած բոլոր տեսակի բողոքների քննության անկախ մեխանիզմ:
6. (§ 49) ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկում է իշխանություններին առանց լրատվամիջոցների անկախությունը վնասելու սերտ համագործակցել նրանց հետ՝ ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ատելություն

սերմանող խոսքի դեմ հստակ ձևակերպված դրույթներով լրատվական էթիկայի կանոնագիրք ընդունելու, բոլոր լրատվամիջոցների կողմից այդ փաստաթղթի նկատմամբ հավատարմությունը խթանելու և լրատվական ոլորտի մասնագետների համար համապատասխան վերապատրաստման դասընթացներ կազմակերպելու ուղղությամբ:

7. (§ 51) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի Խորհրդարանում հնարավորինս շուտ ներկայացվի վարքի այնպիսի կանոնագիրք, որը, ի թիվս այլնի, պատժամիջոցներ է ենթադրում ռասիստական և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ արտահայտությունների համար:
8. (§ 54) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ՝ նրանց ենթադրյալ սեռական կողմնորոշման և/կամ գենդերային ինքնության հիմքով, կամ նրանց իրավապաշտպանների նկատմամբ հանրության շրջանում հրահրված բռնությունների և ատելության, սպառնալիքների դեպքերը քննվեն և, համապատասխանաբար, պատժվեն:
9. (§ 55) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի Հայաստանի իշխանությունները հրապարակային հայտարարություն անեն՝ դատապարտելով հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի ատելություն սերմանող խոսքը և բռնությունները: Այն նաև առաջարկում է, որ քաղաքական կուսակցությունները կոշտ դիրքորոշում որդեգրեն հոմոֆոբ/տրանսֆոբ տրամադրությունների դեմ, հատկապես, երբ դրանում ներգրավված են իրենց անդամները:
10. (§ 64) ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկում է, որպեսզի քրեական իրավունքն արդյունավետորեն կիրառվի ռասիստական հողի վրա կատարված բռնությունների և դրանց հրահրման բոլոր դեպքերում, այդ թվում և հոմոֆոբ/տրանսֆոբ բնույթի միջադեպերի հետ կապված, մասնավորապես՝ ուշադրությունը բևեռելով իրավապահների կողմից օրենքի նկատմամբ հարգանքին: Ավելին, իշխանությունները պետք է ամենասկզբից բռնի միջադեպերի քննության և դրանց հետևող բոլոր դատական վարույթների ժամանակ ենթադրյալ ռասիստական և/կամ հոմոֆոբ/տրանսֆոբ շարժառիթը դարձնեն քննության բաղկացուցիչ մասը:
11. (§ 71) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ Միգրացիոն պետական ծառայության «Ինտեգրման կենտրոնի» սենյակների մի մասը տրամադրվի այն փախստականներին, ովքեր Միգրացիոն չեն կամ էթնիկ հայեր չեն:
12. (§ 78) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է մշակել ինտեգրման ազգային ռազմավարություն: Այս ռազմավարությունը պետք է մշակվի շահագրգիռ խոցելի խմբերի ներկայացուցիչների հետ խորհրդակցությամբ: Այն նաև համակարգման հստակ մեխանիզմներ պետք է ստեղծի բոլոր համապատասխան նախարարությունների, ծրագրեր իրականացնող գործակալությունների և հավանական դոնորների միջև:
13. (§ 79) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ խոցելի խմբերի ինտեգրման նպատակ հետապնդող ծրագրեր ներառող գործողությունների մի շարք ծրագրերում ընդգրկվի դրանց նպատակների նկարագիրը, ընկալվի, թե շահագրգիռ բոլոր խոցելի խմբերի իրավիճակի ինչ փոփոխություններ պետք է իրականացվեն, ներառվի չափանիշների համախումբ՝ այս խմբերի վրա այդ ծրագրերի ունեցած ազդեցությունը գնահատելու նպատակով, սահմանվեն այն միջոցառումները, որոնք պետք է ֆինանսավորվեն պետական բյուջեից և նրանք, որոնց ֆինանսավորումը պետք է հայթայթել արտաքին դոնորներից:

Այս առաջարկությունը վերաբերում է գործող առանձին ծրագրերին և ապագա բոլոր ծրագրերին, որոնք կբխեն ներկայում ընդունվող ինտեգրման համապարփակ քաղաքականությունից:

14. (§ 84) ՌԱԵՀ-ը վերստին առաջարկում է օրենք ընդունել՝ միջնակարգ դպրոցի՝ էթնիկական փոքրամասնություններ ներկայացնող շրջանավարտների համար բարձրագույն կրթության մատչելիությունը դյուրացնելու նպատակով:
15. (§ 93) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի իշխանություններն ուսումնասիրություն իրականացնեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին (անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունք) օրենսդրության համապատասխանության վերաբերյալ՝ նոր կամ նախընտրած գենդերի ճանաչման հետ կապված քաղաքացիական կարգավիճակի փոփոխության հնարավորության առնչությամբ: Այն նաև առաջարկում է անհրաժեշտության դեպքում փոփոխել բոլոր համապատասխան օրենքները:
16. (§ 100) ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որպեսզի կառավարությունը համապատասխան մարմինին հանձնարարի մշակել ԼԳԲՏ հարցերի վերաբերյալ գործողությունների ծրագիր, որը պետք է ներառի ԼԳԲՏ անձանց իրավունքների և նրանց կենսապայմանների վերաբերյալ իրազեկության մակարդակի բարձրացման, ԼԳԲՏ անձանց ընկալման խթանման, հավասար վերաբերմունքի նրանց իրավունքն իրականություն դարձնելու, ԼԳԲՏ անձանց պաշտպանող օրենսդրության սահմանման և նախորդ կետերում նկարագրված՝ առավել հրատապ հարցերի լուծման նպատակներ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Օգտագործված գրականության ցանկում նշված են այն հիմնական հրատարակված աղբյուրները, որոնք օգտագործվել են Հայաստանում իրավիճակի ուսումնասիրության նպատակով: Այն չպետք է համարել զեկույցի պատրաստման ընթացքում ՌԱԵՀ-ին մատչելի տեղեկատվական աղբյուրների սպառիչ ցանկ:

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)

1. ECRI (2014), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Armenia subject to interim follow-up, CRI(2014)3.
2. ECRI (2012a), Statement by the European Commission against Racism and Intolerance about recent events in Armenia, involving leading political figures openly condoning homophobic violence.
3. ECRI (2011a), Third report on Armenia, CRI(2011)1.
4. ECRI (2007a), Second report on Armenia, CRI(2007)1.
5. ECRI (2003a), Report on Armenia, CRI(2003)36.
6. ECRI (1996), General Policy Recommendation No.1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, CRI(96)43.
7. ECRI (1997), General Policy Recommendation No.2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, CRI(97)36.
8. ECRI (1998a), General Policy Recommendation No.3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29.
9. ECRI (1998b), General Policy Recommendation No.4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, CRI(98)30.
10. ECRI (2000), General Policy Recommendation No.5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, CRI(2000)21.
11. ECRI (2001), General Policy Recommendation No.6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, CRI(2001)1.
12. ECRI (2003b), General Policy Recommendation No.7: National legislation to combat racism and racial discrimination, CRI(2003)8.
13. ECRI (2004a), General Policy Recommendation No.8: Combating racism while fighting terrorism, CRI(2004)26.
14. ECRI (2004b), General Policy Recommendation No.9: The fight against antisemitism, CRI(2004)37.
15. ECRI (2007b), General Policy Recommendation No.10: Combating racism and racial discrimination in and through school education, CRI(2007)6.
16. ECRI (2007c), General Policy Recommendation No.11: Combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39.
17. ECRI (2009), General Policy Recommendation No. 12: Combating racism and racial discrimination in the field of sport, CRI(2009)5.
18. ECRI (2011b), General Policy Recommendation No.13: Combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37.
19. ECRI (2012b), General Policy Recommendation No.14: Combating racism and racial discrimination in employment, CRI(2012)48.

Other sources

20. Action Plan for implementation of the policy concept for the state regulation of migration in the Republic of Armenia in 2012-2016.

21. Republic of Armenia (2016), Seventh-Eleventh (joint) Periodic National Report of the Republic of Armenia on the Implementation of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, CERD/C/ARM/7-11.
22. National Statistical Service of the Republic of Armenia, Population census 2011, <http://armstat.am/file/doc/99486263.pdf>
23. Council of Europe (2011), Discrimination based on sexual orientation and gender identity in Europe.
24. Council of Europe (2014), Protection of the Rights of Children from Religious and Ethnic Minority Groups in Armenia – Field Study Report.
25. Council of Europe, Committee of Ministers (1997), Recommendation No. R (97) 20 on “hate speech”.
26. Council of Europe, Committee of Ministers (2010), Recommendation CM/Rec(2010)5 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity.
27. Council of Europe, Committee of Ministers (2015), Communication from Armenia concerning the case of Virabyan against Armenia (Application No. 40094/05). DH-DD(2015)206.
28. Council of Europe, Steering Committee for Human Rights (CDDH) (2013), Follow-up to Committee of Ministers’ Recommendation CM/Rec(2010)05 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/others_issues/lgbt/Questionnaire/CDDH\(2013\)004_FIN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/others_issues/lgbt/Questionnaire/CDDH(2013)004_FIN.pdf).
29. Council of Europe, Parliamentary Assembly (2015), Discrimination against transgender people in Europe - Resolution 2048(2015).
30. Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2015), Report following his visit to Armenia from 5 to 9 October 2014, CommDH(2015)2.
31. Council of Europe, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (2014), Fourth report submitted by Armenia pursuant to Article 25, paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/SR/IV(2014)013.
32. United Nations (UN), Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) (2011), Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, CERD/C/ARM/CO/5-6.
33. UN, Human Rights Council (HRC), Working Group on the Universal Periodic Review (WG on the UPR) (2014a), Compilation prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21 – Armenia, A/HRC/WG.6/21/ARM/2.
34. UN, HRC, WG on the UPR (2014b), Summary prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights in accordance with paragraph 15 (b) of the annex to Human Rights Council resolution 5/1 and paragraph 5 of the annex to Council resolution 16/21, A/HRC/WG.6/21/ARM/3
35. UN, HRC, WG on the UPR (2015), Report of the Working Group on the Universal Periodic Review – Armenia, A/HRC/29/11.
36. Save the Children, Armenia – Education, <https://armenia.savethechildren.net/what-we-do/education>.
37. World Bank (2014), World Bank Supports Improvement in Education in Armenia, <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2014/03/13/world-bank-supports-improvements-in-education-in-armenia>.
38. European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy (2015), Joint Staff Working Document, Implementation of the European

- Neighbourhood Policy in Armenia Progress in 2014 and recommendations for actions, SWD(2015) 63 final.
39. European Union (2012, October 17), Human rights films screenings in Congress Hotel cancelled.
 40. Organisation for Security and Co-Operation in Europe (OSCE), Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2015), Hate Crime Reporting.
 41. Amnesty International (2015), Amnesty International Report 2014/15: The State of the World's Human Rights.
 42. Amnesty International (2013), Armenia: No space for difference.
 43. Armenia Now (2012, October 17), No Kid Stuff Protest in Yerevan opposes screening of film on gay rights at puppet theatre.
 44. Caucasus Equality News Network (2014, November 5), Armenia: Civil society activists join to condemn Iravunk court ruling, <https://cennetwork.wordpress.com/2014/11/05/armenia-civil-society-activists-join-to-condemn-iravunk-court-ruling/>.
 45. Committee to protect freedom of expression (2014), Hate Speech in the Armenian Mass Media, <http://khosq.am/en/monitorings/hate-speech-in-the-armenian-mass-media/>.
 46. COWI, Danish Institute for Human Rights (2010), Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Sociological Report: Armenia, http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/ArmeniaSociological_E.pdf.
 47. COWI, Danish Institute for Human Rights (2012?), Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Legal Report: Armenia, http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/ArmeniaLegal_E.pdf.
 48. Eurasia Partnership Foundation (2012), Tolerance in Armenia Today: The Perspectives of Religious Tolerance - Occasional Policy Brief.
 49. Ghazaryan, A. and Grigoryan, V. (2015): Is it expedient to adopt a separate non-discrimination law? Legal research, Eurasia Partnership Foundation, http://www.epfarmeria.am/wp-content/uploads/2014/06/Research-on-Anti-discrimination_-21.05.15-ENG_Final-1.pdf.
 50. Grigoryan, I. (2014), Return and other forms of in-migration in Armenia: overview of policies and practices.
 51. Helsinki Citizens' Assembly (2015), Vanadzor Office, Statement about the homophobic and intolerant public speech by the Armenian MP Naira Zohrabyan, <http://hcav.am/en/events/05-05-2015/>.
 52. Herm, A. and Flander, A.O. (2015), Report on Sector Review on Migration Statistics in the Republic of Armenia.
 53. ILGA-Europe: Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2013, <http://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2014>).
 54. International Centre for the Legal Protection of Human Rights (Interights), Oganezova v Armenia, <http://www.interights.org/oganezova-v-armenia/index.html>.
 55. International Commission of Jurists (2007), Yogyakarta Principles, Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity, http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.pdf.
 56. Institute for Democracy and Human Rights (IDHR) (2014), Efficiency assessment report on the Armenian national strategy on human rights protection.
 57. Kruma, K. (2013), Comparative study on integration policies in CARIM-East countries, Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM) – East Research Report 2013/40.

58. Manke, M. (2010), Enhancing migration data collection, processing and sharing in the Republic of Armenia: Needs assessment and gap analysis report, International Organization for Migration, strategy on human rights protection.
59. Migration Policy Group (2013), ARMENIA – A Migrant Integration Policy Index (MIPEX) assessment, OSCE/ODIHR.
60. Mikaelian, H. (2011), Nationalist Discourse in Armenia, Caucasus Institute, 2002-2011.
61. Public Information and Need of Knowledge (PINK) NGO, the Heartland Alliance for Human Needs and Human Rights, ILGA-Europe: The European region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association, and The George Washington University Law School International Human Rights Clinic (2012), Human Rights Violations of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender (LGBT) People in Armenia: A Shadow Report Submitted for consideration at the 105th Session of the Human Rights Committee, http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/ngos/LGBT_Armenia_HRC105.pdf.
62. Minority Rights Group International (2014), State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2014, Events of 2013.
63. News.am (2012, May 23), Armenian Ombudsman condemns incidents of intolerance against LGBT, available at <http://news.am/eng/news/106510.html>.
64. Pink Armenia (2011a, June 13), Historic memorandum between Armenia human rights Ombudsman and PINK Armenia on protection of LGBT rights, <http://pinkarmenia.blogspot.nl/2011/06/historic-memorandum-between-armenia.html>.
65. Pink Armenia (2011b), We and our rights, Public opinion towards LGBT people in Yerevan, Gyumri and Vanadzor cities, <http://issuu.com/pinkarmenia/docs/lgbtsurveyen/17?e=0>.
66. Pink Armenia (2013), Monitoring of Human Rights Violations of LGBT Persons in Armenia <http://issuu.com/pinkarmenia/docs/lgbtmonitoring/3?e=4137256/5170316>.
67. Pink Armenia (2014), Iravunk newspaper continues to preach violence, <http://www.pinkarmenia.org/en/2014/07/iravunknewspaper/>.
68. Pink Armenia (2015a, April 21), The Ombudsman's annual report also refers to LGBT issues, <http://pinkarmenia.blogspot.fr/2015/04/the-ombudsmans-annual-report-also.html>.
69. Pink Armenia and Socioscope (2015b), The impact of LGBT emigration on economic indicators or Armenia.
70. Press.am (2014, July 2), Monitoring Study Found Few Instances of Hate Speech in 9 Armenian Media Outlets, <http://www.epress.am/en/2014/02/07/monitoring-study-found-few-instances-of-hate-speech-in-9-armenian-media-outlets.html>.
71. Temesvári, M. and Kokkinaki, C.V. (2013) Analysis of Armenian migration legislation and practice as compared to EU standards, International Organization for Migration.
72. Ulasiuk, I. (2013), National Minorities and Migration in Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova, Russia and Ukraine, Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM) - East Research Report 2013/33.
73. US Department of State (2014a), International Religious Freedom Report for 2013 – Armenia. <http://c-i.am/wp-content/uploads/2011-Nationalist-Discourse-eng.pdf>.
74. US Department of State (2014b), Armenia 2013 Human Rights Report.
75. Yerevan Press Club (2012), Analysis of Armenia's Judicial Practice in Cases of Libel and Insult http://ypc.am/upload/Analysis%20of%20Armenia%E2%80%99s%20Judicial%20Practice%20in%20Cases%20of%20Libel%20and%20Insult_eng.pdf.

ՀԱՎԵԼՎԱԾ. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԵՏԸ

Սույն հավելվածը Հայաստանում տիրող իրավիճակին նվիրված ՌԱԵՀ-ի վերլուծությունների և առաջարկությունների մաս չի կազմում

ՌԱԵՀ-ը, երկրների մշտադիտարկման իր ընթացակարգի համաձայն, կոնֆիդենցիալ երկխոսություն է ունեցել Հայաստանի իշխանությունների հետ զեկույցի առաջին նախագծի շուրջ: Իշխանությունների մի շարք մեկնաբանություններ ընդունվել են ի գիտություն և ինտեգրվել զեկույցի վերջնական տարբերակում (որը հաշվի է առնում միայն մինչև 2016թ մարտի 17-ը տեղ գտած զարգացումները՝ առաջին նախագծի փորձաքննության անցկացման ամսաթիվը):

Իշխանությունները դիմել են նաև, որպեսզի ստորև շարադրված տեսակետը ներկայացվի որպես սույն զեկույցի հավելված:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐԸ՝ ՌԱՍԻՉՄԻ ԵՎ
ԱՆՀԱՆԴՈՒԹՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ԶԵԿՈՒՅՑԻ ՎԵՐԱԲԵՐՑԱԼ**

Զեկույց	Մեկնաբանություն
<p>Անփոփում, էջ 7 <i>«Ինտեգրման ոլորտում, ECRI-ն նշում է, որ Հայաստանն ինտեգրման համապարփակ ծրագիր դեռ չի ընդունել»:</i></p>	<p>Հարկ է նշել, որ Հայաստանը նախաձեռնել է ՈՀայաստանի Հանրապետությունում փախստական ճանաչված և ապաստան ստացած անձանց, ինչպես նաև երկարաժամկետ միգրանտների ինտեգրման քաղաքականության հայեցակարգի՝ նախագծի մշակումը (<i>տե՛ս նաև 78-րդ պարբերության վերաբերյալ դիտարկումները</i>): Ավելին՝ ՀՀ կառավարության 2014 թվականի մարտի 6-ի թիվ 212-Ն որոշմամբ լրացում է կատարվել ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության միգրացիոն պետական ծառայության կառուցվածքում, համաձայն որի ստեղծվել է ինտեգրման հարցերի բաժին:</p>
<p>Պարբերություն 23 <i>«Բացի դրանից՝ ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ իշխանությունները փոփոխեն «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը՝ Պաշտպանին վերապահելով մասնավոր ոլորտում, ի թիվս այլնի, ՌԱԵՀ-ի համար հետաքրքրություն ներկայացնող հիմքերով խտրականության վերաբերյալ բողոքներ քննարկելու լիազորություն: Հակառակ դեպքում, իշխանությունները պետք է ստեղծեն հավասարության հարցերով անկախ մարմին, որն, ի թիվս այլնի, կզբաղվի ՌԱԵՀ-ի համար հետաքրքրություն ներկայացնող հիմքերով խտրականության հարցերով, ինչպես դա առաջարկվում է «Ռասիզմի և ռասայական խտրականության դեմ պայքարի վերաբերյալ ազգային օրենսդրության մասին» թիվ 7 ԸՔՀ-ում և «Ազգային</i></p>	<p>Պարզաբանում 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 10-րդ գլխի 191-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանն անկախ պաշտոնատար անձ է, ով հետևում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց, <i>իսկ Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև կազմակերպությունների կողմից</i> մարդու իրավունքների և ազատությունների պահպանմանը, նպաստում է խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնմանը, իրավունքներին ու ազատություններին առնչվող նորմատիվ իրավական ակտերի կատարելագործմանը: Հաշվի առնելով 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 210-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, ինչպես նաև ՀՀ Նախագահի 10.02.2016 թ.-ի թիվ ՆՀ-170-Ա հրամանագրի պահանջներն՝ այժմ մշակվում է «Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին» ՀՀ օրենքի (սահմանադրական օրենք) նախագիծ, որտեղ կսահմանվեն այն դեպքերը, երբ Պաշտպանը հնարավորություն կունենա հետևելու</p>

<p><i>մակարդակում ռասիզմի, այլատյացության, հակասեմականության և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի հարցերով մասնագիտացած մարմինների մասին» թիվ 2 ԸՔՀ-ում»:</i></p>	<p>նաև կազմակերպությունների կողմից մարդու իրավունքների և ազատությունների պահպանմանը, նպաստել խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնմանը:</p> <p>Բացի այդ, «Աջակցություն Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանությանը» ԵՄ Բյուջետային աջակցության ծրագրի ֆինանսավորման համաձայնագրով նախատեսվում է խտրականության կանխարգելման մեխանիզմների հզորացում՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանի համապատասխան լիազորությունների ընդլայնման միջոցով:</p>
<p>Պարբերություն 29 <i>«Երևանում գտնվող նույնասեռականների համար բաց DIY ակումբի հրկիզման առնչությամբ [...]»:</i></p>	<p>Հարկ է նշել, որ հանցագործություն կատարած անձինք հայտնաբերվել և ենթարկվել են քրեական պատասխանատվության:</p>
<p>Պարբերություն 31 <i>«ՌԱԵՀ-ը նշում է ադրբեջանցիների նկատմամբ անհանդուրժողական հայտարարությունները [...]»:</i></p>	<p>Նման ձևակերպումն ընդունելի չէ, քանի որ այն գրվել է հայերի հանդեպ ադրբեջանցիների վերաբերմունքի և հակառակի՝ ադրբեջանցիների հանդեպ հայերի վերաբերմունքի միջև հավասարության դնելու նպատակով, սակայն ակնհայտ է, որ դրանք անհամեմատելի են:</p> <p>Ադրբեջանի կողմից հովանավորվող հակահայկական քարոզչությունը, սեփական հասարակությունում հայատյացության սերմանումն ու տարածումը, Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունը ռազմական ուժով լուծելու մշտական սպառնալիքները, խաղաղ բանակցային գործընթացը տապալելու փորձերը, շփման գծում ռազմական բախումների հրահրումը, ինչպես նաև ադրբեջանական գերության մեջ հայտնված ազգությամբ հայ զինվորների և քաղաքացիական անձանց խոշտանգումներն ու սպանությունները լուրջ սպառնալիք են տարածաշրջանում խաղաղության և անվտանգության հաստատման համար:</p> <p>Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը, առաջնորդվելով միջազգային իրավունքի նորմերով ու սկզբունքներով, ինչպես նաև այն ժամանակ դեռ գոյություն ունեցող ԽՍՀՄ օրենքներով, 1991 թ. հանրաքվեի միջոցով անկախ հանրապետություն</p>

ստեղծելու որոշում կայացրեց՝ իրացնելով ինքնորոշման իր իրավունքը⁹⁹: Մակայն Լեռնային Ղարաբաղում և Ադրբեջանի հայաբնակ քաղաքներում (Բաքու, Սումգայիթ, Կիրովաբադ և այլն) ադրբեջանական իշխանությունների վարած էթնիկ գտումների և հայկական ջարդերի կազմակերպման քաղաքականությունը ժամանակի ընթացքում վերաճեց Լեռնային Ղարաբաղի դեմ Ադրբեջանի կողմից բացահայտ ագրեսիայի և լայնածավալ ռազմական գործողությունների: 1994թ. Ադրբեջանի, Լեռնային Ղարաբաղի և Հայաստանի միջև կնքվեց եռակողմ անժամկետ զինադադար, որը, չնայած խախտումներին, մինչ օրս գործում է: Ներկայումս հակամարտության խաղաղ կարգավորման գործընթացը շարունակվում է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների (ԱՄՆ, Ռուսաստան, Ֆրանսիա) միջնորդական առաքելության շրջանակներում, որը հակամարտության բոլոր կողմերի կողմից ճանաչված միջազգային մանդատ ունեցող բանակցային միակ ձևաչափն է:

Ադրբեջանի իշխանությունների կողմից տարվող հայաստացույցության քաղաքականության արդյունքներն ակնհայտորեն արտացոլվեցին 2016 թ. ապրիլի սկզբին տեղ գտած իրադարձություններում: Ադրբեջանը, անտեսելով միջազգային հանրության՝ ԼՂ հակամարտությունը բացառապես խաղաղ ճանապարհով լուծելուն ուղղված կոչերին, լայնածավալ մարտական գործողություններ սանձազերծեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության դեմ՝ կիրառելով ծանր հրետանի, հրթիռային կայանքներ, տանկեր և հարվածային ուղղաթիռներ: Ադրբեջանական հարձակումն ուղեկցվում էր մարդու իրավունքների և հումանիտար իրավունքի ակնհայտ ու կոպտագույն խախտումներով, մասնավորապես՝ քաղաքացիական բնակավայրերի ու ենթակառուցվածքների միտումնավոր թիրախավորմամբ, քաղաքացիական անձանց ու ԼՂՀ պաշտպանության բանակի զինվորների խոշտանգումներով և սպանություններով, ինչպես նաև զինձառայողների դիակների խեղումներով:

⁹⁹ Լեռնային Ղարաբաղի իրավական կարգավիճակի վերաբերյալ մանրամասն տե՛ս “Nagorno-Karabagh: Legal Aspects” by Shahen Avakian, Moscow 2015 (ել. տարբերակը հասանելի է հետևյալ հղումով - http://karabakhfacts.com/wp-content/uploads/2010/01/Legal-Aspects_Nagorno-Karabagh_en_2015.pdf).

	<p>Մարտական գործողությունների ամենասկզբում ադրբեջանական հրետանու կողմից հայկական դպրոցի թիրախավորման արդյունքում գոհվել է 12-ամյա դպրոցական մի տղա, իսկ նրա երկու հասակակիցները՝ վիրավորվել¹⁰⁰: Այնուհետև, Ադրբեջանի զինված ուժերը, ներխուժելով ԼՂ Թալիշ գյուղ, առանձնահատուկ դաժանությամբ խոշտանգել ու սպանել են երեք տարեց ու անպաշտպան խաղաղ բնակիչների¹⁰¹: Ռազմական գործողությունների ընթացքում ադրբեջանցիների զինվորականները վայրենաբար գլխատել են ԼՂ պաշտպանության բանակի երեք զինձառայողների: Ավելին՝ զինվորներից մեկի գլուխը հրապարակայնորեն ցուցադրվել է ադրբեջանական գյուղերում, իսկ այդ արարքի պատկերները՝ լայնորեն շրջանառվել սոցցանցերում, ինչն արժանացել է ադրբեջանցի օգտատերերի գլխավորապես դրական արձագանքին ու մեկնաբանություններին¹⁰²: Հարկ է նաև նշել, որ Ադրբեջանի կողմից ԼՂ ՊԲ-ին փոխանցված բոլոր 18 հայ զինձառայողների մարմինները խոշտանգման հետքեր են ունեցել, ինչն արձանագրվել է նաև մարդու իրավունքների ոլորտում գործող անկախ միջազգային կազմակերպությունների կողմից:</p>
<p>Պարբերություն 31 <i>«Ավելին՝ հասարակական կարծիքի որոշ հարցումներ վկայում են հրեաների նկատմամբ ձևավորված նախապաշարմունքների զգալի մակարդակի մասին»:</i></p>	<p>Պնդումը հիմնավորվում է բացառապես մեկ հետազոտության՝ վրա, այն է՝ ՄԸԶ-ի (The Anti-Defamation League (ADL))¹⁰³ իրականացրած ուսումնասիրությունը, ըստ որի՝ Հայաստանում հարցվածների 58 տոկոսը հակասեմական կարծրատիպեր ունի: Նախ՝ պարզ չէ, թե տվյալ կազմակերպությունը ինչպիսի հետազոտական և գիտամեթոդական գործիքներ է օգտագործել Հայաստանում անցկացված իր ուսումնասիրությունների համար: ՄԸԶ-ի (ADL) Հայաստանի մասով հետազոտության նախնական ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ կազմակերպության կողմից հետազոտությունն</p>

¹⁰⁰ Տե՛ս ԼՂՀ Մարդու իրավունքների պաշտպանի միջանկյալ զեկույցը, էջ 16-15 - http://www.ombudsnkr.am/Interim_Public_Report_NKR_Omb_FINAL.pdf

¹⁰¹ Նույն տեղում, էջ. 17-15:

¹⁰² Նույն տեղում, էջ. 21-23:

¹⁰³ Այս կազմակերպության կողմից տարվող հետազոտական աշխատանքների վերաբերյալ ամբողջ աշխարհում կան լուրջ քննադատություններ, իսկ նրանց հարցումների մասին թերահավատությունը ստիպում է բազմաթիվ գիտնականների և ինստիտուտների կասկածի տակ առնել վերջիններիս կողմից իրականացված ուսումնասիրությունների որակն ու օբյեկտիվությունը:

	<p>իրականացնելիս չեն օգտագործվել խորքային հարցազրույցների մեխանիզմներ: Ուստի՝ ՌԱԵՀ-ի կողմից նման աղբյուրների վկայակոչումը չի կարող հավաստի լինել, և զեկույցում նմանատիպ ձևակերպում տալու համար ՌԱԵՀ-ի մոտեցումը պարզապես փաստարկված չէ և զուրկ է առարկայական հիմքերից: Ավելին՝ Հայաստանի հրեական համայնքը պնդում է ճիշտ հակառակը՝ հավաստիացնելով, որ Հայաստանը բացառիկ պետություն է հանդուրժողական մթնոլորտի տեսանկյունից, իսկ ցեղասպանություն վերապրած հայ ժողովրդի գիտակցությանը պարզապես խորթ է հակասեմականությունը: Հայաստանի հրեական համայնքի նախագահ Ռիմա Վարժապետյան-Ֆելլերը վերահաստատում է դա. «Հայաստանում որևէ քաղաքական ուժի, քաղաքական կուսակցությունների կամ ՀԿ-ների ոչ մի ներկայացուցիչ որևէ հակասեմական հայտարարություն թույլ չի տվել: Հրեական համայնքի իրավունքները երբևէ կասկածի չեն դրվել այստեղ: Հայ ժողովուրդը մշտապես հարգանք է ցուցաբերել հրեաների նկատմամբ և հիացել մեր ժողովրդի անցած պատմական ուղիով: Այս հարուստ մշակույթով հինավուրց հողում Հայաստանի հրեական համայնքը անհիշելի ժամանակներից իրապես գտել է իր ազատ կենսագործունեության և մշակույթի հարստացման համար բարեբեր միջավայր»¹⁰⁴:</p>
<p>Պարբերություն 39 <i>«Իր երրորդ զեկույցում ՌԱԵՀ-ն առաջարկել է, որ իշխանություններն ուսումնասիրեն, թե ինչպիսի պայմաններում է գործում «Արիական» կուսակցությունը, և որոշել՝ արդյոք անհրաժեշտ է հետագա քայլեր ձեռնարկել: ՌԱԵՀ-ն իր զարմանքն է հայտնում այն փաստի առթիվ, որ այս կապակցությամբ որևէ միջոցառում չի ձեռնարկվել»:</i></p>	<p>Հայաստանի «Հայ-արիական» կուսակցությունը գրանցվել է 1998 թվականի մարտի 27-ին և պարբերաբար ներկայացրել է զրոյական ֆինանսական հաշվետվություն: Սա վկայում է այն մասին, որ վերը նշված կուսակցությունը իրավաբանորեն գրանցված է ՀՀ արդարադատության նախարարության իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրում, սակայն գործունեություն չի ծավալում և համապատասխանաբար բացակայում է կուսակցության իրավական պատասխանատվության ենթարկելու փաստացի</p>

¹⁰⁴ Տե՛ս Ռիմա Վարժապետյան-Ֆելլերի բաց նամակը՝ ուղղված Ամերիկայի հրեաների կոմիտեի գործադիր տնօրեն Դեվիդ Հարիսին, 15.05.2015 - http://www.jewishjournal.com/opinion/article/open_letter_to_mr._david_harris_executive_director_at_ajc_global_jewish_adv

	հիմքը:
<p>Պարբերություն 41 «Երրորդ գործը վերաբերում էր Թուրքիայի և Ադրբեջանի դեմ Հայաստանի կողմից ենթադրյալ քարոզչության և ահաբեկչական գործողությունների մասին ֆոտոալբոմների վաճառքին և այլ հրապարակումների. այս ամենը ենթադրաբար հանգեցրել է ռասայական և կրոնական թշնամանքի հարուցման: Կասկածյալը ձերբակալվել է 2011 թվականի ապրիլին: 2012 թվականի ապրիլին նրան դատապարտել են չորս տարի ժամկետով ազատազրկման, սակայն Վերաքննիչ քրեական դատարանը բեկանել է այդ դատավճիռը: 2012 թվականի հուլիսին Գլխավոր դատախազն այս որոշումը բողոքարկել է, սակայն, որքանով որ հայտնի է ՌԱԵՇ-ին, լսումների օր դեռևս նշանակված չէ»:</p>	<p>«Թուրքիայի և Ադրբեջանի դեմ Հայաստանի կողմից ենթադրյալ քարոզչության և ահաբեկչական գործողությունների մասին ֆոտոալբոմների վաճառքին» վերաբերող թիվ ԵԿԴ/0253/01/11 քրեական գործով ուժի մեջ է Վերաքննիչ դատարանի հուլիսի 20-ի որոշումը:</p>
<p>Պարբերություն 43 «Հնչել են տարբեր պնդումներ, որոնցից մեկի համաձայն, ոստիկանությունը թշնամանքի ուղղված խոսքի մասին բողոքներին արձագանքել է նրանով, որ մեղադրանքներ է ներկայացրել հենց դիմումատուներին, մասնավորապես, այն դեպքերում, երբ վերջիններս սեռական ծառայություններ մատուցող անձինք են»:</p>	<p>Այս պնդումը հիմնավորված չէ, քանի որ վերջին տարիներին ՀՀ-ում ձեռնարկվել են հստակ քայլեր թրաֆիքինգի դեմ պայքարի ոլորտում, մասնավորապես ՀՀ Ազգային Ժողովի կողմից 2014 թ. դեկտեմբերի 17-ին ընդունվել է «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց նույնացման և աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը, որն ուժի մեջ է մտել 2015 թվականի հունիսի 30-ին:</p>
<p>Պարբերություն 43 «Իշխանությունները հիշեցրել են ՌԱԵՇ-ին, որ քրեական բողոքների քննության համար պատասխանատու է Հատուկ քննչական ծառայությունը. այնուամենայնիվ, ՌԱԵՇ-ը ևս մեկ անգամ նշում է, որ անհրաժեշտ է մշակել անկախ կառուցակարգեր՝ ցանկացած տեսակի բողոքներով զբաղվելու համար, այդ թվում՝ քրեական պատասխանատվություն չնախատեսող բողոքներով»:</p>	<p>Այս հանձնարարականը հիմնավորված չէ, քանի որ «Հատուկ քննչական ծառայության» մասին ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հատուկ քննչական ծառայությունն անկախ պետական մարմին է և լիազորություններն իրականացնելիս անկախ է և ենթարկվում է միայն օրենքին:</p>

<p>Պարբերություն 52, ծանոթագրություն 46</p> <p><i>«Ինչ վերաբերում է թերթերում հոմոֆոբիական/տրանսֆոբիական բնույթի հոդվածներ հրապարակելուն (տե՛ս 37-րդ պարբերությունը), ապա ՌԱԵՀ-ը նկատում է, որ «Իրավունք» թերթի գլխավոր խմբագիր Հովհաննես Գալաջյանը նախագահ Մերժ Սարգսյանի կողմից երկրում լրագրության ռոտտում ներդրման համար արժանացել է «Երախտագիտության մեդալի»»:</i></p>	<p>Հ. Ա. Գալաջյանն իսկապես պարզևատրվել է ՀՀ նախագահի հրամանագրով, սակայն ոչ թե ներկայացված, այլ ուրիշ հիմնավորմամբ: Ստորև ներկայացված է ՀՀ նախագահի հրամանագրի տեքստը.</p> <p>«Ղեկավարվելով ՀՀ Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 16-րդ կետով և հիմք ընդունելով «ՀՀ պետական պարզևների և պատվավոր կոչումների մասին» ՀՀ օրենքը՝ որոշում եմ.</p> <p>«Իրավունք» թերթի 25-ամյակի կապակցությամբ, թերթի կայացման գործում ներդրած ավանդի, ինչպես նաև բազմամյա նվիրումի և արգասաբեր աշխատանքի համար թերթի գլխավոր խմբագիր Հովհաննես Արտաշեսի Գալաջյանին պարզևատրել Երախտագիտության մեդալով»¹⁰⁵:</p>
<p>Պարբերություն 54</p> <p><i>«ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է քննել և քրեորեն հետապնդել ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ սեռական կողմնորոշման և/կամ գենդերային ինքնության կամ նրանց իրավունքները պաշտպանող մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող անձանց նկատմամբ բռնություն և թշնամանք հրապարակայնորեն հարուցելու բոլոր դեպքերը»:</i></p>	<p>Հանձնարարականը հիմնավոր չէ, քանի որ հրապարակայնորեն բռնություն և թշնամանք հարուցելու բոլոր դեպքերը քննվում և քրեորեն հետապնդվում են:</p>
<p>Պարբերություն 58</p> <p><i>«2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ին երեք անհայտ երիտասարդ տղամարդիկ փորձել են առևանգել հովիվ Բարդակչյանի քարտուղարին: 2013 թվականի սեպտեմբերի 18-ին Մևան քաղաքի մոտակայքում ենթադրաբար կրակոցներ են արձակվել Եկեղեցու երկու անդամների կողմից վարվող ավտոմեքենայի ուղղությամբ»:</i></p>	<p>Երևանի ավետարանական եկեղեցու հովիվ Լևոն Բարդակչյանի հետ կապված միջադեպերի նկարագրությունը ոչ մի կերպ չի կարելի սահմանել որպես «ռասիզմի հիմքով բռնություն»:</p> <p>Այս գործի կապակցությամբ ոստիկանության կատարած հետաքննությունն ու դատական գործընթացը հիմքեր չեն տալիս նման եզրակացության համար:</p>
<p>Պարբերություն 61</p> <p><i>«[...] ՓԻՆԲ Հայաստանը նշել է դեպքեր, երբ ոստիկանությունը հանցագործության մասին սուտ մատնություն տալու հիմքով քրեական վարույթ է հարուցել բողոք ներկայացրած անձանց նկատմամբ՝</i></p>	<p>«Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ ոստիկանության գործունեությունը կարգավորվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ, սույն օրենքով, այլ օրենքներով և իրավական ակտերով, ինչպես նաև ՀՀ միջազգային պայմանագրերով: Ինչպես միջազգային պայմանագրերով, այնպես էլ</p>

¹⁰⁵ Տե՛ս նաև ՀՀ նախագահի հրամանագրերը - <http://www.president.am/hy/decrees/item/1556/>

<p><i>նրանց սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության պատճառով»:</i></p>	<p>ներպետական օրենսդրությամբ ամրագրված է օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը: Հետևաբար, ՀՀ ոստիկանությունն իր գործառույթներն իրականացնելիս առաջնորդվում է բացառապես նշված սկզբունքներով և ցանկացած պարագայում, այդ թվում՝ անհատների սեռական կողմնորոշմամբ պայմանավորված որևէ խտրականություն չի դրսևորում և այս կարգից որևէ շեղում կարող է լինել միայն բացառություն, ինչի վերաբերյալ համապատասխան բողոքից հետո, գործը նորից կարող է վերցվել քննության:</p>
<p>Պարբերություն 70 <i>«ՌԱԵՀ-ի պատվիրակությունը նկատել է, որ այդ Կենտրոնում մի քանի սենյակներ զբաղեցված չեն»:</i></p>	<p>Կենտրոնի սենյակների զբաղված լինելը պայմանավորված է այդ պահին դիմողների առկայության հանգամանքով:</p>
<p>Պարբերություն 71 <i>«ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ Միգրացիոն պետական ծառայության «Ինտեգրացիոն կենտրոնում» սենյակների համապատասխան մասը հատկացվի այն փախստականներին, որոնք Միրիայից չեն կամ չունեն հայկական էթնիկ ծագում»:</i></p>	<p>Ինտեգրման կենտրոնում տեղավորվելը որևէ կերպ պայմանավորված չէ անձի էթնիկ պատկանելությամբ կամ ծագման երկրով և տրամադրվում է ըստ կարիքի:</p>
<p>Պարբերություն 74 <i>«ՌԱԵՀ-ը նկատել է, որ այդ միջոցառումները, որոնք ձեռնարկվել են Միրիայից ներգաղթողների ինտեգրումը դրսևորելու համար, դարձել են հայկական էթնիկ ծագում չունեցող միգրանտների շրջանում աճող դժգոհության պատճառ, որոնք համարում են այդ միջոցները խտրական բնույթի»:</i></p>	<p>Ազգությամբ ոչ հայ ապաստան հայցողների ՀՀ-ում փախստական ճանաչելու ցածր ցուցանիշը պայմանավորված չէ նրանց նկատմամբ խտրականությամբ: ՀՀ-ում ապաստան ստանալու մասին դիմումներն, անկախ ապաստան հայցողի ազգային պատկանելությունից, քննարկվում են «Փախստականների և ապաստանի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով և Ծառայության որոշմամբ անձը ՀՀ-ում ճանաչվում է փախստական և ստանում է ապաստան՝ օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ազգությամբ ոչ հայ ապաստան հայցողների մեծամասնության տվյալները չեն համապատասխանել օրենքի պահանջներին, չի հիմնավորվել իրենց երկրում հետապնդումների գոհ դառնալու հիմնավոր երկյուղ ունենալը, որի արդյունքում նրանց դիմումները ծառայության կողմից մերժվել են:</p> <p>Անհրաժեշտ է նաև նկատի ունենալ, որ ապաստան հայցողների բացարձակ մեծամասնությունը ազգությամբ հայեր են, որոնք հիմնականում</p>

	<p>Սիրիայի, Ուկրաինայի և Իրաքի քաղաքացիներ են: Նրանք իրենց երկրները լքել են այնտեղ առկա ռազմական գործողությունների պատճառով, ինչը, «Փախստականների և ապաստանի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, հիմք է հանդիսանում նրանց ՀՀ-ում փախստական ճանաչելու և ապաստան տրամադրելու համար:</p>
<p>Պարբերություն 78 <i>«ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է մշակել ինտեգրման ազգային ռազմավարություն: Այս ռազմավարությունը հարկավոր է մշակել համապատասխան խոցելի խմբերի ներկայացուցիչների հետ խորհրդակցելով: Դրանով նաև հարկավոր է սահմանել համակարգման հստակ մեխանիզմներ բոլոր համապատասխան նախարարությունների, կատարող գործակալությունների և հնարավոր դոնորների միջև»:</i></p>	<p>Ոչայաստանի Հանրապետությունում փախստական ճանաչված և ապաստան ստացած անձանց, ինչպես նաև երկարաժամկետ միգրանտների ինտեգրման քաղաքականության հայեցակարգի՝ նախագիծը ՀՀ-ում փախստական ճանաչված անձանց համար նախատեսում է մի շարք թիրախային միջոցառումներ, ինչպիսիք են հայոց լեզվի և քաղաքացիական կողմնորոշման դասընթացներ, բնակարանային հարցի ժամանակավոր լուծում և այլն: Հայեցակարգը նաև նախատեսում է միջոցառումներ՝ ուղղված առկա ծառայություններն այդ անձանց ավելի մատչելի դարձնելուն:</p>
<p>Պարբերություն 84 <i>«ՌԱԵՀ-ը կրկին առաջարկում է ընդունել օրենք միջնակարգ դպրոցի՝ էթնիկ փոքրամասնությունների պատկանող շրջանավարտների համար բարձրագույն կրթության հասանելիությունը դրուրացնելու մասին»:</i></p>	<p>ՀՀ Սահմանադրության 38-րդ հոդվածով երաշխավորված է կրթության իրավունքը: Նշված հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի կրթության իրավունք: Նշված դրույթը երաշխավորում է յուրաքանչյուր անձի, այդ թվում՝ էթնիկ փոքրամասնությունների կրթության իրավունքը: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով ունի մրցութային հիմունքներով պետական բարձրագույն և այլ մասնագիտական կրթական հաստատություններում անվճար կրթություն ստանալու իրավունք: Սահմանադրական հիշյալ նորմերն իրենց մանրամասն կարգավորումներն են ստացել «Կրթության մասին», «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքներով և ոլորտային մի շարք այլ օրենքներով և իրավական այլ ակտերով:</p>
<p>Պարբերություն 91 <i>«Նմանապես, այս հիմքերը նշված չեն Քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածում, որով սահմանվում է, որ համապատասխան հատուկ ներպետական օրենսդրության</i></p>	<p>Նշված պարբերությունից կարելի է ենթադրել, որ §7-ը վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածին, որի 1-ին մասի 6-րդ կետով է, սակայն, սահմանվում հանցանքն ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելության, կրոնական</p>

<p>դրություններում չհիշատակված ցանկացած հանցանքի դեպքում ռասիստական շարժառիթները պետք է համարվեն ծանրացնող հանգամանք (տե՛ս §7)»:</p>	<p>մոլեռանդության, այլ անձանց իրավաչափ գործողությունների համար վրեժի շարժառիթներով կատարելը՝ որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք:</p>
<p>Պարբերություն 92 «Հայաստանի օրենսդրությունը չի պարունակում իրավական առումով գենդերը փոխելու վերաբերյալ դրույթներ: Իրավական տեսանկյունից, Հայաստանում տրանսգենդեր անհատները չեն կարող դիմել սեռափոխության վիրահատությունների կամ փոխել իրենց քաղաքացիական կարգավիճակը: Տրանսգենդեր անհատների նոր և (կամ) նախընտրելի գենդերի իրավական ճանաչման վերաբերյալ օրենսդրություն գոյություն չունի: Հայաստանի օրենսդրությունը ո՛չ արգելում է սեռափոխության վիրահատությունները, ո՛չ էլ կարգավորում է դրանք»:</p>	<p>ՀՀ Սահմանադրության 39-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ մարդն ազատ է անելու այն ամենը, ինչը չի խախտում այլոց իրավունքները և չի հակասում Սահմանադրությանը և օրենքներին: Ոչ ոք չի կարող կրել պարտականություններ, որոնք սահմանված չեն օրենքով:</p>
<p>Պարբերություն 92 «Ինչ վերաբերում է անունը փոխելուն, ապա «Քաղաքացիական կացության ակտ[եր]ի [մասին]» [օրենքի] 58-րդ հոդվածով նախատեսվում է անձի անունը փոխելու հնարավորություն, սակայն չի հստակեցնում՝ արդյոք տրանսգենդեր անձինք կարող են փոխել իրենց անունը: ՌԱԵՀ-ը համարում է, որ այս իրավիճակն ամենայն հավանականությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի (անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունք) խախտում է»:</p>	<p>ՀՀ օրենսդրությունը անձի տրանսգենդեր լինելու հիմքով, անունը փոխելու արգելելու հիմքեր չի նախատեսում: Ավելին՝ «Քաղաքացիական կացության ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 58-րդ հոդվածը սպառիչ սահմանում է անվան փոփոխման գրանցումը մերժելու սպառիչ հիմքերը՝ ներկայացված փաստաթղթերը չեն համապատասխանում սույն օրենքի և իրավական այլ ակտերի պահանջներին, անունը փոխել ցանկացող անձի նկատմամբ հարուցված է քրեական գործ, կրում է քրեական պատիժ, ունի դատվածություն:</p>
<p>Պարբերություն 93 «ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ իշխանություններն իրականացնեն ուսումնասիրություն օրենսդրության՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին (անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունք) համապատասխանության վերաբերյալ՝ նոր և (կամ)</p>	<p>Տե՛ս 92-րդ պարբերության վերաբերյալ առաջին մեկնաբանությունը:</p>

<p><i>նախընտրելի գենդերի ճանաչման հետ կապված անձի քաղաքացիական կարգավիճակը փոխելու հնարավորության առնչությամբ: ՌԱԵՀ-ը նաև առաջարկում է ըստ անհրաժեշտության փոփոխել բոլոր համապատասխան օրենքները»:</i></p>	
<p>Պարբերություն 100 <i>«ՌԱԵՀ-ն առաջարկում է, որ Կառավարությունը հանձնարարի համապատասխան մարմնին՝ նախապատրաստել ԼԳԲՏ հարցերին առնչվող գործողությունների ծրագիրը [...]»:</i></p>	<p>ՀՀ-ն ընդունել է Մարդու իրավունքների համապարփակ ռազմավարություն և գործողությունների ծրագիր, որոնք անդրադառնում են նաև խտրականության խնդիրներին: Ավելին՝ ներկայումս քննարկման փուլում է գտնվում խտրականության դեմ օրենքի նախագիծը, որը համապարփակ կերպով անդրադառնալու է խտրականության բոլոր դրսևորումներին:</p>

